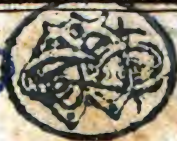
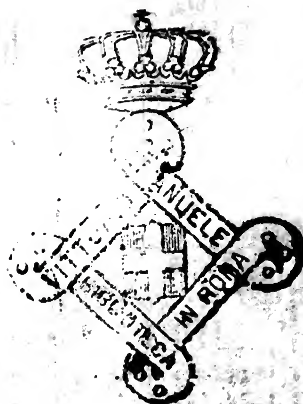

CHRISTOPHORI FORSTNERI
In XVI lib: Ãnalium
(quaten: extãt)
C. CORNEL: TACITI
Notæ Politicæ

Cum Privileg. S. C. Maj.

Daniel Theob. m. e. f.

IN ROMA

CHRISTOPHORI FORSTNERI

In XVI. Libros Annalium, (quatenus extant)

C. CORNELI TACITI

NOTÆ POLITICÆ:

Hac ultimâ editione longè, quàm antè, emendatiores.

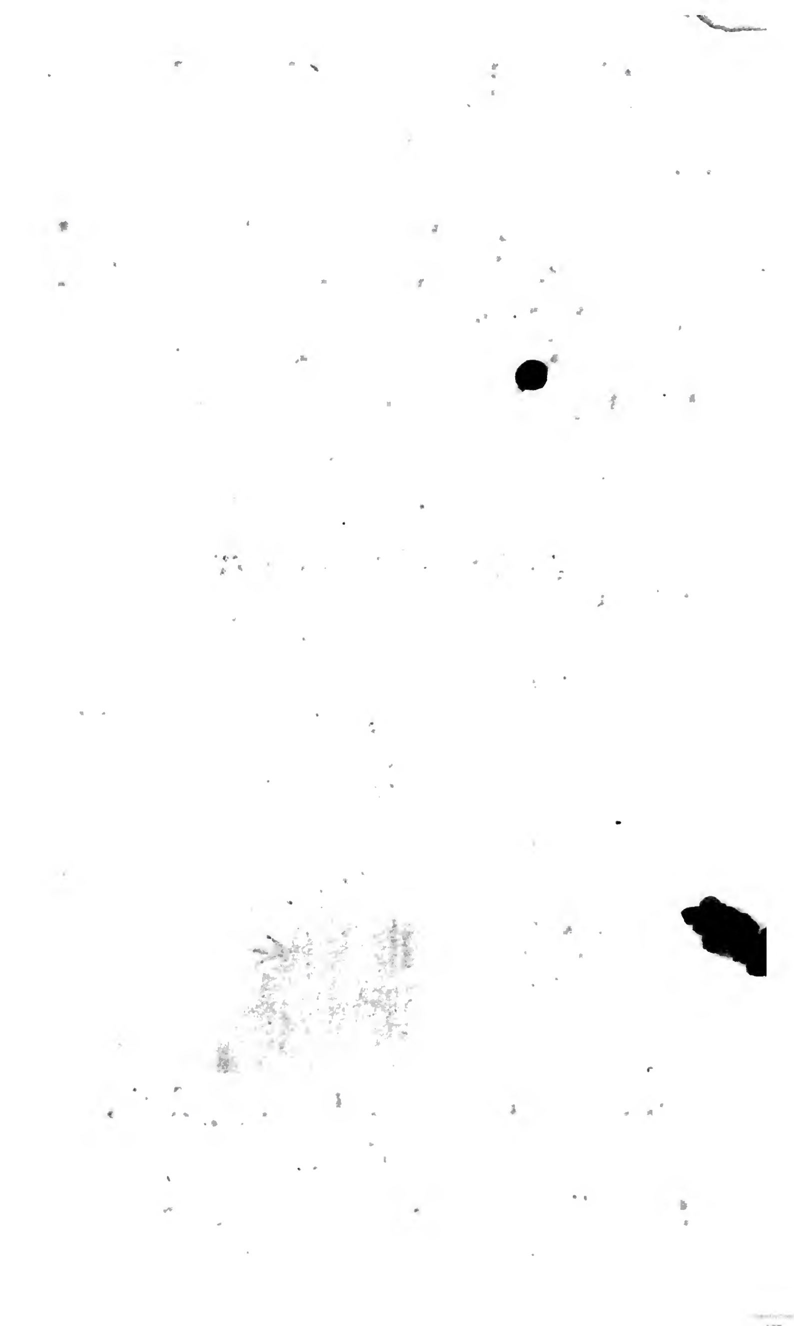

Cum Grat. & Privil. Sacr. Cæſ. Majeſtatis.

FRANCOFURTI,

Sumptibus JOHANNIS BEYERI.

M. DC. LXII.

SERENISSIMO
JOHANNI
CORNELIO
Venetiarum Principi.

P. F.

NImium erat, Serenissime Princeps, quòd superiore anno cum Excellentissimo Senatu tam benignas mihi in publico aures præbuisti. Tu verò tanquam merito gratiam habuisti, meqve ultro Equestri vestro Ordini adscripsisti. Ego quidem quam mihi domi curta supellex sit, non ignoro: sed

non oportuit me pro maximo beneficio, quia æqualem non possem, nullam gratiam rependere. Et hæ ad Cornelium Tacitum notæ politicę ad Cornelium Principem, etiam me non mittente, ultrò ibant. Præterea, civilis prudentiæ doctor, cum quo libentiùs, quam cum Prudentissimi Senatus Veneti sapientissimo Principe versaretur? Denique pessimum Imperatorem, & scelera, flagitiáque cum factis promeret, locis occultantem, in altissima Europæ scena,

ſcena, coram optimo Principe produxi: quo utiliſſima comparatione fœda flagitiorum facies, & ex diverſo virtutum tuarum pulcherrimus ſplendor pulcherrimum Orbi ſpectaculum repræſentarent. Vale. Patavii XII. Calend. Octobr. cIↃ. IↃ. CXXVI.

Serenitatis Tuæ

humillimus Cliens

Chriſtophorus Forſtnerus
Auſtrius.

AD
LECTOREM.

HUmanissime Lector, exhibemus tibi nitidissima Editione Viri Clarissimi, Præstantissimique Christophori Forstneri *Notas in Principem Politicorum*, CORNELIUM TACITUM, *opus eruditum & nunquam satis laudatum. Non opus est ambitiose muneri nostro pompam addere. Ipse hic liber totiens excusus satis seipsum commendat. Ridere illos soleo, qui verborum phaleras libris suis præfigunt, in ipso autem vestibulo credulum Lectorem*

ctorem frustrantur. Hic acrem, subtilem, igneam Taciti amplecti licet prudentiam simul & mirari. Et quia magnus in Politicis artifex non nisi erecta & magna ingenia admittit, ad ejus normam hic formavit suam Politicam Cl. *Forstnerus, notisque eximiis instruxit, simulque faciem historiæ accendit. Non hic de interpunctionibus literarum deliberatur. Febriculosa res est iis adhærere, quæ nulli usui sunt. Sed quid majus quam Principem formare, atque arcana dominationis detegere? Præceptis illis devincitur totum ge-*

nus humanum. Sicut summus ille gubernator universi cuncta vehit, ita cives suos sapiens Princeps. Qui Principem salubribus monitis instruit, regit, flectit ipsum quoque Principem. Ingredere itaque hoc mecum Palatium, virtutes Principum osculare, flagitia detestare, denique artem illam hic disce, qua feliciter Resp. reguntur, conservantur. Vale, & instituto nostro fave.

Ho-

Honori Laborique
Forstneriano
S.

POliticorum Doctor TACITUS,
à nullo non Politicorum sæpius citatus,
reconditiorem hodiè Prudentiam qui docent;
ab omnibus qui Politici esse amant,
assiduè lectus
à paucis verò sat intellectus,
nisi illa quæ tacet, sagaciter investigantibus,
Multorum quamvis magno studio explicatus,
dubites tamen, an feliciorem
nactus unquam Interpretem
Felicissimo isthoc FORSTNERO.
tam eruditè penetrat vetera,
tam scitè adplicat ad hæc nostra,
palmã vel hoc uno ut cæteris præripiat.

Nil Magno detraham, absit hoc! Lipsio,
Nec Scipioni quidpiam Amirato,
Gruterove & infinitis aliis;
Laus sua quemque manet:

FORSTNERUS tamen hoc uno, quod diximus, Omnes
Exsuperat, quævis pagina quod loquitur.

amori in hunc librum singulari testando

P. L. M. Q.

Erudite

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

Erudite HOSPES

qui hunc Librum manu teris, oculo percurris, ad TACITI *medullam accede.*

per has notas ille tibi obscurus alioqui & implexus notior & planior fiet.

Per has ad Tiberianas technas, ut declines, non ut fallas, pertinges.

Ad hanc Cynosuram tu

& in malefida popularis auræ statione,

& in dubio Principalis malaciæ salo,

invidiam inter & gratiam,

tutus enavigabis.

Hic denique edisces

& alios regere pro imperio, & te ipsum pro dignitate.

Te felicem TACITE *hisce notis.*

Te feliciorem FORSTNERE *hac* TACITI *notitia.*

præconia sua ultro tibi commodat LOCUTIUS.

non jam TACITUS, *sed merito* LOCUTIUS,

ut

ut
poſthac nulli ſis tacendus ori:
utque
Nota placeant nunquam ſine
laude loquenda.

Laurent. Pignorius

amico eruditiſſ. ponebat.

Lectori

Lectori meo Salutem.

MI Lector, hanc variæ lectionis ambitiosam tabulam non hîc suspendissem, nisi, dum imprimitur liber, quidam de schola homo nullum à me bonum authorem laudatum, &, ut ipse loquebatur, *allegatum* dixisset. Trajanum Boccalinum esse caput & caudam meæ scriptionis. Primum equidem non miror, Boccalinum inter bonos scriptores non censeri iis, quibus præter Avicennam & Averroem nihil bonum est. Deinde, quare Principum artes, regnorum arcana, aulæ genium describenti Scotus, Albertus Magnus, & cætera quamvis magna, scholis tamen nata ingenia, testes producendi fuerint, nō video. Quid enim, nec Regionē, nec Eginardum, nec Abbatem Urspergensem, nec Othonē Frisingensem, nec Nauclerum, nec omnes denique historicos laudavi; qvia nec omnes ad institutū meum faciebant. An verò

verò etiam Berosus & Metasthenes, & nugator Annius, & Turpini fabula, & ex recentioribus ille, qui Fæsularum antiquitatem assertūrus L. Catilinam in ea urbe Missam Spiritus Sancti audivisse scribit, *allegandi* erant? Justus Lipsius in notis ad sua politica paucissimos ex omni historicorum numero recensset, quos comparandæ prudentiæ magistros putabat. Nunc, quanto pluribus ego doctoribus usus sim, ex hac tabula vide, & vale.

An-

Andreas Alciatus I. C. in historia Mediolan.
Aristoteles in polit.
Augustinus in lib. de Civitate Dei *& confessionibus.*
Ammianus Marcellinus.
Arrianus.
Achilles Tatius.
Æneas Sylvius.
A. Gellius.
Ant. Maria Gratianus.
Albericus Gentilis.
Ant. Perezius.
Andr. Maurocenus.
Antonius Contius I. C.
Arnoldus Clapmarius.
SS. BIBLIA.
Blondus.

C. Cæ-

C. Cæsar.
Claudianus.
Clemens Alexandrinus.
Christophorus Besoldus.
Columella.
Cassiodorus.
Coriolanus Cepio.
Carolus Sigonius.
C. CORNELIUS TACITUS.
Dio Cassius.
Dionysius Halicarnassæus.
Euripides.
Florus.
Frontinus.
Festus.
Fr. Guicciardinus.
Fr. Balduinus I.C.
Fr. Bocchus.

Ge-

Gerardus de Roo.
Georgius Phranzes Protovestiarius Constantinopolit.
Guilielmus Neubrigensis.
Herodotus.
Heliodorus.
Helmoldus.
Hieronymus Conestaggius.
Iustinus Trogi Epitomator.
Impp. Constitutiones.
Iulius Paulus I. C. falsò pro Patavino habitus.
Io Barclajus.
Io. Bodinus.
Io. Boterus.
Io. Baptista Cinus.
Io. Baptista Hadrianus.
Io. Baptista Pigna.

Io.

Io. Cuſpinianus.
Iacobus Cujacius I.C.
Iuſtus Lipſius.
Io. Baptiſta Egnatius.
Iac. Auguſtus Thuanus.
Iulianus Goſelinus.
Leonardus Aretinus.
Lucanus.
Lactantius.
Lampridius.
Lazarus Superantius.
Laurentius Pignorius.
M. Cicero.
Marcianus I.C.
Mamercus Panegyriſta.
Martialis.
Nicetas Choniates.
Nicephorus Gregoras.

Ni-

Nicolaus Machiavellus.
Orland. Malavolta.
Ovidius.
Pomponius I.C.
Plutarchus.
Polybius.
Plinius uterque.
Philostratus.
Polyænus.
Pomponius Mela.
Polydorus Virgilius.
Paulus Paruta.
Paulus Æmilius.
Pandolfus Colenutius.
Paulus Iovius.
Petrus Iustinianus.
Petrus Matthæus.

Pau-

Paullus Manutius in descriptione Transylvaniæ.
Q.Curtius.
Salustius.
Seneca Philosophus.
Seneca Tragœdius.
Suetonius.
Statius.
Spartianus.
Sozomenus.
Sextus Aurelius Victor.
Scipio Amiratus in disp. ad Tacitum & Historia Flor.
Scipio Gentilis I. C.
T. Livius.
Thucydides.
Theophylactus Simocata.
Tryphonius I.C.

Tra-

Trajanus Boccalinus.
Thomas Dempsterus.
Thomas Campanella.
Tiberius Decianus I. C.
Vellejus Paterculus.
Valerius Maximus.
Virgilius.
Vopiscus.
Ulpianus I. C.
Ubbo Emmius.
Xenophon.
Xiphilinus.
Zonaras.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ,

Ad Librum I. Annalium.

C. CORNELII TACITI.

URBEM *Romam à principio Reges habuere*] quemadmodum principio rerum, gentium, nationumque imperium penes Reges fuit, testante Justino, (*Lib.I.*) & Sallust. (*in Catilin.*) his verbis: igitur initiò Reges, nam in terris nomen imperii id primum fuit. Quibus Aristoteles adstipulatur, *XI. Polit.* fuerat, inquit, antiqua Civitatum gubernatio paucorum & regia. Et his omnibus antiquior scriptura sacra, interprete D. Augustino *XV. de Civitate Dei XX.* Cainum cum successoribus, & post terrarum illuvionem Nembrot Reges fuisse asserit. Inde sua Principatui antiquitas, & ex antiquitate dignitas constat.

Consulatum L. *Brutus instituit*] Monarchia sive legitimus Principatus, cùm in tyrañidem degenerat, corrigitur aristocratico, sive optimatum imperio. Plerumq; enim qui optimates ab unius tyrannide patriam liberarunt, ipsi sibi dominatum adsciscunt: ut apud Trogi Epitomatorem, qui Magos sustulerant ipsi sorte de imperio certant.

Dictaturæ ad tempus sumebantur.] Omnis imperii arcanum est, præcipuos magistratus temporarios facere: qua de re alibi commodior monendi locus erit. *infr. ad lib.* II. *ad verba: cæterum Tiberio &c.*

Qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine Principis sub imperium accepit.] Popularis dominatus cũ senescit, in anarchiam & omnium rerum confusionem transit: ejusq; non aliud remedium est, quàm potens unius dominatus. Certè Roma in ea conditione erat Cæsaris & Augusti temporibus, ut impossibile esset, recuperare libertatem. Omnia factio-

ctionibus laborabant. Salva esse Roma nō poterat nisi beneficio servitutis. *Senec. V. de benef. XVI.* Non enim ultra ferre poterat libertatem. Tot millia hominũ pugnabant, nō an servirent, sed cui. *Sen. II. de benef.* XX. Quid tibi vis? M. Cato, exclamat in epistolis Seneca, jam non agitur de libertate: jam pessundata est: quæritur, utrũ Cæsar, an Pompejus possideat Rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? nullæ tuæ sunt partes, dominus eligitur. Hoc intuitu Pōponius I.C. (*in l. II. ff. de orig. jur.*) necesse fuisse scribit, per unum consuli Reipublicę: & Tacitus noster, paulò inferius: *nō aliud discordantis Patriæ remedium fuisse, quàm ut ab uno regeretur*: & alibi (1 *hist.*) *pacis interfuisse, omnem potestatem ad unum transferri.* Non enim gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum, ad vitia transcursum: vetus disciplina deserta, nova inducta; in somnum à vigiliis, ab armis ad voluptates, à negotiis ad otium erat conversa civitas (*Vell. Pater II.*)

omnia virtutis præmia ambitio possidebat. (*Sallust. in* Catilin.) suspectum erat provincialibus Senatus populique imperium, ob certamina potentium, & avaritiam magistratuum; *invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremò pecuniâ turbabantur.* (Tacit. I. Annal.) *Rebus modicis facile æquitas habebatur, postquam subacto orbe, & æmulis urbibus, Regibusq; excisis securas opes concupiscere vacuum fuit: prima inter* Patres *plebemque certamina exarsere: modò turbulenti Tribuni, modò* Con*sules prævalidi; & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infimâ* C. *Marius, & nobilium sævissimus Lucius Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Cornelius Tacitus, II. Histor.*

Multi mirantur, Romanos auspiciis L. Bruti, ejectis Tarquiniis felici ausu libertatem adipisci potuisse: M. verò Brutum occiso Cæsare idem decus appetentem, infeliciter rem tentasse. Nec absque causa mira videri debet ista fati di-

diverſitas. Quippe Tarquiniorum regnum temporum vetuſtate coalitum erat, & radices egerat: Cæſaris novella poteſtas. Primis temporibus exigua Populi Romani potentia; Cæſar in maximam urbem inciderat. Libertatis bonum vetuſſimis Romanorum, uti aſſuetis, regiæ dominationi incognitum; poſtremi ſe ſuoſque majores multis ſæculis in libertate vixiſſe meminerant. Quæ omnia faciliorem M. Bruto libertatis recuperationem, difficiliorem Lucio efficere debebant. Verum enim verò cùm Lucio Bruto tyrannos ejicere ſine tumultu, ſine cæde (quod in converſionibus Rerump. aut nunquam aut raro accidere ſolet) contigerit: Marcus verò eodem ardore recuperandi libertatem à tyranno occupatam armatus nihil profecerit: diverſorum effectuum diverſas fuiſſe cauſas conſentaneum eſt. Roma primis temporibus de urbis ſuæ pomœrio propagando eoque contra finitimorum invidi-

am tuendo ſolicita, ingenti, ac prope incredibili libertatis ſtudio tenebatur: nec erat paucorum ambitio, nec partium ſtudia, quę inſequentibus temporibus invaluêre. Omnium ordinũ conſilia, cogitationes, opera deniq́; patriæ ſalutem & amplitudinẽ ſpęctabant. Nondum ſolutiore mollitię ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi, & infimi inter ſe congruentes ad ſpecioſam pro Rep. mortem tanquam ad portum aliquem tranquillum & placidum properabant. (*Ammian XXXI*) Poſtea morum corruptela ab armorum perpetuo ſtudio (quod cũ libertatis æternitate pugnaſſe alibi oſtendemus) & militum enormi licentiâ orta eſt. His enim imperatores, ut promptam illorum operã contra inimicos ſuos, & interdum contra ipſam quoq́; Remp. haberent, effręnem libertatẽ permittebant. Inde reliquos quoq; ordines pervaſit malum. Qui magiſtra-

tus

tus ſibi aut ſuis petebant, donis & omni ambitu ſuffragia civium emercabantur; ipſe quoq; Senatus non jam aut publicæ rei memor, in factiones diſceſſerat, & adhærebat partiũ ducibus auctoribuſque novitatum. Unde omnia confuſionis plena erant: *nihil uſquam priſci & integri moris:* (C. Tacit. 1. Annal.) nec qui virtute præſtabat; ſed quo ditior quiſq; & inſolentior, eò facilior ipſi ad honores aditus patebat. Dum ergo Roma à factionibus im̃unis libertati ſtudebat, urbisq; dignitatem, & imperii amplificationem unicè ſibi propoſitam habebat; pronum fuit Lucio Bruto totũ populum tàm egregii facinoris ſociũ habere; & ſemel partam libertatem retinere: quod corruptâ Republicâ quæ niſi beneficio ſervitutis ſalva eſſe nõ poterat, M. Bruto impoſſibile fuit. Præterea magna diverſitas non modò inter primos Romanos, & ultimã Romuli fæcẽ fuit, ſed & inter illos, qui dominationẽ affectabãt. Tarquinii n. ſuperbia, inſo-

lentiâ, crudelitate omnium in ſe odia provocaverant. Cæſar verô militem donis, populum univerſum comitate, ſpectaculorum epulorumque magnificentiâ, & profuſâ largitione ſuum fecerat: quibus viribus fultum cùm occidiſſet Brutus, nil aliud actum eſt quàm quòd Cæſari, qui clementiâ regnum ſe ſtabiliturum putaverat, Octavius ab illo adoptatus, in eundem militum, plebiſque favorem ſucceſſit; qui cum Cæſaris exemplo didiciſſet, tyrannicas vires indulgendo, ignoſcendoque everti; ſecurius remedium exiſtimavit, uti ſæviſſimis nobiliſſimorum civium proſcriptionibus: quibus factum eſt, *ut ſeq. & domum & pacem ſuſtentaverit*: (Tacit. 1. Annal.) denique imperium tanquam rem hæreditariam, nemine contranitente, in Tiberium tranſmiſerit.

Ex quo liquet, verum eſſe quod quidam tradit, civitatem corruptis moribus viventem & à primis inſtitutis degenerantem, etſi tota tyranni familia

ex-

extinguatur, nunquam ſe in libertatem aſſerere poſſe. Quamquam autem nullum poteſt eſſe illuſtrius documentum, quàm quod modò de Romanis attulimus: ſunt tamen & alia hinc inde in hiſtoria, non veteri tantùm, ſed & recenti, quæ idem oſtendunt. Athenæ perpetuis converſionibus ſubjectæ erant: & Solon, qui Remp. optimis legibus formaverat, illam adhuc vivus Piſiſtrati tyrannide oppreſſam vidit. Nam corruptio illius populi facultatem ſubminiſtrabat omnibus, qui occupare libertatem volebant. Syracuſæ cùm breve tempus libertas affulſiſſet, in antiquam ſervitutem reciderunt. Mediolanenſes mortuo Philippo Vice Comite (*Blondus & Amir in hiſt.*) & Florentini occiſo Alexandro Duce (*Ioann Baptiſta Hadrianus in hiſt.*) novis dominis in prædam conceſſerunt. Ut veriſſimè Coſmus Medices Cardinali Salviato dixerit, in tanta opum inæqualitate, morumque corruptione Florentinam

Remp. non amplius esse libertatis capacem; quæ optari potius quàm sperari debeat (*Cinus* l. *de vita Cosmi*) Cæteræ Italiæ civitates, ex quo se obedientiæ Imperatorum Romanorũ subduxerunt fræno, quo regerentur, potenti destitutæ, non tanquã liberæ, sed ut in factiones miserè scissæ, egerunt. Et Guicciardinus (*lib. XIII. hist.*) ob tot principatus, in quos distracta est Italia, & diversa imperantium consilia, quibus quisq; suam potentiam augere aut tueri cupit, penè impossibile esse fatetur, pacatam eam agere. Et alius ait, nullã provinciam verè felicem esse, nisi unius sive Reip. sive Principis imperio contineatur. De Senẽsibus speciatim notat Guicciardinus (*I. hist.*) magis nomen tenuisse libertatis, quàm vim ac potestatem. Distractos enim perpetuo in multas factiones, illi parti subjectos fuisse, quæ pro conditione temporum, & auxiliis innixa exterorum Principum, superior esset. De Mutinensibus apud Ioan. Bapt. Pignam

in

in historia Principũ Atestinorum (lib. IV.) atrocissimi casus, & sævissimæ tragœdię narrãtur quas hîc enumerare nimis longũ foret. Frisii à Rollonis Normanni discessu, cõtinuatâ libertate patriis legibus Remp. administrabant: Imperatorem Romanorum sumum Principem reverebantur: ejusq; Legatum, qui diffusis Reip. membris uno imperio legitimo colligandis concordiam ordinum tueretur, è medio sui creabant; Potestatis nomine, Italorum more, ei imposito. Pòst consuetudine Præfectum hunc supremum creandi intermissâ aliquoties, cum seorsim sibi consulere membra ejusdẽ Reip. inciperent, unumque corpus in partes plures scinderetur: libertas quidẽ, in hostẽ externum consensus, cætera omnia paria: sed vitio ferè communi imodicæ libertatis domi non semper eadem quies aut cõcordia. Nam inter familias nobiles, quę opibus & auctoritate eminebãt, æmulationes sæpius exortæ in factiones (Vet-

cooperorum & Scringiorum, barbara & infausta nomina) populum distrahebant; armaque civilia sumpta, ac in mutuam perniciem exercita: donec tandem ad orientem Frisia, decoctâ libertate in Grethanæ familiæ (ex qua orientalis Frisiæ Comitum origo) ditionem, cæteræ partes Ultrajectinis & Monasteriensibus Episcopis, Ducibusque Saxoniæ, mox Goldris, postremò Burgundis cederent (v. Ubb. Emm. in hist. Fris.)

Donec gliscente adulatione] tria sunt historicæ veritatis impedimenta, inscitia, adulatio, odium. Veritas, inquit Tacitus (I. *hist.*) pluribus modis infracta: primùm, inscitiâ Reip. ut alienæ: mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Et hîc: Tiberii, Cajique & Claudii, ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt.

Sine ira, & studio quorum causas procul

tulhabeo] nota, hiſtorias veriſſimè ſcribere, qui non immixti geſtis, quæ ipſi ſcribunt, amoris odiique cauſas nullas habent. Mihi Galba, ait Tacitus (1.*hiſt.*) Otto, Vitellius, nec beneficio, nec injuriâ cogniti, &c.

Poſtquam Bruto & Caſſio cæſis] nota obſecro, nota, quibus artibus, qui Rerump. libertatem opprimunt, utantur. Devicerat Auguſtus diverſarum partium duces; ſed & illos quorum ope inimicos oppreſſerat: uſitatâ Magiſtratuum appellatione relictâ, militem donis, populum annonâ, cunctos otii dulcedine pellexerat. Interim ſentiente, aut contradicente nemine munia Senatus, Magiſtratuum, legum, ad ſe trahebat. Ferociſſimi per acies aut proſcriptione ceciderant: Cæteri ex ſervitio honores, ex contumacia exitium ſperabant, aut timebant. Provinciæ; quæ ſuperbè & avarè habitæ erant, mutationem ſtatus amabant. Porrò Auguſtus recens imperium multiplici liberorum

& pro-

& propinquorum subsidio firmavit. E-
adem erant veterum Magistratuum vo-
cabula: & ipse Augustus usitatâ princi-
pis appellatione contentus. Juniores
post Actiacam victoriam, etiam senes
pleriq; inter bella civiũ nati. Nullus pe-
nè reliquus, qui Rẽp. viderat. Verè Tra-
janus Boccalinus (*I. Ragguag.* LXXXIV.)
primæ hujus paginæ Annalium Taciti
præceptis à Medicis felicissimè cura-
tum esse cancrum populi Florentini a-
it. Junge his quæ diximus, & compone
Cosmi Medicæi acta ut à Joanne Bapti-
sta Hadriano, & ejusdem nominis Cino
scribuntur: jurabis ex Taciti scholâ
prodiisse. Adversæ factionis duces,
Strozius, Valerius, cæteriq; ad montem
Murium capti, & deinde carnificis ma-
nu cæsi. Veteres Reip. inane simulacrũ
in XLVIII. viris consistebat. Eædẽ Ma-
gistratuum appellationes, quæ stante
Rep. duodecim collegia, sex Procura-
tores, octo practici, Montiũ officiales,
Camerlingi & cæteri. Verùm ipse Prin-
ceps

ceps vi ipsâ horum omnium munia ad se traxerat. Excubiæ, arma, cætera aulæ. Miles ex Germanis lectus in forum, miles in curiam comitabatur. Nobiles Florentini, quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus augebantur. Pisæ, aliaque Florentini dominii oppida, cùm antè Magistratuum avaritiâ lacerarentur, & alias etiam inviti parerēt, hanc mutationē non abnuebant. Plebs Florentina, ingenito erga Nobilitatem odio, & jam sub Alexandro, annonâ, ludis, & otii dulcedine capta superiores Reip. turbas, velut præteritam maris tempestatem ex securo littore gratissimo horrore recordabatur.

Ad tuendam plebem] quicunq; dominatum appetiverunt, libertatem & plebis patrocinium cupiditatibus suis obtenderunt. De quo alibi dicam.

P*opulum annonâ*] consentit Italorum adagium, quo dicunt, panem in foro, justitiam in tribunali, securitatem ubique, boni imperii signa esse. Cos-

mus

mus ſuperior Medices, cum Joannem Annibalis F. Bentivolum ad Bononienſem principatum capeſſendum dimitteret, inter cætera Reip. gerendæ præcepta tria hæc præcipua dediſſe dicitur annonæ curam ſedulò ageret: omnibus nullo diſcrimine jus diceret: ab alienis uxoribus abſtineret. (*Ioh. Bapt. Pigna VII. hiſtor. Ateſtin.*) Cæterùm quantum interſit, paſcere plebem, quamq; illi aberrent, qui ab expilatione & inopia civium Principum ſalutem dependere arbitrantur, alibi quoque tractavimus.

Quæ vi, ambitu, poſtremò pecuniâ turbabantur] ita aſſolet in corrupta Republica. Vis, ambitus, pecunia omnia poſſunt. Quàm vellem! non hac infirmitate Europæ noſtræ provinciæ penè omnes laborarent. Niſi me omnia fallunt, funus erunt; aut vehementiſſimâ, & ingratiſſimâ medicinâ pellenda erit tanti morbi vis.

Subſidia dominationi] numeroſa proles

les ſubſidium aulæ, ac dominationis, & muniinentum Regni bonis authoribus (*Sueton. Tacit. hic & 4. & 5. hiſtor.*) dicitur: contra principis orbitas contemnitur. (*Alexander Magnus apud Q. Curt.*) Ubi enim certus ſucceſſor eſt pravæ aliorum ſpes cohibentur (*Tacit. III. Annal.*) Inde Tacitus *plenam Cæſarum domum cupitis Seiani moram attuliſſe* ait (*III.* Annal.) *Non legiones, non claſſes perinde firma imperii munimenta ſunt, quàm numerus liberorum.* (*Tacit.* 4. *hiſtor.*) Hinc pium juxta & prudens conſilium eo, ab iiſque ſemper Principibus uſurpatum, qui imperium recens partum firmaſſe in familia memorantur; imperium in filii natu grandioris manus conſignare, titulos & dignitates ſervare. Divus Auguſtus ſororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes ſuos, poſtremò Tiberium privignum, in proximo ſibi faſtigio collocavit. (*Tacit. I. Annal. & I. hiſtor.*) Joannes Comnenus Alexium filium

prætulit. Sapientissimus mortalium Salomon Rex uxorum delinimentis persuasus veri & unici DEI nostri cultu relicto ad fictitiorum Deorum religiones animum vertit. Suleimanus Turcæ Roxolanæ Uxoris persuasione inductus Mustafam filium strangulari præcepit. Alia infinita, ne similitudo satietatem pariat, prudens prætereo.

Abolendæ magis infamiæ] sæpè Principes bellis fessi pacem quidem tacitè suspirant, cæterùm eam ab hoste petere neutra pars ex dignitate sua esse putat. Quo casu apta ratio est, alium præbere se medium, qui monendo, rogando, denique quovis modo tanquam invitos ad ea cogat, quæ potissimùm uterque cupit. Ita neuter indecore pactus videbitur. Anno Christi M.D.XXXVII. Leonora Franciæ, & Maria Hungariæ Regina sorores germanæ inter Carolum Quintum Cæsarem, & Franciscum Galliæ Regem octo mensium inducias pepigerunt. (*Hadrian.* II. *histor.*) Anno

no M.D.xxxxiv.Ferdinandus Rex iisdem Principibus medium ſe interpoſuit. Anno M. D. xcviii. Clemens octavus Pontifex inter Philippum Hiſpaniarum,&Henricum Gallorum Reges pacis proxeneta fuit. (*Petrus Matth. 1 hiſtor.*)Et olim Turcarum imperatorem veritum, ne ob amiſſam Eubœam Chriſtiani Principes communibus viribus in ſe irent, interventu novercæ, Chriſtianis ſacris addictæ, cum Venetis pacem tentaſſe accepimus. (*Coriolanus Cepio lib.* 1. *de geſt. Petri Mocenici.*) Denique cum ſuperioribus annis inter Paulum V.Papam & Remp. Venetam exortæ diſcordiæ eſſent, Cæſar, Galliæ, & Hiſpaniæ Reges variis cautionibus, quibus utriuſque ſervaretur authoritas, pacem firmarunt: quæ res noviſſimè ſumma & fide & prudentia deſcripta eſt à Petro Sarpo (cujus verum nomen eſt Paulus ex ordine monachorum Servorum.)

Eadem Magiſtratuum vocabula] quã-
do

lium ut ambitioſorum quorundã motus, & multorum ad quoſdam regii generis viros concurſum reprimeret, vivus ab exercitu imperatorem ſalutari juſſit (*Nicetas Choniates* 1. *Annal.*) Hugo Capetus, ad quem à Caroli Magni familia Francium regnum tranſiit, ne in nondum firmato regno, exoreretur, tantâ mortalium cupiditate rerum novarum moles, Robertum filium ſibi cooptavit. (*Paulus Æmilius lib.* 3. *de rebus geſt. Franc.*) Coſmus Hetruriæ Dux imperium vivus filio tradidit. (*Io. Bapt. Cin.* 7. *de vita Coſmi. Thuanus lib.* 35.) Apud Perſas olim non licebat Regi in expeditionem proficiſci, niſi prius ſucceſſorem nominaſſet. (*Herodot. lib.* 7.) Poſtremò eo fine plerique Principes Chriſtiani ſucceſſuros ſibi titulis quibusdam, quibus certus ſucceſſor velut digito demonſtretur, inſigniro ſolent. In Imperio Germanico Romanorum Reges, in Gallia Delphini, in Britannia Walliæ principes vocantur. Olim

in

in Cypri Regno primogenitus, Galileæ. (*Coriolan. Cepio. lib. 3. de gestis Petri Mocenici*) & in Neapolitano regno Salerni Princeps (*Scipio Amirat, in vita Ioannæ Reg. Neap.*) appellabatur. Ut meritò Alexander Magnus reprehendatur, quod rogatus, quem imperii hæredem faceret? non nominatim aliquem dixerit, sed dignissimum. Quâ voce, veluti classicum inter amicos cecinisset, aut Eridos pomum immisisset, ita omnes in æmulationem consurrexerunt, ut infestissimis odiis, bellisque, & inauditis parricidiorum sceleribus, se mutuo prosecuti sint. (*Iustinus*) Est tamen casus, quo nominare successorem exitiosum est: de quo vide Arnoldum Clapmarium (3. *de Arcanis Rerumpubl.* 10.)

Senem Augustum devinxerat adeò) plerunque senes juvencularum amoribus obnoxii sunt: Augustus tam sapiens, tam cordatus Princeps neglectæ suæ soboli per adoptionem inductum

præ-

prætulit. Sapientiſſimus mortalium Salomon Rex uxorum delinimentis perſuaſus veri & unici DEI noſtri cultu relicto ad fictitiorum Deorum religiones animum vertit. Suleimanus Turcæ Roxolanæ Uxoris perſuaſione inductus Muſtafam filium ſtrangulari præcepit. Alia infinita, ne ſimilitudo ſartietatem pariat, prudens prætereo.

Abolendæ magis infamiæ] ſæpè Principes bellis feſſi pacem quidem tacitè ſuſpirant, cæterùm eam ab hoſte petere neutra pars ex dignitate ſua eſſe putat. Quo caſu apta ratio eſt, alium præbere ſe medium, qui monendo, rogando, denique quovis modo tanquam invitos ad ea cogat, quæ potiſſimùm uterque cupit. Ita neuter indecore pactus videbitur. Anno Chriſti M.D.XXXVII. Leonora Franciæ, & Maria Hungariæ Regina ſorores germanæ inter Carolum Quintum Cæſarem, & Franciſcum Galliæ Regem octo menſium inducias pepigerunt. (*Hadrian.* II. *hiſtor.*) Anno

no M.D.xxxiv. Ferdinandus Rex iiſdem Principibus medium ſe interpoſuit. Anno M. D. xcviii. Clemens octavus Pontifex inter Philippum Hiſpaniarum, & Henricum Gallorum Reges pacis proxeneta fuit. (*Petrus Matth. 1 hiſtor.*) Et olim Turcarum imperatorem veritum, ne ob amiſſam Eubœam Chriſtiani Principes communibus viribus in ſe irent, interventu novercæ, Chriſtianis ſacris addictæ, cum Venetis pacem tentaſſe accepimus. (*Coriolanus Cepio lib. 1. de geſt. Petri Moceni-ci.*) Denique cum ſuperioribus annis inter Paulum V. Papam & Remp. Venetam exortæ diſcordiæ eſſent, Cæſar, Galliæ, & Hiſpaniæ Reges variis cautionibus, quibus utriuſque ſervaretur authoritas, pacem firmarunt: quæ res noviſſimè ſumma & fide & prudentia deſcripta eſt à Petro Sarpo (cujus verum nomen eſt Paulus ex ordine monachorum Servorum.)

Eadem Magiſtratuum vocabula] quã-

do

do Rerump. formæ convertuntur, & vel in Optimates populum vel transferre summam potestatem tyrannis cogit: vel, ne collidat optimates ambitio, ne unam gentem factiones dividant, in Regem confertur purpura, solium, sceptrum; quia id sine legum & consuetudinum mutatione fieri nequit: umbra saltem relinquenda est, & simulacrum ejus, quod adimitur. Jus imperii valeat; inania transmittantur. Ita post exactos Româ Reges, quia quædam sacra per ipsos Reges factitata erant, nec ubi Regum desiderium esset Regem Sacrificulum Romani creaverunt. (*Livius* 2.) iterum cùm ad unum Resp. pervenisset, levibus adhuc & tenuibus regiæ potestatis munimentis, Augustus eadem magistratuum vocabula reliquit quidem: at ipse munia Senatus, magistratuũ, legum in se transtulit nullo adversante. Titulorum inania contempsit; usitatâ Principis appellatione contentus. Romani, Latini nominis populis sub

fœde-

fœderis nomine dominati sunt. Et simili fraude prætexto fœderis & protectionis titulo olim magnam Frisiæ partem Groningani sub imperium suum redegerunt. (*Vbbo Emmius* 31. & 32. *histor. Fris.*) C. Cæsar (*Dio Cassius lib.* 43.) Tiberius (*Tacit.* 1. *Annal.*) & Nero (*Suetonius in Nerone cap.* 17. *Tacitus* 14. *Annal.*) Senatum privatarum causarum judiciis occuparunt; quò ipsi tutiùs & liberiùs dominatu fruerentur. Carolus Martellus, cùm Franciæ regnum non affectaret modò, sed revera teneret quoque: regios titulos aversatus est, Princeps Nobilitatis appellari contentus. Qua arte Pipino filio Regnum obtinuit. (*P. Æmil. lib.* 1. *in fine.*) Ulricus Grethanus, primus orientalis Frisiæ Comes, cùm eam dignitatem ab Imperatore Frederico III. inscio Frisiorum populo accepisset; nec diploma in lucem producere, aut profiteri novũ honorem apud ferocem & libertatis retinentissimũ populũ auderet:

ret: tempori rem in præſens invidiæ futuram reſervavit. A priori vivendi inſtituto minimè receſſit; comis benignus, placidus: non domini, ſed Rectoris Friſiæ orientalis nomen præferre, Comitis titulum prorſus diſſimulare, Generoſi appellationem interdum admittere, interdum ne hanc quidem poſcere: denique talem ſe comparare, ut auctoritate potius quàm imperio regere, ſæpiusque litium arbiter quàm judex eſſe videretur. Quibus artibus factum, ut admirabili ſtudio & ipſum & poſteros populus ſemper proſecutus fuerit. (*Vbbo Emmius 24. hiſtoriæ Friſiæ.*) Carolus Quintus Imperator Florentinæ Reip. formâ immutatâ, ſpecioſo ac plauſibili libertatis nomine relicto, eandem unius imperio ſubjecit. (*Ioannes Bapt. Hadrian. I. hiſto. Ioannes Bapt. Cinus lib. 1. de vita Coſmi Maurocenus lib. 4. hiſtor. Venet.*) Ut mirer ego quid in mentem venerit Florentino illi, in diſputationibus ſcribenti, in con-

ver-

versionibus regni in popularem vel Optimatum statum; relinquendam esse pristinæ formæ aliquam speciem; verum quando à populo vel optimatibus ad unum transfertur rei summa, omnia ita im̃utanda esse ut pristini status, neq; vestigium ultrà extet. Certum quidem est, effectu Remp. omnino mutari, & quæ antè senatui, vel populo competebant, arbitrii Principis fieri; qui in Republica potentes fuerant, premi aut extingui; denique, quod Critias apud Xenophontem (*II. histor. græc.*) ait, nullas Rerump. mutationes sine hominum cæde contingere: inde tamen non consequitur, umbram saltem prioris status conservandam non esse: quod vel unius Augusti actis comprobatur. Sustulerat ille proscriptione crudelissimâ, quoscunque conatibus suis obnitentes deprehenderat: munia legum, Magistratuum ad se traxerat: denique unus omnia poterat.

Omnia Cæsar erat.--

Et nihilomninus prioris Reipublicæ, libertatis ſpeciem aliquam reliquerat. Sed de hoc ſuprà quoque diximus.

Bona libertatis] cujus non ultra capax erat Roma:

Plures] boni ſcilicet & qui tuta & præſentia quàm vetera & periculoſa malebant.

Alii cupere] quibus nimirùm in turbatis rebus unica ſpes.

Scelus Vxoris ſuſpectabant] ſemper enim de morte Principum atrocia quæque finguntur, cædes, venena, alia; vel amore in defunctum, vel odio in ſuſpectos.

Vxori Martiæ aperuiſſe] Miniſtrorum & rebus Principis ſui ſanctiſſimum eſſe debet, & oblivioni ſimillimum ſilentium. Plurimos ſecretorum profanatio perdidit. Exemplo eſt Fabius Maximus, de quo hic Tacitus, & Plutarch. in lib. περὶ ἀδολεσχίας. Granio Marcello inevitabile crimen fuit, *fœdiſſima quæque ex moribus Tiberii ſparſiſſe.* (*Tacit hoc libro*)

Coſ-

mus primus, Hetruriæ Dux, Sforzam Almenum Perusinum ferventissimâ apud se gratiâ, quòd de secretis suis amoribus imprudenter quædam vulgasset, suâ manu occidit. (*Ioannes Bapt. Cinus lib. 8. de vita Cosmi.* Plus est, quòd necessitate interdum adigi videntur Principes, ut secretorum suorum arbitros, quamquam fidissimos, & in nullo peccantes violare cogantur. Quod quidem à proditione parum abesse videtur. Alaimus ex Siciliæ Proceribus, cùm contra Petrum Aragonium Carolum Regem arcanis literis evocasset; comperto literas illas in Petri manus pervenisse, Garsiam Nicosium sibi à secretis, qui illas scripserat, ne vel præmiorum spe, vel tormentorum metu rem proderet, occidit, projecto capite in mare & reliquo trunco in arcano domus suę sepulto. Ut proinde nescio quis à Lysimacho Rege gratiam petere jussus sapientissimè mihi precatus videatur, ne secretorum suorum quicquam sibi communicaret.

Latique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.] velocissima est de Principum morte fama: quam etiam sæpe ante mortem vulgatam esse notavimus. Credimus (*inquit Ammianus* 18) neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem volare. Antequam Maximus tyrannus occisus esset in Gallia, Romæ in circo Maximo populus incertùm ratione quadam percitus an præsagio, Sylvanus devictus est, magnis vocibus exclamavit. (*Ammian. Marcellin.* 15. *hist.*) Mense Aug. anni Christi. MDXCVIII. Hispaniæ Regis mors in Gallia nuntiata, demum Septembri mense insecuta est. Elizabetha Angliæ Regina, quo primum die decubuit, in Gallia mortua dicta fuit. (*Petrus Matth.* 6. *histor.*) Denique excessum D. Matthiæ Imperatoris, quo ego tempore Viennæ Austriæ fui, in ipsa urbe aliquot antè horis, quàm

quàm is contigit, vulgari memini. Ne igitur interregni tempore res turbentur, illi qui ſecretorum regiorum arbitri ſunt, mortem Principis celare debent, atque ſupprimere, uſque dum neceſſariis omnibus proviſit, de certo ſucceſſore ſit tranſactum. Agrippina in morte Claudii Cæſaris cunctos aditus cuſtodiis clauſit; crebroque vulgavit, ire in melius valetudinem Principis: quò miles bona in ſpe ageret: (*Tacit. 12. Annal.*) Valentiniano Cæſare mortuo, Merobaudes, ne Gallici milites ad ſeditionem prolaberentur, preſſo Principis exceſſu Sebaſtianum militari favore ſublatum, & eò maximè tunc cavendum, longius amandavit: & ocius Valentinianum Valentiniani F. quadrimum lecticæ impoſitum in caſtra adductum, ſexto poſt Parentis obitum die, Auguſtum ſolemni more nuncupavit. (*Ammian. Marcell. lib.* 30.) Suleimano Turcarum Imperatore in caſtris ad Zigetum mortuo, Muhametes

purpuratus, ne res vulgaretur, Medico occultè necato, tam diu rem ſecretam habuit, donec Filius Selymus Conſtantinopolim advolans, in ſede imperii paterni conſideret. (*Ant. Maria Gratian.* I. *de bell. Cypr. Annal. Hungar.*) Chriſtiani Oldenburgici Comitis in urbe ſua à Saxonibus obſeſſi mors ſicut ipſe æger præceperat, miro ſtudio celata tantiſper eſt, donec hoſtiles copiæ, moræ tædio, quod futurum ipſe proſpexerat, dilaberentur. (*Ubbo Emmius* 7. *hiſtor. Friſiæ.*) Denique hoc modo Molucri Scirifii, Maurorum Regis in prælio contra Sebaſtianum Luſitaniæ Regem expirantis, (*Hieron. Comeſtagg.* II. *de Conjunct. Portug. cum regno Caſtiliæ*) Amurathis Turcarum Imperatoris, & Caroli Mansfeldii ad Strigonium defuncti mors per aliquot dies latuerit.

Primum facinus novi principatus fuit, Poſthumi Agrippæ cædes:] tyrannicæ Politicæ neceſſaria lex eſt, tollere omnes,

mnes,qui meliori jure in occupato regno nituntur: quâ de re paulò inferius dicam. Debuit igitur Tiberius, qui fraude, & novercalibus artibus procuratâ adoptione in familiam Augusti irrepserat, universum Augusti sanguinem cædibus & venenis persequi.

Neque imperasse se] qui aularum flagitiis, & principum sceleribus instrumenta se præbent, nec ipsis, quibus infandum addixere ministerium, grati sunt. *Graviorum facinorum ministri, quasi exprobantes adspici solent.* (*Tacit.* 14. *Annal.*) Ita Anicetus, qui cædem Agrippinæ jussu Neronis patraverat. Levi post admissum scelus gratiâ, dein graviore odio fuit. (*Tacit.* 4. *Annal.*) Inde turbæ ex rapinis & expilationibus ministrorum ortæ nulla ratione expeditius componi possunt, quam si istorum artifices scelerum, velut publicæ victimæ cæsi meritissimos afficiantur supplicio,& in horum locum alii, accepti populo incorru-

ptiſque moribus ſubſtituantur. Ferè enim fit, ut vix unquam Princeps, ſæpius miniſtri & amici incuſentur: & læſi cives more canum, lapidem, non jacientis manum mordeant. Et hoc commune bonorum, malorumque Principum remedium eſt. Nam & illi quæ ſe inſciis ab improbis geſta ſunt, cæde ſontium expiant, & hi ſua peccata, alienum crimen, alienam invidiam faciunt. Commodus Imperator ſeditionem plebis Cleandri peſſimi hominis ſupplicio compeſcuit. (Dion. lib. LXXIJ.) Cæſar Borgias crudeliſſimus hominum, ut ſævitiæ famam à ſe averteret, Remirum Orcum, quo præcipuo tyrannidis inſtrumento uſus fuerat, capite plecti juſſit. Tiberius ſævitiæ ſuæ miniſtros, *ut perverti ab aliis nolebat, ita plerunq; ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* (*Tacit. 4. Annal.*) Contrà imprudenter Valentinianus Cæſar gregariorum etiam levia puniebat errata, præfectorum

ctorum verò flagitia progredi sinebat in majus; & ad querelas in eos motas, plerunque obsurdescebat. Inde in Britannis seditiones, in Africa clades, & in Illyrico vastitates emerserunt. (*vide Ammianum Marcellinum lib.29.* & 30.

Ne arcana domus] omnia imperia, sua, quibus innituntur, fundamenta habent: certas, inquam, conditiones, & ad illas accommodatas leges regulasque, quarum observatione illorum stat salus: quas ideò arcanas vocamus, & nemini notas esse convenit, nisi ipsis Principibus, & qui secreti Senatus pars sunt. Augustus, teste Tacito, & Suetonio, Tiberio imperii breviarium reliquit. Sanctissimus Hebræorum Rex Davidis filium Salomonem sibi successurum de iis, quæ ad regni salutem maximè pertinere visa sunt, monuit. Denique Carolus Quintus Imperator filio Philippo II. & hic Philippo III. secreta imperii administrandi mandata, dederunt. Hæc arcana non esse vulganda,

ſapienter hîc monet Criſpus. Imperia regnaque famâ ſtant:nec è re eſt, hoſtes aut dubios amicos ſcire, quæ noſtræ vires, quæ debilitas, quæ conſilia ſint. Cleomenes Spartanus, ut aſſerit Plutarchus in illius vita, quod Ægyptii regni arcana perdidiciſſet, in illo regno juſſu regiorum miniſtrorum occiſus eſt. Apud Venetos nullum majus piaculum eſt, quam nimia cum Senatoribus, & his, qui Senatui à ſecretis ſunt, familiaritas. Nolunt enim illi, (& ſapientiſſimo ſanè conſilio) ab externis ſuæ Reip. ſecreta explorari. Malunt haberi ruſtici, inhumani, contemptores, quàm Reipublicæ ſuæ arcana vulgari.

Neve vim Principatus reſolveret, cunctá ad Senatum vocando.] Ea imperandi conditio eſt, ut non aliter ratio conſtet, quàm ſi præter Principem nulli reddatur. (*Tacitus hic*) Lex & Princeps, qui animata lex eſt, jubeant, non diſputent. Juſſa, velut ex abdito cœlorum fulmina, vereantur omnes: nec unde

aut

aut quare veniant, curiosâ, nec profuturâ indagatione inquirant. Perit sua principi Majestas, resolvitur Principatus vis, si factorum rationem reddere cogatur.

Cuncta per consules incipiebat, tanquam vetere Republ.] De simulacris rerumpublicarum dixi quædam supra ad verba: *Eadem Magistratuum vocabula* &c.

Ex formidine, ne Germanicus &c.] meritò Tiberio formidandus erat Germanicus. 1. quòd verus sanguis Augusti erat: ipse contrà per uxorium ambitum, & senili adoptione irrepserat. 2. quòd in ejus manu tot legiones, im̃ensa sociorum auxilia. 3. quòd mirus ejus apud populum favor. Omnia non sine ratione Tiberio suspectanda. Nam nec securus esse potest Princeps, maximè qui vi fraudeve occupavit alienũ imperium, superstite priorum regum progenie: & in illorum qui armorum potentes sunt, manu est, ut regnet Princeps,

 ut

ut pereat. Illi vim imperii, illi nervos potestatis cùm tenere se cernunt, vix pares erunt stimulis, sollicitantibus integritatem suam, & quantum possit, si audere velint, superbè monentibus. Mens potentiæ conscia, & regii fastigii dulcedinem delibans, adulantium vota, cinctum fortibus viris latus ad quid non impellent? Denique populi favor indignatione replet Principem, æmulum ferre nescientem: indeque multis exitio fuit incautus populi amor.

O funestus multis populi
dirusque favor!

exclamat Seneca (*in Octavia*:) & Tacitus (3. *Annal.*) breves, inquit, & infausti Populi Romani amores. Exemplum, præter infinita, quæ profana historia suppeditat, quæque alibi recitamus, extat in S. Scripturis, de Davide, quem, ex quo populo gratus esse cœpit, *Saules Rex perpetuo odio prosecutus est. Posuit eum Saul, inquit Sanctus Spiritus, super viros belli, & acceptus erat in oculis uni-*

versi

versi populi, maximèque in conspectu famulorum Saul. & paulò post subjungit: *non rectis ergo oculis Saul respiciebat Davidà die illa, & deinceps.*

Testamentum illatum] alii consilio institit Agrippina Neronis mater, quæ Claudii testamentum recitari non permisit: *ne antepositus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.* (*Tacit. 12. Annal.*) Sed credo sanum fuisse utrumque consilium. Verebatur Agrippina invidiam Populi, cui Nero primà juventâ par non erat. Tiberius judicium Augusti meritus videbatur; & tantis rebus exercitus, maturâque prudentiâ inanes rumores timere non poterat.

Iactantiâ gloriâque ad posteros] mihi sanè hoc Augusti consilium minimè probatur; vanæ cujusdam gloriæ desiderio successorum salutem periculo exposuisse. Fallitur qui hoc beneficio conciliare sibi suisque adversarum partium primores voluisse scribit, neque inanis

inanis iſta ſubſtitutio tertio gradu facta unquam exitum habitura videbatur, cùm Auguſti domus tot munimentis inſiſteret. Et è contrario ſcriptos tertio gradu ad improbas ſpes concipiendas, & Auguſti hæredes primo ſecundoqve loco ſcriptos tollendos movere poterat. Ambitioni omnis feneſtra claudēda. *Primæ dominandi ſpes in arduo ſunt; ubi fueris ingreſſus, adſunt ſtudia & miniſtri.* Jactantia verò & gloria ad poſteros, quæ cauſa à Tacito affertur non movere ſola debebat Auguſtum, ut anceps, & vel ad ſalutem vel exitium ambiguum uſurparet conſilium.

Ea ſola ſpecies adulationis ſupererat] quæ ſcilicet libertatem præ ſe ferebat, cùm re ipſa adulatio eſſet. Cujus exemplum extat infrà lib. 3. annal. ubi cum Tiberius L. Ennium ob frivolam cauſam majeſtatis poſtulatum inter reos recipi nollet, Atejus Capito, quaſi per libertatem, non debere patribus eripi vim ſtatuendi ajebat, neq; tantum male-

leficium impunè habendum. Sanè lentus esset Imperator in suo dolore, Reip. injurias ne largiretur.

Libertatis improsperè repetitæ]vide suprà ad verb. *Cuncta discordiis civilibus fessa*,&c.

Cum occisus Cæsar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur] etiam nostri ævi homines de cæde Cæsaris variè judicant; & de justitiâ, vel iniquitate tyrannicidiorum variè disputant. Sed in isto controversiarum genere temerarium est, sed & intutum pronunciare. Interim securissima est nostri Taciti sententia; bonos Principes optandos: qvalescunq;, non aliter ac sterilitatem, hyemem, cæteraqve naturæ mala tolerandos. Etiam magnum contra percussores tyrannorum, aut qvorumcunq; Principum, præjudicium est occultum DEI judicium. Miramur sæpè, & cum horrore occulto intuemur DEI Opt. Max. justitiã, Principem, hoc est, vicariorum suorum injurias

jurias cædesq; severissimè vindicantem. Plenæ sunt omnes historiæ talium exemplorum. Sed ego maximè eminentia adducam. Percussorum Cæsaris neque triennio quisquam amplius supervixit, neque suâ morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu perierunt pars naufragio, pars prœlio: nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt. (*Sueton. in Iul. cap. ult.*) Rudolphus Sueviæ Dux, cùm contra Henricum IV. Imperatorem, dominum suum conspirasset, in prœlio dextram, quâ illi fidei jusjurandum præstiterat, amisit: ex eoq; vulnere mortuus est. (*Helmoldus in Chronico Slavor. lib.* I. c. XXVIII.) In actis posteriorum Imperatorum Constantinoplitanorum evidentissima divinæ Nemesis indicia cernuntur: quæ huc adscribere nimis longum esset. Adolpho Nassovio, in prœlio ad Spiram cœso, quotquot vel socii fuerant fœderis contra eum initi, vel fœderatis au-

xilia

xilia tulerant, pœnas dederunt. Comes de Hagerloch occiſus: Otto de Ochſenſtein ſubmerſus aquis: Epiſcopus Moguntinus in ſellâ ſedens apoplexiâ extinctus: Epiſcopi Argentinenſis latus gladiô famulus hauſit; Comes de Leiningen phrenitide correptus: & Albertus Auſtriacus, qui ipſi ſucceſſit à fratris filio Ioanne trucidatus eſt: qui tamen & ipſe cum conjuratis ultionem divinam ſenſit. Nam Walterus de Eſcembach totâ vitâ paſtorẽ agens poſt triginta annos miſerè moriturus nomen ſuum manifeſtavit. Rodolphus de Wart equi caudæ alligatur, & fractis rota membris necatus eſt. Ioannes profugus per ſylvas & ferarum latibula Piſis tandem perpetuo carceri mancipatus eſt: Ulricus de Palm Baſileæ latitans, in domo, quæ vocatur Converſarum, miſerè obiit. (*Cuſpinianus in Adulpho & Alberto*) De exercitu illo ingenti, qui deſerto Mauritio ad Phocam tyrannum deſcivit, adeoque miſerrimæ

necis

necis Mauritio causa fuit; alii in conflictu, alii ultricibus fulminum ignibus, alii fame & egestate, alii deniqve gladio periere. Auget miraculum, qvòd cùm Heraclius, qvi Phocam proximè secutus est, copiarum numerum iniisset, duos omnino ex tanta multitudine, qvæ dominum prodiderat, superstites invenit. (*Theophilactus Simocata* 8. *historiarum*) Gabriel Comes Mongomerius cũ Henricum II. Galliȩ Regem in eqvestri certamine imprudens lethali vulnere, læsisset, post qvindecim annos, revera nullo alio crimine nocens, securi percussus est. (*Thuanus*) Qvo insigni exemplo omnes discant, solo casu non consilio tantùm nocentes effici, qvicunqve vel imprudentes perniciem principibus attulerint.

Quod idem dies accepti quondam imperii princeps, & vitæ supremus; quod Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset.] Sunt qvi certos statosqve dies sibi suisqve felices, aut

aut infauſtos eſſe, ſive verâ ſive ſuperſtitioſâ obſervatione notarunt. Turcæ totum menſem Auguſtum conatibus ſuis felicem eſſe, autumant. Illo Magnus Iſmael in Calderanis campis, & Campſo Gaurus Memphiticus Rex ad Singam devicti, & Metone in Peloponneſo à Bajazete in poteſtatem redacta, Zigetum captum eſt; &, qvod majorem facit mirationem, IV. Cal. Septemb. qvi vulgo eſt viceſimus nonus Auguſti, & Rhodus & Buda, & Belgradum expugnata & Ludovicus Rex ad Mohazium cæſus eſt. (*Thuanus lib. 37.*) An. Chriſti MD.LXVII. Gotha, & in ea Ioannes Fridericus Saxo, die qvâ Miſericordias Domini vocat Eccleſia, captus eſt: qva die ac penè horâ antè viginti annos Ioannes Fridericus Septemvir, ejus parens apud Mulbergam à Carolo V. acie victus atq; captus eſt. Cæterùm, ut tēporibus, ita perſonis qvoq;, certa omnia ineſſe creditur. Indeq; notatum eſt, regna, & imperia plerumqve vel conci-

diſſe,

diſſe, vel ſaltem inſignem ſubiiſſe mutationem, ſub principibus cognominibus primis imperii auctoribus. Perſarum regnum ſub Dario & Cyro cœptum, altero Dario imperante, corruit. Idem accidit in Macedonico regno; cujus prima incrementa fuerunt ſub Philippo Alex. finis Philippo Perſei patre. Libera Roma facta eſt, auctore L. Bruto; in dominationem recidit, temporibus M. Bruti. Conſtant. Magnus imperii Bizantini fundator fuit: quod everſum atque ad Turcas translatum eſt, imperante Conſtantino ex familia Palæologorum; & horum uterque matrem habuit, Helenam nomine. Balduinus primus ex Latinis eripuit Conſtantinop. imperium Græcis; Græci ab altero Balduino id receperunt. Primus Veteris Romæ poſt everſam libertatem Dominus Octavius Auguſtus fuit: ultimus Auguſtulus, cui imperium extorſit Odoacer Herulus Ezelini Patavinorum tyranni condita ab Alberi-

rico

rico gens in eodem nomine desiit. Urbano II. Pontifice Maximo Hierosolyma recepta à paganis, Urbano III. reciderunt in servitutem. Heraclius Cæsar de Cosdroe Persisq; Sanctam Crucem recuperavit; Heraclio Patriarcha rursus amissa est. Primo Lusitaniæ Comiti nomen fuit Henricus: Ultimo Rege Henrico defuncto, ad Hispanos illud regnum transiit. Hæc quid sunt, qvam,

Sydus, & occulti miranda potentia
fati?

Ad arma civilia actum, quæ neque parari possunt, neque haberi per bonas artes.] Qvemadmodum caloris vi non modo sicca, verùm etiam quæ in propinqvo sunt, humida, absumuntur, ita bella, etiam quæ justâ causâ suscipiuntur, nefanda quæque opera, cædes, stupra, sacrilegia secum trahunt. Nemo Martem ita in potestate habet, ut nusqvam exorbitet. Nulla ducis prudentia, nulla industria, nulla severitas tanta unqvam fuit; qvæ hoc potuerit officere, ut

ut quod natura noxium eſt, fieret innoxium. Vbi tãtum armorum (*Verba Theodori Gothorum Regis ſunt apud Æmilium lib. 1. de reb. Franc.*) corporumque ſub ſignis ſtabit, quis cruori legem dabit, unde, & quantus fluat? Ad iſta facinora qui ſponte provolat, nullam illorum poteſt à juſto DEO ſperare veniam: nec qui neceſſitate trahitur excuſatur, ſi non animum habet, bellum pace commutandi, ubi prima fuerit occaſio: in civilibus maximè armis, quæ, ut noſter Tacitus ait, *neque parari poſſunt, neque haberi per bonas artes. In Pace cauſa & merita ſpectantur; ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxtà cadunt.*

Non aliud diſcordantis Patriæ &c.] Dixi ſupra ad verba, *cuncta diſcordiis civilibus feſſa* &c.

Principis nomine] vide ſupra ad verba, *eadem Magiſtratuum vocabula* &c.

Pauca admodum vi tractata, quo cæteris quies eſſet.] hæc nos paulò poſt explicabimus.

Vita

Vita ejus variè extollebatur &c.] de vivo Principe vix unquam vera dici scribive possunt. Virorum enim, sicut Vellejus ait, ut magna admiratio, ita difficilis censura est. Quamobrem suspecta non sine ratione habentur rerum gestarum monumenta, quę de spirantibus adhuc Principibus litteris consignantur. Historia de vivo scripta premenda est: ejusque evulgatio in eam temporum felicitatem differenda. quâ sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat.

Vt ab uno regeretur] certa regula traditur, non ad institutionem modò, sed & reformationem Rerump. unius imperium necessariò requiri: & nullam Rempublicam, nullum regnum, sive à à primis initiis rectè institui, sive jã ante male formatũ & institutũ novis planè legibus rectè emẽdari posse, nisi hujus rei potestas ab uno solo dependeat Multitudo igitur consulentiũ potius apta est conservãdis legibus, quàm iis excogi-

cogitandis ferendisq́;. Cleomenes exactis Ephoris ad ſe Spartanæ urbis, in qva nullus tunc legibus locus erat, imperium traxit. (*Plutarchus in Cleomene*) Auguſtus Cæſar, occiſo Antonio, amoto Lepido, ſui juris Romam facit? & hac ratione Romuli cædem fraternam, & Titii Tatii necem, tanqvam neceſſariam conſtituendæ Romanæ Reip. defendit aut excuſat Machiavellus. Impie! ſceleſte!

Proſcriptionem Civium, diviſiones agrorum; ne ipſis quidem qui fecêre laudatas.] In novo Principatu aliis remediis Tyrannus, qvi vi aut fraude dominationem occupavit, inſiſtere debet; aliis legitimus Princeps, qvi jure, legibus aut moribus regno potitur. Qvamqvam non ab omni violenti conſilio tyrannis argui poteſt. Sunt qvædam ſolius tyrannidis propria, qvædam bonis Principibus cum tyrannis communia: & ſolo fine bona vel mala. A me nemo reqvirat, juſta ab injuſtis, moderati

Prin-

Principatus & tyrannidis ſubſidia munimentaqve ſeparatim tradere. Nimiæ temeritatis, ſed & capitalis audaciæ foret, cenſorem me conſtituere ſine ſuffragio, actionum, qvas niſi à Maximo DEO judicari nefas eſt. Mihi propoſitum, ut alibi (qvod ſemel profiteri ſat eſt,) ita hic qvoqve, non qvæ Principes decent, ſed qvæ facere ſolent, hiſtoriâ monſtrante viam, tradere, nulla hîc juris, æqvi boniqve qvæſtio. De facto, de conſilio Principum tractatur: juris diſceptatio aliis relinqvitur. Igitur, cùm naturali ratione convincamur, qvibus qvidqve artibus comparatum eſt, iis facilè conſervari: conſeqvitur, vi fraudeqve, aut omninò invitis gentibus(qvòd & ſine injuſta vi, fraudeqve contingere poteſt) parta imperia, violentis modis conſervari: & ut alicubi Seneca inquit, ſcelera ſceleribus tuenda eſſe. Si enim verum eſt, Principes ante omnia operam dare debere, ut regnent ſine æmulo; & ſi nunqvam ſecurus eſt Princeps,

in novo regno, quàm diu vivunt qui inde exacti ſunt, vel qui fortiori jure in illo niti ſe exiſtimant: quis non videt, *periculum ex miſericordia* (*Tacit. 3. hiſt.*) & tollendum omnimodo eſſe ſanguinem priorum Regum, ſæviendum in inſignes viros, atque adeò omnem formidoloſam Virtutem; denique lictores, delatores, carnifices, cruces, ſecures unica incolumitatis munimenta eſſe: cùm clementiâ nunquam extingui poſſit odii ſemel concepti rabies, & deſiderium perpetuum vindicandi vel ſuas vel patriæ injurias. Quod vel ſolius Cæſaris exemplo manifeſtum eſt; qui indulgentiâ ſuâ illorum, quibus incautè ignoverat, conjurationibus locũ fecit. Contrà Tiberius Cæſar, cùm ſe in Auguſti familiam irrepſiſſe, alioſq; ex Auguſti ſanguine ſe potiores ſupereſſe ſciret, indeq; omnem magnâ Virtutem odiſſet, timeretque; ferro & venenis ſibi ſecuritatem peperit, crudeliſſimus hominum, & lutum ſanguine maceratum.

Au-

Augustus quoque Cæsar, mitissimus alioquin Princeps, non feritate animi, aut innatâ crudelitate, sed necessitate, quæ violentos regnorum occupatores tenet, adactus, ad sævissimam Nobilitatis Romanæ proscriptionem descendit. Unde Tacitus hoc loco, *proscriptionem civium, divisiones agrorum, ne ipsis quidem qui fecere, laudatas fuisse,* scribit.

Ut non mirum sit, quosdam Tyrannorum nonmodò tranquillo imperio gavisos, sed & suâ morte obiisse. Cùm enim hi omnem crudelitatem in Regni primordiis plerumque uno impetu effuderint; *& quadam vi tractarint, quo cæteris quies esset*, accidit plerumque, ut homines dementati nova Principis benignitate atque munificentia præteritæ sævitiæ obliviscantur. Quod jam allato Augusti exemplo, & Agathoclis Siciliæ Regis, qui quamquam fraude cædibusq; Syracusarum tyrannidem habebat, tamen nullius unquã insidiis aut conjuratione petitus legitur,

manifeſtum fit. Cæterùm qvi Cruore delectantur, qvi Regni ſui non auſpicia modò, ſed continuata tempora ſuppliciis inſigniunt, qvibus miſerum ſenectutis inſtrumentum eſt, perpetuò exercitę crudelitatis recordatio, non modò ſi violenter occupaverunt imperia, ſed & legitimi Principes ſuorum conſpirationibus, & plerunqve violentâ morte in hiſtoria memorantur. Et in his illud Satyrici verum eſt.

Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci.
Deſcendunt Reges, & ſiccâ morte Tyranni.

Tiberius tamen, qvamqvam totâ vitâ crudeliſſimus & ſuâ morte defunctus & nullas in caput ſuum conſpirationes expertus eſt. Sed erat ille tectâ ſemper crudelitate, *& ſubdolus fingendis Virtutibus* (*Tacit.* 4. *Annal.*) & Sejanum, cæteraqve ſævitiæ inſtrumenta ipſe, ubi ſatis uſus erat, pervertebat; nec niſi ultimis vitæ ſuæ annis, in ſcelera ſimul ac dede-

dedecora, qvæ tamen Caprearum diverticulo procul Româ occultabantur, prorupit, verũ enim verò, qvod qvosdam Principum crudelitate semel effusâ regnum sibi firmasse diximus, id qvidem Augusti atqve Agathoclis exemplis satis comprobatur: sed sunt in contrarium qvoqve qvi infausto exitu idem tentarunt. Ferdinandus Albæ Dux Belgarum Pocerum primos, Egmondanum & Hornanum capite plexit; arbitratus *nihil ausuram plebem, principibus amotis*. Qvam autem infeliciter successerit hoc consilium; novit orbis. Prudentius olim Vitellius Iulium Civilem periculo, qvod ei ab iratis militibus impendebat, *exemit præpotentem inter Batavos*, inqvit Tacitus (*lib.* 1. *histor.*) *ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*. Ecce domesticum illius gentis exemplum; cujus imitator esse debuerat Albanus. Athenarum Dux à Florentinis ad ordinandam Rempublicam suam vocatus, cùm iisdem insisteret mo-

dis,per ſeditionem urbe pulſus eſt(*Leonardus Aretinus Scipio Amiratus in hiſtoria Florentina.*) Nicolaus Carrarienſis ſuppliciô Conradi Vigontii, exulis quidem, ſed prævalidi clientelis in urbe Patavina, animos civium ita exaſperavit, ut vocato Cani Scaligero urbem tradiderint(*Ioh.Bapt. Pign. 4. hiſt. Ateſtin.*) Sciendum igitur, Tarquinianum iſtud conſilium decapitandi ſumma papaverum nemini proſperè ſuccedere, niſi qui iiſdem, quibus Auguſtus & Agathocles, ſubſidiis ſe inſtructum ſciat. Erat Agathocles Carthaginenſium fultus claſſe, qua patriæ ſervitutem imponere facile ipſi fuit. Auguſtus præter favorabile Cæſarum nomen legionibus armatis & Aquilis Romanis, quibus imperii ſalus continebatur, nitebatur. Illæ ſuum nutum ſpectabant, quos olim pro Roma ſtrinxerant gladios, tunc in illam expedire parati erant: ut facillimum foret, iiſdèm armis, quibus nobilitatem ſuſtulerat, popula-
res

res quoq; seditiones, si quæ exortæ fuissent, comprimere. Cæteri, quorum nõ est eadem conditio, quales Albanus & Athenarum Duces fuerunt, cùm quæ crudeliter egerunt, vi armisq́; defendere non possent, indignationi & furori populari expositi remanent. In his igitur securior modus est, alere divisiones illas inter Populum & Optimates, quæ libertate fugatâ Dominum accersiverant, & paulatim, nec sentientibus jugum imponere: quod quibus artibus obtineri possit, ex iis, quæ alibi docebimus, apparebit.

Quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere] exempla magnanimorum hominum, qui suas injurias Reip. condonarunt, retulit ad hunc locum Scipio Amiratus, qvæ non transcribo.

Pompejum imagine pacis] Sextus Pompejus bello contra Octavium tenebat Siciliam & Sardiniam, tuebatur se locis firmis, & famẽ inopiamq́; Italiæ importabat.

tabat. Vinci nunqvam potuit, nisi brevi pace. Ea pacta cum illo est; exules recepti, & vires abductæ, corruptus ejus miles, & qvid dicam? terribilis ille, & paulò antè Neptunus, vix unâ navi effugit, cervices gladio præbuit; & intra annum extinctum totum bellum. Vetus hoc novum fieri posse ac debere, in bello nupero Regis Hispaniarum contra Belgas fœderatos svasit Just. Lipsius in consultatione, qvæ extat apud Rudolphum Boterum in historia. Bellum, inqvit Lipsius, cum Batavis hactenus infelix, nec nunc felicius, nisi in tota facie rei aliqvid immutetur. Loca valida omnia habent, loca opportuna, militem exercitatum, & satis bonum, victoriis animosum; ordinem aliqvem in ærario, & tota gubernatione, qvamdiu bellum & metus est, haud facile solvendum. Ut ista remittantur, & amittantur, pax aliqva sit & qvies: qvæ nunqvam in talibns bellis inita sine bono aperto Regis. Majestas illa nominis, &

oc-

& occultum in animis vinculum illos trahit, aut potius extrahit, qvi malè abierunt: qvidam gaudebunt, datum sic regressum. Centeni aliqvot homines aut milleni ad Regem ultrò redibunt, si occasio redeundi suggeratur. Hæc præsidia hostibus detrahimus: & amplius in plebeja àut plurium illa gubernatione occasiones inter ipsos dissidiis damus. Mihi crede, habent odia, factiones, & sua, vulnera: sed occuluntur ea omnia, impendente magno illo metu, qvi æqvaliter tangit omnes. Remitte paululum: ad ingenia & vitia sua redibunt: ut boves instante lupo coëunt, capita & cornua jungunt: abeunte qvisqve sibi pascit. Hæc Lipsius: cujus consilium hactenus secuti videntur Hispani; nec omnino irrito conatu. Vix ab Rege metus cesserat, cum prorupere in dissidia, & factiones Proceres & Populus. Plus Hispanus duodecennalib. induciis qvam qvadraginta annorum bellis profecit. Et simili consilio

callidiſſimus dolorum fabricator Tiberius Gelbanicum monet: ſe novies à Divo Auguſto in Germanias miſſum, plura conſilio quàm vi perfeciſſe. Sic Sugambros in deditionẽ acceptos, ſic Suevos, Regemq́; Maroboduum pace obſtrictum. Poſſe & Cheruſcos cæterasq́; rebellium gentes, qvando Romanæ ultioni conſultum eſſet, *internis diſcordiis relinqui.* (*Tacit. II Annal.*)

Ex qvo verũ eſſe apparet, inſtrui belli artibus in noſtram perniciem, cum qvibus aſſidua & continua bella gerimus. Fortuna belli artem victos qvoq́; docet. (*Q. Curtius* 7.)

Inde apud Thucydidem (lib. I.) Corinthii bellum gerendo cum Athenienſibus (ij tunc rei navalis peritiâ cunctis Græcis lõgè erant ſuperiores) ſe qvoq́; bellicarum rerum ſcientiam adepturos ſperant. Ipſi Athenienſes agreſtes primum & armorum rudes, bellando cum Perſis bellare didicerunt. Ægyptii diuturnitate bellorum, ac toties viribus

cum

cum Christianis Hierosolymitanis collatis artes bellicas apprehendêre, (*Paulus Æmil*.7.) Veteres Germani longâ adversus Romanos militiâ insveverunt signa seqvi, subsidiis firmari, dicta Imperatorum accipere. (*Tacit*.2.*Annal*.) Cum Agesilaus in bello contra Thebanos vulneratus esset, Antalcidas, bonum factum ! exclamavit. qvidni hanc mercedem recipiat ab illis, qvos arma tractare docuit; Lycurgus legibus suis prohibuit adversus eosdem sæpius pugnare. (P*lutarch*.) Cum enim acerrima illa virtus sit, qvam ultima exprimit necessitas, nihil tàm triste aut difficile est, qvo non ad pulchra vulnera, contemptumqve mortis excitentur hi, qvi pro aris focisqve, pro liberis & uxoribus dimicare coguntur. Itaqve ipsis periculis prudentiores fiunt, & à fortuna multis rebus ereptis usum accipiunt benè cosulendi. Inde Turcarum Imperatores nunqvam diuturnũ cum Christiano aliqvo Principe bellum gessisse,

ſiſſe, Joannes Boterus, & Trajanus Boccalinus teſtantur; qvadruplici, opinor, fine. Primò, ne innumerabilibus exercitibus, qvibus diù alendis nulla regna, nullæ provinciæ ſufficere poſſunt, ſubacti populi ita affligantur, ut longo poſt tempore ſpiritum atqve vires recipere neqveant, adeòqve imperantibus inutiles ſint. Deinde ne longo bello fortem, invigilantem & ad omnia intentum hoſtem efficiant: utqve poſtea redituris ſecurum & pace emollitum adoriri liceat: & ipſi veteranum ſemper militem, noſtri novum inexpertumqve habeant. Tertiò, qvia longo uſu didicerunt illi, malè ſanum eſſe conſilium, gentes numero infinitas, locorum ſpatio immenſas percurrere, quæ deinde obtineri neqveant. Corpora enim noſtra pingveſcere edendo pauca, & benè digerendo vomitu reddere, qvi ſupra ventriculi vires ingerunt. Subactas gentes, non eodem qvo vincuntur, prælio domari. Tempore, induſtriâ, pace opus eſſe.

esse. Deniqve verendum qvoqve Turcis est, ne nimiis progressibus, & suspectâ finium propinqvitate Principum Christianorum alto somno sepultorum potentem indignationem in se concitent: eamqve fuisse causam Trajanus Boccalinus scribit, ob qvam ab ultimis in Hungaria bellis destiterunt Turcæ; ne scilicet Viennæ Austriæ, fortissimi Germaniæ & Italiæ propugnaculi amissio Germanorum & Italorum terribilem vim irritaret.

Itali bellicam suam scientiam ab illis, qvæ ultra Alpes sunt, gentibus, habent. Ante Caroli Galliæ Regis in Italiam adventum, cùm in bellis longè major esset gravis armaturæ eqvitum, qvàm peditum usus, & tormenta muralia ad trahendum vehendumq; incommodissima, qvamvis crebra prœlia committebantur, tamen intra paucos strages consistebat, interdum ne unus qvidem cadebat. Etenim ferreis laminis totis coopertis, mortis periculum, si qvando

eqvis

equis dejicerentur, deditione effugere facillimum erat. Oppida aut castella, non quidem defensorum peritiâ, sed obsidentium ignaviâ tàm facilè servabantur, ut nulla esset adeò parva aut neglecta sedes, quæ vel maximas hostium copias per multos dies non sustineret; adeòq; difficillimum esset, aliis possessa occupare. (*Guicciardinus 15. histor.*) Historiæ Florentinæ scriptor ait, tantam exercituum illâ tempestate ignaviam fuisse, ut vel unus eqvus caput aut caudam movendo hostibus terrorem incuteret. In prælio qvodam inter Venetos & Florentinos qvamvis id ab exoriente sole ad medium usq; diem protraheretur, nemo tamen ex tantis copiis occubuit, equi tantũ aliquot vulnerati, & præterea equites aliquot capti sunt. In alio quodam prœlio capta equitum tria millia, ac mille pedites: quatuor omnino cæsi, vulnerati triginta. (*Petrus Iustinianus 7. historiæ Venetæ*) Iterum alibi, cùm quatuor horas durasset

raſſet pugna, præter unum eqvitem, nullus occubuit:atq; ne is qvidem vulneribus confectus, ſed eqvo excuſſus& contritus animam efflavit. Porrò, quæ in acie militum iſtorum fuit imbellia eadem erat in expugnandis oppidis aut caſtellis ignavia. Quamvis exigua arx maximos exercitus ſuſtinere poterat. Itaque præſtabat ſingulis in turribus præſidia collocare: qvippe modica ad id impenſa ſufficiebat, & ab validiore hoſte campo pulſi retinebant tamen arces(*Pign.4.hiſtor.Ateſt.*) Alphonſus Rex Neapolis Fluvianum Caſtellum exiguum nec ſitu nec opere, nec idoneis defenſoribus munitum ante trigeſimum diem expugnare non potuit. Caſtellinum nulla re ad ſuſtinendam obſidionẽ inſtructũ, cũ quadraginta quatuor dies oppugnaſſet, cum ignominia linquere coactus eſt. Tanta nimirũ ferocia exercitibus, tantum periculum à bellis iſtius temporis erat, ut municipia, aut caſtella qvæ hoc ſeculo, tanqvã nullo

nullo modo ad defenſionem comparata, deſeri coſpicimus, tunc temporis, qvaſi nulla ratione expugnari poſſent, defenderentur. Verùm ubi Carolus Rex in Italiam primùm pedem intulit, novarum gentium terror, peditatus ad aliam belligerandi rationem inſtructi ferocitas, & præcipuè tormentorum tonitrua tanto univerſam Italiam terrore repleverant, ut iis, qvi acie ſe opponere non audebant, nulla relicta eſſet ſalutis ſpes. Qvippe ubi ad urbium oppugnationem ventum erat, homines imperiti in deditione ſalutem qværebant: & ſi defenſio parabatur, eundem intra diem cœpta patrataqve obſidio. Sic Regnum Neapolitanum & Inſubria eodem ferè die & oppugnata & victa. Sic Veneti unico profligati prœlo omni continentis imperio ceſſerunt. Sic Gallis nec conſpectis qvidem Mediolanum hoſtes deſeruerunt. Ergo cœperunt deinde hominum ingenia, offenſionum acerbitate perterrefacta, ad pugnan-

gnan-

gnandi rationes inveniendas acui; oppida aggeribus, foſſis, aliisqve operibus bellicis muniri: unde urbes ad maximam ſunt redactæ ſecuritatem, & homines univerſas belli artes perdidicêre.

Sed Lepidum ſpecie amicitiæ deceptos] O igitur miſeram ſæpè Regum potentiam! in qva raræ felicitatis eſt ad bona privatorum, nec ſuſpecti commercii humanitatem pervenire. Privatorum liminibus vera amicitia includitur; Pax gentium & incolumitas regnorum non amicitiá vicinorum, non fœderibus, ſed armorum motu ſuſtinetur. Et profecto intuenti mihi, qvæ in aula geruntur, & Principum ſortem, qvibus præcipua rerum ad famam dirigenda, & deniqve totum aurati liminis genium; videtur illud ſimile tabernæ, in qva fuci venduntur, ubi nihil eſt ſyncerum; omnia perſonata, ad fallendum facta pervicaciſſima ars aularum eſt, amorem fingere. Omitto dicere inſidas

ſpes,

ſpes, & trepidos metus, & nunquam qvicta aulicorum vota. Ipſorum Principum inter ſe geſta vide fucis ſcatens & dolis, qvos neceſſitas & imperii ſalus & penè honeſtum jubent. Rara eſt inter illos vera, nec utilitatis ſpe rumpenda amicitia; & quæ ut inter privatos, ſolâ virtutis pulchritudine placeat. Et qvãqvam alio mercimonii genere dehoneſtari creditur familiæ claritudo tamen amicitiis tanqvã negotiatione, augere rem, regiũ habetur; ut nec fœdera, nec ſanctiſſima fidei pignora, ſuo vinculo, niſi utilitas ſubſit, ligent. Hinc non minus verè qvàm falsè & argutè Boccalinus dixit, fumum vendere privatis interdictum, ſolorum Regum mercaturam eſſe(*Boccal.cent.*.11.*c* 65.) & alibi, omnes lineas actionum regiarum concurrere in unum centrum, qvod eſt evacuare ſocii loculos, & inde implere ſuos.(*cent*.1.*c*. 3.) Inde etiam ſolemne eſt Principibus, qui occultas ſimultates inter ſe gerunt, donec in aperta bel-
la

la istæ erumpant, interim donis, & muneribus, & legationibus nova regna, conjugia, victorias, natum regni hæredem gratulari, & omnia benevoli animi signa utilissimâ simulatione præferre.

Post Antonium Tarentino Brundisinoque fœdere] In fœderum conventione mutua quidem defensio aut publicum bonum prætenditur; sed qvin suum qvisqve commodum spectet minimè in societatem venturus periculorum alienorum, nisi magnum inde ad se emolumentum perventurum speraret, dubitari non debet, diversi enim sociorum fines sunt, qvi animos & vires plerumqve in diversa trahunt, ex communi aqva in suum qvisqve fundum ducit. & dum qvisqve suis rebus consulit, commune bonum negligitur. Subsidia neq; paria, neq; eo tempore qvo constitutum est, submittuntur. Hinc suspiciones, qverelæ, animorum alienatio; hinc dissidia, & fœderis distractio ac desertio. Inde Gvicciardinus (2. *histor.*) inqvit, fœdera

dera inter multos icta eâ firmitate non esse, ut sperari non possit, unum fœderatorum aut remissiorem fore, aut ab aliis disjunctum iri: cùm citò primi impetus defervescere, citò varietate sententiarum inter eos exortâ fides debilitari soleat. Plus dicit alius quidam, sicuti Romanis olim salutare remedium contra Tribunitiam ambitionem fuit ipsa multitudo Tribunorum; ob quam semper illorum unus in partes senatus pertrahi potuit, qui deinde collegis intercederet; ita semper Principi auxilio etiam esse posse ipsam hostium in suam perniciem fœderatorum multitudinem; qvorum unus, indulgendo ei, qvæ privatim sibi qværit, facile à fœdere abduci possit. Qvo intuitu Franciscus Sforza Ludovico XI. Franciæ Regi Procerum suorum rebellione agitato suasit, ut in dissimili cujusque causa singulis eorum suam spem objiceret. nihil denegaret. Ita res illorum retrò ituras; ac arte disjecto præsenti belli

belli conatu cætera proclivia fore reb. ex ſententia componendis. (*Æmilius lib.10.de reb.geſt. Franc.*) Et eodem reſpectu apud Guicciardinum dicitur, pœnitentiâ ductos Venetos quod Faventiæ reſtitutione Pontificem à fœdere cum Maximiliano Cæſare,& Ludovico Galliarum Rege inito non alienaſſent, Denique pro generali regula qvidam (*5. Iov. in vita Sforz.*) tradit; cum uno ex tribus hoſtibus pacem, cum tertio bellum faciendum.

Pleraque igitur fœdera, vel quòd uni partium ſatisfactum eſt, vel quòd non ea quæ ſperabatur inde redundet utilitas, vel quod turpis lucri cupiditas iſta denique detegatur, diſſolvuntur. Exempla ſunt, de Athenienſibus & ſociis apud Thucydidẽ;(lib.6.)de fœdere inter Macedones,Achæos,& Epirotas icto,apud Polybium; (lib.4.) item inter Anglos & Hiſpanos contra Galliæ Regem apud Guicciardinum; (lib. 11.à quo poſt acquiſitum Navarræ Regnum

gnũ resiliit Ferdinandus Hispanus nec adigi potuit ullo modo, ut arma sua Anglis ultrà jungeret. Quo factum est, ut ipsis etiam re infectâ domum redire necesse fuerit. Nec felicius successit fœdus inter Alexandrum VI. Pontificem, Reges Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, & Rempub. Venetam contra Turcas magnâ hominum expectatione cõclusum. Venetis quidem cum Gallis in Mari Ægeo quædam prosperè cessérunt; sed primo anno reliquorũ fœderatorum vires frustrà expectatæ & sequenti totum fœdus spongiâ confossũ est; propter dissidia ob Regni Neapolitani divisionem inter Gallum & Hispanum exorta. Ludovicus XII. Galliæ Rex, posthabita, quã cum Venetis sanxerat, amicitia, in eorum exitium penè omnes Europæ Principes excivit, & Franciscus I. Rex cùm illi pacificationis cum Cæsare spes affulsisset, neglectis Venetis solus cum Carolo convenit, amica Rep. exposita gravissimis periculis.

lis. Ex Conjacensi fœdere, quo Franciscus Galliæ Rex, Clemens Pontifex Maximus ac Resp. Voneta sociatis armis libertatē tueri, ac nimiæ Cæsaris potentiæ obsistere decreverant, nullus initio erat, qui tot copiarum terrâ mariq; paratu brevi Italiam in pristinū statum restituendam non arbitraretur re tamen atq; experientiâ, ut sæpè aliàs, ita tunc quoq; compertū est, fœdera plus auctoritate & famâ, quàm viribus posse. Nam præter Laudem Pompejam occupatam, & Cremonam deditione receptam nihil memoratu dignum gestum est; dum auxiliorum dilatione nihil satis tutò tentari poterat. A fœdere illo, quod inter Pontificem Max. Hispaniarum Regem. & Rempub. Venetā adversus Turcas initū est, primi omniū Veneti, quòd Hispanum suas tātum utilitates cōsectari suspicarētur, recedere coacti sūt. quo facto ingēs illa ad Naupactū victoria nihil omnino rei Christianæ profuit: & nostri acquisitis navibus

vibus regna amiſerunt. Et ſanè ſanctiſſima hæc Reſpub. quæ etiam infidelibus fidem ſervat, ſæpius injuria temporum, amicitias mutare, & ſervandæ publicæ rei cauſa, ne frangeretur in ſcopulis, obliquare curſum coacta eſt. Quod nos docet Paulus Paruta Eques & Procurator S. Marci, hiſtoriæ ſcriptor prudentiſſimus, quoque nullus Guicciardini profundam ſapientiam civilem felicius expreſſit. Is (5. *hiſtoria Venetæ*) Dominicum Triviſanum, primum illius Reip. Senatorem, & S. Marci Procuratorem his verbis in Senatu perorantem inducit: cogimur parere neceſſitati temporum, & ſæpe mutare voluntatem, propoſitum, amicos, & inimicos; ſuſpectam habere omnem externam potentiam, timere multa, fidere paucis, & perpetuâ vigilantiâ aliorum actiones obſervare, ut ad illas inſtituamus noſtras; habentes in iſta inconſtantia unum conſtantiſſimum & firmiſſimum propoſitum; conſervationem

nem ſtatus noſtri, & magnitudinem Reipublicæ. Hæc Triviſanus: cui adſtipulatur Leonardus Hemus homo gravis, conſilii, ut vocant; Sapiens, domi foriſqve variis pro patria negotiis exercitus. Ejus hæc ſunt apud eundem Parutam (VIII. hiſtor.) verba: Non dubitavimus accedere modò huic, modò alii, qvomodo nobis ſvadebat temporum ratio & utilitas noſtra. Tertius decimus nunc annus eſt, cùm Regi Franciæ fœdere juncti eſſemus. Verùm adoleſcentibus Cæſarianarum partium viribus in Italia, nec comparentibus Francicis auxiliis, ut impoſſibile videretur impetum hoſtis ſuſtinere, Cæſaris fortunæ ceſſimus: ſecuti conſilium qvod nobis ſuggerebat ſecuritas rerum noſtrarum, Cæſaris deſideriis morem gerentes reſiduum Gallicorum exercitum Italiâ ejecimus. Verùm paulò poſt reſurgente Gallicâ factione, cum ipſe Franciſcus Rex expeditionem ſuo ductu adornaret, relicto, qvod cum Cæſa-

re nobis intercedebat, fœdere, veterem cum Gallo amicitiam confirmavimus: cui cùm adversè omnia & contra opinionem successissent; dissipato exercitu, & ipso Rege capto, ut victoris potẽtię in tempore obviam iremus, denuò cum Cæsare pacti sumus: cujus magnitudo atque potentia cum inciperet esse suspecta, ut primùm in Franciæ Rege jam tunc liberato experiendorũ armorum cupidinem advertimus, socios nos illi prębuimus exigendis ex Italia Cæsarianis. Hæc non omninò duorũ annorum spatio gesta sunt. Et certè sapiens fuit consilium servire temporibus: hoc enim Remp. servavimus eiq; cùm dignitate pacem restituimus. Hæc Hemus.

Nuptiis sororis illectum] quod de fœderibus dictum est, etiam in affinitatibus Principum fieri assolet. Sparguntur à Regibus filiæ, aut sorores, in eos quos fallere amicitiæ specie volunt, vel ad tempus placare: nihilq; deinde sui sanguinis pignoribus, nihil nominum, quæ mu-

mutuo inierunt, reverentiâ moti, pacem & bella ex temporum & fortunæ ęstimant ingenio. Ita Arrubas, Rex Molossorum, dum ſperat affinitate Philippi Macedonum Regis incrementa Regni, proprio regno ab eodem privatus in exilio conſenuit: (*Iuſtin.* 8.) Hac arte ab Auguſto Antonius *Triumvir nuptiis ſororis illectus ſubdolæ affinitatis pœnas morte exſolvit*: (*Tacitus hic.*) & Saules Hebræorum Rex Michaëlam filiam Davidi ſibi inviſo in matrimonium tradidit, quò promptius ipſum ſubverteret. Privatorum eſt, eligere matrimonia ex amicitiæ affectu vel morum concordia; Regibus iſta ſuavitas exuenda. Horum enim ea fortuna eſt, ut nunc indignos & exoſos per ſanctiſſima fœdera ſibi conjungant, nunc omnium nexuum jura omniſque ſanguinis neceſſitudinem inhumana crudelitas negligat. Chariſſimus eſt, qui præcipuâ utilitate potentiam alit; & affinitates pulcherrimæ cenſentur,

tur, qvæcunqve Regnum stabiliunt. Carolo VIII. Galliæ Regi Margarita Maximiliani Imperatoris filia desponsa erat: qvam ille, cum jam aliqvot annorum moram in Gallia fecisset, non aliam ob causam repudiavit, qvàm ut Annam cum amplissima dote Britanniæ Armoricæ, qvæ morte patris sine mascula prole defuncti ad eam devolvebatur, uxorem ducere posset: (*Guicciard. 1. histor.*) qvam deinde viduam factam Ludovicus XII. repudiata priore uxore, qvæ Caroli VIII. soror fuerat, eandem ob causam sibi conjugem fecit qvæsito colore, qvasi prior illa ingratiis sibi à fratre collocata fuisset (*Guicciar. Lib. 3. histor. vide Boccalin. Cent. 2. c.* 87.)

Lollianas, Varianasque Clades.] mos est vulgò, fortuita ad culpam trahere, de qvo commodior dicendi locus erit infrà libro qvarto.

Consulti per ludibrium Pontifices.] Ita Principes religione ludunt; omnium actionum suarum auctorem Deum faciunt;

ciunt; Religionis & justitiæ titulo ambitionem suam velantes. Suum qvisq; bellum sacrum prædicat, hostes qvisq; suos impios dictitat, suam qvisqve caussam sanctam nominat. In ore omnium sanctum piumqve versatur: consilo, conatu, animo secus agitur. Theologia (*consilium conscientiæ vocant*) & Iurisconsulti venalem stylum propensioni Principum suorum accommodant. Plura dicam inferius hoc ipso libro.

Comparatione deterrimâ sibi gloriam quæsivisse) Augustus Tiberio, luto sangvine macerato imperium tradidit, qvo ipse desiderabilior fieret: (*Svetonius in Tiberio cap.* 21.) & ut hic loqvitur Tacitus, *quoniam arrogantiam sævitiamque ejus introspexerat, comparatione deterrimâ sibi gloriam quæsivit.* Et ipse Tiberium gavisus dicitur, succedere sibi Caligulam; qvem deleturum flagitiorum suorum memoriam, scelerum magnitudine sperabat. (*Dio Cassius lib.* 58.) Improbum consilium! Non alio magis

 ap-

approbatur animi magnitudo, quàm quòd optimus Princeps non timeat eligere meliorem. (*Plinius in Paneg. ad Trajan.*) In Principe, qui electo successore vitâ concessit, una, eademque certissima divinitatis fides est; bonus successor. (*Iustin. lib.* 12.) Virtutes successoris gloriosissimum sunt defuncti Principis epitaphium. (*Simocata* 1. *histor.*) Natricem subjectis, & Phaëthontem regno suo educat, qui impium filium successorem habet. (5. *Sueton. in Calig. cap.* 2.) Reges, qui prolis suæ educationem negligunt, Remp. negligunt; cujus salus à bona Principis institutione pendet. Minora sunt belli mala quàm pravæ institutionis: quippe illa non nisi ad tempus durant; hæc, quoad vivit Princeps. (*P. Mattha. in vita Philippæ Catanensis.*)

Quam arduum, quam subjectum fortunæ, regendi cuncta onus] Vera quidem res est, sed si modo vera fatemur, omnibus istis difficultatibus ardentior est dominandi lubido. *Qui-*

Quibus unus metus, si intelligere viderentur,] non evulgasse modo Principum arcana, sed in ea invitis illis penetrasse, sæpè capitale fuit tam infeliciter sagaci. Nemo sine certo exitio Tiberii sensuum abdita explorare poterat. (*Tacitus hic. Dio Cassius lib. 57.*) P. Ovidius, cùm nescio quid, quod Octavius Augustus nollet, in secreto vidisset, solum vertere jussus est. Hinc ejus vox.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci;

Livia Augusta interrogata quibus artibus Augustum sibi conciliasset; duabus, respondit: quod nec curiosè inquisivi in illius facta, & quamvis nota ejus adulteria dissimulavi. (*Dio* 58.) adde quæ dixi ad lib. 2. verb. *haud cunctatus est ultrà Germ. &c.*

Cum proferri libellum recitarique jussit.] Svetonius in Augusto capite ultimo librũ istum, de quo hîc Cornelius noster, Breviarium Imperii appellat. Opes

publicæ, inqvit Tacitus, continebantur, qvantum civium, sociorumqve in armis: qvot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates ac largitiones. Qvibus verbis gemina sunt, illa apud Ciceronem; (3. *de legib.*) Est Senatori necessarium, nosse Rempublicam; idqve latè patet, qvid habeat militum, qvid valeat ærario, qvos socios Resp. habeat, qvos amicos, qvos stipendiarios, qva qvisqve conditione sit, lege, fœdere &c. Apud Thebas Ægyptias structis molibus legebantur indidicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum eqvitumqve & dona templis, ebur atqve odores, quasqve copias frumenti & omnium utensilium qvæq; natio penderet. (*Tacit. 2 Annal.*) Assverus Persarum Rex negotiorum regni diaria legisse scribitur. (*Esther. 6.*) Amurathes Turcarum Imperator omnium imperii negotiorum memorias scriptas habebat? tributorum, vectigalium, onerum, regno-

rum,

rum, virium; qvas mensæ ad id destinatæ in arcano cubiculo impositas perpetuò volutabat. (*Lazarus Superantius in Ottomano*) Has regni vires, hos nervos ita descriptos, soli Regi, & qvi ei ab arcanis consiliis sunt, notos esse convenit. Vulgus Scholasticorum tripertito illo Thesauri politici opere, & aliis quibusdam schedis hinc inde à falsariis qvibusdam divenditis, omnem politicam sapientiam contineri putat. Plura qvidem ibi tradita Reip. gerendæ præcepta contemnenda non sunt: sed opes publicas, tributa, vectigalia, arma, vires, onera, aut, ut ipsi vocant expensas, certo pondere, numero, mensura, definire ineptæ præsumptionis est. Ut enim taceam, qvod, ut dixi, solis Principibus nota sunt; etiam mutantur perpetuò, augentur, minuuntur, ista, de qvibus loqvimur, regnorum munimenta. Pace, bellis, pestilentia modò omnium bonorum affluentia, modo vastitas inducitur. Ut stultissimi hominis sit, ex

præteritorum temporum obſervatione de hodierna regnorum conditione judicare. Impius Hetruſcus de Germanica & Gallica Rep. ſingulares libellos ſcripſit, mendaciſſimos falſiſſimosque ſi ad hæc tempora exigas. Sed credo non abhorrentia à ſui ævi conditione ſcripſiſſe.

Addideratque conſilium, coercendi intra terminos imperii incertum metu, an per invidiam.] Crediderim ego, metu potiùs feciſſe. Acceperat in Germania cladem Varianam: belli ambigua expertus erat; longa pace Urbs, Italia, Provinciæ reſpirabant: exteri Reges amici ſociique Populi Romani appellabantur. Quo rerum ſtatu firmando novo Principatui pax opus erat, non nova bella. Cætera, quæ de coërcenda inter terminos imperiorum magnitudine dici poſſunt, alibi diſſeruimus.

Pridem inviſus, tanquam ductâ in matrimonium Vipſaniâ M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii Uxor fuerat, pluſquam civi-

civilia agitaret.] Invisi Principibus fuere semper, qui ex regio sanguine ductis uxoribus regio fastigio imminere visi sunt, & quod plus est, etiam generos suos odio habuisse quidam leguntur. Saules Hebræorum Rex promissas Davidi filiæ nuptias cum protelare amplius non posset. ex eo timere generú cœpit. (1 *Reg.* 18.) Cum Batsabæa Salomonis Regis Mater alteri filiorum Adoniæ Abisacen, quæ patris olim senectutem foverat, in matrimonium petiisset, Salomon, quare postulas respondit Abisacen? pete & regnum. (3. *Reg.* 2.) Tiberius Agrippinam maritum petentem repulit, *non ignarus, quantum ex Republica peteretur.* (*Tac.* 4. *Annal.*) Et idem Tiberius Sejano Liviam Drusi olim uxorem negavit. Falleris, inquit ille, Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam, quæ Cajo Cæsari, mox Druso nupta fuerat eâ mente acturam, ut cum Equite Romano senescat. (*Tacit.* 4. *Annalium.*)

Vitellius metu & odio Dolabellam, qvod Petroniam uxorem ejus in matrimonium accepiſſet, Interamnæ interfici juſſit. (*Tacit. 2. hiſtor.*) Philippus Vicecomes filiam Franciſco Sforziæ toties promiſſam, non niſi vi coactus collocavit. (*Blond hiſtor. ab inclinat. Rom. Imp. decade 3. lib. 4. & 5. Io. Bapt. Pigna. lib. 6. & 7. hiſtor. Ateſt.* Carolus Audax Burgundiæ Dux cùm modò Calabriæ Duci, modo Allobrogum Principi, modo Maximiliano Auſtriæ Duci, modo aliis, ſpem nuptiarum filiæ ſuæ faceret, nulli tamen uſqve dùm vixit eam deſpondere voluit. (*Philippus Comineus 3. de vita Ludovici* 11.) Infinitis aliis exemplis in hiſtoria paſſim obviis ſuperſedeo.

Pollionisqve Aſinii Patris ferociam retineret.] Antonius Contius, & Albericus Gentilis (*in l. 5. Cod. de leg. Iul. Maieſt.*) ex Joanne Andrea referunt, juſtè vereri Principem proditionem & ſcelus eorum, qvorum parentes ſibi vel

præ-

prædeceſſoribus hoſtes fuerunt. Exempla notantur hæc. Bruti Regum exactoris progenies poſt quingentos annos in necem Cæſaris novi Regis conjuravit. De tribus Corneliis, Sullá, Cinnâ, Lentulo notum eſt ex Saluſtio. Jam & Sp. Caſſius, & L. Caſſius, C. Caſſius Chærea, & Avidius Caſſius hîc ſunt: quorum primus damnatus hoc crimine pœnas luit: (*Livius*) ſecundus in principibus conjurationis Catilinariæ fuit(*Saluſt. in Catilina.*) tertius auctor conjurationis in Cæſarem: (*Sueton. in Iulio cap* 80.)quartus princeps conſilio & manu in necem Caligulæ: (*Sueton. Dio. lib.* 59.)quintus deniq; damnatus conjurationis in Marcum. (*Xiphilinus lib.* 71.)

Divitem promptum, artibus egregiis, & pari famâ publicè ſuſpectabat.) Apud Tyrannos, *nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine ſunt* (Tacit. 1 *hiſtor.*) Sed & boni Principes nimiùm eminentes viros ſuſpectos habent; quâ de re,

& in

& in eam remediis aptiori loco fusissimè differo.

Dixerat capacem, sed aspernantem:] & hoc elogium ipsi salutem attulit. Sub Principibus, Tiberii similibus inertia pro sapientia est. *Ex nulla re major securitas, quam inertiâ.* (*Tacit. in Agric.*) Dicam alibi.

Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentiô transmisit.] fulmina nubium densitatem difficiliùs eluctantia violentiùs cadunt.

Ejusque curatissimis precibus protegeretur.] Celsæ in aulis potestates, videntes incitationem Principum ad multorum augeri discrimina, maturitate & consilio iras mollire debent, non adversando jurgandoq; cùm parùm congruit, ad rabiem evibrare eas. Quemadmodum Galli Cæsaris uxor, Megæra quædam mortalis, inflammatrix sævientis assiduè, humani cruoris avida, nihil mitiùs quàm maritus, stridebat in exitium multorum præceps: cum

eum

eum potius lenitate fœmineâ ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo deberet; ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius Imperatoris legimus conjugem. (*Marcellinus lib. 14. hiſtor.*)

Neque populus ademptum jus queſtus eſt, niſi inani rumore:) ſimile eſt, quod ſuprà dixit Tacitus: mortuo Auguſto paucos bona libertatis *incaſſum* diſſeruiſſe: & alibi; Monnium ſeditioſos milites in hyberna reduxiſſe, *turbidos, & nihil auſos.* Ita ferè ſemper, ubi capita ducesque deſunt. Nullum ex inani queſtu & murmure vulgi periculum eſt. Nihil unquam agere, nihil edicere, aut ſtatuere Reges poterunt, quod quidam ex populo non improbent & carpant; ſed inani rumore.

Intermiſerat ſolita munia.] militares ſeditiones plerumque ex otio, abundantia, & ſolitorum munerum intermiſſione oriuntur. (*Polybius lib. 1.*) cujus

jus exemplum hîc eſt in Pannonicis legionibus: qvas ſeditio inceſſit, nullis novis cauſis, niſi quòd vacabant aures peſſimorum hominum ſermonibus, *& mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex civili bello ſpem præmiorum oſtendebat*: Inde miles luxum & otium cupere, diſciplinam & laborem aſpernari. Continuo igitur labore ſubigendi ſunt milites; etiam in ipſo otio. Otii vitia negotio diſcutiuntur. Quo intuitu vallum, foſſas, pabuli, materiæ, lignorum adgeſtus adverſus otium caſtrorum excogitata Tacitus ait. (*infra hoc libro.*)

P*rocax lingua.*] cujus farinæ homines alibi Tacitus *pravè facundos* appellat: ſeditionum fomenta, imò cauſæ. Vt non ſine ratione rerum potentes odio habeant illos, qui verborum potentes & in vulgus gratioſi habentur.

Niſi novum & nutantem adhuc Principem precibus, vel armis adirent.) Plerumqve novi Domini importunis poſtulationibus obruuntur, & parùm in

tempo-

tempore incipientes eorum curæ onerantur. Sed prudentes Principes in illo regnandi exordio,&fortunæ dementamento nihil concedent, cujus eos pòſt pœnitere poſſit. Congratulationis illa tempora ſunt,non negotiorum.

Enimverò militiam ipſam gravem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiàm Centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercule verbera,& vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna.]hæ qverelæ haut vanæ juſtiùs à noſtris militibus uſurpari poſſent. Veteres certa ſtipendia, prædæ partem, munera ducum, Imperatorum donativa habebant;noſtri poſt ſanguinem fuſum, poſt truncos artus, cùm non egenæ tantùm vitæ ſubſidium, ſed & præmia fortitudinis ſuæ invidenda meriti eſſent, ſtipem oſtiatim petentes conſpiciuntur. Lachrymabile & miſerandum hodiernæ militiæ dehoneſtamentum!

mentum! infelix documentum ingratitudinis Principum! Et nihilominus ubi primùm ſtrepit tympanum, concurrunt miſelli, ignoti inter ſe ignorantesque; purgamenta urbium ſuarum, guloſi, maximi mulierum mœchi, laborum fugientes; nomina ſua in militiam profitentur; non ſanè quòd alios præda onuſtos domum reduces viderint, (quippe maxima pars aut in illo carnis humanæ macello cæditur, aut nudo corpore, detritis tegminibus, & gladio in ſcipionem mutato redit) ſed ſive fatali vecordiâ, ſive ignaviâ eunt; non in hoſtem, ſed *hoſpitibus tantum metuendi* (*Tacit. 3. hiſtor.*) & in rusticorum gallinaria egregiam pugnam edituri.

P*eteretque militibus miſſionem ab ſexdecim annis. cætera mandaturos ubi prima proveniſſent.*] Prudenter in hoc quidem militum vulgus. Inconſulti hominis plura ſimul petere. Præterquam enim quòd qui rogatur, offendi poteſt, in

in ejus quoque arbitrio erit, ex multiplicibus precibus, negatis, quæ profutura, leviora concedere. (*Bocc. 2. c.81.*)

Ad terrorem cæterorum adfici verberibus] quæ remedia ſint in rebelliones, alibi tradidi.

Triſtiſſima quæque maximè occultantem.] Neceſſaria cladium & rerum adverſarum diſſimulatio eſt. Solet enim vulgus improſperis æquè ac proſperis immodicum, ſpe, metu turbari; principi, magiſtratibus caſus, etiam qui nullâ humanâ ope provideri potuerunt, adſcribere: tributa, bellorum nervos, recuſare. Quæ ut vitentur, & recentibus conſiliis lapſa reſtaurentur, neceſſariũ eſt, ſupprimere atrocia. De Galliæ quibuſdam civitatibus Cæſar teſtatur (*6. de bell. Gall.*) habere legibus ſancitum ſi quis quid de Rep. à finitimis rumore aut famâ acceperit, ut ad magiſtratũ deferat, neve cũ alio communicet; quod ſæpè homines temerarios atque imperi-

tos

tos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum ſit. Magiſtratus, quæ viſa ſunt, occultant, quæque ex uſu judicaverint multitudine produnt. Alexander quoque Magnus dicitur acceptâ clade mortem denunciaſſe his qui acta vulgaſſent. (*Q. Curt.* 7.) Et Scipio ab Syphace legatos, fruſtrà auxilium à ſuo Rege expectari nunciantes, eadem lætitiâ excepit & dimiſit, ac ſi optata nunciaſſent; ita ut milites in propinquo auxilia eſſe, & legatos reverti, ut maturarent, arbitrarentur. (*Liv.*) Aliud exemplum ſuppreſſi de infelici Africana pugna & nece Sebaſtiani Regis nuncii extat apud Coneſtaggium in hiſtoria belli Luſitanici (*lib.* 1.) Ita tamen mala diſſimulanda ſunt, ut interim remedia malorum quærantur. Secus ſi fiat taciturnitas malorum nutrimentum erit: ut eam vocat caſtiſſimus amorum ſcriptor. (*Heliodor.* 4. *Æthiopic.*) Quemadmodum Vitellius, fractis ad Cre-

Cremonam ſuis partibus nuncios cladis occultans, ſtultâ diſſimulatione remedia potiùs malorum, quàm mala diſtulit. Conſultanti vires ſupererant, ſpesque: ſed è contrario læta omnia fingens, falſis ingraveſcebat. (*Tac. 3. hiſtor.*)

Addendum hîc eſt illorum Principum conſilium, qui literas hoſtium, quibus militum civiumve fides ad ſcelus ſolicitabatur, ſupprimere tutiùs judicarunt. Sapienter omninò! Etſi enim ſatis benevolentiæ & fidei ſuorum confidat Princeps: tamen non ſunt imbuendæ aures promiſſionibus, & corruptionibus. Patet vel unius inſidiis vita; nihil nefas avaritiæ eſt. Quod ſi verò plurib. innotuerit proditionis merces, in parte conſilii erit Eumenis Regis factum. Epiſtolæ ſparſæ erant totis caſtris, quibus, qui Eumenis caput ad Antigonum detuliſſent, maxima præmia definiebantur. Eumenes vocatis ad concionem militibus primò gratias egit,

egit, quod nemo inventus esset, qui ſpem cruenti præmii fidei ſacramento anteponeret, deinde callidè ſubnectit, confictas has à ſe literas ad experiendos ſuorum animos. Hoc facto, & in præſens dubios fidei deterruit, & in futurum providos, ut, ſi quid tale accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed à duce tentari arbitrarentur. (*Iuſtin.* 41.)

Nullis certis mandatis] Varii adeò, & incerti rerum eventus ſunt, ut plerumque pravis ſucceſſibus maximarum rerum momenta vertantur, quæ nullis humanæ prudentiæ ratiocinationibus ante videri queũt. Ut inde ſatius ſit, miniſtros Principũ nullis certis mandatis ex re capturos conſilium ad negotia dimitti. Quod in bello, ducibuſque maximè opus eſt. C. Cæſaris hæc apud Dionem (lib. 38.) verba ſunt: quibus domi ſedentibus movetur bellum, ita ut querelæ initiò per legationes fiant; utique tunc neceſſe eſt, de eo deliberari, & ſciſci, deinde exercitus & imperatores

mit-

mitti: ſed quæ jam egreſſis eductiſque copiis bella exoriuntur, ea non in diſceptationem, adducenda, ſed tanquam ipſa neceſſitas approbaverit, juſſeritque antequam ingraveſcant præoccupanda ſunt. Hoc modo Romæ poſtquam interveniente SCto populus bellũ ſemel decreviſſet, ejus adminiſtrandi poteſtas Conſuli tradebatur: Senatus ſibi pacis tantùm firmandæ jus reſervabat, cætera in imperatoris poteſtate erant; dimicare, aut abſtinere pugnâ, obſidere urbes, ſolvere obſidia, & quæ ſunt his ſimilia. Itaque Cæſarem Tranquillus ſcribit, regibus atque provinciis per terrarũ orbem aliis captivorum millia dono obtuliſſe, aliis citra Senatus populique auctoritatem, quò vellent, auxilia ſubmiſiſſe. (*Suet. in Iul c.* 21.) Quod ſi Senatus conſuli ſe ab Imperatoribus de ſingulis belli actibus voluiſſet, minore utique curâ & induſtriâ ea curaſſẽt, quæ ad victoriã faciebãt: quod & rei benè geſtæ gloriam & cladis infamiam cũ Senatu com-

communem habituri fuisset. Et cum nullâ minùs, quam, quâ putatur, viâ procedat bellum (*Thucyd* 1.) & multa, quæ nunc non apparent, ex intervallo bellum aperiat: (*Liv.* 28.) evidens est, neminem emergentibus casibus commodius rectiusq; statuere posse, quàm qui præsens negotiis interest: amittiq; rerum gerendarum occasiones, si hinc inde mittendo Senatus aut Principis exquiratur voluntas. Olim in Rep. Florentina & Venetiis hodie (*P. Iustinian.* 6. *histor. Venet. Thuan.* 47.) qui ad bellum mittuntur non suis relinqvuntur consiliis: sed arbitrium de summa re certis finibus circumscriptum domo secum afferunt in castra; ut sæpè ne quidem tormenta bellica illi ad feriendos muros, vel aliô locô, modôve aliô collocare audeant, quam quô mandatum ipsis est: nec nisi gravissima defuncturis pœna jussa Senatus transcendere licet. Quod ut salutare est in isto Optimatum statu, ita egregias benè gerendæ rei occasio-

casiones sæpè corrumpit. In populari statu tardior adhuc consultantium consensus, & ex eo difficilior placitorum executio est. Res gerendæ hæc duo, celeritatem & silentium poscunt; quorum utrique inimica est multitudo. Florentini pro hujus mali remedio habuerunt, ex omni civium numero præstantes aliquot viros deligere, futuros rerum & consiliorum bellicorum arbitros, ne singula ad multitudinem referendi necessitas esset. *Leon. Aretin. in histor. Florentin.* (Et Senis aliquando 18. Viri cum liberrima potestate constituti, qui belli negotia procurarent. (*Orland. Malavol. 4. hist. Sen.*)

Magnâ apud Tiberium *auctoritate, rector juveni, & cæteris præmiorum periculorumque ostentator.*] Varia sunt artium vitæque genera, quorum quodque suos habet cultores ac veluti mystas. Peritus quis esse potest artis medendi, aliarum rudis: & qui scitissima carmina scribit, cum artium Reip. gerendæ im-

E peri-

peritum esse, haud rarum est. Præcipua igitur rerum cura esse debet; quemque ministrorum iis adhibere negotiis, ad quæ natura & institutione facti sunt: exemplo Constantii Imperatoris, qui neminem in regia rebus gerendis repentinum adhibuit, sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitiones vel simile quippiam esset recturus; apertissimè noscebatur. Et valdè rarò contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda transiret; contraque non nisi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. (*Ammian.* 21.) Et ut hic laudem, ita notam meruit Ludovic. XI. Franciæ Rex, quòd Sartorem pro Feciali, pro legato tonsorem, Medicum pro Cancellario haberet. (*Bodin.* 6 *de Rep.*) Constantinopoli pontifex aliquando fuit (Patriarcham dicunt) literarum & omnis scientiæ adeò rudis, ut ne elementa quidem literarũ pingere sciret: sed quòd Oeconomicæ solertiæ magister erat, & agros colere, plantare arbo-

arbores, curare vineas, ædificia scitè struere norat, quicquid granaria quicquid cellas vinarias implet, solertissimè procurabat, summo sacerdotio dignus fuit judicatus, pessimo errore. (*Niceph. Greg.* 7.) Ludovic. Sforzia callidissimus alioqui Princeps, in eo tamẽ turpiter lapsus est, quòd Galeatio Sanseverino perito utique equorũ domitori, sed inexperto duci exercitus & belli contra Galliæ Regẽ curam cōmisit. Quasi idẽ sit, generosũ tractare equũ, aut in ludicris certaminibus hastam frangere, & exercitibus præesse (*Guicciard.* 4. *hist.*) error etiam in Eugenio Papa notatur, quòd Balthasaris Offidani operâ in maximis pace belloq; negotiis uteretur; hominis nullâ neq; prudentiæ neq; virtutis laude insignis, quàm quòd, quo tempore Eugenius urbe profugerat, ipse Hadriani molem custodivisset, (*Pigna.* 6. *hist.*) Carolus V. Imperator suarum in Italia partium fortunam penè evertit, quòd Didacum Mendozam, summâ

apud ſe gratiâ, ſed imparem omninò tanto oneri rerum Italicarum procurationi admovit: documento Principibus, quàm perniciosſus ſit illorum error, qui in eligendis miniſtris magis gratiam quàm virtutem&meritum ſpectant.(*Io. Baptiſt.* C*in.*3.*de vita* C*oſmi*) Sebaſtianus Luſitaniæ Rex ab illis qui pueritiam, & juventam ejus rexerant, præter temeritatem & nimiam ſui confidentiam nihil didicerat. Se ſolum mirabatur; ſuas opes vireſque magnifaciebat.(5.*Coneſtag.in hiſtor.belli* L*uſit.* T*rajan.Boccal.cent.*1.*c.*54.) Imprudens juvenis,& non niſi magiſtris ſuis tractabilis,negotiorum, caſuumq́; humanorum ignarus ſegni numero, quem armis oneraverat, & monachorum aliquot audaciâ Mauros debellari poſſe rebatur. Exemplum cæteris Principibus non de ſchola homines (quibus præcipua cauſa eſſe debet, intimare Principibus cœleſtis iræ timorem, commendare religionis cultum, expellere

lere animis cupiditates quæ Reges, ac Principes summis illecebris, præmiisq; invitant ad peccandum; non è cathedra in tribunal, ex suggestu in publicorum negotiorum curam involare, & regnandi præcepta præscribere, quæ in scholis tantùm librisque ab omni negotiorum usu semoti contemplari assueti sunt) non hos, inquam, sed egregiæ fortitudinis duces, & expertæ prudentiæ Senatores esse, à quibus Principum adolescentia sit regenda.

Illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant vocibus truculentis strepere: rursum viso Cæsare trepidare.] Causa & Imperatorum majestas magna sæpè in bellis momenta sunt; & rebelles, quantumvis potentes, cùm ad suæ militiæ ignobilitatem respiciunt, animos demittunt.

Cùm arbitrium Senatus & patris obtenderet] Familiaris Principibus ars est, temporis lucrandi causâ pacem, fœdus, transactionem *speciosis & irritis nomini-*

minibus jactare:(*Tacit.* 1. *histor.*) homines suos mittere; qui ubi innexis studio difficultatibus, aut concessis levioribus negotium eò usque protelaverint, ut interim licuerit domino providere rebus suis, cùm ad causæ caput ventum est, non posse de eo sine novo mandato agere, ajunt. Quomodo Carol. V. Imp. amicorum fœderatorumque desideria sæpè frustratus est, quòd illorum postulatis sine Ordinum Imperii auctoritate satisfieri posse negaret. Ubi largiri flagitiosum, & negare periculum est; differre remedium est. Cætera dixi ad lib. 4.

Quòd is ante alios & gloria belli firmare Drusum credebatur.] Id fatum est omnium, qui in aulis plurimum auctoritatis habent, ut, sive quod ita credant homines; sive quòd ipsum Principem incusare, plenum periculi arbitrentur, omniũ facinorũ reos agant gratiosos.

Ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes] Nulla res multitudinem

nem efficacius regit, quàm ſuperſtitio; alioquin impotens, ſæva, mutabilis, ubi ſemel religione capta eſt, meliùs vatibus, quàm ducibus paret. (*Q. Curt. 4.*) Hoc philtro dementarunt ſubjectos ſibi populos Numa Pompilius, (*Lactant. 1. divin. inſtit. 22.*) Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Piſiſtratus, Lycurgus, Zaleucus, quod apud Valerium (1. c. 2.) legimus, qui cum Diis Deabuſve colloquium conſortiumque fingebant. Midas quoque Phrygiam religionibus impleviſſe dicitur, quibus tutior omni vitâ, quàm armis fuit. Sanè Polybius (lib. 6.) ridet ſuperſtiones, quas tamen ad retinendam in officio multitudinem accommodatiſſimas eſſe cenſet. Non putandum eſt, inquit idem, (lib. 10.) Lycurgũ adeo fuiſſe religioſum, ut in omnibus Apollinis conſilio uteretur, neq; Scipionem ſomniis & Deorum colloquiis inſtructũ fuiſſe: ſed hæc illi finxerunt, quod ſine Deorũ auſpiciis populum periculoſa auſurum,

 & pa-

& paradoxis fidem adhibiturum non credebant. Quod si tanta vanæ & falsæ superstitionis vis est, ut miseros mortales eâ luserint antiqui Principes, legumque latores, vel ipse potiùs malus dæmon; quid non faciat in animis nostris vera nostra, sanctaque religio? Sanctus ille terrarum ac syderum actor, ipse unigenitus Summi Patris Flius à Spiritu Sancto in Virginis utero conceptus mortalitatis miseriis spontè subjectus denique sua morte (immane redemptionis pretium!) *in peccatis mortuis*, & sub Diaboli regno captivis, vitam & libertatem peperit, sibique æternorum aliquando gaudiorum, regnique cohæredes adscivit. Hæc religio, hæc immensi beneficii conscientia non dulci amoris œstrô abripiat humanas mentes? non irrequietâ quadam cupiditate nos teneat placendi tam magno amatori, tàm benefico patri? non pro cultu illius, pro aris tuendis in pulchra vulnera, decoramque mortem ruamus? Non humanæ

manæ fortitudinis, ſed à Deo inſpiratæ conſtantiæ fuerunt, quę, qui primi poſt Chriſtum vixerunt, pii homines pertulerunt. Prius carnifices tormenta defecerunt, quàm ipſos conſtantia. Ad equuleos, ad gladium, crucemque & cæteris mortalibus horribilia ſupplicia ipſi feſtinantes contendebant; calcantes abdicanteſque è contrario, quæ homines habent pretioſiſſima, honores, opes, gratiam cæteraque quibus ambitio aut avaritia pretium fecerunt. Hæc ſola, veraque religio rectrix eſt humanæ vitæ, juſti injuſtique norma, perturbationum gubernatrix, frænum in proſperis, in adverſis ſolatium, ſpes in dubiis, unica deniq; mentis domina. Cœca Gentilium ſuperſtitio, falſæque religiones, ut primo impetu à credulis prompte recipiuntur; ita ii aliis, qui eundem hamum objiciunt, capi faciles ſunt. Qui enim ſemel erroribus credere aſſueverunt, vani, mutabiles, infidi recentiſſimo cuique verſabiles animos

applicare ſolent. Ex diverſo noſtra religio uni firmiſſimo fundamento Jesu Chriſto inædificata intellectum ab errorum tenebris, voluntatem à pravorum affectuum tyrannide liberat; deniqve ſola homini veram ergo Deum pietatem, in ſuperiores reverentiam, in æquales amorem atque benevolentiam infundit. Et abſq, hoc vinculo eſſet, quo hominum ſocietas maximè continetur: nec ferrô, nec cætera pœnarum acerbitate ſatis coercita foret improborũ licentia, aut tuta innocentia. Calliditas aut potentia peccantium omnia judicia aut eludant aut perfringant: conſcientia & cœleſtium minarum metus cohibent. Quis enim putet Sanctum Numẽ, quod omnium eſt origo virtutũ, & fas rectumq; mortalium animis ingeneratâ ratione præſcripſit, iis vitiis delectari, quibus paſſim naturam corrumpimus? Non poteſt hanc, quam cernimus, legem naturæ dediſſe niſi juſtiſſimus auctor: juſtus autem ille non erit, ſi feret

ret abire impunè tot ſcelera. Ubi igitur amor recti, & ambitus gratiæ divinæ tetigit animum: nihil illi antiquius eſt, quàm recedere à vitiorum periculis, jã tot mortalium exitio infamibus. Carolus Magnus Imperator (exemplo monſtrandum eſt, quod de religionis vi dixi) cùm Saxonum pervicaciſſimos animos & nullâ unquam vi, nullâ pœnarũ ſeveritate fractos (exempli cauſa unâ vice ad terrorem cæteris injiciendũ quatuor mille, & quingentos, eoſq; deditios ſevero & atroci ſupplicio ſuſtulerat) mollire non poſſet, non, ut prius, præfectos iis impoſuit, qui regiam poteſtatem ac vim referrent: ſed ut quamque partem bello denuò devicit, Epiſcopis à ſe creatis, hominibus piis ac religioſis aſſignavit, qui & docerent populum, & auctoritate potiùs ac nomine venerando, quàm imperii ſpecie præeſſent. Succeſſit conſiliũ: & ferro indomiti religioni ſuccubuerunt. (*Vbbo. Emm. 4, hiſt. Friſic.*) Et ab omni ęvo bel-

lorum quantumvis impiorum causam prætenderunt homines religionem. Sua quisque arma sancta prædicat, suam causam religiosam. Deus, pietas, cultus divinus prætexuntur. Quibus sanctis nominibus hodieque multi utuntur non alio fine, quàm ut unius populi animos dividant, inimicos debilitent, in sociis Regnis sibi factiones parent, & animum & amorem alii debitum sibi furentur. Ferdinandus Aragonius Hispaniæ Rex omnes suas cupiditates colore religionis texit (*Guicc.* 12. *hist.*) Pipinus translato à Merovæi stirpe in se Franciæ regno; ut non magis invictas ipsius vires formidarent populi, quàm religionem revererentur, Stephanum Romanum Pontificem, à quo coronaretur, inungereturque Româ in Galliam traduxit. (*Paul. Æmil. lib.* 2. *de reb. gest. Franc*) Apud Turcas caput ac princeps religionum Muphtis est à Rege delectus. Is magnam obtinet auctoritatem. Illum tanquam oraculum adeunt.

unt. Et quamvis præcipiendi atque imperandi jus nullum habet: tamen cuivis ex lege illum consulere licet. Brevi responso in oraculi modum, quid censeat, significat; tantumque in eo ponderis est, ut illi contradicere sit nefas. Grauissimis de rebus, quæ ad summam imperii pertinent, Rex justitiæ ac religionis opinionem affectans ab illo sententiam poscit: ut religione tactos populos ad ea, quæ animo meditatur, conficienda facilius flectat: licet is assentando plerumque propensione Principis explorata, eam, quæ placere possit, sententiam teneat. (*Lazarus Superant. in Ottom. M. Anton. Gratian. lib. 1. de bello Cypr. Andr. Mauroc 4. histor. Venet.*) Sed hæc religionis improba ostentatio nõ est nova. Ita enim Jeroboamum Regem novam introduxisse religionem sacri libri tradunt, ne templi Hierosolymitani, & antiquæ religionis majestas populos, qui ad ipsum desciverant, regi suo reconciliaret. (3. *Reg.* 12.) Et

initio

initio belli Peloponnesiaci sacrilegii Atheniensium vindices se professi sunt Lacedæmonii (*Thucid.* 1.) & Philipp. Macedoniæ Rex, dum velut è specula libertati civitatum Græciæ insidiatur, avidè arripuit Phocensium sacrilegium & expeditionis contra illos à civitatibus cæteris sibi datum summum imperium; non tàm sceleris ultionem expetens, quàm occasionẽ quærens, qua victos victoresq; pariter suo imperio subjiceret; quod & obtinuit facilè. (*Iust.* 8) Et hoc quidem religionis mercimonium in profanis Ethnicorũ regibus prudentia videri possit; Christianos autem Principes ea decet sententia; timorem & amorem DEI OPT. MAX. felicissimã esse gubernandi populos artem; neque sine ultimo scelere nomine divino abuti licere ad regendas ambitionis & avaritiæ nefarias artes.

Et quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus.) Omninò simile est, quod, qui novi Orbis historiam scripsere,

psere, tradunt: Christophorum Columbum populis illis, cùm lunæ defectionem prævidisset, cœlestis irę formidinē injecisse, eosq; sibi in omnibus obtemperantes fecisse. Est viri, & ducis non deesse fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. (*Liv.* 38.)

Etsi qui alii bonis artibus grati in vulgus. & paulò inferiùs: *commotis per hæc mentibus & inter se suspectis tyronem à veterano &c.*] has & alias sedandarum seditionum artes congessi ad lib. 4.

Fortioribus remediis agendum.] Benè consultum hoc quidem in casu; cùm militem superstitio urgeret, & per Drusi artes illi suspecti divisiq; inter se essent, ut non facilè denuò coituri viderentur. Cæterùm falli sæpè vehementiorū suasores consiliorum, ex iis constat, quæ dixi suprà ad verb. *ne ipsis quidem, qui fecere laudatas* &c. Certè Blæsus, cū quosdam ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere jussisset, flagrātiorem inde vim fecit, & plures seditioni

tioni duces dedit. Valtherus Athenarum Dux, Florentinorum tyrannus, cum in se conjuratum rescivisset, unum ex suspectis comprehendi jussit. Unde cæteri arreptis armis illum urbe ejecerunt. Guilielmus Pazzus, cùm Aretinos defectionem parare præsensisset, non libratis suis aut rebellium viribus inermis Aretium profectus, cum ex conjuratis unum carcere claudi jussisset, à cæteris ipse captus est.

Sublatis seditionis auctoribus.] v. s. ad verb. ne ipsis quidem qui fecere laudatas.

Terrere, ni paveant &c.] Plebs aut humiliter servit, aut superbè dominatur. (*Liv. lib* 34.)

Venisse tempus, quo veteranis &c.] hæc seditio ex iisdem, quibus superior, caussis cœpit, quòd mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat: & quod audito Augusti fine, & initiis Tiberii duces ob justitium aut gaudium intermi-

miſerant ſolita munia. Ut indè ſuperiores notæ hîc nos à novo labore ſublevare poſſint.

Sua in manu ſitam rem Romanam &c.] v. quæ dixi ad lib. 4.

Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quòd neque disjecti vel paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent; tantâ æqualitate & conſtantiâ, ut regi crederes.] Piraticum bellum à Pompejo Magno confectum glorioſiſſimis ejus facinoribus connumeratur, quod piratæ certis legibus inter ſe adſtricti, & ut Dio Caſſius ſcribit, veluti Remp. quandam habebant. Et ſuperiori ſeculo magna atque implacabilis militum Hiſpanorum in Belgio ſeditio habita, cùm illi diſtributis muniis caſtrenſibus ſub certis ducibus leges ordineſque ſibi ſtatuerent; quibus inter ſe obligarentur.

Quantò ſummæ ſpei propior, tantò impenſius pro Tiberio niti.] Ambigo, bonita-

nitate & certo animi consilio an metu recusaverit imperium Germanicus. Ut sanè ab omni crimine abfuerit, non tamen ita se gessit, ut non suspectare de eo Tiberius debuerit. Civile ingenium, mira comitas, indulgentia, liberalitas, Cæsaris virtutes fuere; (si tamen virtutes sunt, quibus patriæ libertatem subvertit.) quas in Germanico Tacitus & alii laudant. Asperum esse, severum inexorabilem militaribus flagitiis Hannibal, Corbulo, aliique quorum intemerata fuit fides, duces prætulerunt. Cùm in Orientem Germanicus à notis exercitibus traductus esset, multa tùm quoque grata in vulgus usurpavit; sine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Grçcis amictu. Quid? quòd contra Augusti instituta, non sponte Tiberii, Alexandriam introiit; (*Tac. infra lib.* II.) quòd Agrippina compressit seditionem, cui nomen Principis obsistere non potuit? non simplices eæ curæ ubi fœmina manipulos intervisit, signa adit,

adit, largitionem tentat (*infr. hoc lib.*) ſuſpecta quoque popularitas fuit, ambitiosè filium ad concilianda vulgi ſtudia gregali habitu circumferre, Cæſaremque Caligulam appellare. Denique capitalis imprudentia fuit, de ſuo miſſionem, ſtipendia, præmia militibus largiri, quæ non accipi niſi à Principe, aut Principis nomine par eſt. Ut inde Proculus quidam apud Am̃ianum Marcellinum. (*lib*.xv.) Sylvanum neceſſitate compulſum principatus inſignia ſuſcepiſſe ex eo arguat, quòd paulò antè donatum ſtipendio militem, Conſtantii Imperatoris nomine allocutus ſit, fortis eſſet & fidus, unde apparuiſſe, ſi præſumere fortunæ ſuperioris inſignia conatus eſſet, auri tam grave pondus daturum fuiſſe ut ſuum. Iulianus quoq; quòd petenti cuidam gregario, ut barbam detonderet, dediſſet aliqvid vile, caluinnias multorum effugere haud potuit. (*Ammian*.XVII.) Deniq; Gonſalvus Magnus, quòd præmiis & largitioni-

tionibus favorem Regi debitum sibi quæsivisset, gratiâ illius excidit. Ut non vano metu Tiberius, si casus daretur, ausurum Germanicum suspectare potuerit: qui cùm Galliæ, Hispaniæ, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerrent, armis modò & equis ad bellum sumptis, propriâ pecuniâ militem juvit. Fidus sanè fuerit: prudens certè non fuit, qui tantas affectati imperii suspiciones præbuit, aut cùm semel cœpisset, non complevit. Omne consilium tepidum in isto casu capitale est. *Nullus in eo consilio cunctationi locus est, quod non potest laudari nisi peractum* (*Tac.* 1. *hist.*) *Privatis cogitationibus regressus est: & prout velint plus minusve sumitur ex fortuna. Imperium cupientibus nihil medium inter summa aut præcipitia.* (*Tacit.* II. *Hist.*) Regna non in rem actione civili vindicantur, non tribus Prætoris verbis adjudicantur, sed cruentis plerumque judiciis repeti solent: in quibus actio bellum est; judex gla-

gladius, probatio victoria; sententia deniqve & rei judicatæ executio mors aut servitus. Alii homines ut vestes, sic honores & dignitates, impunè induunt, exuuntque: regna non nisi cum vita deponuntur. In solium intrantes caput inferunt: inde nisi protractus pedibus efferri non potest.

Arguere Germanicum omnes, quòd non ad superiorem exercitum pergeret.] Et fortassis seditiosus exercitus hoc modo à Duce velut pro derelicto habitus, agnito dedecore ad sanitatem rediisset. Certè Alexandro Magno simile huic consilium prosperè successit. Postquam enim à seditiosis cognitum est, Persis ducatus datos, barbaros in varios ordines distributos, atque Macedonica iis imposita nomina, se verò ignominiose penitus rejectos esse; non jam amplius conceptum animis dolorem perferre potuerunt; sed concursu in regiam facto, interiori duntaxat retentâ tunicâ, arma ante januam pœnitentiæ signum,

gnum, projecerunt; ac prę foribus stantes intromitti se, sibique ignosci suppliciter atque flentes orabant, utq; Rex suppliciis suis potiùs saturet se, quam contumeliis. Ipsos nisi veniâ impetratâ non discessuros. (*Quint. Curt.* 10.) Alphenus Varus præfectus castrorum in exercitu Vitelliano seditionem militum compressit, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti, & id ipsum, quod nemo regeret, paventes, silentio, patientiâ, postremò precibus ac lacrymis veniam quærebāt. (*Tacit. 2. hist.*) Julianus Cæsar turbas militares minitando discessurum se ad vitam privatam sedavit. (*Amm. lib.* 25.) Deniq; ipse Germanicus, cùm uxorem tantùm & filium in Treveros mittere pararet, movit truces militum animos, *nihil æque flexit*, ait Tacitus, *quàm invidia in Treveros, &c.*

Quia plerumque ad conciliánda vulgi

studia

ſtudia eo tegmine pedum induebatur.] Nihil præter virtutem & vitium magnoperè nos moveat in noſtris vel externis gentibus. Ridemus quidem plerumque aliorum populorum veſtes; ſcilicet necdum ex animo imagine noſtræ conſuetudinis deletâ. Sed cùm ipſo tempore iis placemur : apparet non ipſo vitio, ſed ignoratione noſtrâ diſplicuiſſe primùm viſa. Hominis igitur prudentis eſt, tranſire in mores & veſtitum illorum, cum quibus verſatur, et inde laudatur Alcibiades in veſtiendo, convivando, converſando accommodaſſe ſe genti, cum qua erat; hacqve comi facilitate gentium regumque amorem ſibi conciliaſſe. Ubi Athenis degebat, jocis, ludis, equis domandis, & reliquæ urbanæ lautitiei ſtudebat: Lacedæmone, quicquid molle fuerat, in Spartanã duritiem mutabat. Cum Thracibus pugnando & bibendo vitam agebat. Apud Perſas deliciis & luxu nulli cedebat. Hippolitus Medices Clemẽtis VII. Põtificis

tificis in bello Hungarico legatus Hungaris peracceptus erat, quòd interdum equo ad ipſorum morem inſtrato, ipſe quoque Hungaricè veſtitus, obequitaret.

Pœnas de ſingulis in hunc modum exercuit.] Iſte mos puniendi noxios per commilitones noſtro ævo reductus videtur. Solent enim rei plerumque à commanipularibus ſclopetis trajici, militari vocabulo *archibugiare* vocant. Iſtius quoque bellici moris apud Ammianum mentio fit, (*lib.* 29.) His verbis: priſco more militibus dedit occidendos.

Vt avellerentur caſtris] ſimili conſilio Alexander Farneſius ſedatâ periculosâ illâ Hiſpanorum militum ſeditione, eos confeſtim in Galliam axilio fœderatis miſit; ne reliqua quoque caſtra contagione inficerent.

Vbi avaritiam aut crudelitatem conſenſu objectaviſſent, ſolvebatur militia.] O ſalubre inſtitutum! quod ſi ſervarent

non

non in caſtris modò, ſed & togatis officiis noſtri Principes, næ pauciores habituri eſſent, furti, peculatus, & concuſſionum reos judices & præfectos. Sed alibi locus commodior erit dicendi, quibus remediis judicantium pravitas coërceri queat.

Immotum adverſus eos ſermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque ſe remque publicam in caſum dare.] Prudentis eſt, non modo non periculis & labore, ſed nec infamię timore & vanis rumuſculis à conſtantia dimoveri. Stultus meritò haberetur, qui Julio menſe iter faciens non ferret locuſtas ſtridentes. Hoc intuitu apud Thucydidem (lib. 1.) Archidamus ſuos Spartanos laudat, quod eorum, qui adulationibus laudibuſque eos ad pericula concitarent, blandimentis non moverentur; nec eorum, qui pudore illos & doloris ſenſu inflammare tentent, verbis à propſita morum conſtantia dimoverentur. Quincti Fabii præci-

pua laus eſt, quòd quamvis vulgi rumoribus timidus & ignavus argueretur, tamen à ſententia, quâ cunctando Hannibalem vinci poſſe ſperabat, abduci ſe minimè paſſus eſt. Memorabilia ſunt verba, quibus Æmilio Coſ. ad bellum proficiſcenti, adverſus ſiniſtram interpretationem firmitudinem perſuaſit; Duobus ducibus ajebat, unus reſiſtas oportet. Reſiſtes autem adverſus famam, rumoreſque hominum, ſi ſatis firmus ſteteris, ſi te neque collegæ vana gloria, neq; tua falſa infamia movebit. Gloriam qui ſpreverit, veram habebit. Sine, timidum pro cauto, tardum pro conſiderato, imbellem pro perito belli vocēt. Malo te ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti cives laudent. Et ab tali conſtantia profecta ſunt illa Quinctii Cincinnati verba: Vellem equidem vobis placere, Quirites, ſed multo malo, vos ſalvos eſſe, qualicunque erga me animo ſitis futuri. Militum maximè liberioribus vocibus dux ſuccenſere, nō

de-

debet. Etsi enim vel in agmine deficiẽtis, & fatigati, vel in acie periclitantis, vel in tabernaculo ægri aliqua vox asperior est excepta: merẽtur tamen fortibus factis, ut ea debeat dux tempori magis imputare quàm animo. Cùm quid accidit tristius, omnes rei sũt; corporibus suis, qui utiq; non oderunt, infestas admovẽt manus: parentes liberis occurrant, & ingrati & invisi sunt. Contrà cùm donis onerantur, cum præmiis onusti revertuntur, quis ferre militares animos potest; quis illam alacritatem continere? Militantiũ nec indignatio, nec lætitia moderata est. Ad omnes affectus impetu rapiuntur; vituperant, laudant, miserentur, irascuntur. Sed omnes cogitationes, omnes inter se loquentium voces, signum tubâ dãtum componit. In suos quisque ordines currit, & quicquid irarum in tabernaculo conceptum est, in hostium effunditur capita. Et propterea Joannem Comnenum contemptu & ignoran-

tiæ ſimulatione militum murmura pro-ſecutum ſcribit Nicetas Choniates (1. *Annal.*) Cæterum de tota hac quæſtione, num Principi conveniat ferre de ſe loquendi libertatem, doctiſſimi Fratres tractant, Scipio & Albericus Gentiles; alter in diſputatione ad titulum Codicis Juſtinianei, *Si quis Imperatori maledixerit*: alter in ſecundo de conjurationibus. Quibus adde Cremutii Cordi orationem apud Cornelium noſtrum. (4. *Annal.*) Variè enim, ut Principum ingenia vel mitiora fuere, vel ſeveriora, linguæ violentia, temeritasque verborum vel contempta vel punita fuit.

Non omittere caput rerum] Erat Roma caput & ſedes Imperii orbis æterna. (*l.* 3. C *de Conſ.*) Unde ab Ammiano Marcellino Urbis æternæ glorioſo inſignitur titulo: à Martiali terrarum Dea gentiumque; à Tullio tertia Catilinaria, arx gentium; in diſſertatione Hadriani Imperatoris & Epicteti, fons imperii

rii orbis terrarum, mater gentium, regum possessio, Pacis æternæ conservatio dicitur. Erat in illa urbe Capitolium, sedes Jovis, Palladium, & Ancile, imperii pignora. Et inde jus petierunt gentes, nationesque universæ. Ibi, nec alibi Orbis Dominum fieri posse diu populis omnibus persuasum erat: & evulgato hoc imperii arcano, posse etiam alibi quàm Romæ Cæsarem fieri (*vid. Tac. 1. histor.*) à Senatu in exercituum furiosam libidinem & insanas licitationes potestas legendi Imperatores ipsius imperii exitio transiit: nec tamen uno momento. Plerumque enim grande momentum in nomine Urbis & prætextu Senatus inesse putabatur. Inde Otho ad milites (*infr. 1. hist.*) concionatur: *Senatus nobiscum est; sic fit, ut hinc Resp. inde hostes constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus, & terris & congestu lapidum stare creditis? Muta ista & inanima intercidere ac reparari promiscuè possunt: æternitas re-*

rum & pax gentium, & mea cum vestrâ salus incolumitate Senatus firmatur. Hûc auspicato à parente, & conditore urbis nostræ institutum & à Regibus usque ad Principes continuum & immortalem sicut à majoribus accepimus, sic posteris tradamus.

Hæc reverentia, quæ erga metropolin civibus ingenerata est, Principem movere debet, ut non nisi extremis urgentibus necessitatibus regiam urbem, quæ veluti cor est unde reliqua membra vires accipiunt, deserat. *Neque enim decorum Principi, si una alterave civitas turbet omittere urbem, unde in omnia regimen.* (*Tacit.* 3. *Annal.*) Quæ ratio est, ob quam Tiberius ire & opponere tumultuantibus legionibus majestatem imperatoriam noluit. Diversi consilii stoliditatem evidenter monstrat Uguccionis Fagivoli infelicitas. Is cùm Pisis pranderet, Lucam à se defecisse audivit. Cùm igitur properè conscenso equo præsentiam suam rebellibus

bus opponere vellet, vix egreſſus urbe, aliâ rebellione Piſas quoq; amiſit: (*Author vitæ Caſtrucii Caſtrac.*) adeoque uno prandio, (quod deinde Canis Scaliger falsè dicebat) duas urbes abligurivit. (*Orland. Malavolt. in hiſt Senens.*) Certè ſedis Imperatoriæ in Orientem à Conſtantino facta translatio, verſus Occidentem provincias hoſtibus nominis Romani proſtituit. Illæ enim quaſi pro derelictis habitæ barbaris animos fecerunt, ut velut vacuam poſſeſſionem apprehendentes obvia quæque invaderent. (*Leon. Aretin. 1. hiſt. Flor. Io. Bapt. Pig. 1. hiſt. Ateſt.*) Cumque ſeculorum lapſu Germani (ad quos Imperii ſplendor pervenerat) vel ob expeditiones in Palæſtinam vel alias ob cauſas procul Italiâ degerent, & domeſticis curis abſtracti ad Italicarum rerum procurationem animum advertere non poſſent, extiterunt, qui domi prępollentes urbium ſuarum dominiũ occuparunt. Hoc modo Scaligeri Veronâ & Tarviſio,

 Paſſe-

Passerini & mox Gonzagæ Mantuâ, Garrarii Patavio, Turriani, & post Vicecomites Mediolano, Atestini Ferrariâ, Mutinâ & Regio Lepidi, alii aliis urbibus potiti sunt. Clemens V. Pontifex nomen Pontificium & dignitatem Româ in Galliam transtulit. Inde in regno Pontificio repentè novi domini exorti sunt. Malatesta Arimini, Ordelaphus Forojulii, Manfredus Faventiæ, Polentanus Ravennæ, Vicanus Viterbii, Cesenæ Sinibaldus, Urbini Feltrius, Camerini Varanus, alii alibi dominationem occuparunt, Tanti Gallicana mansio Pontifici stetit. (*v. Leon. Aretin.& Scip. Amirat. in hist. Florent.* Pign. *in hist. Atest. Bernard. Corius in Mediol. histor. Taurell. Saraina in hist. Veron. Hieron. Rubeus in hist. Ravenn. Flan. Blond. in hist. ab inclinat.* I*mp. hinc inde.*

Cui major è longinquo reverentia.] major alibi commoditas erit dicendi, quibus artibus Principes auctoritatem famamque sibi concilient.

Quos

Quos igitur anteferres? ac ne postpositi contumelia incenderentur.] Octav. Farnesius cùm urbium suarum Parmæ & Placentiæ æmulationes sciret, ne postposita altera contumeliâ incenderetur, nomen suum, sicubi scribere necesse erat, hoc modo signasse dicitur; Octavius Farnesius Dux P. & P. Mamertini & Panormitani hodieque acerrimis stylis de Principatu inter se digladiantur? nec Rex ullô præjudicio horum illorumve intentionem probat, aut improbat. Consentaneum est, istam contentiunculam inter duas regni Siculi urbes dignatione & opibus primas studio foveri.

Adolescentibus excusatum quædam ad patrem rejicere] vide quæ notata sup. ad verb. Cum arbitrium Senatus & patris obtenderet.

Nam in pace causas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxtà cadere.] Ubi tantum armorum corporumque sub signis stabit, quis

cruori legem dicet, unde & quantus fluat? adde quæ notavi sup. ad verb. *ad arma civilia actum &c.*

Et quidam bonorum cæsi] Arma multitudini sine moderamine tradita nunquam benè usurpantur. Finis est, seditiosos, improbos coërcere: Quisque publicæ vindictæ specie suas injurias exsequitur. *v plura ad lib.*4.

Sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum eâ seditione intemerata modestia fuit.] Auxiliarium sociarumque cohortium intemeratam fuisse hac seditione modestiam Tacitus asserit. Ex quo verè affirmabo mixtos ex variis gentibus, ingenio, & linguâ differentibus exercitus ut facilè inter se in æmulationes consurgunt, ita rarissimè simul & uno consensu contra ducem aut ipsũ principem moveri. Hannibal, cùm in hostium terrâ annos tredecim procul à domo variâ fortunâ bellum gereret, exercitu mixto ex colluvione omnium gentium, quibus non lex, non mos, nõ lin-

lingua communis, alius habitus, alia vestis, alia arma, alii ritus, alii propè Dii essent, uno quodammodo vinculo ita illos colligavit, ut nulla unquam seditio extiterit. (*Liv.*38.) Quod si verò contigerit, ut varium ejusmodi exercitum rebellionum nefas contaminet: difficillimus labor est, eum ad officium revocare. Quod Carthaginenses experti sunt, qui, ut est apud Polybium, mercenariorum suorum rebellione in extremum perdendi status periculum venerunt. Notabo hic etiam singulare hoc præceptum politicum; in seditionibus aut conjurationibus opprimendis utendũ esse peregrino milite: ne linguæ commercio aut contagione factionis cum his hæreat, in quos armatur.

Festam eam Germanis noctem, ac solemnibus epulis ludicram.] Festi dies, nũdinæ, nuptiæ, belli facinoribus & arcanis conjurationibus apta sunt. Stilico Gothos paschaferiãtes oppressit (*Æmil.5.*) Primum Belgarum fœdus cõtra

 Hi-

Hiſpaniarum Regem in nuptiis Montignii factum eſt. (*Coneſtag.* 1. *hiſtor. de bell. Belgic.*) & Hugonotarum San-Bartholomæana cædes in nuptiis Navarræi peracta. (*Coneſtag.* 5. *de bell. Belgic. Thuan.* 52.)

Profana ſimulet ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanſana vocabant, ſolo æquantur] quod jure gentico adverſum fuiſſe videtur: quippe quo obſervatur, ut qui aliorum regionem cum armis ingrediuntur, templis in ea temperent. (*Thucyd.* 4.) Sævire quidem, & hoſtium caſtella, portus; urbes, villas, naves, fruges devaſtare, aliaque his ſimilia, quibus illorum vires atterantur, noſtræ confirmentur, leges ac jura belli permittunt: ea verò deſtruere, quæ nec propriis rebus emolumenti quicquam afferunt, nec hoſtibus detrimenti, ut ſunt templa, porticus, ſtatuæ, aliaque hujuſmodi, rabioſi hominis eſt ac planè furentis. (*Polyb.* 5.)

Nullo

Nullo metu, non antepositis vigiliis] ambitiosæ diligentiæ esset, quæ de vitiosa securitate omnibus, in ore & calamo sunt, hîc congerere. Mihi multas chartas implesse sapientia non est.

Tiberium lætitiâ curâque affecere] v. sup. ad verb. quantò summæ spei propior &c.

Nec alia tam intima Tiberio causa, cur Rhodum abscederet] Adulteriis parari, & firmari regna quibusdam creditum est: (*v. quæ dixi infr. ad lib.* 3.) Præterea & quidam eodem fine conjugum reginarum compertam impudicitiam infami lenocinio tolerasse leguntur. Iuliam filiam Augustus Cæsar Tiberio uxorem dederat, fœminam ultra fidem humanam lascivam, effrenem, viri contemptricem. Grave quidem Tiberio erat sufferre proterviam istam: sed imperii Romani spes (immane tolerantiæ præmium!) & ne soceri animum à se abalienaret, ipsum oneri ferendo parem fecerunt. Ne tamen præsens suis

ocu-

oculis intueri cogeretur illam contumeliam, quam neque vindicare licebat, neque ferre poterat, philosophiæ & otii causa, ut ferebat, Rhodum successit. Hæc prudentia vocatur. Ex diverso Jacobum Borbonium stultitiæ arguunt, quod libidinis Ioannæ II. Neapoleos Reginæ, à qua regnum illud dotale habebat, ut privatæ feminæ admissa punire in animum induxisset, Unde & uxorem & regnum perdiderit. Ita judicant quibus *omnia serviliter pro dominatione* agere prudentis esse persuasum est.

Neque ipse abhorrebat talibus studiis.] Veteribus auctoribus celebrati Reges atque Respub. ludorum spectacula efficacissimum regnandi instrumentum habuerunt, & conservandi pacem publicamque quietem, quam facilè conservant inter se populi, quibus perpetuus lætitiæ sol nullis adversitatum nubibus impeditus (modò ne ad luxũ, qui prosperis rebus insinuare se solet, & securitatem, prolabantur) affulget: & ex contrario

trario mortale consilium prudentibus æstimatur, infaustâ trucique modestiâ velut cruci perpetuò affixos aut equuleo tenere populos. Sed in his omnibus modus esse debet. Tyrannidis mitissimum arcanum est, velle luxui esse deditos, quorum ferocia imperantium arbitrio obstatura timetur: omnia indistinctè duella prohibere pœnisq; vindicare: in præcipuis urbibus ingentibus sũptibus vasta extruere theatra, amphitheatra, circos, lacus in quibus saltationes, venationes, ludi, naumachiæ exerceantur; quarũ rerum insanâ dulcedine ubi semel inescatur vulgus, neq; reipub. curã ullam habere, neque militaris decoris, honesti gloriâ tangi solet. Tũc omne quod vivunt vino & tesseris impẽdunt, & lustris; & voluptatibus & spectaculis; eisque templum & habitaculum & concio & spes omnis Circus est maximus. (*Ammian. Marcellin.* 28.) Ita post Neronis mortem apud plebem sordidam & circo & theatris suetam sum-

ſummum erat Neronis deſiderium ; eoque pronior in Othonem favor, ut imitatione luxus Neroni ſimilem, (*Tacit. 1. hiſtor.*) Trucidato per inſidias Alexandro Florentinorum primo Duce, plebs de recuperanda libertate ne cogitavit quidem; mœſta, & rumorum avida; quod Alexander annonâ, ludis & omni popularitate cunctos in ſui amorem rapuiſſet. (*Cinus 1. de vita Coſmi*) Cyrus Lydis arma & equos ademit, cauponaſque & lenocinia exercere juſſit: & Ariſtodemus Cumanorum tyrañus civium ſuorum liberos ad viceſimum uſque ætatis annum fœminarum more educari juſſit, vagâ indutos & muliebri tunica, capillis calami ſtratis, capite ſertis redimito, omni denique habitu mulierem mentientes. (*Dionyſ. Halicarn. 6. Rom. Antiq.*) Iiſdem illecebris Scytharum animos ſibi devinxit Ioannes Comnenus Imp. (*Nicet. Choniat. 1. Annal. adde quæ de eadem gente ſunt, apud Niceph. Gregor. 2. hiſt.*) His non omninò

mninò absimilia sunt, quibus mitigandis Britannis usum esse Cn. Agricolam scribit Tacitus; *sequens hyems*, inquit ille, *saluberrimis consiliis absumpta: namque ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent hortari privatim, adjuvare publicè ut templa, fora, domos extruerent; laudando promptos, & castigando segnes. Ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre: ut qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga paulatimque discessum ad delinimenta vitiorum; porticus & balnea, & conviviorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Literarum studia emollire, atque adeò effœminare animos credita sunt. Gothi magnum librorum numerum, cùm jamjam ignem subjecturi essent, intactum reliquerunt; quòd illis

stu-

ſtudiis hoſtes ſuos imbelles factos crederent. Catoni quoque ſolenne fuit dicere, Romanos tunc Remp. perdidiſſe, quando Græcas literas amplecti cœpiſſent. Idem auctor Senatui fuit, ut tres Oratores, qui nuper Athenis venerant, è veſtigio domum remitterentur; quippe verebatur, ne Romana juventus, ſcientiarum illecta dulcedine, à militiæ ſtudio & laboribus abſtraheretur.

Populum, per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.] Prudentes Principes nunquam ab uno extremo ad alterum tranſiliunt: de quo benè hic Amiratus; melius Malvezzus. Adde quæ ego ſuprà dixi ad verba: eadem magiſtratuum vocabula.

Civile rebatur miſceri voluptatibus vulgi.] dixi ad lib. 2. ad verb. prompti aditus, obvia comitas &c.

Nihil auſuram plebem, Principibus amotis.] periculoſa ſententia: quam expoſui, s. ad verb. proſcriptiones civium

um &c. & ad verb. fortioribus remediis agendum.

Gener invisus, inimici soceri quæque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.] ita infr. (*lib. 4. hist.*) Julius Briganticus. sorore Civilis genitus, ut fermè acerrima proximorum odia sunt; invisus avunculo infensusque.

Nam spes incesserat dissidere hostem.] Populos inter se divisos dissentientesque adoriri successit interdum, sæpè lacessenti nocuit. Cogitanti mihi, quæ diversi eventus causæ fuerint, succurrit, vocatos ab alterutra discordium parte prosperè movisse, suâ sponte alienam in se pugnam derivans suo sibi, quod dicitur, jumento malum quæsivisse. Quippe primo casu & nostris & alterutrius partis armis sociatis facilè est, infirmiores opprimere: & ea odiorum civilium rabies est, ut partiũ altera, quæ externos vocat, plerumque neglectâ propriâ salute, nihil quàm æmulorum

exi-

exitium quærat. Adeò penatum & patriæ caritas civium diſſidiis concedit, ut everti patriam, ſibique alienum jugum accedere homines malint, quàm popularibus concedere. Exterorum præda eſſe præoptant, quàm cùm popularibus quietè agere: & quod ſuis viribus conſequi non poſſunt, excidio patriæ quærunt; peregrinis gentibus æmuliſque non magis ad bellum, quàm ad prædam & veluti patriæ poſſeſſionem accitis. Altero verò caſu, cùm utramque partium externus hoſtem habeat: non idem ſperari debet eventus. Imò probabilius eſt, deſcenſuros ad conſilium, quod unicum ad ſalutem ſupereſt, civilia odia ponendi, conjunctiſque viribus eundi in hoſtem: quem omnium libertati tendere inſidias, facilè omnes advertunt. Vejentes & Hetruſci cùm diſcordes Romanos aggreſſi eſſent, victi ſunt; Philippus Vicecomes Mediolani Dux ſæpiùs Florentinorum furoribus imminens, cùm ultrà

vi-

vicies centena millia nummum aureorum expendiſſet, nihil omnino profecit. Hiſpani, à Franciſco Galliæ Rege in ſuis finibus laceſſiti, confeſtim rebellionem ſæviſſimam animoſque ſuo Regi infenſos poſuere. (*Guicc.* 14.) De Gallis Chriſtophorus Morus homo civili prudentiâ quàm maximè inſignis dicere ſolebat; illos perpetuò inter ſe digladiari, ſeſeque mutuis vulneribus conficere: verùm cùm viderint, Hiſpanos inde occaſiones captare, ſuiſque commodis intentos, ſtatim in communè contra externum hoſtem conſpirare. (*Pet. Matth.*) Tutiùs igitur eſt, diſſentiente inter ſe una gente, quieſcere; dùm mutuâ ſe cæde conficiant. Ita miſeri patriam viris, armis, cæteriſque belli nervis exhaurientes tibi pugnabunt; nec deinde ſupervenienti reſiſtere poterunt. Conſilii quoque pars eſt debiliori parti occultè ſubmittere auxilia, ſed quæ trahendo in longum bello ſufficiant. Quomodo Alcibiades Tiſſaferni

ſua

ſua ſit, ne nimis enixè Lacedæmonios juvaret, quippe memorem eſſe debere, alienam ſe victoriam, non ſuam inſtruere eatenus bellum ſuſtinendum, ne inopiâ deſereretur. Nam Regem diſſentientibus Græcis arbitrum pacis ac belli fore; & quos ſuis non poſſit, ipſorum armis victurum. Domeſticis itaq; bellis Græciam obterendam, ne externis vacet; exæquandaſque vires partium, & inferiores auxilio levandos, commeatus maligne præbendos; claſſem regiam non totam mittendam; ne aut victoriam daret, aut neceſſitatem deponendi belli imponeret. (*Juſt. lib. 5. hiſt. Xenophon, 1. hiſtor. Græc.*) Plura ex veteri hiſtoria non addo; ex nova unum. Cùm Piſtorienſes inteſtinis diſſenſionibus laborarent, & Florentini modò huic modo alteri factioni faverent; brevi eo res deducta eſt, ut Piſtorienſes pertæſi tot moleſtiarum ſponte ſe ſuaque omnia in Florentinorum poteſtatem traderent.

Bar-

Barbaris, quantò quis audacia promptus, tantò magis fidus, rebusque motis potior habetur] ita lib. 5. hist. *turbidus miscendis seditionibus, & plerisque gratus vecordi facundia.* & inf. eod. lib. *atrociora Inguiomerus* (suadebat) *& læta barbaris.*

Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisunt.] exempla vide apud polyhistores.

Gloriæ ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ servitutis, ducem sequerentur.] adi ad notas ad lib. 3. verb. ob magnitudinem æris &c.

Cæcinam cum 40. cohortibus Romanis, distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amasiam misit] Hæc est illa nostris moribus tantoperè laudata virium hostilium divisio; quam satis apto vocabulo Diversionem appellant: cum, ne unâ mole bellum irruat, nos quoque nostris & fœderatorum viribus distributis, pluribus locis hostem lacessimus: eique qui nobis bellum intulerat, domi

domi ſuæ negotium faceſſimus. Quomodo Romani, maximis ſuis neceſſitatibus,& extremis,cùm ab Hannibale non ſemel victi eſſent, dimiſſis, quibus ſummopere indigebant, exercitibus, ducibuſque,denique ſummâ ęrarii inopiâ,& in Italia,& Hiſpania, & Sicilia & Græcia uno eodem tempore cum Carthaginenſibus bellum geſſerunt. Quod ſane unicum ipſis ad ſalutem ſuperfuit conſilium. Demus ſane, fingamuſque Marcellum, & Scipiones, & ubique Carthaginenſibus oppoſitos milites in Italiam contractos: ſed tunc, & Sardinia & Sicilia in hoſtium poteſtatem concedebant; & ex Hiſpania Haſdrubali, quo minùs fratri auxilio veniret, nihil obſiſtebat, & Philippi Regis minæ impunitæ erant. Ita augeſcente vi Romana Hannibalis quoque arma potentiora fiebant; & fortuna pro Carthagine, Romanis adverſa. Conſultius igitur fuit Sardiniam & Siciliam ſervare;grande momentum,ſubjectæ forent

aut

aut hostes: tum auxilia, quibus deficientibus Hannibalem procul à patria in hostico bella cientem, sine alia vi corruere necesse erat, succidere. Sanè nullâ vi ex Italia abstrahi potuit Hannibal, nisi cum Scipio, ille qui posteà Africanus usurpatus est, ipsam Africam patriamque hostium adortus est. Venetis quoque salutare fuit idem consilium, Prœlio victi erant à Genuensibus, ut Romani à Carthaginensibus: & hostis urbi imminebat. Excidium ita depulsum est. Facto cum Bernabove Vicecomite fœdere, Genuenses summâ vi domi suæ aggressi sunt. Inde factum, ut, quæ suis, qui Fossam Clodiam occupaverant, submittere auxilia parabant Genuenses, domi retinere cogerentur: & civitas in Venetorum potestatem rediret. Sed de his parcè dicendum mihi est, ne fortassis Hannibal aliquis me Sene Phormione dementiorem juvenem vocare possit. Plura dixit Paulus Paruta lib. 1. disputationũ politicarum cap. 6.

Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat: secundarum ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus.] Miratur Dio Cassius Coccejanus (*lib.42. hist.*) historicus profectò prudentissimus, & immeritò à Justo Lipsio in catalogo prudentiæ Doctorum (*in not. ad polit.*) præteritus, quid causæ fuerit, quòd Pompejus Pharsalicâ acie victus, neque pristinæ virtutis, neque multitudinis illorum, qui prælio supererant, memor, neque eo secum perpenso, quòd sæpè levissimo momento fortuna illos, quorum afflictæ res sunt, in integrum restituore soleat, animum desponderit, & omnem omnino à se spem abdicaverit; cùm tamen superioribus temporibus summâ animi constantiâ usus bene semper in adversis rebus sperare consuesset. Causam dixerit, quamquam in alio subjecto Theophylactus Simocata, (1. *hist.*) his verbis; φοβεραὶ αἱ μεταβολαὶ παρὰ τὰς ἐλπίδας συῤῥεύσασαι.

μετὰ

μετὰ γὰρ τῶν πραγμάτων καὶ τὰς γνώμας ἀμείβουσιν. i. mutationes inopinæ terrent animum, quando cum rebus ipsas quoque cogitationes & consilia invertunt. Consentit Polybius (*lib.* 2.) cujus hæc sunt verba: multi sunt, qui, quando de summa rerum decertaturi sunt, ea tantùm ob oculos sibi ponunt, quæ ex victoriâ commoda consecuturi sint; & svavi futuri boni titillatione ratiocinãtur, quàm jucundè illis bonis usuri sint: casus verò sinistros non considerant, nec quid in omnem eventum fieri debeat, secum animo volvunt. Inde accidit, ut multi, cùm victi essent, turpiter se gesserint. Hæc Polybius. Et ipse Dion in hanc sententiam concedit. Pompejus, inquit, quòd multis modis se Cæsare superiorem esse persuasum haberet, nihil omninò prævidit. Neq; enim idoneo loco castra posuit; neque refugium sibi, si superaretur, paravit: cumq; rem extrahere, atque ita victoriam sine prœlio obtinere posset (nã & singu-

lis diebus copiæ ejus augebantur, & rerum necessariarum copia ipsi suppetebat) tamen signa contulit. Unde factum est, ut præter opinionem victus, neque consilium, neque spem fortunæ denuò periclitandæ capere potuerit. Idem scribit de Spartanis Thucydides (*lib.* 4.) Pylo & Cytheris prærer opinionem ab Atheniensibus occupatis, tanto in universum metu & stupore perculsos, ut non in commune consulere, non congredi cum hoste auderent; quicquid ultrà aggrederentur, infaustum inauspicatumque fore, inidoneo in bellis timore, augurantes. Quemadmodum autem improvisi casus dejicere animum solent: ita repentina & insperata felicitas plerumque in insolentiam vertit. Ex quo sequitur, eos qui variis fortunæ casibus jactati & exerciti sunt, *secundarum ambiguarumque rerum scientes*, neque adversis in rebus omnē spem abjicere, neque in prosperis quicquam de animi constantia remittere.

Non

Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam ſugillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cujus dentes crepuerunt ſub pugno, qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus; qui, quoties cecidit, contumacior ſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad certamen, (*Senec. Ep.* 13.)

Iuvit hoſtium aviditas, omiſſâ cæde prædam ſectantium) O quantum decus paratum erat, ſuperioribus annis noſtris exercitibus; cum ad Agriam profligatis Turcis etiam Imperatoris Ottomanici capiendi ſpes erat, niſi militum aviditas prædæ præproperas manus admoviſſet. *Obſtitit vincentibus pravum inter ipſos certamen omiſſo hoſte ſpolia conſectandi.* Sed vanum eſt, exercitum nulla diſciplinâ imbutum, deſtitutum ſtipendiis tenere velle.

Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus quosdam occurrentium obturbavit. Tanta inde conſternatio irru-

pisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas &c.] Ludibria mortalium! quæ universa quidem vitæ tempora conditionesque, sed bellorum maximè fortunam nobilitant: in quibus una vox, aut nutus, aliave vanitas partium successus mutavit. Aratus Achæorum Imperator cum quibusdam civibus de Cynætheorum urbe sibi tradendâ pactus erat: & convenerat, ut ille insidiis cum exercitu prope urbem lateret nec antè moveret, quàm in tumulo, qui ante portem erat, hominem palliatũ, circa medium diei, conspiceret. Id signum fore movendi. Venit Aratus, & conscios exspectat. Ecce autem circa qvintam diei horam, civis qvidam, cujus oves non procul urbe pascebantur, pastorem acessurus urbe egreditur, tumulumq; palliatus ascendit, oculis pastorem vestigaturus. Aratus falso ratus signum sibi dari, properè imò præproperè ad urbem advolat; sed exclusus portis omniq; spe, confusus abiit (*Po-*

lyb.

lib. 10.) Simillimum est casui, qvi hîc à Tacito refertur, qvod scribit Paulus Æmilius in sexto Historiæ Franciæ. Christiani Ptolomaida obsidebant. Saladinus non procul à nostrorum exercitu cum suis copiis consederat. Pugnabatur; & ad nostros inclinabat victoria, cū quidam ex nostris equitibus ante signa res gerens in pedes se excepit, & equus solutus in castra refugiebat. Sublato à circumstantibus clamore, ut prehensis habenis sisteretur, qui rem ignorabāt, de antesignanis actum rati, cesserunt, & suâ fugâ reliquam turbarunt aciem. Arnulfus Cæsar Romam diu frustrà obsessam per occasionem leporis forte in urbem refugientis cepit; Romanis stationibus ludicro hostium insequentiū clamore atq; impetu tanquam vero cōterritis. Hoc solum deerat, urbi Orbis terrarum victrici dedecus, ut à lepore capta diceretur. (*Sigibert in Chron.*) Perusiæ olim duæ factiones erant in Oddos & Balionos divisæ; hi superiores, illi

exules. Sed cùm (quæ civilium dissensionum vicissitudo est) una nocte quorundam conjuratione Oddi in urbem recepti essent, & in ipsorum manu esse victoria videretur; una vox eam illis eripuit. Obtinebat illorum temporum mos, ut publicæ civitatum viæ catenis noctu clauderentur. Præmiserant igitur exules quendam è suis, qui clavâ ferreâ obices claustraque perfringeret. Qui cum insequentium, seseque mutuò prementium impetum non ferret, & multitudine penè obrueretur, ut retrocederent, exclamavit. Vox ista cùm ad proximos initio, inde ad extremum quoque agmen pervenisset: ita omnium animos fregit ut ab hostibus pelli primos rati, seque ad fugiendum moneri, effusissimâ fugâ, quà venerant, abirent.

Hosti facilè excidium, & paucos & semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quantò inopina, tantò majora offunduntur: cadebantque; ut rebus secundis

diu avidi, ita adversis incauti.] Quamquam sufficere poterant, quæ paulò superius dixi; tamen & operæ pretium erit, quædam alia hic apponere, non aliena loco. Nulli in bello conatus feliciorem exitum sortiuntur, quàm de quibus hostis minimè suspicatur. Omne enim subitum hosti formidabile est. (*Xenophon. 3. Cyropæd.*) Inde C. Cæsar hyberno tempore, & ut Tranquillus loquitur, spurcissimis tempestatibus vel infido se æquori committere, vel alias ad expeditionem proficisci solebat, quo incautioribus hostibus superveniret. (*Dio Cass.*) Julius Agricola, cùm contra Monam insulam pergeret, deficientibus navibus, depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vata, & nandi usus, quo simul seq; & arma, & equos regunt, ita repentè immisit, ut obstupefacti hostes, qui classem, qui naves expectabant, nihil arduum aut invictum crederent sic ad bellum venientibus. (*Tacit. in Agric.*)

Recentibus exemplum eſt in hiſtoria Italica. Novaria oppidum à Gallis obſeſſum ab Helvetiis defendebatur. Sed cùm Altoſaxium celebrem bello ducem poſterâ die majori cum militum numero expectari ab hoſtibus Galli cognoviſſent, deſperatâ expugnatione caſtra ab urbe lapidem moverunt. Et ſanè ſpes erat victoriæ ob ſtipendiorum & commeatuum anguſtiam propinquæ. Verũ irrita facta illa eſt facinore Mottini, unius è tribunis Helvetiorum, ob audaciam plane ſtupendo. Is convocata ſuorum concione vehementi oratione hortatur, irent, & ultro hoſtes in ſuis caſtris adorirentur; rem, quanto difficilior & periculi plenior videbatur, tanto feliciùs exituram. In partibus eſſe noctem, illatos tumultus & terrores geminaturam. Igitur provectâ jam nocte, cùm in vallum eniterentur, primùm à tormentis ingentem cladem acceperũt. Nec minùs tamen illi incredibili ferociâ non vulneribus, non periculis, ſolâ morte

morte ſiſtebantur; & neque cadentium & pereuntium miſerabili ululatu deterriti pertinaci teſtudine ad locũ, in quo tormenta diſpoſita erant, ſuccedebant. Atrox ibi facies rerum! Utrimque infeſta nox, incertis per tenebras, quid oppugnare potiſſimum oporteret, vel tueri, donec Germani milites, qui in Gallicis caſtris ſtipendia facientes fere ſoli illâ nocte egregiam pugnam ediderant, oriente jam ſole amiſſis tormentis cederent. Ergò victoria penes Helvetios fuit tanta fama toto orbe celebrata, ut multi cõſiderata conſilii audaciâ, mortis certiſſimæ cõtemptu, ferociâ pugnę, & felicitate ſucceſſus non dubitaverint anteferre facinus iſtud omnibus fortibus factis, quæ Græcas atq; Romanas implẽt hiſtorias. Scilicet, pugnaſſe paucos contra multos ſine equite, ſine tormẽtis, nullâ adductos neceſſitate (quippe Novaria extra periculum erat, & poſtero non parvam ſuorum manum ſibi acceſſuram ſperare poterant) denique

gloriam cum periculo, quàm ignobilem ſecuritatem maluiſſe. (*Guicc.* XI. *Hiſt.* P*arut.* I.*hiſt.*)

Addam hic quod Joannes Marnixius (*ſect* 7.*axiom.*15.) præcipit, uſitata & communia ſtratagemata aſſiduò revolvere: quæ, quo magis contemnuntur, eò faciliùs fallant.

Poſtremò & illud hîc obſervandum eſt, civitates recens captas eſſe ſæpiùs, non aliâ magis occaſione, quàm hoſtium ſecuritate, & quòd victis in præcordia poſſe redire virtutem non putarant illi. Quomodo Fr. Sforzia Brixiam aliquot poſt diebus quàm capta erat, recepit. (*P. Juſtinian. in hiſt. Ven & vide ejuſmodi conſilium Teutiapli Elei apud* T*hucyd. lib.* 3.)

Sed fœmina ingens animi, munia ducis &c.] Non me vanè oſtentabo, hiſtorias illuſtrium fœminarum recitando, quas Joannes Boccacius, Balthaſar Caſtilionæus, aliique congeſſerunt.

Accen-

Accendebat hæc onerabatque Sejanus] alibi locus erit dicendi de aulicis æmulationibus.

Propriâ pecuniâ militem juvit.] v.s. ad verba. Quantò ſummæ ſpei proprior, &c.

Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tantò ſe magis in lubrico dictitans.] Illuſtrat hanc ſententiam elegantiſſimus locus apud Ammianum Marcellinum (*lib.* 14.) quem hic adſcribam: Verſabiles fortunæ motus, qui ludunt mortalitatem; nunc evehentes quoſdam in ſydera, nunc ad Cocyti profunda mergentes: cujus rei cum innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo tranſcurram; Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionyſium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriſcum in fullonia natum ob pſeudo-Philippi nomen evexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam

am ob qværendum docuit victum. Eadem Mancinum post imperium Numantinis summâ atrocitate Veturium & Claudium Corsis substravit, feritati Carthaginis Regulum. Istius iniqvitate Pompejus post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum ad spadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus qvidam ergastularius servus ductavit in Sicilia fugitivos. Qvàm splendido loco multi nati, eadem rerum dominâ conniventе, Viriati genua sunt amplexi, vel Spartaci? qvot capita, qvæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Qvæ omnia si scire qvisqvã velit, qvam varia sunt & adsidua, arenarũ numerum idem jã desipiens & montiũ pondera scrutari poterit.

Legis Majestatis reduxerat] Capita legis Juliæ, qvæ olim Cornelia fuit, majestatis qvæ hic à Tacito relata, latius ex-

explicantur à Scævola, Ulpiano, Martiano in l.1.2.3.4. D. ad Jul. Majeſt.

Facta arguebantur, dicta impunè erant] ſimilis locutio eſt lib.3. Annal. *vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt*: ſanè apud bonos Principes. En auream Impp. conſtitutionem: Si qvis modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus improbo, petulantiqve maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit: eum pœnæ nolumus ſubjugari, neqve durum aliqvid nec aſperum volumus ſuſtinere: qvoniam ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt; ſi ex inſania miſeratione digniſſimum; ſi ab injuria, remittendum. Euge! belle! Non repeto, qvæ dixi ad verba: immotum adverſus eos ſermones &c.

Falanio objiciebat accuſator, quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Caſſium quendam mimum corpore infamem adſci-

adſciviſſet: quodque venditis hortis ſtatuam Auguſti ſimulmancipaſſet &c.] ſimilia, imò magis ridicùla, quam animadverſione digna ſunt, quæ apud Conſtantium Imp. pro majeſtatis crimine valuiſſe Ammianus Marcellinus ſcribit. (*lib.* 16.) Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratiâ conſuluiſſet, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem; reus, unde non poterat opinari, delatus raptuſque in judicium pœnaliter interibat. Si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiiſſe veſpere malevolorum argueretur indiciis: ut veneficus, ſepulchrorumque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens, pronunciatus reus capitis, peribat. (*Ammian. lib.* 19.) Quidam Agentium in rebus in Hiſpania ad cœnam invitatus, cùm inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex uſu, Vincamus, interpretatus

tatus atrociter delevit nobilem domũ. (*Ammian. lib.* 16.) Eadem sub Valentiniano & Valente pestis. In chartis clari cujusdam municipis genitura Valentis cùm inventa esset; quamquam is fratrem suum Valentem quendam fuisse, dudumq; obiisse docuisset, quasi Principis constellationem collegisset, trucidatus est. (*Ammian.* 29.) Adolescens quidam visus in balneis admovere marmori manus utriusque digitos alternatim, & pectori, septemque vocales literas numerasse, stomachi remedium id arbitratus, in judicium tractus percussus est gladio post tormenta. (*Ammian.* 29.) Philosophus quidam Coeranius eâ causâ tormentorum immanitate occisus est; quod ad conjugem suam familiariter scribens Græco sermone addiderat: σὺ δὲ νόει καὶ στέφε τὴν τύλην. (*Ammian.* 29.) Illud oblitus sum, quod Constantiii imperio accidit. Faustinus Viventi Præfecti Prætorio F. quod petenti per jocum cuidam Nigrino, ut eum

eum Notarium faceret, respondisset, hominem ridens: fac me imperatorem, si id impetrare velis; cum Nigrino & aliis interfectus est. (*Am.* 30.

Granium Marcellum prætorem Bithyniæ, Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt: Nam egens ignotus &c. O pestem humani generis! & optimo ditissimoque cuique exitiabile malum: eoque formidabilius, quòd non tyrannicas tantùm, sed & bonorum sæpe Principum aulas inhabitat. Sub initium belli civilis inter Vitellium & Vespasianum, cum nihil æquè fatigaret, quàm pecuniæ cōquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. Passim delationes, & locupletissimus quisque in prædam correpti. (*Tacit. 2. histor.* Aurelianus Imp. post Gallienum & lamen-

tabi-

biles reip. casus exinanito ærario torrentis ritu ferebatur in divites; & Valentinianus Augustus post procinctus Parthici clades indigens magnitudine impensarum, ut militi supplementa suppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat. (*Ammian. lib.* 30.) Quæ ut armorum necessitate & ærarii angustiâ & à bonis principibus usurpata vix ac ne vix quidem excusata sunt; ita reliqua scelera, omnemque improbitatem excedunt, quæ potentes quidam in aulâ viri, quorum plus habendi cupido ultra mortalem modum sese attollit, in vitam, & fortunas aliorum audent; eò crudelius plerumq; quò difficilius plurium, quàm unius ingluvies satiatur. Hiantes amicorum in magna fortuna cupiditates ipsa Principum facilitas intendit: *cum apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccetur* (*Tacit.* 1. *histor.*) Colligunt se quatuor vel quinque viri, atque unum con-

consilium capiunt ad Principem decipiendum; dicunt, quid probandum sit. Princeps, qui domi clausus est, vera non novit; cogiturque hoc tantùm scire, quod isti loquuntur; facere judices, quos non oportebat; amovere à Rep. quos retinere debebat. Denique bonus, optimus, cautus, venditur Imp. Quæ Diocletiani Cæsaris querela est apud Vopiscum. Præcipuè tamen detecta in Principem conjuratione aliquâ & civilis belli victoria grassari solet ista latronum improbitas. Si quis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter suos rumore tenus insimulatus est, fovisse conjuratorum aut rebellium hostiumve partes, trahitur: & inimico urgente, quasi sufficiente hoc solo, quod nominatus sit, aut delatus aut postulatus, capite, vel mulctatione bonorum, vel exilio damnatur. Qui divitiis honestè partis affluunt, qui prædia, villas, hortos, & amœna secessuum habent; parùm est, imò pro lucro deputan-

randum, si ad venditionem coguntur. Optimis conditionibus facta venditio ejus rei est, quæ nisi demittatur, vi auferri potest. Potentiores, quod jure consequi nequeunt, vi extorquent.

--- cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuissent:
Ruffino populandus erat: dominoque parabat
Exitium fœcundus ager: metuenda colonis!
Fertilibus laribus pellit; detrudit avitis
Finibus aut aufert vivis, aut occupat heres.
Congesta cumulantur opes, orbisque ruinas
Accipit una domus: populique servare coacti:
Plenaque privato succumbunt oppida regno.

Claudian. lib. 1. in Ruffin.

Intentatur crimen aliquod grande, & mor-

morte piandum. Immissi deinde in rei ædes repertoria & indices conficiunt: ubi inter charas, & secretiorum literarum evolutiones facile est subdere aliquid; quod innocentis famam oneret. Illud pòst profertur in judicio, recitaturq́; & ex eo velut infallibili testimonio convictus miser damnatur. Tum quoq; si quæ defensiones ad Principem perferendæ scribuntur, supprimuntur, neq́; profectò, si, ut ille loquitur, quis ascendat quadrigas Jovis, effugere poterit nefarias noxiosissimorum hominū artes. Et propterea cauti Principes, ne calumniis & improbitati veluti fenestras aperirent, punitis, quos manifesta scelera ad supplicia vocabant, de cōplicibus inqviri noluerunt. Theodosius occiso Valentiniano qvodā seditiosorū duce de conjuratis qvæstionem agitari noluit; ne formidine sparsa per multos reviviscerent provinciarum compositi turbines. (*Ammian.* 28.) Et Tiberius Cæsar, alioqvi sangvinis humani sitientissi-

tiſſimus, qvamqvam multi è domo ſua, eqviteſq; ac Senatores ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis Pſeudo-Poſtumū Agrippam diceretur, in illos haut qvæſivit. (*Tacit. 2. Annal.*) Sanè inqviri in nocentes, nemo, qvi qvidem rectè ſapiat, reprehendet. Nec enim abnuimus, ſalutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defenſoris, unde ſalus qværitur aliis, conſociato cunctorum ſtudio muniri debere. Sed illud lugubre eſt, & deplorandum, illos, qvi inqvirendis reis, in majeſtatis maximè crimine, conſtituuntur, *datâ calumniæ indulgentiâ* (*Ammian. 19.*) mandatorum terminos ſupergreſſos fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinos infundere; (*Ammian. 14.*) & cum malis bonos, cum nocentibus innoxios trahere atqve jugulare. Venationem diceres! qvippe ut qvis vel carne, vel pretioſâ pelle venatori placet, in retia pertrahitur, nec latronum intereſt, qvid qviſqve deliqverit. Multi præterea

ea publicæ vindictæ ſpecie privatas offenſas & ſuas injurias ulciſcuntur.

Subſerviunt iſti latrocinio, velut venatici canes venatoribus, homines quidam egentes, ignoti, irrequieti, complicandis calumniarum nexibus indiſſolubiles: artium cruentarum diri magiſtri, & ut laniſta ex equuleo & carnifice quæſtum fructumque captantes: (*Ammian.* 13.) homines cum gemitu nominandi; (*Ammian.* 21. & 28.) ſpiritus ferini latrones quibus invitis nullus poteſt reperiri inſons; (*Ammian.* 28.) noxiæ & harenariis feris magis maleficæ beſtiæ; (*Ammian.* 29. & 28. omnium ærumnarũ coagula; (*Am.* 29.) cruciarii; (*Ammian.* 29.) diſpendiis communibus paſti; (*Amm.* 30.) odorandi vias periculorum admodum ſagaces; (*Amm.* 14.) tartarei denique malorum omnium fabricatores; (*Amm. lib* 29.) qui dum occultis libellis ſævitiæ principum aut amicorum ejus adrepunt, mox clariſſimo cuique aut ditiſſimo

mo periculum facessunt, *potentiam apud unum aut paucos, odium apud omnes adipiscuntur; ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis ac postremo sibi invenientes* (*Tac. hic*) Horum alii ignoti & vilitate ipsa parum cavendi ad colligendos rumores per urbes destinantur, relaturi, quæ audiunt; & honoratorum circulis assistendo, pervadendoqve divites, domos, qvicqvid noscere possunt latenter intromissi per posticas in regiam nunciant: id observantes conspiratione concordi ut fingant plurima, & cognita duplicent in majus. Unde accidit interdum, ut si quid in penetrali secreto nullo citeriore ejus vitæ ministro præsente paterfamilias uxori in aurem susurraverit, id postridie sciat Princeps. (*Amm.* 14.) Adduntur haut raró custodes, qui in consultas voces excipiant; *nuncios, introitus, aperta secreta velut in annales referant*, convivalium deniqve fabularum simplicitatem odiosè exaggeratam in aulam

deportent. (*Tac.2.Annal.*) Aliud ſycophantarum genus eſt, qui cum illo, quẽ ſubverſum volunt, jaciũt fortuitos ſermones, ut fraudis amoveant ſuſpicionem, tum blandiuntur illi, quò captent benevolentiam; poſt aliquid rerum ſuarum arcanarum illi committunt, ut fidem mereantur ſinceritatis. His artibus irretitus ille bonus animi ſui ſecretum prodit, quod illi per calumnias auctum ad Principem deferunt. Solent etiam tales interdum per amicitiæ ſpeciem de ficto periculo præmonere, ut odium aut diffidentiam ſerant: quomodo Agrippinam Germanici viduam dolosè monuit Sejanus paratum ei venenum, vitandas Tiberii epulas. Tunc inter miniſteria vitæ ſecretioris Principum aures occupantur, & negotia torquentur, verbiſque premuntur aut elevantur, & parvo negotio deflectuntur aut intenduntur; quemadmodum ſemper ex ſupercilio aut remiſſione dicentis ſubitam efformamus, & maximè efficacem

cem in mentibus imaginem rerum, quas primum audimus.

His artibus cùm in casses pertracta præda est, accusatores subornantur, & die funestis interrogationibus præstituto imaginarii judices resident, adhibitis juris consultis & scribis; omnibus, quæ sint agenda, dicenda, pronuncianda prædoctis. (*Amm.* 14.) Leges & jura, & Catonianæ vel Cassianæ sententiæ prætenduntur: agitur autem, quod agitur, ad voluntatem prætumidæ potestatis. (*Amm.* 26.) Posthæc intenduntur equulei, expediuntur plumbea pondera, cum fidiculis & verberibus; resultãt omnia truculentæ vocis horroribus: inter catenarũ sonitus, tene, comple, claude, abde, ministris tristium officiorum clamitantibus. (*Amm.* 29.) Postremæ in hac scena partes carnificis sunt: & cùm nulla sit crudelior sententia, ea, quæ est, cùm parcere videtur, asperior; nihil acerbius esse potest, quàm quod pœnam à judicibus ex præscripto legũ

 latam

latam clementiſſimi Principis miſeratione mitigatam præfert damnatio. Inde qui carnificis ictui ſubſternitur, gratia Principis à cruce aut igne, aliove majore ſupplicio liberatus dicitur; & clementiæ prætextu, ad proſcriptiones & exilia, & bonorum publicationes, & quæ leviora vocantur, qvamvis ſunt aſperrima, venitur: & ut ditentur alii, genere nobiles, facultatibus locupletes, urbium ſuarum ornamenta, acti patrimonio præcipites truſiqve in exilium, conſumuntur angore, aut ſtipe precariâ victitant; nec modus ullus exitialibus malis interponitur, donec principem & proximos opum cædiumqve tædium ceperit. (*Ammian* 20.6.) Poſtremò accuſatoribus, & delatoribus, ſpolia, ſacerdotia, & procurationes, tam opulentæ venationis præmia perſolvuntur; qvibus tamen aut ſibi ipſis exitium deniqve inveniunt, aut ſaltem poſteritati ſuæ. Sed impoſſibile eſt omnes nefandorum ſcelerum latebras

inqvi-

inqvirere. Nihil enim est supra improbitatis ingenium. Exempla illarum qvas diximus delationum, & qvæ innocentibus insidiantur, artium, qvanqvam plurima ex omni historia adduci possent; ego tamen; cùm in tàm tristi argumento jam fortasse nimis longus fuerim, paucissima referam; qvorum primum apud Tacitum extat, & Dionem Classium. T. Sabinus illustris Eqves Romanus, ob amicitiam Germanici, nefanda fraude jam tunc sublati invisus erat Tiberio & Sejano; cujus favor non nisi scelere qværi poterat. Igitur Latiaris, Portius Cato, Petilius Ruffus, M. Opsius conveniunt, ut Latiaris, qvi modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, cæteri testes adessent, deinde accusationem inciperent. Initiò igitur Latiaris in Tiberium, in Sejanum maledicta, de Germanico honorifica loqvi, qvibus paria Sabinus rependit: hiqve sermones tanqvam vetita miscuissent, speciem ratæ amicitiæ fecerunt;

ac jam ultrò Sabinus ad Latiarem dolorem ſuum effundebat. Conſultāt deinde, quos memoravi, quomodo Sabini dicta plurium auribus acciperentur. Et placuit tectum inter & laquearia tres Senatores, haut minùs turpi latebrâ, quàm deteſtandâ fraude, ſe abſtrudere, aureſq; rimis admovere. Intereà Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum trahit: & ſimul præterita, inſtantia, novoſque terrores cumulat. Eadem & ille, & diutius & acrius: quando mœſta, ubi ſemel prorupere, difficiliùs retinentur. Tres illi dicta ad Cæſarem deferunt. Sabinus necatur. Similis hiſtoria extat apud Nicetam Choniaten (*lib. 3. Ann.*) de Theodoro Styppiote per amicitiæ ſpeciem à quodam Camatero Logotheta inducto, ut de Imperatore, qui ad id id poſt aulæa latebat, verba quædam incautiora proferret. Sextus Marius Hiſpaniarum ditiſſimus ſaxo Tarpejo dejectus eſt: nec dubium erat magnitudinem

nem pecuniæ malo vertiſſe. (*Taçit. 6. annal.*) Agrippina Statilium Taurum, opibus illuſtrem, hortis ejus inhians pervertit. (*Tacit.* 15.) Urſicinus apud Conſtántium Imperatorem Equitum Magiſter ab Euſebio cubiculi præfecto variis oppugnatus eſt artibus: nullis cauſis niſi quod domo ſua, quam Antiochiæ habebat, moleſtiſſimè flagitanti cedere nolebat. (*Amm. Marcell.* 28.)

Tripolitani continuis Auſturianorum (gentis rapto vivere ſuetæ) incurſionibus infeſtabantur, conniventeRomano, Africæ Comite, homine nequiſſimo, quamvis ſæpius implorato: qui fretus affinitate Remigii tunc magiſtri officiorum, hoſte pejus provinciam vaſtabat. Ergo Tripolitani extrema veriti, legatos ad Imperatorem mittunt, lacrymoſas provinciæ ruinas expoſituros. Quo comperto Romanus quendã ad Remigium, rapinarũ participẽ equo velociſſimo vectũ præmittit, orãs operã det, ut ſibi ab Imperatore Tripolitanorum

norum querelæ cognoſcendæ deferantur. Quamvis autem iſta machinatio non ſuccederet, miſſo in Africam Palludio quodam, qui ſtipendia militi ſolveret, & de Tripolitanorum clade inquireret: invenit tamen Romanus aliam viam extricandi ſe ex hoc ſibi imminenti periculo. Militib. perſuadet, ut advenienti Palladio, in aula potenti viro, ſtipendii quod pertulerat, magnam partem acceptam ferrent: quod & factum eſt. It Palladius, videt luctuoſos provinciæ cineres, & fumantes penè adhuc recenti incendio agros: Romanique deſidiam increpans, relaturum ſe cuncta ad comitatum Principis minatur. Quibus ille minis haut ſanè territus, ſe quoque indicaturum dixit, quòd Palladius militi deſtinatum ſtipendium in ſuum quæſtum verterit. Quid fit? Palladius conſcientiâ perterritus, cum Romano in miſeros provinciales conſpirat; reverſus Valentinianum Imp. impiis artibus fallit, Tripolitanos ſine

cauſa

causa questos affirmans. Quare Imp. impositum sibi à Tripolitanis indignè ferens, non modò querelis illorum aures non præbuit sed & legatos capitali supplicio affici jussit.

Hæc pestis, hæc pernicies cũ satis in privatorũ vitam ac fortunas ſęviit, cum Principi plerumq; plus odiorũ & invidiæ, quàm opum contulerit, tandem, nisi obviam eatur, in ipsius Principis exitium vertit. Qvicqvid enim scelerum, qvicqvid rapinarum & concussionum isti nebulones exercent, qvodcunq; injustitiæ genus committunt, qvicqvid deniqve peccant, id sub regio nomine peccant. Et ut maximè Princeps nefariorum istorum operum liberetur suspicione: conniventiæ tamen aut socordiæ opinionem, ex qva contemptus, & ex contemptu odium, certissimæ principatus pestes oriuntur, effugere non poterit; populi subjecti, ubi vestem regiam suamqve pellem à gratiosis in aula inter se dividi satis diu tu-

lerint, tandem horum avaritiam, & illorum lethargum acerbis remediis excutere ſolent.

Hæ tales ac tantæ inſidiæ; quibus evitandis nec optimus Princeps ſatis cautus eſſe poteſt; audaciter dicam nullâ providentiâ declinari poſſunt, niſi Princeps omnẽ calumniarũ occaſionẽ præcidat, quantum fieri poteſt ipſa omnia cognoſcere ſtudeat, pleraq; ipſe omnia tractet; vel ſaltem in miniſtrorũ ſuorũ fidem piiſſimâ diffidentiâ diligenter inquirat; quomodo Dagobertus Francorum Rex urbes circumiẽs jus ipſe dicebat, orbos liberos, viduas tenuiores, egentes à potentiorum vi aſſerebat; (*P. Æm. 1. hiſt. Franc.*) & Alfõſus Calabriæ Dux in hunc finẽ ſupra portam palatii (locũ hodieq; monſtrant advenis Neapolitani) ex ęre Campano nolam ſuſpẽdi juſſit; quã qui pulſaſſet, illicò vel ad Regẽ admittebatur, vel ad illum, qui ab Rege ad audiendũ mittebatur. Veneti quoq; certis temporibus quoſdã Quæſito-

ſitorũ titulo in provincias ſibi ſubjectas cum vitæ neciſq; poteſtate mittere ſolent, qui in ambitionẽ & avaritiã magiſtratuum animadvertant, & à potentioribus oppreſſos ſublevent. (*Mauroc. 18. hiſt. Vẽ.*) Sed hic cavẽdũ eſt, ne quod ſupra de Palladio diximus, quęſitores in eodem crimine hæreant cũ his in quos mittuntur. Porrò delatores ſiſtendi ſũt, illiſq; imponendũ, ut fidem faciant ejus rei quã detulerunt. Idq; etiam reſcripto Divi Pii, & aliorum principũ continetur, ut Irenarchæ (quorum munus erat apprehendere reos, interrogare, cum elogio ad magiſtratus mittere) dictorũ fidem faciant. (*Marcian. Ic. in l. 6. de cuſtod. & exhib. reor.*) Et quando eo ventũ eſt, ut delatores neceſſarium regni inſtrumentum putentur; conſultum erit plures ignotos inter ſe ignorãteſq; habeantur: qui ſi conſentiẽtia retulerint, credi iis fortaſſe poterit; diverſa dicentibus fides abnuenda, & ulterius inquirendum ſi quo modo veritas in lu-

cem produci poſſit. Jucundum qvoqve ſcitu & memoratu dignum eſt; diſpoſitorum eqvorum originem ab hoc fine eſſe, ut, cùm latè regnari cœptum eſſet, reges qvid in diſſitis qvoqve regionibus rerum gereretur, cognoſcerent. Et fallit Orlandus Malavolta in hiſtoria Senenſi, ab Auguſto curſorios eqvos diſponi cœpiſſe ſcribens. Eſſe enim id inſtitutum multò antiquius ex Xenophonte conſtat, qvi id Cyro attribuit (*lib. 8. Cyrop*) Locum, qvia notabilis eſt, adſcribam. Etiam aliud qviddã excogitaſſe Cyrum cognovimus, qvod ad imperii magnitudinem pertinet, unde celeriter intelligeret, qvi rerum etiam longè remotarum ſtatus eſſet. Cum enim conſideraſſet, qvantum itineris eqvus agitatione diurna conficere viribus integris poſſet; eqvorum ſtabula parari curavit, & in eis equos conſtituit, cùm illis, qvi eqvorum curam gererent. Ordinavit & qvovis loco hominem, qvi tùm ad recipiendum literas

alla-

allatas,tùm ad tradendum eas aliis ido- “
neus eſſet, qvi qve defatigatos eqvos & “
homines exciperet,& recentes ſubmit- “
teret. Atqve hoc in itinere ne noctu “
qvidem ceſſari dicitur,ſed nuncio diur- “
no ſuccedere noctunum. Hæc Xeno- “
phon:unde *Poſtarum*, ut vocant, antiqvitas conſtat.Sed & hoc inſtitutum id imperfectionis habet, qvòd Princeps non raro mendacibus literis & relationibus decipi poteſt; & hoc tantùm ſcire cogitur,qvod aliis placet. Idem Malavolta,qvem dixi, in eo qvoqve errat, qvod cum poſt Auguſti tempora uſus diſpoſitorum eqvorum evanuiſſet, reductum eſſe à Viceccomitibus Mediolanenſibus ſcribit. Legimus enim Juſtinianeo Codici inſertas Conſtantini, Juliani,Valentiniani, Valentis, Theodoſii,Arcadii,Honorii Leonis,& Anaſtaſii de curſu publico conſtitutiones, & ipſe Juſtinianus eqvorum publicorum in Novella conſtitutione triceſima mentionem facit.

Si-

Siniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe.] v.s. ad verb. uxori Martiæ aperuiſſe.

Quo loco cenſebis Cæſar? ſi primo, habeo, quod ſequar; ſi poſt omnes, vereor ne imprudens diſſentiam.] Erat moris in Rep. Romana, dicendæ in Senatu ſententiæ initium fieri â Cõſ. & iis, qui alios dignitate anteibant, (*Gell. lib.* 14. *c.* 7.) Quod poſtea mutatum eſt, & primi rogati ſententiam, qui nondum geſſerant magiſtratus. (*Dio.* 39.) ne puta primi illi vel cæteris dicendi libertatem ſubtraherent, vel auctoritate non judicio ſequentes in ſuas partes traducerent. Inde Tacitus: (3. *annal.*) *Exemit* (*Tiberius*) *etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ: quod alii civile rebantur, ne cæteris adſentiendi neceſſitas fieret &c.*

Iudiciis adſidebat in cornu tribunalis &c.] Ius ipſi dixiſſe memorantur Auguſtus Cæſar. (*Suet. in Aug. c.* 33.) Tiberius (*Suet. & Tac. hic.*) Claudius (*Suet. in Claud.* 14.) Veſpaſianus. (*Suet. in Veſp.*

*Vesp.*21.) Trajanus. (*Plin. in Paneg.*) alii: ſed temporum noſtrorum arrogantia ſimplicem iſtam veterum facilitatẽ reſpuit: & inde ſcholaſtica politica quæſtionem hodiè fecit politicam; an princeps ipſe pro tribunali jus dicere debeat? Mihi non vacat iſtam litem examinare. Dignum ſanè majeſtate Principis videtur, curare, ut judices, & magiſtratus ſanctè & innoxiè impoſito ſibi munere fungantur. Ipſum autem ordinario tribunali præſidere, quod memorati fecere Principes, & alienum à dignitate regia foret; & curam Principis publicæ res, non privatorum litigia expoſcunt. Sint igitur magiſtratus, ſint judices, ad quos privati confugiant; ſed ſint quoque principes, qui judices judicent.

Erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cùm cæteras exueret] Sublevare miſeros, donare benemeritis, mediocribus ſtipendiis excellentiſſimum quemque in ſua arte

cole-

colere, quin egregium ſit, & Principi neceſſarium, nullus opinor, dubitat; verùm regiâ largitione, & magnificentiâ exinanito ærario, cum illud maximè repentino ingruente bello, aliave neceſſitate extraordinariis & violentis tributorum exactionibus replendum eſt; ut paucorum benevolentia, ita omnium odium acquiritur. Unde conſideranti mihi Principum publicas opes & viciſſim pace belloque neceſſitates atque onera, non abſurda videtur Macchiavelli ſententia parſimoniam liberalitati preferentis; liberalitati, inquam, quæ celebre Principis nomen faciat, quæque privatam benignitatem longè tranſcendat. Egentibus enim ſubvenire, merita compenſare, virtutibus & artibus ſtipendia conſtituere, non tàm liberalis donatio, quàm obligationis diſſolutio eſt. Sed corruptio hominum judicio fit, ut in Principibus non innocens prodigalitas magis laudetur, quàm parſimonia etiam cùm alieni abſtinen-

tia

tia conjuncta. Parsimoniam pro avaritia appellant; & luxuria specie liberalitatis imponit. (*Tac.* 1. *hist.*) Ferdinandus Catholicus nimiæ tenacitatis arguebatur: sed calumniam mors Regis detexit: cum post quadraginta duos imperii annos nullos cumulasse thesauros deprehensus esset. (*Guicc.* 12. *hist.*) Verùm, ut dixi, melius est, comparcere, quod necessariis temporibus expendas; quàm expendere, quod novâ injuriâ à subjectis populis repetas. Nec mihi hic aliquis Cæsaris aut Alexandri munificentiam objiciat. Ille enim regni parandi gratia & pro dominatione pecuniæ parcere noluit; hic verò, cùm perpetuis bellis insudaret, ex præda & hostilibus spoliis victoriarum socios ditare & poterat & debebat. Alia nunc temporum ratio est.

Cupidine severitatis in his etiam, quæ ritè faceret, acerbus.] v. quæ nos ad lib. 6. verb. mirumque morem &c.

Ad ostentandam sævitiam, movendasque

populi

populi offensiones conc. ssam filio materiem] quò scil. ipse amabilior fieret, & acceptior populo: Certè idem Tiberius Caligulam sibi successurum eâ maximè causâ gavisus est, quòd ab illo sua scelera superatū iri speraret. (*Dio. Cass* 8.)

Centesimam rerum venalium &c] pudet referre, quam excreverint, in Italia maximè, venalibus rebus imposita vectigalia. Hereditates quoque & dotes & legata, quorum olim vicesima pendebatur, non delibantur hodiè, sed magnam illorum partem fiscus rapit.

Militare ærarium eo subsidio niti.] C. Cæsar duas res esse prædicabat, quibus & quæreretur, & conservaretur, & augeretur potentia, milites ac pecuniam. (*Dio. Cass.* 42.) Impossibile est, sine bello tutos nos semper esse, & militem sine stipendio alere. (*Dio.* 52.) Neque enim quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. (*Tac.* 9. *hist.*)

Optimè

Optimè rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus; utque originem, ita fines dederit.] Fluminum derivationes vix unquam benè successisse perpetuâ observatione notatum est, nec enim sibi vim inferri natura patitur.

Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia &c.] Sit ne Principi aut Rebuspub. utilius imperia & magistratus continuare, deque modis omnibus, quibus eminentium virorum spiritus atque potentia deprimuntur, alibi latissimè disseram.

Finis Notarum politicarum
in librum primum Annalium

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ.

Ad Librum II Annalium. C. CORNELII TACITI.

QVi petitum Româ acceptumque Regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur] Alienigenam dominum nemo patitur lubens; (*Curt. lib. 7.*) & placidius est, suis parere. Et vix nulla ratio est, quæ gloriosis factis nomen suum extenderit, nisi ductu atque auspicio suorum Principum, suorumque ductorum. Assyrios, Persas, Macedonas, Romanos, Francos, Vandalos, Gothos vide cæterosque Martios populos: ex suo sanguine Principes, atque duces habuerunt. Israëlitas Maximus Deus ex suis fratribus regem legere jussit; & lege regiâ Germanorum cautum est, ne nisi Germanus ad Im-

Imperium vocetur. Exterorum imperia rarò diuturna fuere. Omitto vetera. Angli Franciæ possessione, quam olim tenuerant, ominò exciderunt. Franci Siciliam, Neapolitanum regnum, & insubriam sui olim dominii provincias nec ipsi diu retinuerunt; adeò ut præter majorum suorum sepulchra nihil ibi reliquum habeant. Denique certum mihi est, ubi vel subjectorum ferocia, vel æmulorum maligna cura imminet, nunquam extero securam fore regni possessionem. Certè Hispaniarum Rex Italicarum provinciarum dominium non nisi plurimâ arte politicâ, immensâ pecuniæ vi, & perpetuis militum & castellorum præsidiis servat; nec id efficere potest, quo minùs modo à Gallis, perpetuis Hispanicæ potentiæ æmulis, mdɔ ab ipsis Italicis Principibus, vel apertâ vi, vel arcanis artibus lacessatur. Præterea, diversi sint populorum mores, diversa ingenia, diversæ leges; quidam etiam *nec totam libertatem, nec totam*

tam servitutem pati possint; (Tac. 1. *hist.*) nec nisi pactionibus adstrictum Principem recipere soleant; peregrinus Princeps, quâ apud suos gubernandi ratione usus fuerat, etiam hîc uti volet; quam tamen subjecti ferre vel nequeunt, nel dedignantur. Inde murmura, querelæ, & ad privilegia atq; immunitates provocatio; deniquo ubi nō subvenitur, *remedium ex bello*. Certè armorum contra Principem suum sumptorum non aliam magis fuisse causam Batavi asserunt, quam quod Rex ea ratione, quam in Hispania usurpabat, etiam in Belgio regendo contra privilegia & immunitates populorum uti vellet.) *Hieron.* (*onestag.* 1. *de bell. Bel.*) Ita Frisii, cum Saxonibus tùm temporis Dominis suis rebellassent, causam agore jussi, armorum tumultuumq; non aliam fuisse causam responderunt, quam in novello dominatu præter jus & pacti fidem postulata, perque vim & contumeliam exacta tributa; quæque in principatu,

cipatu, ac populo imperiis sueto ferri non possent, ea populo libero & contumeliarum impatienti irrogata. (*Vbbo Emm.* xxxix. *hist. Fris.*) quapropter ego Trajano Boccalino assentior, affirmanti, unam esse rationem feliciter imperandi populis, qui Optimatum electione, & sub certis conditionibus in alterius Principis ditionem veniũt, si nimirũ à pactis illis Princeps ne latum quidẽ unguem discedat, neq; ex legibus, moribus, & institutis subjectorum quicquam immutet, aut iminuat; indeq; politicarum artium & arcanorum magistros, qui natura & institutione liberam & nullo vinculo ligatam dominationẽ amant, parũ huic Principatui aptos esse prudentes ędiũ cõductores uti cænaculis qualia sunt. Princeps ergo talis vetustam omnibus in novo regno faciẽ relinquere debet, veteres servare leges & magistratus atq; officiarios; nec privilegiorum iṁunitatumq; ullã tentet vel abrogationem, vel iṁinutionem. En, jure

jure civili quoque Proconſul ejuſque legatus jubentur eam provinciæ partem ingredi, per quam ingredi moris eſt, magni enim facere provinciales, ſervari ſibi conſuetudinem iſtam, & huſmodi prærogativas. (*Vlpian. in l. 4. de offic procon∫.*) Et relatum eſt de Priſco quodam, qui cum à Mauritio Imperatore Dux exercitui contra Hunnos præpoſitus eſſet, & ſub advẽtum in caſtra, neglecto priſco more nec equo deſcenderet, nec militem comiter ſalutaret, ita gravem totius exercitus offenſam incurrit, ut lapidibus alioque telorum genere impeditus vix ſalvus evaſerit. (*Theophylact. Simocat. 3. hiſt.*) Contrà prudentiæ laudem meruit ampliſſimam Philippus II. Hiſpaniarum Rex, quod cum ſcripturam, qua delictorum gratiam Luſitanis recenter ſubactis faciebat, publicaret, Luſitanicâ linguâ illam confici juſſit, ſolos Luſitaniæ Regum titulos uſurparit, cæteris omiſſis: deniq; cum ſoleret ſubſcribere diplomatis

hæc

hæc verba; *Ego Rex*; hic tantùm ſcripſerit; *Rex* cum quinque punctis, :.: quæ Luſitani vulnera appellant: prorſus ad morem Luſitaniæ Regibus uſitatum. (*Coneſtag. 4. de conjunct. regni Luſit. cum regno Caſt.*) Qua animi moderatione ſi in Belgio quoque uſus eſſet idem Rex, hodieque illas provincias imperio ſuo teneret: quarum abalienatio non aliunde proceſſiſſe videtur, quam ab ambitione Cardinalis Granvellani, introductione novorum Epiſcoporum decretis inquiſitionis Hiſpanicæ, & peregrinorum ad honores, cum quadam incolarum injuria evectione. Et ut ſummatim dicam, quod per exemplorum multitudinem eunti prolixè dicendum foret, fuit hæc ferè ſemper, eſtque hodiè penè unica civilium armorum cauſa quòd Principibus perſuaſum eſt, immunitates, & prærogativas populis non alio fine concedi, quam pueris plorantibus ceraſa, & crepundia: auferenda rurſus, cum plorare

desierint. Inde contra leges & mores patrios & privilegia factum ab altera partium altera semper conqueritur. Hicque peregrinos in politica scientia esse illos constat, qui stuprum violenter illatum Lucretię causam fuisse putant exigendorum ex Urbe Roma Regũ. Occasio fuit, nõ causa; quemadmodũ id jam ante à N.M.&Boccalino observatum est. Causa mutati status fuit Tarquinii tyrannis, & Senatus auctoritas contra vetera instituta ad unum traducta; deniq; mutata prioribus Regibus usitata Remp. administrandi ratio. Spectabant igitur Romani etiam ante illatũ Lucretiæ stuprum ad rebellionẽ, & occasionibus, si quæ se darent, imminebant: alias utique venaturi, si Lucretiæ pudorem nunquam violasset Tarquinius. Porrò eæ, quas diximus, difficultates externi principatus non sunt illis in regnis, quæ dominatui assuetæ integram servitutem nullis adstrictã modis aut legibus ferre queunt. Ut enim difficilis
est

eſt horum acquiſitio, ita facilis conſervatio: Mirum ſanè parùm intelligenti rerũ civilium videri poſſet, qvid cauſæ ſit, qvòd defunctô Alexandrô in medio rerum ſuarum curſu nullô tot regnorum herede certô relicto, nulli in tot populis numero infinitis, ſpaciis im̃enſis, immanitate barbaris, motus extiterint, niſi quos ducum Alexandri ambitio excitavit. Sed ſi quis conſideravit gẽtes illas à Perſicis Regibus dominico quodam imperio, & à ſatrapis qui à regibus in provincias precario jure mittebãtur, rectos eſſe, mirari deſinet. Nec enim libertatem ſibi eripi indignantur, qui ſẽper ſervierunt. Eadẽ Turcici regni conditio eſt; quæſitu difficilis: ubi indeptus fueris, facilis retineri. Ut enim in ejuſmodi deſpotico principatu non ſunt ſperandæ diſſenſiones illæ civiles, qvæ externo principi aditũ in illud facere poſſint: nec muneribus, promiſſisve corrumpi queunt ſatrapæ, quippe mancipia ſui Regis; aut, ſi maximè cor-

ruptionibus paterent, non possent in suas partes pertrahere populos, solam Regis & domini majestatẽ reverentes; Ita cui contingeret pellere Turcas in retinendo illo imperio parvo labore & ingenio opus haberet. Nam & populi servire assveverunt: & Satraparum sine populorum sequela vanî essent conatus.

Cæterum unum adhuc superest, quod objici potest illi, quod suprà dixi, neminem libenter externos dominos pati. Nam Sarmatarum gens reges sibi externos præficere jam dudum solita est. Inde Jagellones ex Lituaniâ, & ex Transilvaniâ Batoreos, & postremo Serenissimum Sigismundum Regem suum ex Suecia vocavit. Verum hujus moris fortassis singulares habent rationes: quarum sanè non minima est, ut, cum in nobilitate æmulationes sint vehementissimę, nolintque quemquam supra cæterorum conditionem evehi, æqualitas quædam conservetur. Ita malunt

ſunt ſibi alienum jugum accedere, quā civi & olim æquali obedire; tanquam parendi vilitas augeſcat, ſi te notis ſubmiſeris, & ſublevetur peregrinitate dominorum. Præterea ea Procerum prudentia eſt, ut mediocris potentiæ & exiguarum virium dynaſtas, vel omnino eos principes ſibi adſciſcant, quos vel animi moderatione cognitos, vel procul diſſitos timere non debeant. Hæ ſunt, quibus ſingulare, & à cæteris nationibus abhorrens Polonorum inſtitutum nititur, rationes; quæ ſi cui ſatis faciant, ego ſanè Sarmaticam iſtam politicam aliter non defendam.

Vononem vetuſtiſſimum liberorum] de primogenitura juris publici conſulti ſcriptitant; quorum commentationes videbis.

Lætantes, ut fermè ad nova imperia.] Nota, vulgi morem, lætari ad nova imperia. Quippe ſemper nova neſcio qua beatitudinis ſpecie ſe nobis commendare ſolent, & homines à novo princi-

pe largitiones, privilegia, immunitates, deniq; aureos montes expectant. Mediolanenses à Ludovico XII. Galliarum rege defecerunt: eâ causâ, qvod se liberalitatis, quam sibi in rege enormem imaginati erant, frustrabantur, (*Guicciard.* 4. *hist.*) C. Cæsar, qvod neqve opera consummare, qvæ instituerat, neqve populi expectationem, qvam de adventu suo fecerat, privatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere civili bello coactus est. (*Suet. in Iul. c.* 40.) Eandem etiã inter alias caussam fuisse motuum bellicorum superiori seculo in Belgio cœptorum scribit Hieronymus Conestagius in prudentissima (qvicqvid alii judicent) de bello Belgico historia: (*lib.* 1.) Et idem in historia de conjunctione Lusitaniæ cum regno Castulonensi (*lib.* 8.) refert, victis Lusitanis etsi omnium ratio habita fuerit, qvorum aliqvod in Regem meritum eminebat, & aliis dignitates, aliis annuæ pensiones, aliis aulica officia col-

collata fuerint; tamen tantã fuiſſe præmia expoſcentium ob aliquam notabilẽ operam multitudinem, ut non univerſis regni tributis iis ſatis fieri potuerit.

Accendebat dedignantes & ipſe diverſus à majorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quotiens per urbes incederet lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas: irridebantur & Græci comites, ac viliſſima utenſilium annulo clauſa. Sed prompti aditus; obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia &c.] Magnę prudentiæ eſt, ita mores ſuos componere, ut nec ſeveritas amorem, nec facilitas auctoritatem minuat. Tractemus igitur hic, quando locus nos invitat, qvibus modis auctoritatem princeps ſibi conciliare poſſit. Eorum igitur, qvæ verendum populis Regem faciunt, duo præcipua ſunt, Virtus, & externus morum decor: & virtus iterum, vel aliena, vel ſua. Principis propriæ virtutes ſunt, ſagacitas in pernoſcendis civium animis, peritia bellicarum arti-

um, pacis tuendæ ſolertia, adverſus ſubitos caſus præparatio, dexteritas obſecundandi temporibus, maturitas in deliberando, celeritas in exſequendo, conſtantia in agendo, in promiſſis veritas, in cœptis magnus animus, in factis inconcuſſum animi robur, in divinis exacta ſacrorum & religionis cura, denique in univerſæ vitæ curriculo morum æqualitas & conſtantia. Hæ virtutes munimenta ſunt magnitudinis regiæ: hæ populos veneratione implent; hæ principem tutum ſanctumque præſtant. Has Princeps captatis locorum & temporum occaſionibus oſtentare debet, exemplo Scipionis; qui non veris modò virtutibus mirabilis, ſed arte quoque ab juventa in oſtentationem earum fuit compoſitus (*Liv.26.*) Si verò earum ſplendor vitiorum quorundam fuligine obfuſcetur, celare nævos, nec publicè peccando ſcelerum licentiam facere Princeps debet.

Alienam virtutem intelligo illorum, qui

qui circa Principem ſunt, quique ab illo vel publicis vel palatinis officiis præficiuntur, vel denique ejus ſtipendio vivunt. (*v. Io. Barolai.* 1. *Argen.*) Multum quippe refert, qui cuique adhibeantur negotio; & ex horum conditione dominorum fama eſt vel excelſa, vel in deterius. Quare quicquid præclarum eſt in regno, quicquid extra regnum, in regiam velut in cœlum ſtellæ, coëmatur. Domitandis alius equis, alius pugilatu ſit nobilis: ille ædium mollendarum celebretur peritiâ, aut derivandis in ſimulacra fontium aquis; vel ſi qua ars alia ſuo aut ſeculi genio valet. Si qui ſunt duces, qui militarem impetum ratione compoſitum habent, aut formâ proprium, ſi alicubi latent raræ eruditorum faces, quæ vel publicæ prudentiæ aptæ, vel ſolis libris natæ apud præſentes & poſteros ex ira vel favore dividere mortalibus famam poſſunt: ſtatim emantur, etiam quanti ſeipſos vendere volent, ſi viliùs fortè non poſ-

 ſint.

ſint. Ipſa ſtipendiorum magnificentia commendabit miniſtrum, & gloriam poſſidentis. Finge ego, artificiis, literis, armiſqve præcipuos conveniſſe ad unũ Principem; qvis deinde toto orbe de regia illa ſermo? qvis eam ignorabit? principi ipſi qvanta operis merces? ut excedet mortalium ſortem? Ut vivus & ſoſpes multò certiùs, qvàm per odores & aqvilam erumpentem ex funere ſe ſentiet conſecratum? Nec eſt, qvod ſupervacuâ ſolicitudine defuturos ex ærario ſumptus vereamur. Parciùs aucupium procuretur, ſtabula tanqvam in Sybaritano exercitu ſaltatoriis eqvis (*v. Angel.* P*olitian.* 15. *Miſcell.*) ne ferveant; ne reparetur jactura ingenti pecunia, ſi qvem de venaticis canibus aper percuſſerit; ne Andronici Imperatoris exemplo (*Nicephor. Gregor. IX.* P*hranzes Protoveſt.* 1.) canes ampliùs mille qvadringenti, accipitres mille, & qvi hos curent, homines totidem alantur, ne tantum auri in tot viliſſimos homines, qvi im-

implere regum domos ſolent, profundatur: removeantur adulatores, ſtulti, moriones, nani naturæ monſtra, fruges tantùm nata conſumere: in arctiorem nnmerum; & ad duorum, triumve amanuenſium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qvi à memoria, à ſcriptionibus, à ſecretis dicuntur. Qvod ſi fiat, ſemper ſupererunt pecuniæ, opes publicæ, theſauri qvi Principum majeſtati famulentur.

De geſtuum externorum majeſtate & gravitate, cæteroqve corporis cultu, vitæqve inſtituto nihil certi tradi poteſt. Ignotæ enim virtutes pro vitiis accipiuntur. Et Vononis exemplo monemur, in externis iſtis non eſſe *diverſi à majorum inſtitutis*. Generaliter tamen monendi ſunt Principes, ſermone utantur paucorum verborum, inceſſu tardo, veſte gravi. Receſſus etiam & rarus in publico cõſpectus multis placet. Qvippe cõtinuus aſpectus minùs verẽdos magnos homines ipſa ſatietate facit

 (*Liv.*

(*Liv.* 30.) & *majestati major ex longinquo reverentia est*: (*Tacit.* 1. *Annal.*) & omne ignotum vulgò habet aliquid sacri atque magnifici. Inde Assyrii reges perpetuâ solitudine majestatem venabantur; & olim apud Germanos Velledam, fatidicam regiâ potestate virginem, coram adire alloquique omnibus negatum. Ipsa editâ in turri: delectus è propinquis consulta responsaque ut internuncius numinis portabat. (*Tac.* 4. *hist.*) Contrà nimiâ popularitate peccasse memorantur Iulianus Imperator (*Ammian. Marcell.* 25.) & Henricus III. Galliæ Rex (*Thuan.* 66.) Omninò autem egregiè majestatem humanissimis moribus, sed qui non temerarent tantùm fastigium, temperavit Fridericus Daniæ Rex. Sæpiùs amicos, quasi sepositâ Regis personâ ad sales & jocos, & in quæ liberior animus ruit, provocabat; monens, lascivirent secum, & jucundè ineptirent, dum Rex abesset. Postquam satis lusum fuerat, resumptâ

regiâ

regiâ gravitate, Heus, amici, inquit, mittamus nugas: rex enim rediit. Non igitur majeſtas humanitatem excludit. Illa populos in cultum ſuorum regum, hæc in amorem & benevolentiam advertit. Solet enim morum facilitas, inquit Nicephorus Gregoras (*6. hiſt.*) in altiore dignitatis gradu facile omnium animos ſibi reddere obnoxios: quemadmodum veris amœnitas & floſculorum ſuavitas omnium oculos in ſe vertit. Et hoc Indorum ſapientum effatum eſt; principem, quò ſublimior eſt, eo humaniorem ſi ſe inferioribus præbeat, cariſſimum omnibus futurum. Stultus eſt auceps, qui tubarum clangore aut tympanorum ſtrepitu volucres in retia pellicere ſperat. Quare prudenter quidam judicare videntur (*Trajan. Boccal.*) Hiſpanos, ſi ingenii acumini, fortitudi, avaritiæ & ambitioni humanitatem & morum facilitatem ſociare ſcirent, poſſe non vanè orbis terræ dominatum ſperare, quem ipſis impoſſibi-
lem

lem reddat nullum ferens,& à nullo ferenda illorum ſuperbia & faſtus.

Specie amicitiæ inlectum]v.qvæ ſcripſi s.ad lib.1.ad verba; *Lepidum ſpecie amicitiæ &c.*

Cæterum Tiberio haut ingratum accidit,turbari res Orientis, ut ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, noviſque provinciis, impoſitum dolo ſimul & caſibus objectaret.] Hinc inde Cornelius noſter modos & remedia docet, qvibus & mali Principes nimios privatorum ſpiritus, & formidoloſam ſibi vim cohibuerunt, fregeruntqve. Ego illo labore ſemel defungi ſatius duco. Igitur eminentes viri, & ultra privatorum conditionem potentiâ,divitiis(tyrannis virtus qvoqve metuitur) & opibus pollentes,non abſqve cauſa&Principibus,&liberis,ſuiſqve legibus viventibusRebus publicis metuendi habentur. Ea enim eſt magnorum, cætera ſummis virtutibus excellentium hominum natura, idque ingenium, ut cupidita-

ditatibus ſuis, & ambitioni maximè, qvæ ſapientibus qvoqve noviſſima exuitur, modum ſtatuere vix unqvam ſciant, & ideò alienâ debeant inhiberi poteſtate, qvi exceſſerunt ſuam. Themiſtocles ad imperandum natum ſe prædicabat; (*Plutar. in Themiſt.*) & Jaſonis dictum refertur, miſerum ſe vocantis, qvòd non regnet; (*Ariſt. 3. polit. 3.*) & Alcibiades in concione populi Athenienſis, non eſſe iniqvum, dixit, ſi qvis magno animo præditus cæteris æqvari nolit. (*Thucid. lib. 6.*) Deniqve Hiſtoriæ Florentinæ ſcriptor non veretur dicere, eſſe in ſingulis Rebus publicis familias fatales, qvæ earum exitio naſcantur. Nimirum nemo eſt, qvi, etſi non verbis, tamen apud animum ſuum non probet C. Cæſaris dictum;

Nam ſi violandum eſt jus, imperii gratia
Violandum: aliis rebus pietatem colas.

Sæpè eſt audita Alexandri Magni

vox,

vox Antipatrum Macedoniæ à se præpositum, dum ipse in Asia bellum gereret, regium affectare fastigium: majoremqve esse præfecti opibus, ac titulo Spartanæ victoriæ inflatum omnia à se duas asserentem sibi. (*Q. Curt.* 10.) In Repub. Romana, unde omnium rerum magnarum exempla meritò petuntur, quid factiones, & in medio foro primùm armorum civilium tentamenta, mox introduxit aperta inter cives bella & antiqui moris corruptionem, & deniqve libertatem evertit, nisi paucorum nimia potentia? qui cùm continuatis imperiis populi inconsultum favorem acquisivissent, tandem illo in ipsum patriæ exitium usi sunt. Hinc neqve Cæsar superiorem, neqve Pompejus parem ferre potuisse dicitur. De divitiis immensis privatorum quæ regiis opibus pares aut superiores erant, quibus exercitus suos faciebant, & plebem donis, ludis, spectaculis sibi devinciebant, incredibilia narrantur. Quid enim? putemus.

temus civili modeſtiâ vivere potuiſſe, qvi plura flumina poſſidebant, in ſuo orientia, in ſuo cadentia? (*Sen. de tranq. an.* 2.) qvorum è numero erant, qui, ut Athenæus (6. *dipnoſoph.*) affirmat, decem aut viginti millia ſervorum habebant? ab unius è plebe hominis opibus de cæteris conjici poteſt. Is erat C. Cæcilius Claudius Iſidorus, de qvo hæc C. Plinii (*lib.* 33. c. x. *hiſt. nat.*) verba adſcribere lubet. *C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coſſ. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit: quamvis multa bello civili perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia, centum, ſedecim; juga boum tria millia, ſexcenta? reliqui pecoris ducenta, quinquaginta millia: in numerato. H. S. ſexcenties:* quæ ſumma ſecundum Lipſii calculum facit millies, quingênties mille Philippicos; hoc eſt, ut nunc loqvimur, unum millionem cum medio. Porrò à civili modeſtia omninò alienum erat, integras provincias, clientelæ jure obnoxias habere.

bere. Qvomodo Sicilia Ciceronem patronum habuit, (*Cic.* 14. *ad Attic.*) Bononia Antonios, (*Sueton. in August.* 16.) Sparta Claudios, (*Suet. in Tib.* 6.) alii alios. Sed erit alibi locus dicendi plura de Romanæ Reip. vitiis. Nunc ad alia pergimus. Michaël Palæologus; adeptus publicæ pecuniæ tractandæ facultatem, cùm eâ in milites, & plebem divisâ omnibus se gratiosum fecisset, sublato vero herede imperium Constantinopolitanũ ad se traxit (*Niceph. Gregor.* 3 *hist. Georg. Phranzes Protovest.* 1. *hist.*) Ultimi ex Meruvæi familia Francorum Regis remissione curarum & ignavis voluptatibus felicitatem metiebantur; omni vi dominationis in Magistros eqvitum translata. Unde eò ventum est, ut si reges tantæ potentiæ frænum injicere in animum induxissent, jam non inhibere potuissent coalitas vetustate, atqve ideo velut legitimas vires. Et Pipinus sibi suisqve tantum opum atqve virium cir-

cum-

cumdedit, ut posteris, usqve ad Pipinum alterum præter nomen nihil ad regnum defuerit.(P. *Æmil.* 1.2. *de reb. gest.Franc.*) Henricus II. Angliæ Rex post redactam in potestatem suam Hiberniam, illi regno Hugonem qvendam cum summo imperio præfecit; qva ille potestate elatus etiam ipsi Regi obedientiam exhibere contempsit: & majora ausus fuisset, nisi in tempore à famulo, jubente, certe sciente Rege sublatus fuisset; qvemadmodum scribit in Historia de rebus Anglicis sui temporis Gvilielmus Neubrigensis; (*lib.3.*) qvi idem alibi de fratre Richardi Regis inqvit: ***indulta Ioanni tetrarchia fecit eum ambire monarchiam.*** Medicæorum familia magnitudinis suę fundamenta jecit incredibilibus divitiis, qvas Cosmus senior collegerat; inde Laurentii virtute & prudentiá tantoperè crevit, ut posteri, in eam majestatem, qvam hodiè videmus, oppressa libertate, aut licentiâ verius patriæ, adoleverint. (v. ***Clin. lib.***

lib.1.de vita Cosm.) Vidit & recens hujus rei exemplum superior ætas in Scirifiis, qui nunc in Africa rerum potiuntur. Cum enim Scirifius Hascenes cum filiis, religionis Mahumetanæ in remotioribus provinciis docendæ causa à Rege Fessano tympanum & vexillum, & aliquot equites impetrasset, quibus cum circumire, & populos, officii sui admonere posset: ab his initiis Regi non formidandus modo fuit, sed & eum regno, qvod posteri ejus hodieqve tenent, exuit. (*Thuan.7.*) Gallici deniqve regni nuperæ turbæ, qvas meminisse non indigenis modo, sed externis qvoqve animus horret, prudentum judicio ab nimiis procerum opibus cœperunt. Et jam olim Ludovicus XII. Rex dicebat, potentum depressione suam securitatem firmari (*Guicc.4. Histor.*)

Qvid ergò remedii est in hujus farinæ homines, & ut Tacitus (1 *Annal*) loqvitur, *plus quàm civilia agitantes*? Ut qvod

qvod ſentio, dicam, difficillimum eſſe reor, Rerumpub. converſiones qvæ ab ambitione qvorundam accidere ſolẽt, ullâ prudentiâ, ulliſve conſiliis præcavere. Etenim principia & fundamenta principatus, dum jaciuntur, difficillimè animadverti poſſunt: cùm turbidi homines & rerum novarum appetentes primùm ſibi clientelas comparare, & beneficiis, liberalitate atqve comitate alios ſui ſimiles, quoſdam incautos & rerum neſcios devincire ſoleant. Quæ res quia quandam habent virtutis ſpeciem, occulunt malignitatem ſuam, nec ſine iniquitatis cujusdam opinione coerceri poſſunt. Si verò adultum ſit malum, & ſuis viribus ſubſiſtat, vix eſt, ut remedia non ſint ipſo morbo periculoſiora: ut inde Hetruſcus politicus forſan non imprudenter moneat, ubi malum aliquod timendum Reip. tantoperè auctum fuerit, ut in difficili ſint remedia, ſatius eſſe ferre aliquandiu, & imminere occaſionibus, quàm intempeſtiva

pestiva violentiâ incassum se opponere. Non placent, qui in futuros morbos firmo corpori medicamenta infundunt, solicitantque sopitas ægritudinis causas, nec ullo tempore pejus quam inter ejusmodi luctam succensas. Quot mala, quot funera vidimus hominum per ejusmodi medicamina incitantium resides, & velut oblitos nocere humores? Atque illis similes sunt, qui placidis rebus quærunt in futuras tempestates formidolosa remedia, quæq; ambiguo exitu possunt rectam Reip. valetudinem tàm perdere quàm servare. Crescente Romæ Urbis potentia, vicini populi, qui nascens malum in herba opprimere debuissent, serò nimis errorem agnoscentes, fœdus inter sese pro libertate contra Romanos icere, quo facto non modò non emendarunt priorem errorem, sed altero addito Romanis, quorum amicitiam pacis artibus sibi conciliare poterant, in se concitatis, malum repræsentarunt, quod fortasse lon-

longè adhuc aberat. Cùm M. Antonius Triumvir, hostis à Senatu judicatus, ingentibus copiis Cæsarem quondam secutis formidabilis esset: suasit Cicero, ut Octavius cum novo exercitu adversus Antonium mitteretur. Etenim fore, ut audito Octavii, Cæsaris ex sorore N. nomine confestim sint ad eum legiones transituræ. Prudens sanè consilium! sed quod Antonius alio consilio elusit. Cognito enim periculo, Octavium in suas partes pertraxit: iique ambo conjunctis armis & viribus Remp. oppresserunt. Cosmus Medicæus superior tam potens in Rep. Florentina erat, ut & proditionis species videretur, nō coercito eo Reip. prospicere, & periculosum, quietū adhuc irritare. Erat tùm insignis prudentiæ fama Nicolaus Uzanus, qui, donec ipse vixit, nunquā durius aliquid in Cosmum decerni passus est: quod prævideret, si quid tale cōmitteretur, ruituram Reip. libertatem. Eo vitâ functo, discesse-

runt

runt reliqui ab illius monito, & Cosmum Florentiâ ejecerunt; qui paulò post à factione sua revocatus, Florentiæ principatum invasit: quò non pervenisset, nisi suorum civium injuriis eò provectus fuisset. Idem in C. Cæsare observare licet, qui primùm Pompeji ipsius favore adjutus eam sibi potentiam acquisivit, quæ civitati Romanæ postmodum terrori fuit quæque ad minuendam hanc potentiam Pompejus serò nimis inutili curâ futuri movit, & Pompejum & libertatem Romanam funus fecerunt. Fit igitur plerumque ut quorundam imprudentia, & aliorum inerti conniventiâ radices denique agat ambitio, & aut omnibus in medicinam desit animus, aut ea non nisi serò, & inutili cura

cùm mala per longas invaluere moras,

tentetur. Sed sunt tamen à prudentibus notata remedia, quibus tantum malum superari possit; alia quidem, ubi unum, vel paucos opes & potentia supra cætero-

terorum conditionem regio faſtigio propè nimis admoverunt; alia iterum, ubi integri alicujus regni proceres, immunitatibus, præfecturis, viribus ſuperbi in reges propellunt cientque potentiam, quam tamen ipſi condiderunt. De prioribus primo loco dicam. Quibuſdam igitur ſæva & crudelia placuerunt conſilia, qualia Periander aliquis, aut Tarquinius ſuggeret: ut nimirum ſumma papaverum deſecentur. Hoc modo Alexander Magnus ad Perſicum bellum proficiſcens, omnes novercæ ſuæ cognatos, quos Philippus in excelſiorem dignitatis locum provexerat, interfecit: ſed nec ſuis, qui apti regno videbantur, pepercit; ne qua materia ſeditionis procul ſe agente in Macedonia remaneret; & regis ſtipendiarios conſpectioris ingenii ad commilitium ſecum traxit; ſegniores ad tutelam regni reliquit. (*Iuſtin.* XI.) Conſtantius Imp. cunctos ſanguine & genere ſe cõtingentes ſtirpitus interemit. (*Amm.*

21.) In hiſtoria Conſtantinopolitana obſervare licet, claros viros vel oculis privatos, vel in monaſteria detruſos. Et tradunt noſtri homines cautionem, hos tales pravè gratos vulgo, plebis ductores eodem in carcere cuſtodiri, puniri, & ſepeliri debere. Quippe plebejorum ſuppliciis aliorum audaciam terreri; inſignium hominũ cæde accedendi. Unde Albani Ducis imprudentiam arguunt, quòd Egmondanũ & Hornanum medio in foro, & in conſpectu populi, qui illos tantopere amabat, capite multare ſuſtinuit (v. *Boccalin. cent* 2. *c.* 44.) Aliter Veneti, quorũ annales tradunt, cùm olim inter nautas & populũ periculoſiſſima orta eſſet ſeditio, quæ neque per lictores neque magiſtratus ſedari potuiſſet, eam tandem intervẽtu P. Lauredani, qui anno ſuperiori Imperator bello maritimo fuerat, illicò conquieviſſe. Verùm hanc nautarum obedientiam adeò ſuſpectam Senatui fuiſſe, ut Lauredanum carceri incluſum mori

coë-

coëgerit Tacitus quoque libro primo, seditiosorum duces cæsos intra tabernaculum ducis obrutos dixit: & infrà hoc eodẽ libro scribit Tiberium Pseudo-Agrippę pœnam palàm nõ ausum, in secreta palatii parte interfici jussisse, corpusque clàm auferri Athenienses adversus opibus, virtute, vel merito eminentes Ostracismo utebantur; (v. *Carol. Sigon. 2. de Repub. Athen.* cautione profectò minus honesta, & quæ parùm ab illa Ephesiorum lege, qua quis frugi esse vetabatur, differre videtur. Sanè Aristoteles (3. P*olit.* 9.) etsi fateatur, inesse Ostracismo qualemqualem justitiam civilem: tutius tamen arbitratur providere ab initio, ne tali medicinâ sit opus. (*adde* P*aul.* P*arut.* 1. *discurs cap. ult.*) Minus enim difficile est, dignitates, opesque quamvis benè meritis denegare, quàm collatas adimere, quippe illi quod nunquam habuerunt, non adeptos se patiẽtius ferent: hi verò honores quibus assueti sunt, perpetuis machi-

nationibus recuperare tentabunt. Unde, qui civitatibus pulsi sunt, quod maximè superioribus seculis in Italia, cùm factionibus omnia scaterent, accidit, semper instrumenta se præbuerunt affligendi patriam suam. Tutius igitur est, impedimenta objicere instrumentis nimiæ potentiæ, convellere fundamenta, qvibus illa nititur, & velut subtractis alimentis ignem ambitiosum extingvere. Illi igitur, cujus privatum modum egressæ sunt divitiæ, dignitates, curationes, legationes conferantur damnosæ, sumptuosæ, & qvæ sine rei familiaris dispendio obiri neqveant. Si favore plebis nitatur aliqvis, ille derivandus est iisdem aut majoribus beneficiis aut illecebris in ipsum Principem aut Rempublicam. Qvi nomen, famam & gloriam habet, arduis & periculosis objici debet expeditionibus, ut, ubi non successerit negotium, & eventus spei non responderit, minuatur auctoritas, qvam à rerum gestarum excel-

len-

lentia meruit. Is, cujus in aula, aliove certo loco nimia potentia est; specie honoris in longinqvas regiones amandari potest. Si armis fulciatur alicujus magnitudo, eum vario prætextu ab exercitibus & militia ad honoratissima qvæqve officia, sed qvæ potestate omni careant, in aulam transferendus est. Qvomodo Constantius Cæsar Ursicinum in Oriente eqvitum magistrum sibi suspectum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, qvibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium consilia frangerentur. (*Ammian. Marcell.* 15.) & idem Juliano Cæsari Herulos, Batavos, Petulantes, Celtas, & cætera auxilia, qvasi iis in Parthico bello opus haberet, ademit: (*Ammian. Marcell.* 20) Mucianus, qvia propalàm primus Antonius opprimi neqvibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis o-

neravit, citeriorem, Hiſpaniam, oſtentans, diſceſſu Cluvii Rufi vacuam: ſimul amicis ejus tribunatus præfecturaſque largitus eſt. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiſſa in hyberna legione ſeptimâ, cujus flagrantiſſimus in Antonium amor. (*Tacit. 4. hiſt.*) Ferdinandus Conſalvus, ille qui Magnus Capitaneus vulgò uſurpatur, pro Nepolitano regno Regi ſuo ſubjecto eam retulit gratiam, ut rex ademptis illi exercitibus & munitis locis, eum in Hiſpaniam abduxerit, ubi inglorius obiit. (*Guicciard. 4. & 7*) Et hanc ingratitudinem, quia neceſſaria eſt & ſecuritati publicæ conſulit, quodammdò excuſatione dignam pronunciant noſtri politici. Porrò alia cautio eſt, arcere tumidi ſpiritus homines ab omni magiſtratu & imperio; ſed curationibus tamen, legationibus, aliiſque honoribus admovere, quibus honoratiores quidem ſint, nihilo tamen valentiores. Ita Bragan-

tiæ Dux, qui nomine uxoris in Lusitaniæ regnum jura sibi quædam competere putabat, post illud regnum à Philippo Hispaniæ Rege subactum, creatus quidem est *Aurei velleris eques*, & insitatis honoribus affectus; (nam & in templo proximus Regi consistere jussus est) nihil tamen obtinuit, quod vel opes ejus vel potentiam augere potuisset. (*Hieron. Conestag.* 8. *de bello* L*usit.*) Iterùm alia cautio est, ut si in magnum virum conferre imperium sit necesse, ipsius pravæ cupiditates collegâ addito coërceantur. Quo consilio: cum Constantius Imp. Gallum Cæsarem ad se evocare vellet, dissuaserunt alii: quippe discedente Cæsare Ursicinum in Oriente perniciosè reliquendum, nullo futuro, qui prohiberet altiora meditantem. (*Ammian.* 14.) Alii, quos inter doctor meus Christophorus Besoldus est, præcipiunt, magnos viros ad uxores ducendas, & liberos suscipiendos adigi, quorũ intuitus patrem reddat amicio-

ciorem Reipublicæ: & hoc præceptum Henricum IV. Galliæ Regem in Bironio incautè neglexisse. Sed mihi tam nocere posse videtur istud remedium, quàm prodesse. Nam à voto relinquendi opes atque potentiam liberis, ubi honesta non succedunt, facilè ad scelera transitur; & nisi sint post nos, ad quos improbitatis utilitas redeat, non placet incerta & cum periculo, aut brevis denique felicitas Augustus inter alia dominationis arcana etiam hoc habuit, ne cui Senatorum extra Italiam sine suo permissu peregrinari liceret: (*Dio* 52.) eo, puto, fine, ne militum provincialiumve studia ambitiosè conciliarentur. Movet, quòd Gallia Narbonensis & Sicilia ab hac prohibitione exceptæ erant; (*Tacit.* 12. *Annal.*) quæ fraudibus ob Principis & Urbis viciniam non ita commodæ videbantur. Præcipuè tamen Ægyptum Augustus seposuit, vetitis ingredi Senatoribus; ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam,

am, claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsidio adversus ingentes exercitus insedisset. (*Tacit.hoc lib.*) Unde & Vespasianus, quando Ægyptum, claustra annonæ obtineret, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi, sperabat.(*Tacit. 3. hist.*) Qua etiam ratione inductus Augustus, non ex Senatorib. aliquem, sed ex equestri ordine præfecit Ægypto. Ita enim visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lasciviâ discordem ac mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, per aliquem ex equestri ordine, non Senatorio, retinere.(*Tacit. 1. hist.*) Eadem solicitudo ante Augustum exercuit quoque Alexandrum Magnum, qui in plures præfecturas Ægyptum distribuit; miratus naturam & munimenta regionis, & intutum existimans, unius imperio totum regnum committere. (*Arrian. 3. hist.*) Aurelianus quoque Imp. cùm Sa-

turnino limitis orientalis ducatum dedisset, sapienter illi mandavit, ne unquam Ægyptum videret. Cogitabat enim Gallorum naturā, (& erat Saturninus natione Gallus) verebaturque ne si perturbidam civitatem vidisset, quo eum natura ducebat, societate quoque hominum duceretur. (*verbo Vopisc. in Saturn.*) Porrò saluberrimum est consilium, maximeque necessarium, omnes magistratus, omniaque imperia potiora facere temporaria, ne in unius manibus diu resideant. (v, *N.M.3.disc.* 24.) Eo quippe ingenio sunt homines, ut postquam multum temporis in potestate transegerint, patriis moribus haut quaquam sibi vivendum ducant. (*Catulus apud Dion.* 36.) Qui semel imperandi dulcedinem degustarunt; privatam vitam paulo magis plerumq; quàm animæ à corpore separationem horrent, & privatæ domus angustias, ut crudele patibulum abominantur. Quietem & tranquillitatem regno præ-

ferre

ferre paradoxon ſupra omnem modum odioſum; ſententia, quam omnes ore verſant, & nemo pectore credit. Accedit, quòd, ut rectorem à Principe accipiunt provinciæ, hunc illicò venerantur, ei aſſueſcunt, tã conſtanter hunc eſſe Præfectum, quàm illum Regem intelligunt. Imo & propiùs ille civibus incumbit, propiùs urget affectus; contumaces aut amantes propius damnat, vel colit. Maximè nobilium ſtirpes adeò ejuſmodi provinciarum Rectoribus accedunt, ſpe, convictu, manſuetudine captæ, ut deinde vel in Regem promiſſam fidem exerceant. Hæc munera, ſi parvi temporis fierent, non illis coaleſceret inveterata vis; nec cives breviſſimo defuncturos imperio præter fas amarent, aut timerent. Et quantumvis anguſti temporis honores cupidè commendabit ambitio. Denique Princeps aut Reſp. in plures liberalitatẽ dividere poterũt, vacuis ſępè provinciis, in quas alios atq; alios pro meri-

tis temporibusque sufficiant. Inde Romæ olim lege cautum fuit, ne quis omninò prætor anno, aut Consul biennio amplius à suo magisttatu continuo imperaret. (*Dio 43.*) Et Florentiæ olim lex fuerat, ne *Prior* Reip. (is summum honorem gerebat) intra triennium, ex quo magistratu abierat, eundem petere posset. (*Leonard. Aretin. 4. histor. Florent.*) In eâdem urbe cautum aliquando fuit, ne Reipub. Vexillifer (*Gõfalonerium* vocabant) in perpetuum crearetur; sed annua esset illa dignitas. (*Guicciard.* XI. *histor.*) Cùm Gallus Asinius censuisset, in quinquennium magistratuum comitia habenda; eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari Tiberius arbitrabatur. Nempe superbire homines annuà designatione; quid si honorem per quinquennium agitent? (*Tacit. infr. hoc. lib.*) Regnum Assyrium ad mille annos stetit inconcussum, non aliam ob causam, quàm quòd militiæ præfecti quotannis

nis mutarentur.(*M* 1.*art.milit.*) nec aliam ob rationem, poſt extinctam Cæſarum familiam in Imperio Romano tot bella civilia inter ipſos duces, totq; ducum conſpirationes contra Imperatores exortæ ſunt, quàm quòd iidem iiſdem exercitibus perpetuò præfecti eſſent. Ad hoc reſpicit hoc loco Cornelius noſter, cum Tiberio non ingratum accidiſſe ſcribit, turbari res Orientis; ut eâ ſpecie Germanicum ſibi ſuſpectum & inviſum ſuetis legionibus abduceret, noviſque provinciis imponeret. Et ſi verè rationem ponimus, non aliam magis rem libertatem & publicam rem Romanorum invertiſſe inveniemus, quàm imperii prorogationem. Quid enim aliud Sullas fecit & Marios, quam tot mandata bella, totq; conſulatus exiguo intervallo? quid Decemvirorum inſaniam aluit, quàm perpetua, contra mores patrios prorogata poteſtas? Quid Cæſarem tyrannum & patriæ libertatis invaſorem fecit,

cit, quàm perpetua, contra leges dictatura? Deniq; hujus rei domesticum exemplũ occurrit in meâ Germaniâ. Regio erat olim sub Imperatoribus armis, opibus, potentiâ ingens; nunc ex quo Optimates cõmissas sibi quõdam provincias in principatus mutaverunt, & beneficia, quæ feuda hodiè dicimus, prima institutione temporaria, & cum persona cui conferebantur, expirantia in sobolẽ transmiserunt; domino pene tota excidit. Hoc enim modo populorum & gentium mentes, quas vis quædam ingenita ad suorũ Principum cultum advertit, ante in unius reverentiam intentæ ad istos vicarios, & mox dominos accesserunt. Hactenus de continuatis imperiis. Postremò consilii quoque pars est, præpollentes, cùm delinqvunt, quod ob arrogantiam illorum sæpe fieri solet, severiùs punire; tollere illis aut minuere immunitates, & privilegia, publicare bona, removere ad tempus officiis, & si quæ sunt his similia.

milia. Et hac arte Veneta Resp. ac Hetruriæ Magnus Dux ut plurimũ utuntur.

Nunc superest, ut demonstrem, quibus modis non singulorum opes, sed unius Provinciæ magnatum, qui libertatis quadam imagine elatis Regis quoq; imperia contemnere possunt, potentia contundatur. Sanè nunquam mihi justum videbitur, Optimates, qui certis legibus parent, & vetusto jure immunitatibus gaudent, absoluto velle imperio subjicere. Hoc enim nihil aliud esset, quam ex legitimo principatu formare tyrannidem, (v. *quæ dixi ad initium hujus libri.*) Sed fit interdum, ut quidam nunquã sui gradus satis patientes, & justam quoq; modestiam respuentes, specioso libertatis titulo abusi, & populorum sinceritate corruptá, movere debeant Regũ curas ad inveniendas usurpãdasq; cautiones, quibus isti dediscant tumidos & seditiosos spiritus. Et ut his artibus abutantur interdum Principes, quibus jus fasq; ad suum arbitrium exi-

gere

gere mos eſt; cautionis tamen loco erit, noſſe machinationes, quibus ſubverſis juribus & moribus antiquis unius legibus ſoluta poteſtas ſtabilitur. Quô quidem in argumento cùm paraſſem dicere non pauca; vidi Joannem Barclaium, amœniſſimi ingenii virum, & quem ſuo merito omnis elegantiæ compendium mihi vocare videor, ita prudenter, atq; nervoſè verſatum eſſe, ut addi nihil poſſit. Igitur dubitanti mihi, an poſt tantum Homerum Iliada ſcribere ſuperſederem aut ſaltem, ne quid deſiderari poſſet, mea adderem; ea ſententia ſedit, deſcribere hunc in locum integram Barclaii diſſertationem. Veniam, imo laudem merebor, quod quæ meis verbis tàm benè, tam eleganter dicere deſperabam, alienis, quibus prudentius, elegantiuſve nihil dici poteſt, proponere voluerim. Introducit ergo Cleobulum, regii conſilii præſidem, Regi ſuo ita loquentem: Quamdiu lenitas in virtutibus erit, non

non diceris ullo vitio impulisse labentem in clades Siciliam. Lenitate, inquam, tuâ, malignitas fatorum in tuas & patriæ clades abusa est. Illa facilitas, & indulgentia in Magnates, illa tua tuorumque majorum incauta in eos profusiò prodidit præcipuas imperii vires, aperuitque injùriis despectam dignitatem. Jam quidem perculsi sunt: jam silebunt defessæ factiones. Ast, ubi respirarint, expecta alios fluctus, nisi ventos plusquam Æolico utre tenueris. Pugnabunt erumpere; & quamdiu nimis poterunt illi, nunquam satis Reges poteritis. Nec in tyrannidem te adorno. Ipsis quoque consules, ô Rex, si efficies, ut timore, aut fastidio culpæ, paulatim inquietos mores dediscant. Tum Meleander: Scio, inquit, ex his nubibus fervere plerasque procellarum. Sed vires eorum hominum adultæ sunt, & ipso tempore ac patientiâ Regum jam propè legitimæ. Hos itaque accidendo vel injuriam facere credar, quia natam ante
me

me potentiam percellam; vel nimio in conatu regias vires jam ſæpè delibatas, & quarum infirmitatem celari intereſt, inconſultò experiar. De ſucceſſu, reponit Cleobulus, meliùs ominare, dū ordine & per partes evellas eam ſegetem, quâ ipſi luxuriant. Sed nec crede, iniquam fore cauſam, & quam Dii homineſque non probent, ſi pugnabis pro regiâ dignitate, & Siciliam à parricidio prohibebis, quo ipſa ſe furiis mactat. Quinam illi ſint, vide; unde proceſſerint; quæ illos machinæ faſtigio tuo admoverint. Utcunq; ſe jactent; majorum tuorum beneficio opes comparavere, in præfecturas miſſi ſunt, regiæq; amicitiæ indulgentiâ hoc culmen condiderunt, ex quo hodiè ſive ipſi, ſive eorum poſteri certant in Reges. Tua ſunt ergò tela, quibus laceſſeris, tua acies tot mucrorũ, cæcâ diſcordiæ manu infelicitatem ſui auctoris voventiũ. Si merentur, ſi ferre felicitatem ſuam non poſſunt; ab iis duntaxat recipe, qvod à vobis acce-

cepe-

ceperunt. Nudos medius fidius relinqves, cogesq; oblivisci spirituũ qvibus nunc intumescunt, vestras apud se mirati divitias, suæ verò sortis ignari. Ac, qvò maturius cõsulas sceptro, vide quã multum coalescat illorũ in vos imperium; qvã publicè, qvàm periculoso consensu hæc velut jura peccandi nunc asserant. Inter se æmuli, inimici, tamen vix libenter accipiunt, à Rege ullum premi: Qvisqvis ergò rebellat, cæteri adsunt, vel publicè, vel privatis affectibus. Nũc causæ se addunt, nunc tempore utuntur jam satis occupato, qvo alio jurgandi prætextu distrahant Regem. Alii tuum latus, tua castra non deserunt; sed lento & per ambages fracto regiorum consiliorum aut militum usu, diu volunt rebellium contumaciã conferri viribus sceptri; ne videatur indignum Regibus aut impar esse periculum, assvescatqve populus vereri hos motus & pati. Ita sibi ipsis & exemplum faciunt, & exitũ ornant, si ita irasci in Regẽ contigerit.
Hanc

Hanc conjurationem niſi antevertis conſiliis, quantum aberis à Merganiæ (Germaniam intelligit,)fato. Regio erat ſub uno formidanda: nunc ſegnitie vel patientiâ imperantium adeò in varios Principes lapſa,ut domino tota exciderit. Quanquam recenti memoriâ tenes, Rex, quid hæ poſſint factiones; permittes hîc tamen earum cunabula, & ingenium percenſeri. Nam & accendi te volo,vel parari ad patientiam haut dubiæ cladis. Igitur, ſi quos attollis præter veterum Optimatum libidinem, tanquam de eorum bonis ſit,quod largiris, excedunt ab aulâ: queruntur ſe contemptos; in arces, præſidia,quæ iis credidiſti,confugiunt, Fortunas populi deflent; exanimati regni ſanguine paucas hirundines repleri: non ferendam eorum ſuperbiam, qui faſcinato Principi illudunt, vetereſque & emeritas ſtirpes inexperto recentis potentiæ gaudio calcant. Frequens hæc quidem, ut noſti, diſſidendi eſt ratio, proruendique

dique ad civilia arma. Sed & aliæ præterea causæ illis ingeniis faciunt defectionis audaciam. Diu ipsis largitus cesses utcunque magistratus, præfecturas jam plenis necdum tamen satiatis negaveris; iis arcana omnia non credas; habeas alios fideliores tibi: non accesseris odiis, quibus æmulos devovent. Illicò indignè haberi se putant; frendentque tanquam contumeliâ violati. Alii, ut reverentiam sibi concilient, & quid possint, Regem admoneant; quærunt offensionis materiam, & gratis ineunt consilia in publicam pacem. Cæterùm, quæcunque illos occasio tollat in rixam, viribus, quas vos Reges tribuistis, succincti, mox, clientes armatosque inveniunt eò prolixiùs quòd hæc secedendi facinora semper inulta sunt, & plerumque præmia habent. Sic erecti, sic velut in suo regno collecti, opimiora ad conciliandam pacem à vobis Regibus extorquent, quàm si ipsis obsequium & fides mansisset. Vestro inte-

interim auro, veſtriſq; ſtipendiis(qvis ferat?) militant acies, qvas in vos educunt. Ærario veſtro feroces, aut rationem imperii depoſcunt à vobis, aut regnandi modum pręſcribunt. Veſtri coloni ſunt, veſtri cives, qvi plus qvam externis tumultibus per hæc bella eruuntur. Qvid deinde? emitis pacem, Reges; his prodeſt peccaviſſe. Vos in regno nũqvã bona fide pacato expectatis ſoliciti, ex qvo cinere ſe flamma refundat; cui placeat gloria novæ litis, qvæ veterũ tabulę jam pleniſſimis libris addẽdæ ſint. Minimũ putem, qvod hæc bella, hæ paces exterarũ gentiũ ludibriis evileſcũt; qvodq; minor qvàm pelago fides eſt, ſive qvietem agimus, ſive tumeſcimus. Majora ſunt vulnera, qvibus viſcera patriæ lancinant illi mores. Robur enim maximæ gentis, & cui, ſi hæc abſint incom̃oda, nulla non ceſſerit, hic aſſiduus & peſtilens ventus affligit. Pereunt urbanæ & ruſticæ opes, qvaſcũq; provincias turbo afflaverit. Conſumitur impetus

tus animorum, & prudentũ, qvos multos habemus, ſolertia, digna Orbi im̃inere, his domi pacandis tota vix ſufficit. Inſtituuntur præterea animi juventutis ad audaciã & contemptum majeſtatis infandamq; dulcedinem belli civilis, in qvo furor & aviditas ſubitas pugnas, & præſentia præmia habet. Ita domeſtico facinore marceſcit, qvicqvid ad terrorẽ exterorum Dii Siciliæ noſtræ tribuerãt. Neq; putes hæc eſſe rudimenta flagrãtium animorum, qvi caſtrenſi diſciplinâ eruditi, æſtus inter ſe conceptos mox in peregrinum hoſtẽ validius effundant. Utinam hæc ſolatia ſaltem eſſent civilis inſaniæ. Sed ne iſthic tyrocinium ad fortitudinẽ aut militiam credas: cogita, qvam ſæpè plus vanitatis & minarũ hi turbines habeant, qvàm juſti laboris in caſtris. Conveniunt illę cohortes in arcibus, urbibuſq; obnoxiis; facilem civẽ, aut imparatos agreſtes diripiunt. Hæc plerumq; fortitudinis ſumma. Acies raræ, nulla aut ſubita diſcrimina: qvia

obno-

obnoxiè placantur, & ante fortunam armorum ab facinore donatos dimittitis. Sed etiam, ut bella hæc durent, ut sæviant mutuæ turbæ: at interim miles optimæ patriæ spoliis saginatur, & in bonis miserorum civium bello quàm pace delicatior, latrociniis magis quam constantiâ, robore, arte imbuitur: ut ad disciplinam deinde veri & sobrii Martis & externis regionibus interdum infœcundis frangatur enervi fastidio, doceatque diversissimos esse labores, prædatoris & militis. Temnimur interim, ô Rex: & si quid in vicinos minaris, robori minùs suo quam malis nostris fisi, tuos conatus despiciunt. Largitione tantillâ facilè credunt excitare de Siculis, qui civili seditione te implicent. Sic tradunt te iis debellandum, per quos tuis auspiciis debuerunt everti. Nobilissimæ genti infamiam an perniciem hoc plùs creent, ipse existima. Vis denique quod tui cives queri possunt, hîc audire? Componendis his

flu-

fluctibus olim populus ad regiam potestatem respexit. Ne collideret Optimates ambitio, ne unam gentem factiones dividerent; essetque timendum à civibus, quod hostes solent minari, transtulere in Regem purpuram, solium, ferrum. Quod si adhuc in regno vexantur Reipub. malis, quid precii illis erit traditi sui juris, exutique imperii? aut illos in libertatem restitue, aut domesticam præsta quietem, propter quam libertatem reliquerunt Melander ad hæc verba ingenti suspirio pectus concussit: facilius argui morbum posse, respondit, quàm expelli medicina. Jam se Eristenem & Oloodemum (hi factiosorum præcipui à Barclajo finguntur) ferro ultum. Lycogenem occubuisse. Si ad illud exemplum quotidiè severitatem res exigunt, sibi ipsi in odium venturam potestatem, quæ sangvine Optimatum alenda sit. Summa in illis indoles, inquit, animi vigor, multæ virtutes. Scilicet extingvam aut

 pre-

premam hæc ſydera? omnia autem? ſed illud inhumanum, & fortaſſe ſupra regias vires. Qvænam igitur? nempè ſuſpecta. At verò & ſolæ ſuſpicionis pœnas luere eſt indignum; & præterea ſæpè nullum eſt ante tumultus ſuſpicionis veſtigium. Impetus in vividis mentibus præceps haut rarò ſimul cogitat, ſimul excit hos motus. An omnes habebo meâ rigiditate averſos? vivamne feræ inſtar in ſolitudine? an potius novis hominibus regiam implebo? acerbius me herculè ipſo malo remedium! Deos & fata ſpero, poſtqvam ſumus emoliti acerrimam tempeſtatem, pro habenâ reverentiam noſtri fore expertis, qvid poſſimus. Saltem Cleobule, qvàm mitiſſima conſilia habes, expro-me. Tùm Cleobulus. Faveo tibi, ô Rex: id eſt, proceres, qvantum licet, tecum excuſo. Læti in illis & ingentes ſunt animi; & hæc ipſa qvæ arguimus, magnæ indolis notæ ſunt; & ſi legum habenis teneretur, rebus publicis ſalutaris

taris

ris nunc, quam illam paſſi eſtis laſcivire, eorum quæ cogitat, quæque audet, inclino in vos Reges invidiam. Cæterum cum virtutes ac vitia non plus ex merito æſtimentur. Quàm ex populari judicio: nihil mirum, ſi conſuetudo & peccantium claritas atque ſucceſſus nobilitaverit hanc culpam: quam ſi premi & eripi cupis, revocanda eſt paulatim ad ſuorum natalium vilitatem. Hoc autem efficies, primùm nominis veri dedecore: ut apud te perduellio, conjuratio, perfidia nominetur; non, ut ſolet, magnitudo animi, prudentia, ſocietas, publici boni cura. Deinde, ut qui à te receſſerint, ſaltem efflagitatæ veniæ humilitate frangantur: cùm nunc (miro gentibus ritu) damnare te ſoleas, publicis profeſſus codicillis, hos eſſe innocentes. Nam ſi rei non fuerunt ſumptis armis, certè tu reus, in qvem illa ſumpſerunt. Triſte dictu. Si hæc poſtrema exceperis arma, in qvibus ſimpliciter victor es, vide ſub te & patre tuo tur-

 bas.

bas. Omnes eâ cautione dimissæ sunt, (innuit Barclajus superioris seculi turbas in regno Francico) ut terras populatas, conscriptos milites, cætera defectionis facinora nimia simulatione, & prodente captivitatem imperii imputaretis vobis. Jussu hæc vestro, aut vestri gratiâ esse patrata publicis chartis sustinuistis inscribere. Sed durum est premere istas stellas. Etenim nec obrui illas, ac nec tegi oportet inhumana ratione. Luceant ô Rex: dum meminerint, cui Soli lumen hoc debeant, nec caliginem faciant tuo orbi. Ferè necesse videbatur; alicujus sangvine lui hoc crimen. Extorsit atrocitatem remedii à tua bonitate cùm Oloodemo Eristhenes, & infelix vindex Lycogenes cæterorum animos aliquandiu sui memoriâ tenebit. Quisquis autem temporum illorum oblitus in hunc ludum primus descendet, ocius hominem preme, non tardis, non incertâ consultatione libratis conatibus. Ipse tibi expeditionem

desu-

desume, ne duorum ducum prævaricatio illam causam inutili mora conficiat. Si audebis, si non cunctaberis, multi majestatis reverentiâ capti tuum auspicium seqventur; qui dubitare incipient de suo officio, si & videberis deliberare, an impunè possis offendi. Tunc nitendum, ne timidâ remissione spirituum videaris istorum temporum oblitus, aut veniam petere extincti Lycogenis. Consentias cum impetu isto, ut tuus esse potius videatur quàm fortunæ. Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi. Unum sit pœnitenti remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit sic composito indulgere, nisi nimis perniciosè erraverit, aut in necessitatem distulerit pœnitentiæ larvam. Sed ignosce ea lege, ut aliquid ipsi in mulctam decedat. Si provinciam à te habet, partem ex ea deliba, quam alteri tradas: si arces aut suas aut regias, unam ex iis futuræ fidei pignus cape. Ti-

mebunt alii ſpolia dare ad regiam gazam, qvi nunc contrario voto æs, faſces, præſidia audent in precium pacis exigere. Cave autem dare hos reos precibus cognatorum, qvi apud te in illos militaverint. Nam vix ulla vulgarior fraus eſt, qvàm iſtorum optimatum non ſtudîo, non vero affectu, ſed velut ſortibus ſe in adverſa dividentium caſtra. Fratres, affines, patrueles, hic pro te, ille cum factioſit ſtabit: ut victoria aut favore in utramlibet fortunam ſecuri ſint. Hos te maximè ſuſpectos habere æqvum eſt, ô Rex; & ſi anxiè pro cognatis ſuis orant propemodum hoſtes. De ducibus factionum hæc ſentiam, Sed qvid illi abſqve militum manu? Hi ſunt ſangvis, hi nervi tumultuum; nec in eos impunè ſeveritatem omiſeris. Qvos igitur placidis rebus ſeu præſidiarios milites ſeu prætorianos conſcripſeris, ſi defectione oborta præfectos forſitan ſuos in Regem ſeqventur; iis infamis ſit miſſio. Cingulum ponant.

nant. Nullus pœnitentium clamor, nullæ procerum preces te moveant. Discant non tam Præfectos venerari, quàm te in illis, quippe hos secum à te ali, à te pendere. Ita exercitus, quos in pace educas, syncerè erunt tui; nec te magnates creditarum fiducia copiarum despicient. Si qui autem concitato tumultu, nullis stipendiis tibi devincti, ad factionem accesserint, his mitiora imperari non abnuerim. Simplicis defectionis rei sunt. In eos, si lubet, mansuetudinis, obtine famam: modò veniam te dedisse non se ingratiis usurpasse, intelligant. Hæc Barclajus.

Qui idem alio loco duo esse dicit, quibus Proceres in Regem suum armantur, solicitanturque ad ambitum; longum imperium, mosque constituendi rectores provinciarum in eam legem, ut non antè magistratu, quàm vita decedant: alterum, munitionum, arcium, præsidiorum numerum nimis magnum. De primo suprà dixi. Arces &

munimenta magnatum ambitionis aggeres merito vocantur. Plerumque enim arcium rectores dominive à sceptris deficiunt; plerique motus ex his claustris erumpunt, aut in illa tutos habent receptus: invitante ad peccandum tot munimentis fossisque superbâ rebellandi securitate. Unde Henricus II. Angliæ Rex omnes Procerum arces mœnibus nudavit. (*Boter. 4. della ragion di stato.* 6.) Quod & Græci dirutis suspectarum urbium muris, & Romani quoque facere soliti sunt. Neapolitanum regnum castellorum, turriumque frequenti supercilio tumebat: & erant optimates tanti factione & viribus, ut quod plerumque infelix potentiæ genus est, Reges terrerent. Nunquam penè sinè motu illa, alioquin felicissima regio fuit. (*v. Pandolf. Collenut. Ioan. Iov. Pont. Barthol.* Fac. *in hist. Neap*) Dejecti nunc Reges, nunc Proceres; donec arcibus plerisque eversis magnatum quoque robur variâ Regum

gum arte (v. *Th. pol. par. 3. apotel. 72*) suppressum est. Porrò & illud addendum est, quorundam sententiâ primogenituræ jus, quo moribus quorundam regnorum exclusis minoribus fratribus ad majorem summa bonorum paternorum defertur, intutum Regibus esse. Cùm enim illo jure nimiæ & interdum privatam fortunam excedentes divitiæ ad unum confluant, fieri non potest, ut ille tantarum opum vi succinctus non seipsum mirari, & vel in Regem potentiam suam expedire audeat. Unde plurima sunt illorum exempla, qui despectâ semper sacrosanctâ majestate capita se ducesqve seditionibus præbuerunt, patris patriæ populorumqve patroni ambitiosissimis titulis sibi sumptis. Deniqve in Gallia (sive in invidiam Regis confictum, sive verum fuerit) regiorum consiliorum, quibus Procerum potentia infringeretur, aliqvando hanc fuisse summam in vulgus jactabatur; proceres ante omnia de medio tol-

lendos, & nobiles ſenſim carpendos. Ad tollendos autem magnates & nobilitatem in ordinem cogendam placere, ut bellum religionis colore alatur. Nam ſic paulatim ad internecionem eos, præſertim, quò quiſque generoſior eſt, deleri poſſe; neque defuturas artes, quibus ii, queis belli fortuna pepercit, in pace opprimantur. Intereà dum bello & pace in id incumbitur, cautè ſervandum eſſe, ne Rex dignitates, honores, munia publica iis, aut in eorum gratiam cuiquam conferat; invidioſas & ſumptus periculique plenas præfecturas aut delegationes ipſis reſervet: penſionibus & honorariis, quantum licebit, ſubtractis: quo vaſta illa corpora, tanquam alimento negato ad maciem paulatim deducantur, ac poſtremò concidant. In primis publica regni comitia, quæ tantùm ad firmandam ordinum potentiam ſpectant, omninò prohibenda eſſe; & ſeverè caſtigandos, tanquam publicæ quietis turbatores, qui

qui ad illa proclamabunt. Sublatis proceribus, & labefactatâ nobilitate in civitatibus & urbibus eos petendos, qui per bella à regiis partib. non steterint; quib. sublatis facile fore, ut toto regno civitates munitæ mœnibus & propugnaculis nudentur, & arces procerum atque nobilium diruantur. (*Thuan.* 57.)

Deniqve satis apta ratio est titulis superbientes inflatosque deprimendi, si tituli illi vulgentur, novisqve conferantur hominibus. Ita parvi fient, qvi olim summi honoris loco ambibantur. Hoc modo, si sint, qui ducum, comitum, baronum appellationibus se attollunt; sume ex tuis hominibus, qvos tanqvam ob merita & fidem iisdem afficias honoribus. Evilescent illa nomina multitudine, & ignobilitate candidatorum.

Tractare prœliorum vias, & quæ sibi tertium jam annum belligeranti sæva prospera evenissent &c.] Bella armis

mis & ducum consilio geruntur, pugnando in acie; non figuris qvæ ab hominibus rei bellicæ imperitis in charta notantur, aut virgâ in pulvore describuntur. Acies schola est, exercitus discipuli, arma pennæ, qvæ tinctæ hostili sangvine historias scribunt in carne. Unde necesse est revolvere sic gesta in bello, non in museo. N.M. etsi de re militari satis benè scripsisse videtur, tamē, petente Urbini Duce nullam earum, qvas docuit, aciem ordinare sustinuit. (*Cl. Besold. in polit.*)

Fumen Visurgis Romanos, Cheruscosq; interfluebat, ejus in ripa cum cæteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre conloqui, oravit.] Oportet cautissimum esse Principem, aliosqve magnos viros in congressibus & colloqviis, ne se imprudenter in hostium manus misisse dici possint. Instituto colloqvio inter Cerialem Civilemqve, adversarum partium duces, scisso

ſciſſo Vahalis fluminis ponte in ejus abrupta progreſſi colloqvuti ſunt. (*Tacit. 5. hiſt.*) Ludovicus XI. Galliæ Rex cum ſuo eqvitum Magiſtro, quo cum ſimultates exercebat, in colloquium deſcenſurus pontem amni cuidam imponi juſſit; in eo medio cancellatæ velut feneſtræ factæ; ut conſpici inter ſe exaudirique colloquentes poſſent, ac dextræ interjungi. (*P. Æmil.* 10.) Ludovicus Sfortia Mediolani Dux cum Galliæ Rege non aliter congredi valebat, quam in fluminis cujuſdam medio, ubi pons aut navibus aut alia ex materia ita ſtructus eſſet, ut inter utrumque firmum ac robuſtum ex lignis vallum intercederet. (*Guicc. 2. hiſtor.*) Poſtremò notatu digna eſt Franciſci I. Galliæ Regis cura, qua, cùm ex carcere Hiſpanico rediiſſet, ſibi proſpexit. Rex Lanojo Neapolitano Pro-rege, Alarcone militum duce & quinquaginta equitibus comitatus ad ejus fluminis, qui Hiſpaniam à Gallia dividit, ripam venit.

Eo-

Eodem tempore ac penè momento Lautrecus cum duobus Regis filiis, futuris obsidibus, & pari equitum numero in opposita ripa constitit. In medio amnis vacua navis erat anchoris firmata. Ad hanc Rex scaphâ cùm Lanojo, Alarcone, & octo aliis, qui omnes brevibus erant armati telis, trajecit: & ab adversa ripa Lautrecus cum obsidibus & octo aliis pari armatura ad alterum navis latus se contulit. Deinde Lanojus & Alarco cum Rege & octo comitibus navem conscenderunt; idem ilicò factum à Lautreco & suis pari numero. Postquam omnes in navi constiterunt, Lautrecus Delfinum ex sua scapha in navim transtulit; qui Lanojo, & ab hoc, Alarconi traditus in Hispanicam scapham imponitur; eodemque momento alter regis filius Dux Aurelianensis in navim acceptus est. Quod ubi factum est, dicto citiùs Rex in suam scapham desiliit; & ad ripam vectus, Turcico equo miræ pernicitatis raptim

ptim conſcenſo in tutum abiit. (*Guicc.* 16.)

Simile quiddam & vicinum notabo, moris eſſe, ut cùm duo Principes conveniunt; is, qui dignitate anteit, prior ad conſtitutum locum veniat. Honoris enim quædam ſpecies eſt, quòd alter poſterior, & ad hunc accedere videtur (*Guicciard in hypomnes.*) Cùm de colloquio inter Leonem X. Pontificem Maximum, & Franciſcum Galliæ Regem conveniſſet: Rex biduo poſtqvam Pontifex adveniſſet, Bononiam ingreſſus eſt. (*Guicciard.* 12.) Margarita Caroli Cæſaris amita, & Aloyſia Franciſci regis mater, quòd pari dignitate viderentur, eodem momento per diverſas Cameraci portas contiguas ædes, ex quarum unâ in alteram aditus erat, ingreſſæ ſunt, (*Guicciard.* 19.) Carolus Cæſar Clementem VII. Pontiſicem jam antè ingreſſum Bononiam, (*Maurocen.* 3. *hiſtor. Venet.*) & alio tempore Paulum III. Piſas (*Ioan. Bapt. Cin.* 2.

de

de vita Cosmi) secutus est. Franciscus Rex, cùm Pontifex Massiliam venisset, quamvis eadem nocte officii causa ipsi affuerat, tamen urbe post excedens postero die cum comitatu aulico in urbem rediit. (*Guicciard. 20. hist. Maurocen 4. hist. Venet.*) In congressu Philippi Hispaniæ & Sebastiani Lusitaniæ Regum ad Guadalupam, posteriores Lusitani accesserunt &c. (*Conestagg.* 1. *de conjunct. Portug. cum regn. Castil.*)

Flavius aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona memorat] Ridiculus hic est Amiratus, dum Principes dona militaria Romanis olim usitata, qualia fuerunt coronæ civicæ, obsidionales, navales, ex quercu, lauru aut gramine factæ in usum reducere hortatur, rem à seculi genio abhorrentem, adeoq; impossibilem. Aurea nunc sunt tempora, non qualia sub Saturno Rege fuerunt, sed quibus dives Pluto imperium tenet.

Pleraque sermone latino interjacie-

bat.

bat, &c.] Pertinet ad Principis & Reip. existimationem, ne in judiciis, in tribunalibus, in congressibus denique quibusvis, aliâ linguâ etiam peregrini utantur, quàm nostrâ. Magistratus populi Romani quantopere suam populique majestatem retinere laboraverint, hinc cognosci potest, quòd illud summà constantiâ custodiebant, ne Græcis unquam nisi Latinè responsa darent. Quin etiam ipsa linguæ volubilitate, quâ plurimum valent, excussâ per interpretem loqui cogebant, non in urbe tantum, sed etiam in Græcia & Asia; quò scilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. (*Valer. Max. 2. c. 2.*) cautum etiam Romæ fuerat ante Ciceronis tempora, ne quis oraret Græcè; (*Valer. d. l.*) & decreta à Prætoribus latinè interponi necessum erat (*Triphonin. I. C. l. 48. de jud.*). Tiberius Cæsar in Senatu non nisi cum excusatione monopolii verbo usus est. (*Suet. in Tiber.*) Superiori se-

ri ſeculo Hiſpaniæ Rex Mauris neceſſitatem impoſuit non ſuâ ſed Hiſpanicâ lingva ſermonem conferendi. Deniqve apud Bohemos & Moravos lex eſt, ne cui Illuſtri vel Equeſtri ordine nato cujuſquam hereditatem cernere, prædiave, quæ nos *Landgutter* appellamus poſſidere liceat, niſi linguæ Slavonicæ perito.

Diſtantibus locis invecti, ut hoſtem diducerent] dixi ad lib. 1. verb. *diſtrahendo hoſti per Bructeros &c.*

Propinquo ſumma rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, ſecum agitabat. Tribunos & centuriones læta ſæpius, quàm comperta nunciare, libertorum ſervilia ingenia: amicis ineſſe adulationem: ſi concio vocetur, illic quoque quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere. penitus noſcendas mentes, cum ſecreti & incuſtoditi inter militares cibos ſpem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egreſſus augurari, per occulta, & vigilibus ignara

comite

comite uno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias &c.] Dixi ad librum primum, quàm raro Principes verum resciscant; quibusque modis falsas delationes cognoscere possint. Mutato habitu, & dissimulata persona in circo, in civium panegyribus expiscari, qui de se, deque ministris sermones ferantur, (qvod fecisse etiam bonos Principes Joannes Boterus docet) (1. *della ragion. di stato* 17.) periculo non caret; nec itaque mihi probatum.

Accipere omen & matrimonia ac pecunia hostium prædæ destinare) Omni scelere major improbitas, religione non alio fine uti, quàm regnandi instrumẽdo; quo de argumento ad superiorem librum multa dixi. Quod autem Scipio Amiratus hîc falsum esse putat, Romanos abusos religionibus, & interdum auspicia interpretatos ex usu incidentium negotiorũ, id vel solo supra laudato Polybii testimonio cõfutatur. Quid enim apertius, quã quod ille fatetur Scipionem

pionem falſo Deorum colloqvia finxiſſe? qvod ridet ſuperſtitiones, quas tamen tenendis in officio populis neceſſarias aſſerit? An neſcimus, haruſpicum & augurum fraudes apud Romanos decantatiſſimas fuiſſe; ut miratus non nemo fuerit, illos, cum in publico congrediuntur, memoriâ fallaciarum, quibus omnes ludunt, riſum tenere poſſe. An non denique certum eſt, multa vana ſub celebri nomine librorum Sibyllinorum (qvorum reſponſa jactabant ſemper Romani) vulgata? (*Tacit.* 4. *Annal.*) Nec in contrarium movet, qvòd multi Romæ ante Doctrinam Deos ſpernentem nati ſunt. Nam & tunc, ut poſterioribus ſeculis religiones confingebantur; & Numa, primus ſuperſtitionum magiſter Ægeriæ Nymphæ arcanos congreſſus falsò jactabat. Sed illud intererat, qvòd qvamdiu tecta fraus erat, Deorum metus animos qvamvis falsâ obſtrictos & inani ſuperſtitione tenebat; patefactis dolis, vete-

res

res ceremonias, & meliorum ignari omnem Numinis cultum ſpreverunt.

Aliud ſibi reliquum, quàm tenere libertatem aut mori ante ſervitium?) Rectius deſperatio, quàm, ut ſolet, ira fortitudinis cos appellatur. Neceſſitas uni qvatuor hominum vires confert. Uſitatum fuit, eſtqve magnis belli ducibus, ad eam neceſſitatem ſuos milites adigere, ut aut virtute ſalutem tenendam, aut moriendum ſibi eſſe intelligant. Solet enim abrupta ſæpè diſcrimina ſalutis ultima deſperatio propulſare. Inde Alexander Magnus militibus ſuis, perveniſſe eò, dicebat, unde fugere non poſſent, tot terrarum ſpatia emenſis, tot amnibus, montibuſqve poſt tergum objectis, iter in patriam & penates manu eſſe faciendum. (*Q. Curt.*4.) C. Cæſar ancipiti prœlio eqvos dimittebat, & præcipuè ſuum, qvò major permanendi neceſſitas eſſet, auxilio fugæ erepto. (*Sueton.in Iul.c.*60.) Corcyræi exules, ut fugæ ſpem omnem ſuis adime-

adimerent, navibus, quæ eos advexerant, ignem injecerunt; (*Thucyd.* 3.) quod idem Ferdinandus Cortesius in nova Hispania, & Gvilielmus Normanus cùm in Angliam trajecisset, fecerunt. Et hos superioribus annis in Belgio Mauritius Nassovius, dimissis navibus, quibus in hosticum transierat, imitatus videtur. Carolus Martellus, cum innumerabili Saracenorum multitudine pugnaturus præconium circummisit, & ipse, à quibus in extendente jam se acie exaudiri potuit, pronunciavit, jussu suo clausas esse Turonum (erat ea urbs vicina loco, ubi pugnabatur) portas, neminem, nisi victorem recepturas. Hinc Ligerim, illinc hostes claudere. (P. *Æmil.*) Prudenter sanè! Qui enim receptum habent, quos ager & terra aliqua per tuta & pacata itinera fugientes accipiunt, timidis & ignavis esse licet; quibus verò unica spes est, nullam sperare salutem, necesse est fortibus viris esse, & inter victori-

am

am mortemque certâ desperatione abruptis aut vincere, aut, si fortuna dubitabit, in prœlio potiùs, quàm in fugâ mortem oppetere. Denique verissimũ esse judicandum est Thucydidis (IV.) effatum, ubi pugnare & fugere peræque honestum est, & sine pudore flagitii; sine cura ducum abire, fugere licet, non esse fortitudini locum. Cæterùm de toto argumento disserit acutus Hetruriæ Doctor (sic Lipsius illum vocat) in disputationibus ad Livium. (*lib. 3. c. 12.*) Sed ut nostris ejusmodi fortitudinis necessitas injicienda est, ita hostes vel inclusi, vel in fugam effusi ad desperationem adigendi non sunt: ne spe melioris fortunæ exclusi etiã mala timere desinant. In quẽ sensum Scipionis laudatur sententia, viã hostibus, quâ fugiant, muniendam: &, ut Italorum proverbium habet, argenteum pontem faciendum. Illud deniq; hîc adnotandum est, seditionum auctores, ut omnis reconciliationis spes procul amandetur, & ut

ut Tacitus(*4.hist.*)loquitur, *quo minore ſpe veniæ creſcat vinculum ſceleris*, inſigni aliquo facinore multitudinem maleſaſanam obſtringere ſolere;ut ne'quidem ſi affulgeat aliqua ſpes redeundi in gratiam cum Principe aut offensâ patria, acceptare eam liceat,oculis obverſante horribilis ſceleris conſcientiâ.

Repertis inter ſpolia eorum catenis,quas in Romanos ut non dubio eventu,portaverant.)Ita ſolet ſummus Deus dejicere, quicquid vanè ſe attollit. M. Antonius Cretam invaſit cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia,adeò ut plures catenas in navibus quàm arma ferret; ſed irrito conatu. (*Flor.* 3.) Ætoli Mygdoniorum,(*Polyb.*2.)& ſuperioribus temporibus Hiſpani Britannorum opes ſpe devoraverat : ſed utrobique hians corvus deluſus eſt.Gedanenſium in bello, quod cum Polonis geſſerant, tantam fuiſſe confidentiam arrogantiamque memorant,ut quidam cauponibus quatuor Polonos pro uno capone pro-

promitterent. Iſabellam Claram Eugeniam Belgarum Principem in nuperâ obſidione Oſtendanâ votum feciſſe ajunt, non ſe priùs interulam mutaturam, quàm capta foret Oſtenda. Capta quidem eſt Oſtenda, ſed non niſi poſt tertium obſidionis annum: nec mihi credibile fit, Principem triennium & ultrà uno induſio uſam.

In modum trophæorũ arma, ſubſcriptis victarũ gentiũ nominibus impoſuit. Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quàm ea ſpecies, dolore & ira adfecit &c.] Plus doloris victo afferunt, trophæa, & exultatio hoſtium, & triumphalis pompa, quàm ipſa victoria. Apud Ammianum Marcellinum (*lib.* 16.) cadentes prœlio Sarmatæ non tam mortem dolore, quàm Romani militis lætitiam horrendo ſtridore monſtrabant. Et aliud exemplum eſt de Maximiliano Cæſare apud Guicciard. (*lib.* 8.) Et item aliud de Belgis apud Coneſtagg. (*4. de bell. Belg.*) Hinc inductus primò mos

M eri-

erigendi trophæa ex materia, quæ non perpetuè duraret; ut, qui bello vicissent, hi trophæum quidem statuerent, victoriæ testimonium præsens: cæterùm via non præcluderetur redeundi in gratiam, dum alterius partis gloria, alterius infamia consecrata longævo aliquo monumento foret. Et propterea, qui prima lapidea & ænea struxerunt trophæa, reprehensi sunt; (*Alber. Gent.* 3. *de jur. bell.* 1. *ex Plutarch.*) ut &, qui ultra mortem inimici odia extenderunt. Benè ille ex Germanis Imperator, qui cùm hostem suum nimis precioso monumento conditum audiisset, non invidere se respondit. Velle, ut omnes inimici sui ita sepulti essent.

Nihil ex iis Cæsari incognitum, consilia, locos, prompta, occulta noverat, actusque hostium in perniciem ipsis vertebat.] Ut cuniculi, maximum utiq; in rebus bellicis momentum, detecti nocent: ita Principum consilia in vulgus edita, & non, quâ decet, religione secretè habita

hostes

hoſtes potiùs quã illos inſtruunt. Conſo, quem conſiliis præſidere Romani arbitrabantur, Romæ ara ſubterranea fuit, ut ſignificaretur, conſilia occulta eſſe debere. (*Io. Roſin. 2. antiq. Rom. ex Plutarch.*) Apud perſas nemo conſiliorum regiorum particeps erat, præter quoſdam Optimates taciturnos & fidos; apud quos Silentii quoq; colebatur numẽ. (*Amm.* 21.) Metello Macedonico dicere ſolemne fuit, ſe interulã, quæ conſiliorum ſuorũ conſcia foret, corpore direptam in ignem conjecturum, (*Val. Max.* 7. *c.* 4.) Inde quibuſdã Principibus & Rebuſpub. diſſimulãdi & ſimulandi artes in tanto pretio fuerunt. Tiberio; *Tacit. Dio Caſſ.*) Ludovico XI. Galliæ Regi; (*Boter. 2. della ragion. di ſtato*) Alexio Comneno Imperatori. (*Nicet.* I.) Lacedæmonii dicuntur omnia Reip. ſuæ arcana occultaſſe; ita ut copiârum numerum, quem alii inſitâ ingenio humano vanitate oſtentant, ſcire nemo potuerit. (*Thucyd.* v.) Et inter

omnia Reip. Venetæ instituta præclarissima, quibus illa in hunc usque diem raro Aristocratici imperii exemplo viget floretque, non aliud mirabilius esse Trajanus Boccalinus asserit, quàm quòd, cùm paucis concredita Reipub. summa tyrannidi viam sternat, indeque Veneti præcipua rerum Senatui Rogatorum, qui plus quam ducentis & quinquaginta nobilibus constat, permittant; summum tamen horum omnium, & simillimum oblivioni silentium, summamque fidem experiantur, nullâ mercede venalem, nullis perviam proditionibus. Mirabile est, quod Jo. Baptista Egnatius libro secundo de exemplis illustrium virorum Venetæ civitatis tradit, Carmaniolam bello Mediolanensi Venetorum Imperatorem, cùm quasi de pace cum Philippo Vicecomite ageretur, per octo menses de illius proditione quotidie anquireretur; nunquam tale aliquid suspicari potuisse; priusque captum, damnatumque fuisse, quàm suspectum se esse senserit. *Quod*

Quod arduum sibi, cætera legatis permisit.] Benè qvidem Germanicus, ut dux & imperator. Cæterum non idem in Principe probatum; cujus cùm ea sit conditio, ut præcipua rerum ad famam dirigere debeat, æqvuum est, non nisi tuta & cum certa gloria conjuncta sibi sumere; ardua, periculosa, ancipitia legatis permittere; ut si cœpta non successerint, non Principis infelicitas, sed ministri imprudentia videatur.

Orabatque insisterent cædibus, nil opus captivis, solam internecionem gentis finem bello fore.] Et paulò superius.

Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur.] Multis verbis, duobus capitulis Scipio Amiratus, qvod nemo unqvam negavit, nec dubitationem ullam habet, ideoqve tribus verbis notari debebat, adstruit, genus pugnæ & armorum magna in bellis momenta esse. Nobis alia disserenda occurrunt. Paulus Foxius apud Thuanum (*lib.59.hist.*) reprehendit

usitatam nostris ducibus belligerandi rationem; quâ per tumultuaria prælia de receptu ingeniosè cogitatur: receptâ inter duces sententiâ, è pugna recedentes denuò pugnare posse: ut bellum potiùs cauponari quam geri videatur. Veteres statariâ pugnâ tàm obstinatè pugnavisse, ut paucis prœliis, atque adeò interdum uno debellaretur. Quæ sententia sanè quammultis placet. Ajunt Romanos magnis viribus bella gessisse, quò breviori temporis spacio conficerentur; hosti obviam profectos statim dimicasse; victis leges tulisse. Nostrorum ducum more ducendo bellum, exhauriri ærarium, colonos agris auferri; oppida, urbes, provincias, regna, incolis spoliari, & ad miserandam vastitatem redigi: nec nisi lassata utrinque crudelitate de pace cogitari, &, ut Tacitus, (*in Agric.*) loquitur, *ubi solitudinem fecerint, pacem appellari.*) Nihil paucorum hostium cæde profici. Quippe animos fieri ad ultionem arden-

ardentiores, in conſiliis adverſariorum explorandis ſagaciores, in capiendis iiſdem prudentiores, in diſciplina ſervanda ducum imperiis obedientiores: acriori denique diſciplinâ plerumque victos, quàm victores agere: hos irâ, odio, ultionis cupiditate ad virtutem accendi; illos per faſtidium hebeſcere. Inde celeritatem in priſcis ducibus tantoperè laudatam, & in aliis culpatam deſidiam & oſcitantiam. C. Cæſar, ajunt, nullum unquam hoſtem fudit, quem non caſtris quoque exuerit. Ita nullum perterritis ſpatium dabat. (*Sueton. in Iul.* c. 60.)

--- in omnia præceps
Nil actum credens, cùm quid ſupereſſet agendum.
Inſtat atrox. (*Lucian.* 2.)

Idem civile bellum ccc. equitibus v. cIↄ. peditum aſpicatus tanto ardore geſſit, ut 60. dierum ſpatio univerſam Italiam occupaverit. Cùm Syracuſarum civitas Athenienſium obſidione libera-

berata esset; cives tanquam perpetrato bello abiisse hostes gratulabundi secum gauderent; Hermocrates Syracusanus, cujus apud Thucydidem non unum est insignis prudentiæ specimen, non committendum ratus, ut tantus exercitus digressus alia insulæ parte consideret, & denuò negotium facesseret, instandum hostibus, eosque ad internecionem delendos svasit & adfuit fortuna consilio. (*Thucyd.* 7.) Hoc eodem in bello Niciæ segnis cunctatio, Atheniensium res evertit. Cùm enim is adventu suo ingentem famam & sui terrorem Siciliæ intulisset: Catanæ in hybernis delitescens, in contemptum venit, & hostibus animos resumendi spatium dedit. (*Thucyd.*) Eadem negligentia Hannibalem perdidit; cujus animum sera nimis pœnitentia subiisse dicitur, quod non cruentum ab acie Cannensi militem ad urbem continuò duxisset. (*Liv.*) Idem error in Brasida Spartano notatur à Thucydide, (*lib.* 4.)

& in

& in Ludovico Andegavensi à Leonardo Arctino (*in hist. rerum Ital. sui temp.*) Atque Joanne Baptista Pigna. (4. *hist. Atest*) Cùm enim ab eo Ladislaus Apuliæ Rex victus, evasisset: solitus est ille deinde sæpius dicere; eâ, qua profligatus sit die & sui corporis & totius regni potestatem in hostium manibus fuisse; alterâ die corporis quidem potestatem amisisse, regni tamen dominos esse potuisse; tertiâ verò nec jam sui nec regni habuisse copiam.

His ita sentientibus nec ille mos placet, quo crebrò, omissis aciebus, moram facimus in obsidione oppidorum, castellorumque. Ajunt receptum esse inter belli peritos, eum, qui copiis prævalet, & agrum hostilem in sua potestate habet, superiorem bello videri: & victoriam sequi deditionem oppidorum: nullumque esse tam valide munitum locum, qui interclusis auxiliis & commeatuum subvectione expugnari nequeat; contrà sæpiùs infirma

loca defendi, quòd auxiliorum spe su-
stententur. Alexandri Magni vox est;
bello vicimus, si prœlio vicerimus; (Q.
Curt.4.) & Germanici orantis, *insiste-
rent cædibus, nihil opus captivis; solam in-
ternecionem gentis finem bello fore.* (*Tacit.
hîc*) Francisci Sfortiæ bellicosissimi im-
peratoris sententia fuit: devicto hosti-
li exercitu debellatum esse: at expu-
gnatis urbibus & castellis sæpè bellum
longâ majus superfuisse. (N. M. v. *hist.
Flor.*) Tacitus noster (4. *Annal.*) Tiri-
datis à Tiberio in Parthos missi erro-
rem notat quòd, si statim interiora re-
gni petivisset, oppressa cunctantium
Parthorum dubitatio; & omnes in unũ
cedebant, adsidendo castellum, in quod
pecuniam & pellices hostis contulerat,
dedit spatium exuendi pacta. Alterum
in eodem regno exemplum est Barda-
nis, qui dum in Seleucienses ut patris
sui defectores ira magis quàm ex usu
præsenti accensus implicatur obsidioni
urbis validæ, & munimentis objecti a-
mnis,

mnis, muroque & commeatibus firmatæ; hosti restaurandi belli occasionem præbuit. (*Tacit*. XI. *Annal*.) Joh. Andegavensis cùm ad oppida quædam regni Neapolitani substitisset, nec confestim exercitum ad urbem regni caput admovisset, victoriam corrupit, & vel ipsius Ferdinandi hostis testimonio facultatem occupandi regni prorsus amisit. (*Ioh. Bapt. Pign. 8. hist. Atest.*) Ludovicus XII. Galliæ Rex ab Henrico VII. Angliæ Rege in tantas angustias conjectus erat, ut desperatis rebus suis in Britones Armoricos fugam meditaretur. Sed salutem ipsi hostium negligentia attulit, qui obsidione Terroanæ urbis quinquaginta dies occupati animo resumendo tempus dederunt. (*Guicc*. 12. *hist*.) Maximilianus Imperator, si triduo maturius ad mœnia Mediolani exercitum duxisset, omnium judicio ad deditionem Gallos compulisset: hærenti in obsidione Asulæ oppidi, Helvetii, præsidii causa Mediolanum ingressi

 victo-

victoriam ademerunt.(*Guicc.*12.*Parut.* 3.*hist.Venet.*)AnnoChristi cIↃ.IↃ.xxv. Pontificis&Cæsaris exercitus,qui paulo antè Parmâ inglorius, ac penè in fugam versus abscesserat, neq; Insubrum vicos nedum urbes attigerat,nobili audacia prœlio depugnans horę momento ingentem victoriam est adeptus; (*Andr.Mauroc.*1.*hist.Venet.*)Et nuperrimè exercitus nostri Cæsaris emensus Bohemiam,qvà à superioris Austriæ finibus ad Pragam usqve extenditur, eadem die & fugavit Palatinum Fridericum,cepitqve regiam urbem, qvam intra paucos dies universum regnum,exceptis duobus tribusve munimentis, secutum est.DeniqvePhilippus II. Hispaniæ Rex intra L.dies toto Lusitaniæ regno potitus est, non aliam magis ob causam, qvàm qvòd vehementi vigiliq; cura & ingentibus sumptibus in id bellum incumbens,ad regni caput, Antoniiqve nothi factionem debellandam spectabat.Exercitus maturè,&vivo adhuc

huc Lusitaniæ Rege Henrico collectus, in finibus regni occasionibus imminens ociosus desidebat; sed maluit Philippus sustinere sumptus istos specie supervacuos, qvàm incurrere periculum, qvod certum sibi videbat, si moriente Henrico imparatus foret. Consilium profectò regia animi, alere exercitum maximà impensâ, & summa cum modestia subjectis populis incubantem; nec tamen scire, qvo eventu, qvove fructu. Qvid enim, si Philippum interea mors abstulisset? qvid si Henrico vitam fata produxissent? (nemo enim adeò senex est, ut non possit adhuc annum superesse) qvid deniqve si regni proceres (cujus spei non planè incertus erat Rex) spontè in ipsius potestatem concederent? frustra erant sumptus, & sine causa suscepti labores. Sed maluit Rex in omnem eventum sibi prospicere.

Qvanqvam igitur rationem habeant, qvæ hactenus diximus, & meritò

cul-

culpandi ſint, qui bella nullo honoris aut publicæ ſalutis intuitu, ſed privati emolumenti ſpe trahunt, hoſti condonantes occaſiones; præoptanteſque diu cum imperio eſſe, quam citò vincere: quique ſe non armis ſed precio ſubmoveri patiuntur; & velut ex compoſito alter alterius viciniam & congreſſum devitantes plerumqve diverſis in locis prædonum more in miſeros agreſtes ſævire tantum ſolent: tamen ex diverſo egregiam laudẽ merentur, qui cunctationẽ afflictis rebus ſalutarẽ temeritati prætulerunt. Quæ enim neceſſitas eſt, belluarum ritu in perniciẽ non neceſſariam ruere? quid ſi vires noſtræ trahendo bellũ adoleſcant, contrà hoſtis minuantur? nemo prœlium, niſi malè ſanus ſvadeat. Quemadmodum igitur viris & viribus ſuffulti eſt, inſtare, premere, urgere, otium non pati, non deſidere, ſed agere, ferre res hoſtium, omnia deniq; tentare, ut ad manus deveniatur: ita inbecillioris partes ſunt, fruſtrari impe-

impetus, moras nectere, illudere vim hoſtium, trahere tempus, opperiri, dũ aliqua neceſſitas pecuniæ, aut commeatuum, aut defectus ſupplementorum, dum deniq; tædium & longa dies hoſtẽ conficiat. Porrò quamvis parùm utilitatis, & minus gloriæ habeat mos ille, quo noſtri duces, cùm ſatis in ruſticos deſævierunt, ne nihil egiſſe videantur, interdum caſtellũ aliquod vel oppidulũ oppugnant, capiuntqve; quod mox ſupervenie nte hoſte, nullo negotio recipitur; ut ſæpius obſervatum ſit, ter quaterq́; caſtellum aliquod captum, iterũq; eodem bello amiſſum eſſe: attamen munitas urbes, hoſtilis annonæ conditoria, armorum fabricas, exercituum refugia, vel etiam minora loca, ex quibus noſtris commeatuum ſubvectio, pabulatiove infeſta reddi poſſit, poſt terga intacta relinquere, nulla ratio perſvadere poteſt. Poſtremò ne erremus, monẽdi ſumus, longè aliã hodiè eſſe conditionẽ temporũ, ac olim *& genere pugnæ*

armo-

armorumque differre noſtra ab antiquis ſeculis;ut quam rariſſimè, & non niſi certa victoriæ ſpe, aut neceſſitate ſumma coactum in aciem & prœlium deſcendere prudentis ſit militum ductoris: ex quo factum etiam eſt,ut cùm nos noſtrique patres viderimus Principes, animi magnitudine, rerum militarium ſcientia, potentia denique ſingulares; nullus tamen illorum ea geſſerit, perfeceritque, quæ in antiquis tanquam fabulis ſimilia portenta miramur. Alexander Magnus pauciſſimis annisPerſas vicit,univerſum Orientem domuit, populos denique quorum in obſcuro ignotoque tunc fama erat,armis ſuis exterruit. Pompejus Romanis ſubjecit Pontum, Armeniam, Cappadociam,Mediam,Iberiam,Syriam, Ciliciam, Meſopotamiam, Arabiam, & Judæam. C. Cæſar ferè trecentos populos Romano imperio adjeciſſe ſcribitur. Quid eſt nunc in noſtrorum aut ſuperiorum templorum hiſtoria,quod

cum

cum his in comparationem venire queat? Non abiit adhuc ſeculum, cùm Carolum V. Romanorum Imperatorem, Franciſcum Galliæ Regem, & Suleimanum Turcam parentes noſtri viderunt, aut meminerunt; principes animi robore, viribus & opibus potentiſſimos, & ſi dicere licet, honoris gloriæque avidiſſimos. Sed horum facinora cum antiquiorum geſtis componere velle, nimiopere abſurdum foret. Exercitus erat lectiſſimus, quem Carolus Suleimano Auſtriam invadenti oppoſuit: ſed is Viennæ muris nunquam abſceſſit, ſatisqve habuit nō vinci. Bellum Germanicum, etſi anceps & terribile, victoriaqve primùm penes Carolum ſteterit, tamen exitum poſtremò eum habuit, ut reſtituenda captivis proceribus & Imperio malâ uſurpata libertas fuerit. Contentiones inter Carolum & Franciſcum non minoribus odiis quam viribus exercitæ utriuſqve opes attriverunt: & quanquam poſtremò prævaluiſſe

iſſe videatur Cæſaris fortuna; tamen nec Francico regno inde deceſſit, aut Carolo accrevit quicquam, quo unius ditiones minuerentur, alterve imperii ſui terminos extenderet. Expeditiones Africanæ, tanquam difficiles magnoq; ſuſceptæ animo, & multis cum periculis obitæ plus gloriæ, quàm utilitatis habuerunt. Quanquam etiam infelix poſterioris ſucceſſus magnam partem obſcuravit famam ex priore acquiſitã. Suleimanus ſanè res maximas geſſit, ſed nullo modo veterum factis æquiparandas: nec adeò intuitu potentiæ regni Ottomanici totq; annorũ, quibus imperio præfuit, admodum glorioſas. In Pannonia diverſis expeditionibus longum tempus, & maximas opes conſumpſit; nec tamen niſi partẽ illius provinciæ ſibi ſubjecit. Rhodũ acquiſivit: ſed quæ gloria eſſe poteſt tanto Principi, paucos viciſſe equites, nullius potẽtiæ, & ab aliis derelictos, ne dicam proditos? Penetravit cum exercitu in Perſiã: ſed

ſeq quid illâ expeditione effectum eſt, niſi quòd percurſatis, quæ obtineri nequibant, amiſſaque majore & meliore exercitus ſui parte remenſus eſt ea, quæ fecerat, ſpatia? Tantæ igitur tamque mirabilis differentiæ vera cauſa non aliunde peti debet, quam ex diverſo *genere pugnæ & armorum*, quo ab antiquis nos differimus. Nullum hodiè ſaltem in Europa, regnum eſt, nulla penè provincia, cujus præcipuæ urbes, locaque majoris momenti, novâ muniendi arte non in eam ſecuritatem exædificata ſint, ut quamvis pauci potentiſſimi exercitus impetum ſiſtere poſſint. I.
Hinc fit, ut cum militaris ratio jubeat redigere ante omnia in poteſtatem limitum munimenta, cæteraque regni præſidia, in quibus militiæ ſeminaria ſunt, ex quibus adverſæ vires in nos effunduntur, nobiſque ſupplementa, commeatuſque, intercipi poſſunt, neceſſe ſit in unâ expugnandâ urbe aut arce, multum temporis viri-

viriumqve consumere: ideoqve neqveant expeditiones, ea facilitate celeritateqve ad exitum perduci, qva antiqvorum bella, qvæ non habebant ista impedimenta. Et sanè qvomodo non interrupto cursu victoria progredi potest, qvæ tot difficultatibus implicatur? Inde Francisci vires Perpiniani oppugnatione debilitatæ, & Caroli potentia Sandesiriana osidione ita labefactata est, ut nec ille in Hispaniam, nec hic in Galliam ultrà progredi potuerit. Suleimanus cum innumerabilibus copiis ingressus Pannoniam cum ad Budam hæreret, tardè nimis Viennam, qvæ interim ad defensionem parare se poterat, adortus est. Ex diverso Alexander Magnus, cùm tribus præliis Darium superasset, confestim toto ejus regno potititus est; & penetratis intimis regionibus ad Oceanum usqve nihil obvium habuit, qvod stupendum victoriæ cursum remoraretur præter flumina aut deserta, qvibus regnum naturæ munierat.

rat. Et qvi res ab eo gestàs ab oblivionis injuria vindicarunt, duo opinor, apud Indos loca memorant, qvæ fortunæ ipsius instar rapidissimi fluminis decurrenti intercesserunt. Pompejus, cùm Mithridatem inseqveretur, peregrinando magis qvam pugnando tot trophæa fixit: ut liqueat inde, nullis incurrisse munimentis, qvæ victricium armorum cursum retardarent, Major fuit C. Cæsari labor in subjugandis Gallis, Helvetiis, & Germanis, sed hoc magis ob arduos situs à natura factos, & gentium ferocitatem, qvam qvod munitæ civitates ipsi restiterint. Et hic tamen decennii spatio ferè trecentos populos domuit. Hæc igitur prima causa est, ob qvam negatum nostris Principibus est tot prœliis, totqve victoriis nomen suum immortalitati consecrare. Altera II.
est tormentorum, qvæ à sono bombardas appellamus, inventio. Res profectò tàm stupenda, tàm terribilis, tonitrua etiam sereno emissa cœlo, ut non amplius

plius ferro, ſed igne geri bella dici poſſit. Tàm igitur formidabilis machina, ejuſque horribile experimentum facit, ut duces rariùs ad prœlia deſcendant, malintque cunctando, arteque quã apertâ vi fortunam laceſſere. Quo & accedit, quòd neceſſitas iſtorum tormentorum, ſine quibus nec ſecuros ſe, nec oppugnare urbes, nec acie depugnare poſſe noſtri duces arbitrantur, omnem expeditionem facit lentiorem, prolixioremque. Nam & ob molem, & pondus non niſi à magno jumentorum numero difficillimè
III. de loco in locum transvehuntur. Denique & illud benè conſiderandum eſt. Alexandrum, & Romanos duces, qui factis ſuis hodieque nobis ſtuporem propinant, incidiſſe in Reges populoſque omnibus rebus ſe inferiores, debilioreſque. Alexander Magnus Darium vicit, copiarum numero & regnorum multitudine quidem ſuperiorem: ſed neque ſuâ, neque ducum, exerci-

ercituumve virtute parem Alexandro. Cæteri Orientis populi, quàm fuerint imbelles, omnisque militiæ inexperti, hiſtoriis docemur. Pompejo quoque contra mollitiem Aſiaticam facilè bellum erat. Cæſari ſanè res fuit cum feroциſſimis & in eam diem indomitis nationibus; ſed ſuâ virtute, & vi Romana quævis obſtantia perrupit. E contrario advertere licet, Principes, quorũ paulò antè meminimus, virtute, prudentiâ, viribus penè pares fuiſſe: ut alter alterum, quamvis ſummis viribus niterentur, interdum prœlio quidem, non tamen univerſo bello vincere potuerit. Suleimanus Carolusq; quãvis ad Viennam utrobiq; numeroſiſſimis exercitibus invicem oppoſiti eſſent, tamen nec hic à mœnibus urbis digredi, aut ille ad urbem propiùs accedere voluit: pari ab utraque parte exiſtente alterius metu. Habebat Alexander exercitum lectiſſimum, duces, militesque qui ſub patre Philippo bellis innutriti conſenuerant:

Ro-

Romanorum verò disciplina, institutaque militaria paria in orbe terrarum non habebant. Ita prona adversus imbelles victoria erat. Nostri Principes propriâ destituti militiâ externis & mercenariis militibus, quibus neque boni intellectus, neque mali cura, quique nullâ vulnerum patientiâ, sine pudore flagitii, sine cura ducum abeunt fugiuntque, bella gerunt. Et inde pari utrinque vitio, nec ab una parte, quàm ab alterâ fortioribus militibus, in æquo plerumque fortunam esse consentaneum est.

Invictos & nullis casibus superabiles Romanos] de Romana potentia, ejusque causis fusissimè disputabo ad lib. 4.

Addit munificentiam Cæsar, *quantum quis damni professus erat, exsolvendo.*] Similis gratitudo extat in Senensium annalibus: qui in bello, qvod contra Florentinos Año Christi cIↃ cc LX. gesserunt, Germanis à Manfredo Siciliæ

liæ Rege auxilio missis donativum præbueruut, Iɔ.libras, præter sumptus in curam vulneratorum ex publico præstitos. Decretum Consilii publici in archivo Senensi hodieque his verbis extat: *consilium est in concordia, quòd vulnerati medicentur omnibus Communis Senensis. & quòd medici cogantur medicare vulneratos pro competenti precio, & salario, & solvatur de pecunia Communi. Et quòd Mariscialco & militibus Theutonicis pro remuneratione probitatis; quam fecerunt heri, contra inimicos Communis Senensis debeant donari, & dari de pecunia Communis 500. libræ denariorum Senensium: & quòd hoc non intelligatur pro menda equorum & armorum, sed pro remuneratione probitatis, quam fecerunt, tantùm.* Quæ verba integra adscripsi; testimonium virtutis & fortitudinis Germanicæ, & gratitudinis veterum. Iidem illi Senenses in pugna ad Arbiam læsos vulneratosque publico ære sanari jusserunt, & præter illorum tem-

N po-

porum consvetudinem in templis sepulturam permiserunt. (*Malavolt.* 6. *hist. Sen.*) Venetæ quoque Reip. pietas hac in re in historiis laudatur. Sed hodie non esset, quod de seculi nostri malitia quereremur, si damna tantùm, non etiam stipendia, & dein in diem asses, quibus corpus & anima militis æstimatur, non persolverentur. Ubi primos numos, quibus seipsos in militiam miseri vendunt, acceperint, reliqui stipendii parum aut nihil vident, & nihilominus miramur inobedientiam, & furta, & latrocinia, & seditionem militis adeò crudeliter, adeò avarè habiti: non tàm Principum culpâ quam ministrorum dolo & scelere. Verùm ut ad corporis sanitatem non capitis tantùm habitudo, sed & cæterorum membrorum pertinet: ita non satis est, Principem, quæ suarum sunt partium, facere, nisi ministrorum quoque fides & sedulitas respondeat. Pecuniæ rerum gerendarum nervi dicuntur. Earum

verò

vero tractandarum curam, si vulturiis togatis, & viris piceas habentibus manus commiserit Princeps inter perpetuas exactiones & tributorum invidiam semper egens erit. Ludovicus XII. qvanqvam ad bellum contra Hispanum largissimum omnium rerum necessariarum apparatum fecisset; tamen ob Qvæstorum suorum rapacitatem, qvi regem in stipendiis militum circumvenientes, & commeatus impedientes, non parùm exercitum minuerant, inferior hostibus Neapolitano regno cedere coactus. (*Guicciard.6.hist.*) Eadem Francisci Regis in Ducatu Mediolanensi fortuna fuit; cùm tercenties mille numi aurei Lautreco militiæ Duci mittendi dolo Reginæ matris & fraudibus ministrorum in alios usus verterentur. (*Guicciard.*10.4.) Nec rarum est pecunias in militum stipendia vertendas per luxum & aleam à tribunis & centurionibus prodigi. Iterum alia fraudis ratio est, qvâ legiones,

cohortes atque vexilla non eo, quo debebant, numero explentur; ipsi pro integro numero stipendia percipiunt. Quo eodem dolo utuntur in illis, qui aut in acie aut alio mortis genere absumpti sunt; quorum & ipsi, tanquam viverent, stipendia exigunt. Ita anno à Christo nato cIↃ IↃ LXXI. præfecti Veneti ficta pro veris nomina inducentes pessimo facinore stipendia rapuerunt: adeoque hæc pestis increverat, ut multa oppida debito militũ præsidio exuerentur. Igitur Torquato Hierosolymitano equiti, qui gravissimè eâ in re deliquerat, medio foro inter geminas columnas cervices abscissæ: & ne fraudibus in posterum locus esset, bini ad eam rem curatores (comissarios vulgò appellant) sunt designati. Porrò sunt, qui turpi nundinatione annonæ, earumque rerum, quibus milites vestiuntur, vilissimo lucro inhiant. Panem, farinam, frumenta, pannos, calceos magni vendunt, quæ ipsi vel ex præda, vel vili

precio empta habent. Quâ lucri cupiditate Marchio Melenianus facinorum suorum gloriam maculavit. (*Io. Bapt. Cin. de vit. Cosmi.* Sed nihil est supra quorundam hominum, militari ærario præfectorum fraudulentas artes, quibus militi, interdum à pluribus annis debita stipendia exiguo ære redimunt; ipsi deinde tanquam integra solverint, integra à Principe reposcentes. Ita duces cum quæstoribus, & his cum illis in miseri militis exitium conspirant. Isti per latrocinia ditescunt; milites interim detritis tegminibus, aut nudo omnino corpore verbera, vulnera, duram hyemem, famem, egestatem perferunt. Principis invidia est nisi ille facinorum præmium latronibus istis patibulum det, quod ut pessimum & publicum furum genus merentur; Cosmi Medicæi Magni Hetruriæ Ducis exemplo, qui Matthæum quendam tributorum exactorem, quòd fraudulenter istud officium tractaverat, suspendi jus-

ſit. Cumqve ex nobilitate Florentina alius illam curationem ſibi peteret: Coſmus ſe nec poſſe nec debere id concedere reſpondit. Florentinus ille non contentus reſponſo cauſam denegati muneris ſciſcitabatur. Cui Coſmus: maximo amore, reſpondit, qvo te proſeqvor, moveor, ne petitioni tuæ annuam. Atqvi replicat ille, ſi me amares, non paterer repulſam. Imò, Coſmus inqvit, pateris repulſam tuo bono, ne, ut Matthæus, ille, longa fias litera. Sciebat enim hominem ex fraudibus compoſitũ, & priore illo neqviorẽ eſſe.

Poſſe & Cheruſcos: cæteraſque rebellium gentes, quando Romanæ ultioni conſultum eſſet, internis diſcordiis relinqui.] Qvomodo conſiliis & aſtu externæ res, procul habitis armis, ſubvertantur dixi. s. ad lib. 1. verb. *Pompejum imagine pacis &c.* & plura dicam ad lib. 6. Annal.

Iuvenem improvidum & facilem inanibus, ad Chaldeorum promiſſa, magorum *ſa-*

ſacra, ſomniorum etiam interpretes impulit.] De ſomniorum & prædictionum fide miranda ſcripſit Lipſius in monitis politicis. Sed capitale eſt, de ſalute Principis, vel de ſumma Reip. reſpondere, aut conſulere. (*Iul. Paul. r. ſentent.* 21.) Apud Viſigothos qvi ſuper Principis genitur â vel fato ſcrutatus erat, flagellis cæſus cum omnibus bonis fiſco addicebatur. (*Frid. Lindenbrog. ad lib.* 29. *Ammian. Marcell.*) Romæ ſaga qvædam Marii temporibus in exilium miſſa proditur; qvod ſe totius prœlii adverſus Cimbros prædicturam eventum diceret. (*Plutar. in Mar.*) Libo Druſus, de qvo hîc Tacitus, eandem ob cauſam conſultorum magorum, nova moliri creditus mori adactus eſt. Et facta tunc de Mathematicis Magisqve Italiâ pellendis Senatus conſulta, eorumqve è numero L. Pituanius ſaxo dejectus eſt. (*Tacit. hoc lib.*) Valens Imperator ſub uno proloqvio juſſit occidi omnes, qvi de ſuo ſucceſſore

ceſſore ſpiritus conſuluerant; nec modò qvi conſuluerant, ſed omnes, qvi aliqvid eâ de re inaudierant, nec âd ſe detulerant. (*Ammian. Marcell.29.*) Ego plura exempla retuli ad librum ſuperiorem. Fiebant ejuſmodi dæmonum implorationes per annulum qvendam & cætera, qvæ plus qvàm ſatis eſt, explicatè prodidit Ammianus Marcellinus libro nono, & viceſimo. Annuli iſti Græcis vocantur γεγοητευμένοι: qvales fuerunt, qvos Execeſtus Phocenſium tyrannus habuit, & qvorum ſtrepitu de rebus ſuis admoneri ſolitus eſt. (*Clemens Alexand.* 1. *Stromat.*) & illi Jarchæ Indorum Regis donati Apollonio Thyanæo (*Philoſt.* 3. *de vita Apoll.*) qvibus & celeberrimus ille Gygis annulus accenſendus eſt. (*Herod. Cic.* 3. *offic.*) Perſæ conſulebant illas mulieres, qvæ ex incubo prægnantes dæmonem in utero circumferebant. (*Theophilact. Simocattæ* 2. *hiſt.*) Sed omne ejuſmodi divinandi genus, ſive ex aſtris illud ſit

ſive

ſive alio ſortium genere, legibus interdictum eſt, Ratio prohibitionis duplex; una principum ſecuritatem concernens, altera univerſalis. Turbant ejuſmodi de Rep. prædictiones animos parentum,& inanes ac interdum ſceleratas ſpes ſubjiciunt incautis.(*Dio Caſſ. lib.* 52.)

--- Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos: hinc pallor, & iræ
Hinc ſcelus, inſidiaque, & nulla modeſtia voti.

Inde Hadrianus Imperator obſtruxit venas fatidicas Caſtilii fontis ſaxorum ingenti mole; ne ut ipſo ſe imperaturum præcinentibus aqvis compererat, etiam alii ſimilia docerentur.(*Ammian. Marcell.*) Altera cauſa eſt, qvod fallunt plerumqve magicæ ſortes: & qvi veriora dixiſſe videntur magi, non ab aſtris, ſed à Geniis & execrabili ſpirituum familiaritate habent. Hi enim transacta inter homines ſecretaqve ac-

curatè explorant,& ſagaciter de futuro conjiciunt. Vel etiam, quemadmodum ſi cœcus vim lapidum ſpargit, aliquando imprudens tangit metam; ſic dum multa paſſim harioli mentiuntur, nihil mirum eſt, ſi nonnunquam fortuna illorum audaciam commendat. Denique crediderim, Deum eſſe, qui in vindictam impiæ crudelitatis nonnunquam repræſentet mortalibus ea ipſa, quæ ſibi non à Deo, ſed à ſyderibus metuerunt. Sed ut dixi, ſæpiſſimè fallunt vaniſſimæ artis jactatores, (v. *D. Auguſtin.* 7. *Confeſſ.* 6. *Pic. Mirand. contra Aſtrolog. Io. Barclai.* 11. *Argen.*) Quod appoſito exemplo demonſtrat in monitis politicis Iuſtus Lipſius. De Alexandro Epiri Rege nota eſt hiſtoria ex Livio. Ego alia tria addam. Julianus Ceſar Phrygiam ſibi fatalem fore oraculo didicerat. Sed ignorabat miſer, locum in Perſia, ubi cæſus eſt, Phrygiam appellari. (*Ammian.* 25.) Murzuflo Byzantiorum tyranno fatidici reſponderant,

rant, urbem non nisi per Angelum capi posse. Turris erat contigua mœnibus, quæ Angeli dicebatur, quòd ibi nuncii cœlestis signum situm erat. Per illam irruperunt in urbem Franci, cæteriq; Latini Græcorum hostes (P. *Æmil.lib.6.de reb.gest.Franc.*) Refert Gvilielmus Neubrigensis, (*lib.6. hist. Angl.*) Stephanum quendã, quem ipse Richardi Regis Procuratorem Andegavensem vocat, absente Rege improbas spes cõcepisse, deniqve de suis fatis dæmones consuluisse. Cumq; initiò quæsivisset, visurusnè iterum esset regem, idq; negasset impostor spiritus: iterùm rogavit, quamdiu cum imperio futurus esset? Respondet dæmon, quamdiu vives. Deniq; sciscitanti, ubi moriturus esset, respondit, in Pluma. Cœpit igitur Stephanus confidenter expilare populares: quippe de regis reditu sibi videbatur securus, & solerter caverat, ne ullibi locorum plumæ insideret, incubaretve. Sed cũ paulò pòst in obsidione castel-

li cujusdam captus esset, miser ibi miserè trucidatus est. Erat autem castello nomen Pluma. O ludibrium! Mirum itaqve est, Paulum V. Pont. Mathematicorum & Astrologorum vitæ exitum ei intra paucos menses prædicentium, nugis adeò deditum fuisse, ut veneficii metu nulla nisi à sororis parata obsonia sumeret, deniqve eo procederet vanus metus, ut fratres Borghesii tres ac viginti professionis illius homines intra suas ædes coactos Pontificis fata scrutari juberent. (*Andr. Maur.* 16. *hist. Ven*)

Haud cunctatus est ultrà Germanicum, quanquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret.) Pessimo loco est minister Principis nisi pati injurias ita potest, ut non videatur sensisse. Stultitia est profiteri iras & indignationem, ubi vindictæ locus esse non potest. Non igitur aliud remedium est injuriarum à majore illatarum, qvàm si non intelligantur. De-

pre-

prehensis artibus suis, rerum domini per vim & palàm exseqvi solent, qvod fortassis aliàs patrare horruissent. Qvare cùm vel maledici sermonis, vel error aut culpa Principis gratiam avertunt, abditá arte celanda est fortunæ fuga, ut nec ipse reus videatur sensisse. Tum assiduus in regia, quamvis occultis ludibriis qvotidiè sæviet infensus dominus, tamen ferendi constantia, novis officiis & obseqvio vincat iræ pertinaciam. Hoc modo Alfonsus Ferrariæ Dux, cum Pontifex ipsum ditione suâ exuere in animo haberet, & ad id Episcopum Ventimilium misisset, intellectis insidiis non modo non questus est de Pontifice, sed ultrò Ventimilio apud Pontificem structarum sibi insidiarum accusato, ab ipso auxilia rogavit. (*Guic.* 13.)

Cæsar indicium haud aspernatus congressus abnuit.] Delatores, & qvi rumores ad Principes gerunt occultè, cum ipsis Principibus congredi non debent:

qvip-

qvippe ex arctâ & freqventi conversatione cognoscentur & cavebuntur tanqvam delatores.

Cunctaque ejus facta, cùm prohibere posset, scire malebat.] Qvod in detegendis conjurationibus admitti potest. Sed aliàs tyranni est malle punire, qvàm providere, ne pœnis opus sit. Porrò dominationis regiæ arcanum est; in illis populis, qvi nec totam servitutem, nec totam libertatem ferre possunt, connivere primis seditionum furoribus, &, cum prohiberi posset, locum dare sceleri, ut postea tanqvam justâ vindictâ spoliari possint immunitatibus, privilegiisqve, qvibus velut acutissimis spinis Principum oculi punguntur; & veluti belli jure ex dimidiâ libertate, in qvâ vivebant, in servitutem rapti, deditiorum jure tractentur. Magna erant jura, libertates ac immunitates Aragonensium: qvas ipsi post Hispaniam à Juliano Comite ob stuprum filiæ à Roderico Rege illatum proditam; & totis Iɔcc. annis

annis à Saracenis possessam juris sui effecti sibi dixerunt, condito supremo magistratu, qvi secundum eas jus diceret. Posteà Reges elegerunt, qvi de genibus & capite aperto, tactis sacrosanctis Evangeliis coram magistratu, eas se servaturos religioso sacramento obstringebantur, anteqvam eis proceres ac magistratus obedientiæ jusjurandũ præstarent. Insecutis temporibus electione sublatâ Reges à gente petiti: cæterùm libertatis leges denuò confirmatæ sunt; lege Unionis ob id condita: cujus præcipuũ caput hoc erat; ut jus sit Ordinibus, si Rex patrias leges violet, novũ in ejus locũ creare, & citra crimen majestatis ad tuendam libertatẽ fœderationes inter se & cum vicinis Principibus inire. Item licere ipsis sumere arma cõtra copias externas in regnũ ad illud vexandum ingressas, etiã si Rex ipse aut Princeps ejus hæres eas introducat. Id cũ durum Castellensibus videretur, qvi reges legibus solutos colunt; Ferdinando

do Aragonio, qui Iſabellam Caſtellenſem in uxorem duxerat, perſvadere voluerant, ut eas leges tanquam regiæ dignitati adverſas antiquaret. Verum ille inſitâ ſeu modeſtiâ ſeu diſſimulatione prudentiſſimè reſpondit, fide ſe religioſè datâ prohiberi, quò minùs id faceret: & alioqui ſic exiſtimare, æquilibrio potentiæ regni regiſque ſalutem publicam contineri: & ſi contingeret aliquando alterum alteri præponderare, procul dubio alterius aut utriuſque ruinam ex eo ſecuturam. Sed Philippus II. Rex, ſicut ex privatis Antonii Perezii odiis occaſionem Eſcovedi è medio tollendi captaverat, ſic ex Perezii calamitate, quæ ſeditioni Cæſar auguſtanorum (quippe Aragonius erat Perezius) cauſam dederat, privilegiorum civitatis imminuendorum, quibus jam pridem inſidiabatur, commoditatem ſibi oblatam avidè arripuit: & exercitu ſummâ celeritate conſcripto, miſſoque in Aragoniam, atque ſublatis è medio

dio libertatis vindicibus,& firmato Inquiſitionis palatio. Quod extra mœnia urbis erat, & tanquam arte urbi cum idoneo præſidio impoſita, populi jura atque libertatem infregit. Hiſtoriam prolixè narrat Jacobus Auguſtus Thuanus libro centeſimo quarto.

Abnuentibus cunctis, cùm diverſa prætenderet &c.] Inde amici fugiunt, unde probantur. (*Seneca Epiſt. 9.*) &c.

Ita moderans, ne lenire, neve aſperare crimina videretur. Principem ab omni acerbitatis ac truculentiæ ſuſpicione abeſſe decet. Et quoniam gratioſiſſima ſunt præmia, pœnæ contrà odioſiſſimæ, ipſum omnia præmia tribuere convenit; magiſtratus, inquam, imperia, ſacerdotia, curationes, munera, beneficia, reſtitutiones; pœnam verò irrogare nemini, ſed earum impoſitionem magiſtratibus integerrimis ac prudentiſſimis committere. (*Bodin. 4. de Repub. 6.*) Quo referendum eſt Thomæ Campanellæ (*9. de monarch. Hiſp.*) con-

consilium; instituendum esse judicium, qvod ipse *Gratiæ tribunal* vocat, ad qvod appellare liceat condemnatis ad mortem: idq; constare debere ex ipso Rege, ejus conjuge, atq; primogenio, & deniqve præcipuo religionis antistite. Verùm si qvis seqvi hoc consilium velit, ei providendum erit, ne cujusqvam appellatio recipiatur, nisi cujus delictum est, cui ignosci possit. Nam qvi majora scelera condonat, in justitiam peccat: qvi punit, famam, qvam qværit, clementiæ, amittit. Igitur hîc qvoqve Tiberius ad extremum Libonis preces respondit, ut *Senatum rogaret.* (*Tac. hic.*)

Iuravitque Tiberius petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset. Qvemadmodum Nero qvoqve dicebat, Torqvatum qvamvis sontem & defensioni meritò diffisum, victurum tamen fuisse si clementiam judicis expectasset. Crocodili lacrymæ!

Bona

Bona inter accusatores dividuntur.] v. notas ad libr. I. verb. *qui formam vitæ iniit. &c.*

Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes &c. dicam ad lib. 3.

Non id tempus censuræ] Quippe apud se pensitabat Tiberius, vix coërceri tàm profusas cupidines posse, ex coërcitione forsan plus damni in Rempub. ferri: indecorum attrectare, quod non obtineretur. Deniqve populum tot per annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum, accusationes minitantium increpans, abire se & cedere urbe, victurum in aliquo rure testabatur.] Hæc etiamnum optimi cujusque querela est. Unde factum, ut jura & judicia, res sanctissimas & humano generi saluberrimas cũcti abhorreant, abominẽtur, detestẽtur: vereq; dici possit, tres esse Justitię capitales pestes, corruptos judices, lõgas ac penè æternas

nas lites, & denique advocatorum inscitiam improbitatemque. De singulis quædam ad hunc locum notabo. Initiò igitur referam aliquot sordibus & corruptionibus judicum tollendis aut co-
I. ercendis remedia. Primum est, ne tribunalia turpissimo mercimonii genere, velut ad licitantium arbitria prostituantur; sed gratis, sed benemeritis cõferantur. Accipere enim aliquid à suscepturis magistratum, testante Justiniano Cæsare, (*Nov.* 8.) omnis nequitiæ principium est, & terminus. Neque enim fieri potest, quin vendere sibi licere quis putet, quod emit. Hinc homicidia, adulteria, rapinæ; hinc commerciorum confusio; hinc legum contemptus; quovis quamvis pœnam auro redimi posse confidente. Quæ omnia tantò veriora sunt, quantò, qui honores emunt, non ob virtutes sed divitias in sublime tolluntur. Solebant olim Coss. in publicum prodituri pecunias spargere. Quod à Zenone improbatum

tum est, atque constitutum, ut missilium loco c. auri libræ ad reficiendum aquæ ductum publicum à consulatum inituro solverentur; (l.3. C. *de Consul.*) quod ipsum tamen etiam novissima Justiniani constitutione (*Nov.* 8.) sublatum arbitror. Qvin etiam jurare jubentur magistratuum candidati, nullis se largitionibus, sine fuco, sine fallaciis, more majorum, magistratum ambire. (*Nov.* 8 c.7.) Simile est, quod Alexander Severus ad honores evehendorum nomina publicè in tabulis proscripta proponebat; unde de moribus illorum ex publicis vocibus judicium fieret. Altera cautio est, jus dicentibus stipendia atqve salaria ex publico constituere. Qvò mirè facit, qvod I. Lipsius ex Turcicis annalibus in monitis politicis refert. Cùm Bajasetes Imperator fraudes & injurias Cadiorum suorum (ita judices vocant) sæpius jam audiret; iratus omnes in domum qvandam includi igne comburi jussit. Sed Halis Purpu-

II.

ratus

ratus rationem invenit molliendæ indignationis. Habebat Bajasetes Æthiopem puerum in deliciis, lepidum, & ipsâ garrulitate amabilem; quem instructum, quid diceret ad ipsum mittit. Venit igitur quasi accinctus ad iter; quærentique Imperatori, quid præter morem hic vestitus? respondit, ut peregrè eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum, Caligeros aliqvot (hi Græci monachi sunt) arcessiturus, ut nobis jus dicant, quoniam omnes tuos judices vis occisos. Cui Imperator, ô mi Æthiopille, inquit, nunquid illi sunt periti legum nostrarum? & non sunt, oportunè respondet Halis Purpuratus, ô Domine, cur igitur peritos tollis? nam refert Bajasetes cur malè judicant? Iterùm Halis, ego, Domine, causam edam. Hi nostri stipendium è publico nullum percipiunt; Capiunt igitur mercedulas à privatis. Hoc corrige, & illi

cor-

corrigentur. Placuit consilium Bajasethi, & decrevit, ut, cui hereditas tot millium asprorum (id genus monetæ Turcicæ est) venisset, is in singula millena Cadio suo daret vicenos; in matrimoniorum & ejusmodi contractibus item vicenos. Ita justitiæ subventum. Tertia in hanc rem cau- III.
tio est, ne quis patriæ suæ administrationem sortiatur: in quâ multum gratiæ necessitudinum suarum daturus præsumitur. (*Paul. v. sent 12. §. 5. ibique. Cujac. vid. tit. C. ut nulli pat. su. adm. &c. & ibi Gothof.*) Quod non tantùm jura civilia Romana, sed & in Gallia Philippus Pulcher, & Carolus V. Reges constituisse dicuntur. Et olim populus Florentinus; quò omnis injuriæ inter litigantes suspicio tolleretur, duos è peregrinis sibi judices elegit. (*Boter. 1. della ragion di stato 17.*) Anno CIↃ. C. XCI. Senenses ex peregrinis Iudicem sumere cœperunt. (*Orland. Malavolt. 4. hist. Sen.*) Pisani

ſani atqve Genuates peregrinum magiſtratum *Poteſtatis* nomine accipiunt. (*Guicciard.* 4.) & Lucenſium *Roſa* (ita ſummum tribunal vocant) tribus conſtat Iuriſconſultis, qvorũ patria quinqvaginta ab urbe milliaribus abſit.

IV. Qvarta cautio eſt, ut jure jurando, metuqve Numinis obſtringantur, qvi homines contemnunt. (5. *Thom. Dempſter.* 1. *de juram.* 13.) Olim in Friſiis decretum erat, ut qvi in judicatu ſunt qvemadmodum in exordio muneris ſanctiſſimo jurejurando ſe Reip. obligant, integrè ſe munus obituros, jus omnibus æqvaliter ſinè reſpectu perſonarum dicturos; juſtitiam, qvantum in ſe ſit adminiſtraturos; ita munere decedentes ſimiliter pulcherrimum jusjurandum jurent; nihil ſe eorum; qvæ iſtuc pertinerent, ſcientes & volentes omiſiſſe; fidemqve in omnibus intemeratam Reipub. præſtitiſſe. Hac duplici religione conſcientiis judicum obligatis, caſtius eos in officio verſaturos, inter

ter tot illecebras à recto abducentes arbitrabantur. (*Vbbo Emm.* 14. *hist. Fris.*) Iustinianus quoque (*Nov.* 8.) judicibus jusjurandum præscripsit, quod ipse alibi, (*Nov.* c. 11.) horrendissimum vocat, Verba illius huc adscribam: Juro ego per Deum omnipotentem, & Filium ejus unigenitum, dominum nostrum JESUM Christum, & Spiritum Sanctum, & per Sanctam gloriosam Dei genitricem & semper Virginem Mariam, & per 4. Evangelia, quæ in manibus meis teneo, & per Sanctos archangelos Michaëlem, & Gabrielem, puram conscientiam, germanumque servitium me servaturum sacratissimis nostris Dominis Justiniano & Theodoræ conjugi ejus, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cum favore sine dolo & sine arte quacunque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio atque Republica: & communi-

cator sum sanctissimæ Dei Catholicæ & Apostolicę Ecclesiæ: & nullo modo vel tempore adversabor ei, nec alium quēcunq; permitto, quantum possibilitatem habeo. Juro quoque jusjurandum, quòd nulli penitus neque dedi neqve dabo occasione dati mihi cinguli, neq; occasione patrocinii, neq; promisi, neqve professus sum de provinciâ mittere, neqve mittam, neqve occasione dominici suffragii, neqve famosissimis præfectis administrationem habentibus, neq; iis, qvi circa eos sunt, neqve alii hominum ulli: sed sicuti suffragio percepi cingulum, sic etiam purè me exhibebo circa subjectos piissimorum nostrorum dominorum: contentus iis, qvæ statutæ sunt mihi de fisco, annonis. Et primùm omne habebo studium, ut fiscalia vigilanter suscipiam, & in devotos qvidem & indigentes necessitate cū omni exigam vehementia, neqvaqvam subinclinatus, neqve ob hoc lucrum ipsum considerans, aut per gratiam vel odi-

odium exigens aliquem, citra quàm competit, aut concedam alicui: devotos autem paternè tractabo, & subjectos piissimorum nostrorum dominorum illæsos undiq;, quantum possibilitatem habeo, custodiam: & æqvus in causis utrique parti, & in publicis disciplinis ero, nulliqve parti, citrà quam justum est, præstabo: sed exeqvar universa delicta, omnem æqvitatem servabo, secundum qvod mihi visum fuerit justum: & eos qvidem, qvi innoxii sunt, undiqve innoxios illæsosqve conservabo, noxiis autem imponam supplicium secundum legem; & omnem justitiam, sicut jam dictum est, in publicis & privatis contractibus eis servabo; & si comperero, fiscum injustitiam pati, non ego solum hoc ago, sed etiam semper mihi assidentem talem studebo assumere, & circa me omnes; ut non ego purus qvidem sim, qvi verò circa me sunt, furentur, & delinqvant. Si qvis autem inveniatur circa me talis, & qvod fit ab

eo, me ſanare, & eum expellere. Si verò non hæc omnia ita ſervavero, recipiam hîc & in futuro ſeculo in terribili judicio magni Domini Dei & Salvatoris noſtri JESU CHRISTI, & habeam partem cum Juda, & lepra Giezi, & tremore Cain; inſuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur, ero ſubjectus.

V. Quintum erit remedium, ut pœnæ conſtituantur graviſſimæ in eos, qui pecuniâ aut gratiâ corrupti malè judicarunt. Hinc leges Romanæ de repetundis. de falſo, de vi, & cæteræ. Hinc ſapientiſſima illa, nec minus tamen cum irreparabili juſtitiæ damno neglecta Zenonis lex, (*l.un.C.ut omn.jud.tam civ.&c.*) aliquoties à Juſtiniano repetita; (*Nov.*8. 109. 46. 123.) quâ cavetur, ut provinciarum præſides, aliique magiſtratus, poſt depoſitam adminiſtrationem, quinquaginta dies in loco, quo magiſtratum geſſerint, permaneant; quò pateat omnibus facultas, ſuper rapi-

rapinis aut concuſſione, aliisque criminibus conveniendi illos. Et ſimile eſt Genuenſium inſtitutum, apud quos V. viri ſunt, *Syndicatorum* nomine; quorum officium eſt, in omnes magiſtratus, finito officio, inquirere; & in male geſtæ Reip. damnatos animadvertere. (*Carol. Sigon. l. 1. de vita Andr. Auriæ.*) Et ſuperioribus annis (1612.) tres Quæſitores cum vitæ neciſque poteſtate, in loca, quæ Orientem verſus Venetis parent, à Repub. miſſi ſunt, qui in magiſtratus, ſi quæ fortè adverſus leges feciſſent animadverterent, & à potentioribus oppreſſis ſubvenirent. (*Andr. Mauroc. 18. hiſt. Venet.*) Sextò denique VI.
neque illud prætereundum eſt, Tiberii temporibus Severum Cæcinam in Senatu cenſuiſſe, ne quem magiſtratum, cui provincia obveniſſet ſua uxor comitaretur; quia quoties repetundarum aliqui arguerentur plura uxoribus objectarentur; his ſtatim adhæreſcere deterrimos quoſque, ab his negotia ſu-

ſcipi, tranſigiqve (*Tacit. 3. Annal.*) Qvemadmodum an. Chriſti cIↄ.Iↄ.cI. Lemoſii Comes Neapolis, & Machedæ Dux Siciliæ Proreges uxorum nomine comparatis, atqve inſtructis navigiis piratarum morum excurſionibus maria fœdarunt. (*Maurocen. 16. hiſt. Ven.*)

Nunc ad litium diuturnitatem tranſeo, qvam alteram juſtitiæ peſtem dixi. Æterna hodiè ſunt jurgia: ut ſi cum ſumptibus ſit conferenda moleſtiarum ratio, gravius putes ſic vincere, qvàm confeſtim damnari. Nam & modum & numerum prægreſſæ ſunt artes ac nomina, qvibus miſerrimos clientes patroni & judices fruſtrantur. Articulatim & lentè hos diſcerpunt, qvi ſemel perire potuerant. Sæpè itur ad judices, cauſa narratur, aliqvot anni abeunt, nec dum conteſtatio litis facta eſt. Judicibus hîc non vacat, hîc omiſſo litigioſo negotio hærent patroni in cauſis minoribus, qvę nuuc ſpontè, nunc eorum ſtu-

ſtudio naſcuntur è primâ. Hæc præludia adornant, his proclamant inauditis iter ad verum Judicibus eſſe non poſſe. Sic dubia ex dubiis ſeruntur: ſic immani dilatione pereunt litigantes, magnâ in inſontes inopeſqve injuriâ. Nam qui in divitem inimicum pauper inciderit, tàm longo & ſumptuoſo itinere conficitur; procumbitqve deniq; laſſus: nec recuperato jure inultus, æmulo minus ſuo, qvã huic prolixæ æqvitati iraſcitur. Ne qvære cur tàm diu Judicibus placeat, & patronis, ad ſe delatos cruciari. Nempe ex morá & tempore ſua opera æſtimatur. Sic patronis, inqvã, creſcit, ſic Judicibus merces. Multa ſcripſiſſe, multa audiviſſe (qvanqvã ea præſtabat compendio fieri) acerrimè vendunt; eò pejores qvod qvæ peccant, ipſi juſtitiæ imputant. Præterea cõſvetudine vidẽdi miſeros, & deinde faciendi, exuunt humanitatis ſenſũ; aut potiùs miſerũ eſſe non credũt, litigare. Ita duri ad qveſtus parùm ſupplicibus movẽtur, & ab iis tã-

tùm culti, ſaltem amant longiora in ipſos exercere imperia. De remediis contra litium prolixitatem alii, ſed benè ac eleganter noviſſimè ſcripſit ſub ficto nomine quidam Pomeraniæ Ducibus à conſiliis. Libro titulum fecit Parthenius Litigioſus. Ex illo petenda ſunt, quæ hic dici poſſent, ac deberent. Non tamen omittendum eſt, primum ac præcipuum, quo litium tempora breviora fiant, eſſe curam Principis: cujus eſt cum interminatione pœnarum edicere (ſed hoc graviter, nec, ut ſolemus, terroris mox evaneſcentis imagine) ne ulla lis ultra certũ tempus, quod ipſe præſtituat, apud judices hæreat. Juſtinianus noſter civilibus litibus triennium (ſpatium ſat longum) præſcripſit. (l.13. C. *de judic.*) Labentibus ſeculis ſpecie æqui in reorum auxilium inventa ſunt ea, quibus denique ſimplicitas legum occubuit, fruſtrationes, reſcripta, & quæ ſemel conſtitui poterant velut religioſo ordine in varios dies dilata.

lata. Hæc verò quia Iudicibus & patronis ad lucrum sunt, jam neglecto reorum commodo tàm sanctè observantur, quasi judiciis cives, non hæc illis inventa sint. Porrò in arctiorem numerum & ad duorum triumve amanuensium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qui à secretis, à scriptionibus dicuntur, (& horum maximè interest, diu lites vivere) homines scientes formularum, jurgiorumque præceptores: qui velut licitâ crudelitate, & jam ipsâ consuetudine excusatâ de clientum miseriis, ex injuriâ populi, ex clade & sanguine miserorum perenni pastu saginentur. Denique cum causarum patroni sint maximè , qui vitam imò im̃ortalitatem litibus conciliant: illorum maximè audacia refrenãda est. Antiquis temporibus florebant elegãtiæ priscæ patrociniis tribunalia: cùm oratores concitæ facundiæ attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentisq; dicendi pluribus eminebant;

bant; ut Demosthenes, quo dicturo cõcursus audiendi causa ex totâ Graecia fieri soliti sunt: & Callistratus, quẽ nobilẽ super Oropo causam perorantem idẽ Demosthenes Academiâ cum Platone relictâ sectatus est: ut Hyperides & Aeschines, & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnusius, quẽ ob defensum negotium omnium primũ antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minùs apud Romanos Rutilii, & Galbae & Scauri, vitâ, moribus, frugalitateq; spectati, & sequentibus aetatibus censorii; consularesqve & triumphales multi, Crassi & Antonii, Scaevolae post exercitus prosperrimè ductos, post victorias, & trophaea, civilibus stipendiorum officiis floruerunt; laureasq; fori speciosis certaminibus occupantes, summis gloriae honoribus fruebantur. Post quos excellentissimus omnium Cicero orationis imperiosę fulminibus saepè depressos aliquos judiciorum eripuit flammis. At nunc videre est ubiq;

vio-

violenta &rapaciſſima genera hominũ, per fora omnia volitantium: qui cum immaturè è ſcholis eruperint, plerunqve ita rudes ſunt, ut nunquam ſe libros habuiſſe meminerint: & ſi in circulo doctorum authoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur. Sed condonari hoc poſſet, ſi ſaltem ſuæ, quam profitentur, ſcientiæ peritiores eſſent. Nunc adeò perverſa & inepta plerunq; ſtudiorum ratio eſt, ut non mirandum ſit ex malè culto ingenio nullos aut malos provenire fructus. Sunt, qui neqve latinam lingvam vel mediocriter docti, neq; humanioribus literis vel leviter tincti ad jus addiſcendum malè ſanum animum applicant. Ubi cùm difficultatem, & ſine aliarum literarum ſubſidio innavigabilem Oceanum perſpexerint, aut infeliciter cœpto labori ſuccumbunt, aut, ne nihil egiſſe videantur, ordinem judiciorum, & ſcribendorum teſtamentorum contractuum-

que formulas ediſcunt. Inde in forum & ad jurgia provolant, cùmque cauſarum merita non intelligant, in ſolis judiciorum ſolemnibus hærentes, infelices & imperiti nautæ vectorem, qui ſuas illis fortunas commiſit, perditum eunt. Vidi homines, qui cùm elementa juris à Juſtiniano cupidæ legum juventuti tradita ne primoribus quidem labris deguſtaſſent, Bartholum & Baldũ manibus verſabant. Alius erat qui cùm Jaſonem ex Bibliotheca quadam peteret, ſcripto profeſſus eſt, commodatò accepiſſe *Iaſonis opera in novem ſoluminibus*. Hi ut altius videantur jura callere, Bartolum ubiq; loquuntur & Baldum, & Menochium, & Cardinalem Tuſcũ: adeò ut in pervulgatæ alicujus juris regulæ probationem ſexcentas plerumque proferant auctoritates. Quidam cum reſponſum ſuum cœpiſſet, à verbis: *In nomine Domini noſtri* JESU CHRISTI, AMEN: addit legem 1. C. de offi. præſ. præt. Afric. & centeni alii regu-
lam

lam illam Logicam, positâ causâ ponitur effectus, similesque innumeris legibus & auctoritatibus Ictorum firmant. Etiam qui doctiores sunt, cùm quos nobis Justinianus libros reliquit, vel tanquam antiquatos fastidiunt, vel ut nimis difficilos horrent, ubi certis quibusdam quæstionibus controversiisque ventilandis disputandisque annos aliquot transegerint, egregios se esse JCtos credunt. Deniqvue pro Pandectis & Codice & juris universi scientia certos habent illustrium quæstionum scriptores. Quasi non illi ipsi viri clarissimi methodi aut controversiarum potiùs enodandarũ causâ scripserint illas disputationes, quàm quòd iis universum jus comprehẽdi arbitrarentur, aut certè nimis superba foret opinio. Digesserunt in ordinẽ universi juris titulos & sum̃a capita: verum non & universum jus, quod sub illis titulis continetur. Inde plerumq; accidere videmus, ut cùm isti modo tã egregii dispu-

diſputatores, poſt illas qvæſtiones *pro & contra* ſæpius diſputatas, *reſolutaſq;* in forum tranſeunt, ad non magnæ difficultatis propoſitas facti ſpecies reſpondere, niſi petito ad deliberandum evolvendoſq; juris libros, ſpatio, neqveant, mirenturq;, ſe hærere. Qvaſi ducentis, trecentisve qvęſtionibus univerſi juris ſcientia contineatur. Im̃enſum eſt & infinitum id, in qvo verſantur Jurecõſulti nec ad fiem, qvem præcipuum illi habere debent, reſpondere ſcilicet de jure, & conſulenti civitati inſtar oraculi eſſe, niſi multis vigiliis, aſſiduâ nec perfunctoria librorum de jure ſcriptorum lectione, & deniq; non niſi magno judicio pervenitur. Secundariũ juriſperiti officium eſt, teſtamentorũ contractuumq; formulas concipere, & judiciorũ formulas ſcire: præcipuũ verò, primũq; ad propoſitam facti ſpeciem, in oraculi modum, qvid ſcriptę leges, qvid mores, qvid æqvum jubeat, reſpondere. Carolum Molinæum J. Ctum accepimus,
cum

cũ Tubingæ ageret, in collegio J.Ctorum ubi de jure reſpondendum eſſet, auditis cæterorum ſententiis, qvi laboriosè erutis ex abdito argumentis pro ſua ſententia depugnabant, probata plerumq; illorum, qvi primi dixerant, ſententiâ, juris textum addidiſſe adeò evidentem, adeò clarum, ut cæteri longiori diſputatione plerumqve ſuperſedendum ſibi arbitrarentur. Tanta homini memoria, tantum erat judicium. Nunc miſelli *diſputatores*, ut *ad caſum propoſitum* reſpondere poſſint, tractatus & commentarios, & gloſſas, & deciſiones, & conſilia evolvere neceſſe habent donec inveniant *caſum in terminis*. Non igitur mirum eſſe debet, tàm paucos eſſe conſultos æqvi & juris: & ex diverſo imperitos advocatos, patronos, ſcriptores, judices adeò numerum ſuperare, ut penè pauciores ſint agricolę, pauciores qvi in mercatura verſantur, regnumve cuſtodiunt: eò qvidē majori reip. detrimento, qvòd ſi inter pau-

pauciores, ſed ſpectati candoris advocationum munus eſſet, tot illa ingenia, quæ noxia calliditate ſe corrumpunt, melioribus ſtudiis ornarent patriam; diſciplinas & artes aut proderent novas, aut inventas excolerent. Ea igitur prima in advocatorum multitudinem cautio Principi ſit, ut ne promiſcuè in numerum recipiantur, qui inopia jurisperitiæ ora mercenaria procudentes per proſtitutas frontes vileſque latratus ad effrænatam deflectunt conviciandi licentiam; vel inter ſolicitudines judicum per multa diſtentas, irreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus judicia circumſcribantur. (*Amm.* 30.) Sed pauci ſint, & qui judiciis ſufficiant, non ordinis modò judiciarii omniſque ad litigandum articuli periti, ſed & ipſam cauſam legum, juris, rationis ſuffragiis defendere apti. Sint denique boni viri, & qui magis honeſtum quàm pecuniam ament.

ment. Tum ad quos patronos causæ deferuntur, ii Deo Opt. Max. in singularum litium exordio faciant sacramentum, nullam se causam, quod sciant, iniquam oraturos (v. *Thom. Demost.* 1. *de juram.* 10.) Quos si hanc fidem fefellisse constiterit, aut clientem prævaricatione læsisse: præter infamiam genus supplicii excipiat, cujus timor apud paria ausuros plusquam omnis religio possit. Illud denique utilissimâ lege cavendum est, ne quid à clientibus patroni accipiant, priusquam lis finem acceperit. Ita fiet, ut patroni moras oderint, & contentione ad metam, dum sibi sic studebunt, aliis prosint.

Audiente hæc Tiberio, & silente] Solemne est sapientibus Principibus, libertatem dicendi aliis permittere, potestatem statuendi servare sibi.

Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari] Relatus est hic locus sup. hoc libro verb. cæterùm Tiberio haud ingratum &c.

Quò

Quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali, nobilis juvenis in paupertate manifesta, superbius accepisset.] Sive malignitate, sive, qvòd verius puto, nolebat Tiberius, ut beneficii gratia, qvam à solo Principe accipere par erat, Senatui deberetur. Et hoc est, qvod Tacitus paulò inferius ait, *inclinationem Senatus, incitamentum fuisse, quò promptius adversaretur.* Prudentia igitur fuit, non malignitas; qvod ex eo qvoqve constat, qvòd Tacitus de Tiberio ait, *Senatorum census juvisse.*

Nepos erat oratoris Hortensiì, inlectus à Divo Augusto liberalitate decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur.] Et tamen idem Augustus sævissimâ proscriptione nobilissimum quemqve sustulerat. Adeò & tyrannum, & bonum principem tàm benè expressit. Nimirum erant imperii initia violenta; consiliaqve omnia ad oppressionem libertatis Romanæ spectantia, necessarium igitur

tur quædam vi tractare, quò cæteris qvies esset. Ubi quies erat, & ferocissimis per acies aut proscriptione sublatis, cæteri nobilium, quantò quis servitio promptior, opib. & honoribus extollebantur: ad bonorum principum artes transire pars consilii fuit. *&c. ararium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit*] v. quæ scripsi ad lib. I. verb. *eroganda per honesta pecunia cupiens, &c.*

Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes: & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi nobis graves.] Trajanus Boccalinus alicubi ait, bonas literas in paupertate natas, in eadem, tanqvam suo elemento proprio vivere. Poëtas maximè à Regib. nullis aut mediocrib. debere coli præmiis, victum & vestem illis sufficere, ex abundantia bonorum corporis existere penuriam bonorum animi. ex otio eos marcere Quẽadmodũ nimia in gallinis obesitas eas

eas reddit infœcundas; ita poetas deliciis & otio corrumpi. Poëtas denique non natura, ut canes, ſed fame coactos, velut aſtures & falcones, venatum ire.

Avitæ nobilitatis etiam inter anguſtias retinens.] Prudentes aulici inter officioſæ demiſſionis verba, ſive cum ſuperioribus ſive cum æqualibus agant, nihil artis omittere debent, quò altorum ſpirituum retinentes non videantur aliis viles.

Crebreſcit vivere Agrippam] de his qui falſas Principum defunctorum perſonas induerunt, moveruntque credulos aut turbidos, eoq; nova cupientes, dicam ad lib. 5.

Speculati noctem incuſtoditam, ac ceptâ idonea manu vinctum clauſo ore in palatium traxere] Optimum ſanè conſilium. Quippe expectare, donec vana credulitas tempore ipſo vaneſceret, in novo imperio, & apud promptas turbidorum, eoque nova cupientium aures, anceps & intutum. Si milite ſervum
ſuum

ſuum coërcere, eique magis anxiè aut publicè iraſci voluiſſet; nimio ſupplicii ſolatia erant, Imperatorem æmulatione uſſiſſe. Aptiſſimum igitur fuit dolis hominem capere. Ita & ſecuritati & auctoritati conſultum erat. Non multi adhuc anni ſunt, cum Pontifex Magnus & Hetruriæ Dux in rebellem ſuum Alfonſum Piccolomineum juncta moverunt arma, quæ ſanè res nimis magno fuit honori ei, qui Principes ſuos tàm procaciter laceſſiverat.]

Nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpus clàm auferri] Retuli hanc cautionem puniendi homines populo acceptos clàm & in ipſis carceribus ſuprà hoc eodem libro.

Et quanquam multi è domo principis, equiteſque ac Senatores ſuſtentaſſe opibus, juvaſſe conſiliis dicerentur, haud quæſitum.] Relatus eſt hic locus ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum. &c.*

Breves & infauſtos populi Romani amores.]

mores]dixi ad lib.1. verb.*ex formidine ne Germanicus &c.*

Nec ideò sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris &c.] Istam artem nos quoque alibi notavimus, invisos aut suspectos honoris specie removere. Et in aulis singularis calumniantium ratio est, accusatoriam diritatem, ut quidam loquitur, laudib. peragere. Laudant, quos odio habẽt, ut maligna deinde inferentibus sit pronior fides. Præterea, quos æmulos habẽt, hoc modo à latere Regis qui cujusque virtutis spectator & arbiter esse poterat, amovẽt. Quomodo Apelles, omnium secretorum Philippi Macedoniæ Regis arbiter, præcipuę dignationis viros laudando, quòd dignissimos esse diceret, qui in castris versarentur, periculis & casibus dolose objectavit. (*Polyb.*4.) Et Agrippina, qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserebantur, removit fictis causis, & alios per speciem honoris (*Tac.*12.*Annal*)

Mu-

Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudib. cumularum secretis promissis onerabat, citeriorem Hispaniam ostentans (*Tac. 4. hist.*) Iulianus à Constantio Cæsar factus, inque Germanias missus est, ut inter ferocissimos illos populos periret. (*Amm. Marcell.* 16.) Theodorus Stiptiotes eodem prætextu Ioannem Hagiotheodoritam magnum in Manuelis Imperatoris gratiâ virum è regia in extremum angulum Præturæ Peloponnesi exegit (*Nicet. Choniat.* 1. *annal.*) Ruigomezius Sylva Albæ Ducem in Belgii procurationis petitione cæteris prætulit; non reipublicæ curâ, aut amore Ducis, sed ut æmulum procul aula haberet. (*Io. Bapt. Cin. 7. de vita Cosmi.*)

Invisus Tiberio, *quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset*] Cum Principibus, eorumque consanguineis reverenter agendum est, in quacunque sint constituti fortuna: quia *brevi momento summa verti possunt*: (Tacit. 4. annal.)

& qui

& qui jam prodesse & juvare nequeunt, forsan olim nocere poterunt. Documento est Archelaus Rex, de quo hîc Tacitus, quem subvertit Tiberius, nullam aliam ob causam illi infestus, quàm quod Rhodi agens nullo officio ab eo cultus esset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus quia florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia videbatur. Quo magis vesani sunt, qui nullâ coacti causâ gratuitas sibi accersunt inimicitias. Ludovico Hutino in Galliis Rege Engerranus quidam intimâ apud Philippum Pulchrum gratiâ à popularibus author gravissimi tributi indicendi insimulabatur. Sed cæteri plus mali imprecari ei, quàm creare poterant. Premendi hominis princeps inventus est ex ipsa regiâ Carolus Valesii Comes, Ludovici Regis patruus. Causa atrocis odii, quòd, dum apud Pulchrum controversia esset inter summos Normaniæ pro-

ceres,

ceres, alteri Engerranus, alteri Carolus aderat. Exortâ contentione exardeſcentibus ſtudiis mentiri Carolum Engerranus dixit. Id verbum nobilitati gravius omni vulnere in memoria Caroli eo uſque ſedit, ut vivo Pulchro fratre exequi dolorem non auſus, in rudimento regni Ludovici Hutini ultionem petierit. Peculatus reum agere placuit. Ad Luparam ductus interrogatusque de pecunia publica, regniqve tributis exactis, reſpondit per magnam partem ad ipſum Carolum Valeſii Comitem perveniſſe. Qvo reſponſo magis irritatus Carolus non deſtitit, donec furcâ ſuſpenderetur Engerranus. (*P. Æmil.* 8.) An. Christi cIↃ. IↃ. LXXXIII. Mahumetes Hodabendes Perſarum Rex bellum moliebatur contra filium Aban, rebellionis apud ſe delatum præcipuè ab Merize Salma inter ſatrapas principe: qvi regnandi olim ſub altero filio, cui ille filiam ſuam in matrimonium tradiderat, ad inſaniam

P cupi-

cupidus, expeditionis contra filium patri author erat. Sed exitus hic fuit, ut Abâ in gratiam à parente recepto, omissoque bello tota irarum moles in Salmam incumberet; isque ut damnosæ expeditionis pericula & incommoda lueret, capite plecteretur. (*Thuan.* 78.) Ex quo apparet, suo sibi, quod dicitur, jumento malum quærere, qui Principum maximè propinquorum simultates per calumnias alunt, & exacerbant. Nam ferè usu venit, ut illi reconcilientur, & depositas iras in ministros primarios vertant, ac velut ex pacto alteri ab alteris, invisos sibi ad pœnam deposcant. Nec modò ita belli concitatores ac velut tubæ hostium iræ dediti, sed & boni fidique sæpè amici à Principibus proditi sunt. Exemplum est cruenta illa Triumvirorum proscriptio. Cùm enim illi post varia inter se gesta bella convenissent de invadendâ Rep. nefandâ proditione, quisque suarum partium præcipuos inimicorum,
quos

quos illi offenderant, ultioni dedide-runt; vendentes auctionantesque sibi quondam amicissimos velut sub hasta positos. (*Dio Cass.47.*) Franciscus Simonetta cùm Francisco Sforziæ fidem suam egregiè probasset, & eodem animo esset in GaleatiumFrancisciFilium, cujus tutelam cum matre vidua administrabat; ab offensis Galeatii fratribus Ticini trucidatus est. Cum enim ille, ut pupillo principatū servaret, fratres ejus & Robertum Sanseverinatem Mediolano expulisset, mater paulo post transactis controversiis Simonettam illis tradidit, quem, ut dixi, crudeliter occiderunt. Hot metu subitariæ, & in consiliariorum exitium desituræ reconciliationis multis libertas eripitur, etiam fidis, sed dum impune licet, & sibi, ante quàm Principi. Scilicet illi prudentes, quorum consilio in rebus dubiis utuntur Reges, non sic auspicantur publicas curas, ut privatam suæ salutis solicitudinem deponant. Itaque cùm in alios

consuluntur (civilibus maximè bellis) eorum offensam veriti, sæpe remissas sententias & frigidas dicunt: ne si qvid acriùs statuerint, illi ipsi, in qvos dicũt, postqvam ut mos est, in aulâ reconciliati florebunt, aut factione & armis superiores evadent, in ultionem servent animos, ac deniqve ruina immerentium exsatient. Inde Tacitus (*lib* 1.*hist.*) ait Calerium Trachalem, cujus ingenio Otho in rebus urbanis utebatur, in oratione; qvam Othoni præscripsit, sibi metuentem contumeliis in Vitellium abstinuisse. Et tertio Historiarum idem Tacitus cùm Senatores Romanos de Cæcinæ Vitellianarum partium duci defectione compositâ indignatione conqvestos dixisset, addit: *nulla in oratione cujusquam, erga Flavianos duces obtrectatio. errorem imprudentiamque exercituum culpantes Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant. &c.*

Si intelligere crederetur, & vim metuens] v. qvæ scripsi sup. hoc libro

ver

verb. *haut cunctatus est ultrà Germanicus* &c.

Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico.] Qvod ita necessarium erat ob suspectum Tiberio Germanicum. Sed & cessante isto respectu parum secura res est, procurationes, munimenta, exercitus esse in manibus plurium personarum sangvine junctarum. Indeqve Veneti in majoribus civitatibus suo dominio subjectis justitiæ curam, & armorum præfecturam, diversa officia, diversis tribuunt. Et olim Senis constitutum erat, ne duo ex eadem familia eodem tempore in magistratu essent, (*Orland. Malavolt. lib. 3. hist. Sen.*)

Præfecerat Cn. Pisonem ingenio violentum.] Inter cæteras artes, qvibus nimii qvorundam spiritus franguntur, notavi alicubi hanc qvoqve addere nimirum illi suspecto collegam velut inspectorem, qvi spes illius coerceat.

Drusus in Illyricum missus est, ut suesco-

ſceret militiæ, ſtudiaque exercitus pararet:&c.] Alibi dixi egregios duces, prudenteſque Senatores eſſe, quibus Principum adoleſcentia regenda committi debeat. Hoc loco quadruplex notanda cauſa eſt, ob quam Tacitus Druſum in Illyricum ad exercitus miſſum dicit. Primò, ut ſveſceret militiæ: deinde, ut ſtudia exercitus pararet: tùm, juvenem urbano luxu laſcivientem meliùs in caſtris haberi: & denique quòd Tiberius tutiorem ſe rebatur utroque filio legiones obtinente. Plura non addo, quod Scipio Amiratus hoc argumentum benè tractet. (*lib.* I. *diſc.* 10.)

Vacui externo metu gentis aſſuetudine, & tùm æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant.] Communis opinio eſt, Carthaginem deſtructam cauſam fuiſſe civilium bellorum, quæ poſtmodùm Romanos exagitarunt. Sed alibi aptior erit demonſtrandi locus, non excidium Carthaginis, ſed corruptam Reip. formam tot mala generaſſe.

Ar-

Arminium pro libertate bellantem favor habebat.] Et hic idem tamen abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo regnum affectans libertatem popularium adversam habuit. Videbis quæ dicam ab librum 4.

Longâ adversus nos militiâ insueverant sequi signa &c.] retuli hũc locũ sup. lib. 1. verb. *Pompejum imagine pacis &c.*

Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint, testabatur.] Sæpe vir unus & una fortuna, si rebus adspirent, res magnas & mirabiles efficere possunt. (*Polyb. lib. 8.*) Romani cùm ingenti exercitu, terrâ marique Syracusas obsiderent, si quis unum urbi senem, Archimedem, adimeret, confestim urbe se potituros sperabant: illo verò præsente ne accedere quidem propiùs ad mœnia audebant. (*Polyb. d. l.*) Mortuo Brasidâ, cujus ductu atque auspicio felicissimè cum Atheniensibus pugnarunt Spartani,

tani, quod, quæ ille cæperat, à se perfici posse desperarent, ad pacis mentionem descenderunt. (*Thucyd.* v.) Et ita ferè semper accidere solet, ut cæsis præstantissimis belli ducibus, amittantur munitissima loca, solvantur obsidiones, fundantur acies, animi exercitibus minuantur contraqve crescant hostibus. Epaminondæ virtute ex infimis incrementis Thebarum civitas ad spem imperii Græciæ erecta est: sed postqvam ille decessisset, vires qvoqve Reip. cum illo conciderunt. Nam sicuti telo si primam aciem perfregeris, reliqvo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo velut mucrone teli sublato, rei qvoqve publicæ vires hebetatæ sunt: ut non tam illum amisisse, quàm cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neqve hunc ante ducem ullum memorabile bellum gesserunt: nec postea virtutibus, sed cladibus insignes fuere: ut manifestum sit patriæ gloriam & natam & extinctam cum illo fuisse. (*Iustin.* 6.) In uno Alcibia-

biade tantum fuit momenti, ut maximi imperii Atheniensium subversi & rursum recepti auctor esset; & unde stetisset, eo se victoria transferret; fieretqve cum eo mira qvædam fortunæ inclinatio. (*Iustin.* 5.) In bello, qvod inter Messenios & Achæo, gestum est, Philopœmenes Achæorum imperator (qvem qvidam ultimum Græcorum scitè vocat) captus est; non qvia pugnando vitæ pepercerit, sed dum suos in prælium revocat, in transitu fossæ eqvo præcipitatus à multitudine hostium oppressus est. Qvem jacentem Messenii seu metu virtutis, vel verecundiâ dignitatis interficere ausi non fuerunt. Itaqve velut in illo omne bellum confecissent, captivum per universam civitatem in modum triumphi circumduxerunt, effuso obviam populo, ac si suus non hostium imperator adventaret; nec victorem Achæi avidius vidissent, qvàm victum hostes viderunt. Igitur eundem in theatrum duci jusserunt, ut omnes

contuerentur quẽ potuiſſe capi incredibile ſingulis videbatur. Inde in carcerem ducto verecundiâ magnitudinis ejus venenum dederunt.'(*Iuſtin.* 32.)Inſuperabilis virtus! Licuit hoſtibus de capite vitaquePhilopœmenis ſtatuere. Virtus Philopœmenis de hoſtibus triumphavit.Hannibali etiam hoſtes tantam ineſſe vim cenſebant,ut etſi omnia alia circà ruerent, eo tamen ſalvo ſalvæ Pœnorum res viderentur. Vivo Alexandro milites ipſius putabant,quantalibet vis omnium gentium conſpiret impleat armis viriſque totum orbem, claſſibus maria conſternat, inuſitatas belluas inducat, Alexandrum poſſe illos præſtare invictos. (*Q Curt.*)Mortui tanta adhuc erat veneratio,utArgyraſpides omnes alios duces faſtidirent; ſordidam militiam ſub aliis poſt tanti Regis memoriam exiſtimantes. Hungari regnante Henrico Aucupe in Saxoniam excurrentes, cunctaque cædibus, incendiis, rapinis miſcentes, Bremâ

mâ quoque exuſtâ ad littus uſque Oceani penetrarant: cùm Henricus nullo milite inſtructus ferocisſimæ genti occurrere non auderet. Verùm capto nobili quodã ex Hungaris viro, ut illũ redimerent, in novẽ annos inducias paciſci nõ dubitarũt (*Vbb. Emm. 6. hiſt. Friſ.*)

Delectus eſt M. Aletus è prætoriis, ne conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.] Bella duorum ducum auctoritate parium auſpicio geſta raro feliciter exire aliis obſervatum eſt. (v. *N. M*, 3. *diſc.* 15. *Scip. Amirat. hic.*) Verùm num dominatio ſtabiliatur ſerendo alendoque inter ſubjectos diſcordias, nondum adhuc definita quæſtio eſt. Certè in Ægypto conſultò variis ſuperſtitionibus permisſum olim erat vulgus, ne à ſe invicem disſidentes in Regem conſpirarent, ut ex Diodoro Siculo refert in eruditisſima tabulæ Iſiacæ explicatione vir omnis antiquitatis peritisſimus, noſtri ævi Varro, Laurentius

Pignorius. Julianus Cæſar religionum libertatem permiſit, ut diſſenſionum augeſcente licentiâ non timeret unanimantem poſtea plebem. (*Ammian.* 22) Catonem deniqve ſemper contentiunculas aliqvas inter ſervos callidè foviſſe ajunt. (*Plutarch.*) Mihi ea de re ita videtur: ut nunqvam niſi ex accidenti civium diſcordiam publicæ rei Principiqve prodeſſe putem primùm, ſi tyrannus ſit, qvi regnat, & odio habitus à populo tunc enim, ut contendentibus civibus ipſe ſecuriùs vacet dividendi ſunt, qvos timet: deinde, ſi qvorundam nimia ſit opibus, factionibusq; potentia: qvæ aptiori ratione infringi neqvit, qvàm ſi inter illos diſſidia, contentioneſqve, qvibus ſe invicem conſumant, aut ſaltem qvibus occupati in Regem conſpirare neqveant, diſſeminentur. Verùm enim verò hæc cautio morbum arguit imperii, Principiſqve debilitatem, qvi cùm virtute, viribuſqve deſtituatur, ad iſtas ignobiles, ne dicam pro-

probri plenas artes confugere cogitur: qvæ tamen, etsi ad tempus juvent, postremò fallunt. Nam si bellum ingruat, qvæ partium Principem sibi minùs æqvum putat, hosti accedens illius vires auget. Ut taceam in una civitate cœpta partium studia, qvarum qvælibet sibi amicos, sociosqve qværit, non unis mœnibus contineri, sed contagione alias qvoqve regni partes inficere (v. *N. M. 3. disc. 27. & in Princ. c. 20.*)

Provincias internis certaminibus fessas refovebat] qvo ipso clarius evadit, à magnis & suâ vi nixis principibus non arte studioqve dividi in factiones provincias subjectas.

Per ambages, ut mos oraculis &c.] v. qvæ dixi ad hunc lib. verb. *juvenem improvidum &c.*

Neque tamen mitigatus Pisa.] Beneficia eò usqve læta sunt, dum videntur exsolvi posse ubi multum antevenêre, pro gratia odium redditur. (*Tacit.*) Qvædam beneficia odimus. (*Q. Curt.*)

De-

Denique & violentum Pisonis ingenium, & accepta à Tiberio mandata insectandi Germanicum impediebant illum, quò minùs tantum beneficium agnosceret.

Largitione, ambitu &c.] confer cum hoc loco, quæ de Othone lib. 1. Hist. dicuntur; & observa, quibus artibus ab ambitiosis animorum sinceritas corrumpitur.

Inclinabat in Zenonem, &c.] Quemadmodum de Vonone in hujus libri principio dixit Tacitus, accendisse dedignantes Armenios diversum à majorum institutis, raro venatu, segni eqvorum curâ, ita ex diverso ejusdem nationis favor inclinabat in Zenonem, quòd is primâ ab infantiâ instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat.

Quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur.] Utilis namque novis imperiis est

est clementiæ fama. Cæterum de tributorum exactionibus alibi dicendi locus erit.

Daturumque honori Germanici ut ripam Euphratis accederet.] v. notata ad hunc libr. 5. verb. *flumen Visurgis &c.*

Nam Augustus inter alia dominationis arcana &c.] Hoc arcanum quale fuerit; explicavi hoc eodem libro ad verb. *caterum Tiberio haut ingratum accidit* &c.

Inliciens Germanos ad discordiam] explicabo ad librum 4.

Et Maroboduus quidem Ravenna habitus, si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostentabatur.] Apta ratio tenendi hostes in perpetuo metu, de quo dicam ad lib. 6.

In ea divisione arva & urbes & vicina Gracis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit.] Facile, qui prudens erat, conjicere poterat, parùm duraturum ejusmodi fœdus; vitio primùm humani ingenii, dominationis avidi; unde sævus regnandi amor

--- & ſummo dulcius unum
Stare loco, ſociiſque comes diſcordia regnis,
Stat. 1. Theb.

Deinde quòd nimis iniqua erat diviſio; & quæ neceſſitate, temporiſque injuriâ coactus quis promiſit, non niſi eadem neceſſitate cohibente ſervari ſoleant. Nulla recentium beneficiorum memoria inter duos principes, qui hereditaria odia habent, nulla fides, promiſſa denique nulla efficere poſſunt, ut pactionem ſibi damnoſam, hoſti utilem quiſquam ſervet (*Guicciard.* 15.) Non chartæ & ſcripturæ, ſed vis ac neceſſitas Principem ad ſervandam fidem adigit. (*N. M.* 8 *hiſt. Flor.*) Et generaliter memoriæ veteres nos docent, in extremis caſibus icta fœdera poſtquam partes verbis juravere conceptis, repetitione bellorum illicò diſſoluta. (*Ammian. Marcell.* 25.) De Græciæ civitatibus Thucydides (*lib.* 1.) ſcribit; ſi quando juramento ſe invicem, præſenti con-

constricti necessitate, adegissent, tàm diu id ratum fuisse, dum nullum aliunde subsidium sperare poterant: ubi alteri parti fortunæ aliqua spes affulsisset, protinus alios per fidem deceptos magis, quam ex aperto aggredi jucundius fuisse; hisque malis artibus superiorem industriæ famam consecutum. Manuel Comnenus Imp. monenti, ut cum Turcis inita pacta servet, parùm se ea curare, quæ necessitate promissa essent, respondit. (*Nicet. Choniat. 6. Annal.*) Cum olim Hero Esensis ex Frisiæ Proceribus armis ab Ezardo Frisiæ orientalis Comite victus servaturum se pacta ad aram juraret, Ulricus Dornumanus Heronis frater ad astantes versus, atque ego juro vobis, inquit, fratrem meum nihil eorum, quæ promisit, præstiturum. (*Vbbo Emm. lib. 57. hist. Frisic.*) Franciscum Galliæ Regem non aliam habuisse repetendi belli contra Carolum V. Cæsarem causam, quàm quòd ad conditiones, quas captivus iniisset,

iisset, servandas minimè se teneri diceret. (P. *Iustin. Andr. Maurocen. Io. Bapt. Hadrian.*) Et ipse Carolus, cum ab ipso promissorum fides reposceretur, obsecundasse tempori respondit. (*Thuan.*) Carolus IX. Galliæ Rex, quicquid de religionum libertate antè cavisset, pro tempore statutum, non, ut pepetuum esset, Hugonotis respondit. (*And. Mauroc. 8. hist. Ven.*) Denique Margaretha Parmensis vi adactam Belgis se quædam concessisse, excusavit. (*Conestag. 1. hist. de bello Belg. Thuan. 38.*)

Quæ cum ita fieri soleant, non tamen ita fieri debere pronunciare ausim: & jurisgentium esse, etiam servare, quæ vi bellicâ coactus promiseris. Nam quod in N.M. id disputationibus (*lib. 3. c. 42.*) negat; ego videre nequeo, quibus ejus sententia argumentis evinci queat. Quod enim ita consvetudine inter Principes observari tradit, ut quæ necessitate coacti pepigerunt rata non sint: eam ego consuetudinem

ra-

ratione carentem & pravam esse arbitror; quæ perjuriis & fallaciis viam aperiat: cum ferè semper altera pars coacta ad transactionem descendat, & rarò æquis atque integris utrinque viribus ad pacem perveniatur. Illud autem, quod de Romanis, turpem illam cum Samnitibus ad furculas Caudinas initam pacem aspernantibus affert, nihil omninò, ad rem facere videtur: cum non quia vis & coactio illi conventioni causam dederit, sed quia Consul nescio S.P.Q. penes quem paciscendi arbitrium erat, pepigerat, retracta illa fuerit: quòd inde apparet, quia ignominiosi pacti authores teneri judicabant Romani, eosque, hostibus dediderunt. Quod si retentis captivis, missis Romā legatis cum Senatu populoque quodcunq; fœdus fecissent Samnites, illi stare debuisse Romanos dubium non est.

Sed quia quod jam diximus, ferè à pactis resilire solent Principes; illos qui in publicarum rerum administratio-

ne versantur, exactissimo studio, & scrupulosâ curâ examinare decet, utrum, cum quibus fœdere, pace, induciis junguntur, hoc seriò velint, an temporum iniquitati cedentes simulata ineant pacta; quò veris amicis securè uti possint, fucatos verò recentibus subinde necessitatum vinculis impeditos teneant. (*Polyb.* 3.) In quem finem idonea cautio est, ut à parte suspectâ munitæ urbes aut arces aliquot velut pignora in alterius partis, vel si hoc minus tutum videatur, in tertii cujusdam veluti sequestris, manus consignentur ad tempus.

Illud autem monendi sumus, hac curâ opus non esse, ubi sub clypeo, quod ajunt, paciscuntur partes, ubi integris utrinque viribus, aut parùm accisis coëunt. Tutissima enim reddit fœdera mutuus metus: Quippe qui ea rumpere vult, dum ambigit, an superior esse possit, absterretur. Et firmissima est inter pares amicitiæ qui autem metu magis

gis quàm benevolentia subjiciuntur, repertis authoribus animos tollunt, & novis semper intenti sunt occasionibus. Porrò solent quoq; majori benevolentiæ atque amicitiæ vinculo contineri eæ pacis leges quas æquissimas fortunâ & causâ superior victo tulit. Quod Privernates à Romanis victi significare voluerunt. Cùm enim Cons. ex illis quæreret, si pœnam remitterent Romani, quam cum ipsis pacem habituri essent, responderunt illi: si bonam dederitis, firmam & perpetuam; sin malam, brevem & incertam. (*Liv.*) Et sanè Romanis semper ea placuerunt cõsilia, quibus eo hostis adigeretur, ut aut nocere non posset, aut non vellet. Cùm Camillus Latinos vicisset, his verbis in Senatu oravit: Dii immortales ita vos potentes hujus consilii fecerunt, ut, sit Latium, an non sit, in vestra manu posuerint. Itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet, patere in perpetuum vel sæviendo, vel ignoscendo potestis.
Mirè

Mirè huc facit hiſtoria de Herennio Pontio apud Livium. (*lib.9.*) Is,ubi accepit ad furculas Caudinas inter duos ſaltùs clauſos exercitus Romanos,conſultus ab nuncio filii, cenſuit omnes indè quàm primùm inviolatos mittendos:quæ ubi ſpreta ſententia eſt, iterumque eodem remeante nuncio conſulebatur, cenſuit ad unum omnes interficiendos. Cùmq; hæc inter ſe tàm diſcordia reſponſā læſi animi ſignum viderentur, conſilii ſui cauſas adjecit. Priore ſe ſentiâ dixiſſe,quod optimum duceret,cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem amicitiamque:altero conſilio in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haut facilè receptura vires Romana res eſſet, bellum differre voluiſſe: tertium nullum conſilium eſſe. Cùm alii Principes percontando exquirerent; quid ſi media viâ conſilium caperetur,ut & dimitterentur incolumes,& leges iis jure belli victis impone-

ne-

nerentur? iſta quidem ſententia inqvit, ea eſt, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit. Huic genuinum eſt, quod Franciſcus I. Galliæ Rex in Hiſpania captivus dixiſſe fertur, trium ſe optionem Carolo Cæſari facere; aut ſe æterno carcere vinctũ ſervaret: aut pro ſua magnanimitate priſtina libertate donaret; aut ſi tanta Burgundiæ potiundæ cupiditas animo ejus inceſſiſſet, pactionibus, quibus placeret, adſtrictũ dimitteret. Carcerem ſe fortiter laturum: pro libertatis dono gratum omni vita memoremq; tanti beneficii futurum: iniquis legibus dimiſſum nunquã bonâ fide amicitiam culturũ; ſed arreptá primâ occaſione omnia hoſtilitatis ſigna editurũ eſſe. (*Andr. Maur. 2. hiſt. Ven.*)

Ex quo ſequitur, ſaltem politicè veram eſſe illius ſententiam, qui dixit, homines magnos aut non fodicandos, aut ſi cœperis occidendos eſſe. Omne medium hîc in vitio ponitur; & omne extremum laudabile eſt. Quã ob rationẽ

Fran-

Franciſcum Momorantium reprehendit apud Thuanum in hiſtoria Princeps Condæus, quod Cardinalem Lotharingum per injuriam ingreſſu Lutetiæ prohibitum non minùs pòſt ſalvum dimiſerit, quippe, ſi joco egerit, nimis acerbè; ſi ſeriò, nimis remiſſe actum. Henricum quoq; Luſitaniæ Regem notant ſcriptores, quòd neſciverit uti vel ſumma clementia, vel ſumma iracundia(*Coneſtag.* 3. *de conjunct. Port. cum Caſt.*) Non itaque ſine ratione Cardinalis Alexandrinus Pontificis juſſu captus, aliorum, ut animum à mœrore allevaret ſolatia & hortamenta reſpuens, & extrema quæque veritus, reſpondit; viros magnos non fieri captivos, ut dimittantur; nec vinculis ſolvi, qui carcerem non meruiſſent. (N.M. v. *hiſt. Flor.*) Læſi dimitti ſemel poſſunt, at ſemper meminiſſe injuriæ. Cyrus Darii Nothi Perſarum Regis filius ex carcere, in quem ab Artaxerxe fratre conjectus erat, intercedente ma-

tre

tre imprudenter dimiſſus periculoſiſſimum fratri bellum fecit. (*Xenophon. 1. de exped. Cyri min.*)

Illud etiam hinc conſequitur, ſtultiſſimos eſſe, qui minis, & hoſtilem animum oſtendentibus, verbis temperare non poſſunt. Nec enim inde debilior fit hoſtis, & teſtante Seneca, (*in Medea*) *profeſſa perdunt odia vindictæ locum.* Qua in re notatur Galeatius Sforza, quod minitaretur vel potentiſſimis regibus, quorum aliquam in ſe injuriam agnoſceret: eoque conſiliorum ipſius initium & finem ſimul cognita. (*Io. Bapt. Pign. 8. hiſt. Ven.*) Et eandem imprudentiam in Alfonſo Calabriæ Duce arguit Guicciardinus in hiſtoria. (*lib. 1.*) Ludibria quoque & contumeliæ ut plurimùm efferatos & obſtinatos reddunt hominum animos. Clotarius II. Francorum Rex contra Saxones bellum movit, quod ſe nondum L. annos natum velut extrema canicie vetulum jumentum appellaſſent. (*P. Æmil.*) Inter

Q Fran-

Francos Slavosque atrocissimum bellum ortum est, quod Francorũ legatus fœdus cũ canibus (ita Slavos vocabat) ictum, sanctum esse non debere dixisset. (P. *Æmil.*) Saraceni eadem verbi contumelia lacessiti, funestâ rabie exarsere. Qui Heraclio ex ea gente militabant, vestem militarem ex usu poscebant. Eunuchus corruptissimo seculo fisco præfectus: quid, inquit, reliquum est Romano militi, quod dari his canibus possit? Eam semiviri petulantiam tã indignè tulere ipsi viri armatique, ut confestim deficientes Arabia ac finitimis gentibus concitatis formidabili Saracenorum potentiæ initium dederit. (*P. Æmil.*) Ludovicus XII. Galliæ Rex Helvetios, quos rusticos intra mõtes natos contumeliosè vocaverat, in se concitavit; maximo rerũ suarũ damno. (*Guicc.9.*) De Narsete notius est, quàm ut memorari debeat. Groninga urbs anno Christi cIↄ Iↄ VI. à Saxonibus obsidebatur: & jam eo angustiarum ob

com-

commeatuum inopiam pervenerat, ut non multum abesse deditio videretur; cùm oppidani suorum contumeliis asperati ad ultima quæque animos obfirmarunt. Vitus Drachstorpius Saxonicorũ Dux oppidanis, si quos deprehenderat, post verbera & cæteras injurias aures amputabat, stigmata inurebat, vultus turpabat; mulierculis vestem imã cum indusio supra nates præscindebat, atque ita demittebat in urbem. Aliquãdo accepto homine pauperculo famis causa ex urbe oppresso, uxore comitante, & vinculis constricto, cum ob inopiam se redimere non posset, tandem Viti jussu stigmatis mulieri genæ signatæ, viro præscissæ aures, & pro emblemate pileo ejus affixæ: tum haleces duæ, frustellumque panis & salis modicum ad pectus suspensa. Ita ornatus, manibus ad tergum revinctis, in ludibrium remissus in urbem, Consulibus hæc munera à Vito ferre jussus est. Quę cùm videret populus, fremere, detesta-

ri sævitiam hominum, omnia potius ferenda, & in ferrum ruendum, quàm sævæ ac barbaræ gentis imperium subeundum. Nec multò post se suaque odio Saxonum & necessitate coacti Edsardo Comiti dediderunt; qui illato in urbem præsidio atque commeatu solvere obsidionem Saxones coëgit. (*Vbbo Emm. 42. hist. Fris.*) Concludamus igitur in omnibus actionibus tam publicis quam privatis; belli pacisque eò annitendum esse, ut, cum quibus agimus, nobis nocere aut non possint, aut non velint.

Nihilæque Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur.] Nam & Augustus, auctor utriusque regni si sperneretur, contumelia Tiberium quoque tangebat: & nova imperia pace, quâ stabiliantur, opus habent. Ferdinandus Aragonius, quanquam caussas habebat justissimas bello petendi Ludovicum Sforzam: nunquam tamen id voluit; ne quietem Italiæ, quam reb. suis necessariam videbat, turbaret.

Quem

Quem finem ab illo tempore, quo Florentia ultimum capta est, semper propositum sibi habuerunt Itali Principes, ideoque exorientia bellorum semina omnes in herba opprimere laboraverunt, & Galliæ Regibus spes omnis recuperandi in Italia olim possessa præcisa. Possidentis Hispani partis pacificè frui intererat. Gallo, amissa nisi bello repetere non licet; Ergò quibus tranquillitas & quies curæ, Hispanis suarum provinciarum possessionem hactenus semper asseruerunt. Sed parum aberat, quin nuperrimè inquies & ambitiosum illius nationis ingenium Italos ad alia, & à prioribus diversa consilia impelleret.

Molliter rescriptum] professa perdunt odia vindictæ locum; quod paulò superius dictum est. Germani dicunt: *VVer Vogel vvil fangen, musz nit mit Prugel darunder vverffen.*

Maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus esse] Ea mens est omnibus scele-

leratis. Similis Othonis (1, *hist.*) sententia *acrioris viri esse meritò perire.*

Circumdata hinc regi specie honoris valida manus.] Modus custodiendi capiendique magnos homines, non semper ad tergum religari manus queunt: quem cautissimè in effectum deduxit scelestissimæ sævitiæ homo, Cæsar Borgias, cum specie honoris captos Ursinos & Vitellos Senogalliæ trucidavit. Quam tragœdiam singulari libello descripsit graphicè Nicolaus Machiavellus.

Cum magnitudinẽ & gravitatem &c.] v. notata s. ad verb. accendebat dedignantes &c.

Haut ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quanquam suscipiendum bellum abnuisset.] Idque fidi ministri officium est, ut, si contra suum consilium contraria sententia prævaluerit, ejus exsecutioni non minùs, quàm si sua probata esset, invigilet.

Non pugnaturi militibus ubi Pisonem ab

ab ipsis parentem quondam appellatum vidissent.] Labile ſpei fundamentum! ſtultum fidere illis, qui, *unde utilitas oſtenditur, illuc libidinem transferunt.* (*Tacit. 15. annal.*)

Tum Sentius occanere cornua.] Inclinata res niſi ſtatim erigatur ſiſti non poteſt: cœperat ſeditio ſi ſpatium cæteris cogitandi dediſſet, forſitan ſequebantur commilitones. Romani ad motus extra urbem propellendos bellum aliquod ſimulabant aut parabant. Et Sylla ſpectante ad ſeditionem milite trepidum nuncium de hoſtis adventu finxit, itaq; diſcuſſit periculum. (*Front. lib. 1. c. 9.*)

Non receptæ conditiones] quo firmatur, quod s. diximus eò redigendos hoſtes, ut nocere aut nolint aut non poſſint. Clemens Octavus inter alias transactionis cùm Cæſare Ateſtino leges hanc quoque prudenter addidit, ut ille intra ſtatutum tempus quicquid patrimonii (allodialia vocant bona) in di-

tione Ferrarienſi poſſideret, divenderet.

Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore & ſpatio vaneſcerent] ſimili locutione ſuprà hoc eodem libro dixit: *an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret.* Ratio hujus ſententiæ eſt, quod, ut alibi Tacitus ait, vera viſu & morâ, falſa feſtinatione invaleſcunt.

Actum & de ſacris Ægyptis Iudaiciſque pellendis.] Locus invitabat tractare hic illam tantoperè de religionum libertate, exagitatam quæſtionem. Sed profectò horreo me immittere tam vaſto gurgiti. Igitur nunc quidem, cùm non omninò liqueat, ampliandum cenſeo.

Binoſque numos ſe additurum.] v. quæ dixi ad lib. 4. verb. *Pacem exuere &c.*

Acerboque increpuit eos, qui divinas occupationes ipſumque dominum dixerant.] Et re verâ oderat pudendam iſtam adulationem Tiberius.

Nunc

Nunceò ventum est ut Optimus Maximus Deus nullo singulari titulo appellari pssit, quem non hominum sibi ambitio arrogaverit.

Finis Notarum Politicarum in librum secundum Annalium

C. CORNELII TACITI.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ.

Ad Librum III. Annalium C. CORNELII TACITI.

V*iolenta luctu, & nescia tolerandi.*] In tota hac exequiarum funebri pompa, Agrippinæ, cæterorumque ex Romano populo imprudens notanda est indignatio: qui cùm scirent omnes, lætam Tiberio Germanici mortem malè dissimulari; ipsi velut in contumeliam Principis majori luctu defunctum prosequebantur: *concidisse Remp. nihil spei reliquum clamitabant; promptius apertiusque, quàm ut meminisse imperitantium crederes.* Ita qui libertatem fugatam videbant nunquam tamen sub rege & domino se esse cogita-

gitabant: cùmque in servitute liberis linguis uti, & imperare subjecti vellent; Tiberium suâ naturâ crudelissimum in majorem sævitiam exasperaverunt. Prudenter apud Lucanum (*lib.* 3.)Cotta:

Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
Libertate perit: cujus servaveris umbram,
Si, quicquid jubeare velis.

Et quid ipsum magis accendere potuit, quàm intempestiva hominum in Agrippinam studia; cùm decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent, versique ad cœlum ac deos, integram illi subolem, ac superstitem iniquorum precarentur. Non potuit non Tiberius, ut qui male quæsitum imperium non nisi violentis artibus conservare valuit, morte Agrippinæ & subolis imminens sibi malum avertere. Tutissimum igitur est illud Q. Curtii præceptum, *obsequio mitigare imperia.*

Inferius majeſtate ſuâ rati ſi publicè lamentarentur.]Principes, tanquam minimùm fortunæ imperiis ſubjectos oſtentare ſe decet;&,ut quidam ait,non flere niſi hæc quinque: ruinam regni ſui, exiſtimationis famæque jacturam, populorum ſuorum egeſtatem & miſeriam,malorum proſperitatem, & denique ſapientum mortem.

Ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus falſi intelligerentur.] Veritas enim viſu & morâ, falſa abſentiâ & ex longinquo valeſcunt.

Magnitudinem mali perferre viſu non toleravit.]Sæpè luxiſſe quorundam ſcelere peremptos, exitio fuit tam intempeſtivè piis,Dolor,caritas, omnis affectus abſcondendus: (*Tacit.* 13. *Annal.*) Prudentior itaque mater Antonia, quàm uxor Agrippina, *violenta luctu & neſcia tolerandi.*

Facilius crediderim, Tiberio & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam: ut par mœror & matris exemplo avia quo-

quoque & patruus attineri viderentur.] Ita ſemper ſocietate culpæ tutiores nos eſſe putamus. Quomodo Alexander cùm barbaram mulierem duxiſſet, & in cæteros quoq; Perſarum mores tranſiſſet, amicos etiam longam veſtem auream purpureamque ſumere juſſit, ut communi facto crimen levaretur. Voluit quoque Perſas & Macedones connubio copulari: hoc modo & pudorem victis & ſuperbiam victoribus detrahi dictitans. (*Iuſtin.* 12. *Q. Curt.* 8.)

Principes mortales, Remp. æternam eſſe] Bona verba! Ita ad ereptæ libertatis damnum etiam ludibrium plerumque adjungitur: jactantur plerumque à libertatis occupatoribus *ſpecioſa verbis, re inania aut ſubdola: quantoque majore libertatis imagine teguntur, tantò eruptura ad infenſius ſervitium* (Tac. 1. *annal.*) Auguſtus uſitata magiſtratuum appellatione contentus, & Tiberius ſuum regnum Rempub. vocare audet. Florentia, & Senæ pactâ libertatis incolu-

mitate

mitate dominos acceperunt. Sed nec verum eſt, mortales eſſe Principes; illis præcipuè in regnis, ubi fortuna regnãdi in una ſtirpe collocata eſt. Nã tunc prę-teritorum Regum reverentia adeò vivit in poſteris, ut vel cunæ puerorum in purpuram natorum tacitâ confeſſione ſortis noſtrę nos tangãt; nec iis parere indignemur, quos priuſquã lucẽ ſubeant, ſcimus naſci ut imperẽt. Ut nõ falſo quidã dixerit, Frâcię reges nõ mori.

Nam vulgatum erat, miſſam à Cn. Sentio famoſam veneficiis Martinam, ſubitâ morte Brundiſii extinctam &c.] O quàm multa in aulis aliter geruntur, quàm in vulgi notitiam perveniunt! quot ſunt flagitia, quot ſcelera, quorum deinde probationes ſubvertuntur! Adulteria, veneficia, & infanda quæque parando aut firmando regno uſurpantur. Auguſtus cum Druſilla, Tertulla, Terentilla, Rufilla, Salvia Titiſcenia, & ut quidem ipſi M. Antonius objiciebat, omnibus conſvevit; quod amici ejus excuſabant,

bant, non libidine ſed ratione commiſſum: quò faciliùs conſilia adverſariorum per cujuſqve mulieres exqvireret. (*Tranquill. in Aug.* c. lxix.) Ælius Seianus cum Romano imperio flagitioſâ ſpe, cui Druſus Tiberii F. obſtabat, inhiaret, Livillam Druſi uxorem, ut amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtqvam primi flagitii potitus eſt, neqve fœmina amiſſâ pudicitiâ alia abnuerit, ad conjugii ſpem, conſortium regni & necem mariti impulit. Atqve illa venenum ei dedit, qvo paulatim irrepente, ut fortuitus morbus aſſimularetur, poſt aliqvot dies periit. (*Tac. 4. annal.*) Sabina Poppæa famæ nunqvam pepercit, maritos & adulteros non diſtingvens; neqve affectui ſuo aut alieno obnoxia unde utilitas oſtenderetur, illuc libidinẽ transferebat. (*Tac. 13.*) Agrippina, quò Neroni filio imperiũ cõciliaret, Pallantem libertum flagrãtiſſimâ apud Claudium Imperatorem gratiâ ſtupro ſuo illigavit; decus, pudorem

cor-

corpus, cuncta regno viliora habens. (*Tac.12. Annal.*) Claudium ipſum veneno ſuſtulit, audaciſſimo ſcelere. Delegerat venenorum artificem Locuſtam quandam, *diu inter inſtrumenta regni habitam*. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus. Infuſum igitur delectabili boletorum cibo venenum. Sed cùm ſoluta alvus ſubveniſſe videretur, exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, ſpreta præſentium invidia proviſam jam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet; qui tanquam niſus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus dimiſiſſe creditur: haut ignarus, *ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio*. Vocabatur interim Senatus, votaque pro incolumitate Principis conſules, & ſacerdotes nuncupabant; cum jam exanimis veſtibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando

Ne-

Neronis imperio componuntur. Jam primùm Agrippina velut dolore victa & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis: donec eadem fama & mortuum Claudium & Imperatorem Neronem tulit. O illustre scelus! Cui geminum, quo Britannicus sublatus est. Venenum parari jusserat Nero, ministro Pollione Julio prætoriæ cohortis tribuno, cujus curâ attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, quam diximus, multâ scelerũ famâ. Primum venenum Britannicus ab ipsis educatoribus (nam ut proximus quisque neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat) accepit; transmisitque exsolutâ alvo parùm validum. Sed Nero lenti sceleris im-

impatiens, minitari tribuno, jubere ſupplicium veneficæ: qvod dum rumores reſpiciunt, dum parant defenſiones ſecuritatem morarentur. Promittentibus dein tam præcipitem necem qvã ſi ferro urgeretur, cubiculum Cæſaris juxta decoqvitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Epulante igitur in Neronis conſpectu Britannico, qvia cibos potuſqve ejus delectus ex miniſtris guſtu explorabat, ne omitteretur inſtitutum, aut utriuſq; morte proderetur ſcelus, talis dolus repertus eſt. Innoxio adhuc ac præcalida, & libata guſtu potio traditur Britannico. Dein, poſtqvam fervore aſpernabatur, frigidâ in aqvâ affunditur venenum; qvod ita cunctos ejus artus pervaſit, ut vox pariter ac vita ipſum linqveret. (*Tacit.* 13. *Annal.*) Deniq; Coſmus qvoqve Magnus Hetruriæ Dux Biagii venefici opera Julium Alexandri Ducis filium occidere voluiſſe à Cardinali Cibo inſimulatus eſt; qvanqvam Coſmus id crimen

men qvæſtione de Biagio habitâ, eoqve poſt ea dimiſſo purgaſſe viſus eſt. (*Io. Bapt. Cin. 2. de vita Coſm.*) *Adeò maxima quæque ambigua ſunt; dum alii quoquo modo audita pro compertis habent, alii vera in contrarium vertunt & gliſcit utrũq; poſteritate.*

Piſo præmiſſo in urbem filio, datisque mandatis per quæ Principem molliret.] Contumaciæ ſpecies, non innocentiæ fiducia habetur, cum qvis irati Principis conſpectui nimis audacter ſe oggerit. Plerumq; etiam innocentes recenti invidiæ impares ſunt. Relinqvendum eſt rumoribus tempus, qvo ſeneſcant. (*Tac. 2. Annal.*)

Ad Druſum pergit, quem haut fratris interitu trucem quam remoto æmulo æquiorem ſperabat] en qvomodo ſcelera ſoleat comitari ignorantia atq; imprudentia. Piſo ſcelere ſuo, ex qvo ſolus imperii hæres reſtabat Druſus, meruiſſe illius favorem ſibi videbatur; nec cogitabat miſer, graviorum facinorũ miniſtros

niſtros quaſi exprobantes adſpici: & Druſum, ſi maximè iſto ſcelere gauderet (quanquam fatres, dum uterque vixerat, egregiè concordes erant) debuiſſe omninò ulciſci tantam improbitatem: ſi non honore vel amore Germanici, ſaltem tradito Principibus more, *munimentum ad præſens, in poſterum ultionem* (*Tac.1.hiſt.*)

Exceptum comiter juvenem ſuetâ ergà filios familiarum nobiles liberalitate auget] Conſtantiæ eſt, delatos apud ſe, ſed inter reos nondum adhuc receptos, non terribili vultu, aut verbis iracundis velut præjudicio damnare; ſed integrum ubique judicium oſtentare, & præ ſe ferre, malle falſa & inania, quorum quis inſimulatur.

F*uit inter irritamenta invidiæ domus foro imminẽs, feſto ornatu, conviviumque & epulæ &c.*] O quam verum eſt, quod Ammianus Marcellinus (*lib.* 14.) inquit, manum injectantibus fatis ſolere hebetari & obtundi ſenſus hominum.

Piſo

Piſo in Druſo, quem necis fraternæ vindicem metuere debebat, ſpem ſalutis ponit. Ecce unum cœci judicii ſpecimen. Idem delatus apud Principem, quod vulgus militum per licentiam corrupiſſet, in itinere crebrò ſe militibus qui ex Pannonia in urbem ibant, oſtentavit. En alterum. Mox Tiberi devectus navem tumulo Cæſarum, cui paulo ante Germanici reliquiæ illatæ erant, appulit. Ecce tertium! Denique die & ripâ frequenti, magno clientium agmine ipſe, fœminarum comitatu Plancina, & vultu alacres inceſſere. Erat quoque domus foro imminens, feſto ornatu conviviumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. En quartum. Debebat Piſo, ut abſolveret Tiberium, ſaltem falſo metum fingere, vitataque hominum frequentiâ ſilentem mœſtamque ingredi domum. Nunc iſtâ pompâ, iſtâ alacritate, epularumque hilaritate, non criminis invidiam in Tiberium transferebat? non demonſtra-

bat,

bat, esse sibi Augustæ conscientiam, esse Cæsaris favorem, sed in occulto? & periisse Germanicum nullos jactantius mœrere, qvàm qvi maximè lætabantur? Antonius Perezius, de qvo pòst plura dicemus, nullâ magis re invidiam & Regis & judicum in se movit, qvàm qvòd qvanqvam reus, & incessu & veste omniqve munditie confidentiam, adeoqve Regis in perpetrato facinore conscientiam argueret.

Integramque causam ad Senatum remittit.] Prudenter! Non enim ut præmia, sic pœnæ ab ipso Principe irrogari debent. Magistratibus id invidiosum munus relinqvendum est. Ergo, si damnandus erat Piso, à Senatu hoc fieri melius erat: si absolvendus, itidem à Senatu: ne si à Principe; gratiæ id datum, & conscientiæ sceleris innexum homines putarent.

Populus plus sibi in Principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit.] Unde apparet, non infimos tantum aut

me-

mediocris conditionis homines, sed Principes quoque, omnesque eorum actiones perpetuæ etiam vilissimæ plebis censuræ, & ut nunc loquuntur, Syndicatui, subjectos esse. *Groſze Herren muſſen vil von ſich reden laſſen.* Sed benè habet, quòd, qui malè loquuntur, saltem malè facere nequeunt.

Patris sui legatum atque amicum.] Notabile est hujus orationis artificium, quo Tiberius sine miseratione, sine irâ æquabili temperamento cavebat, ne quo affectu perrumperetur.

Ipsa, donec mediæ Pisoni spes, sociam se cujuscunque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitii promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit.] Quos idem metus, eademque jungit necessitas, in eosdem fortunæ casus conjurant: sed ubi separari causæ cœperunt, & uni mitioris fortunæ spes sit; vix unquã tanta fides est, ut neglecta salute alieni exitii comes esse malit.

lit. Non defuere, qui credebant, Paullinam Senecæ uxorem, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis optavisse; deinde oblata benigniori spe blandimentis vitæ evictam (*Tacit. 15. annal.*) *Spes vitæ plerumque magnos animos infringit.* (*Tacit. 5. hist.*) *Das Leben ist heylig.*

Audire me memini ex senioribus, visum sæpiùs inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos ejus dictitasse, literas Tiberii, & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, Principemque arguere, ni elusus à Sejano per vana promissa foret.] Vix credibile est. Tiberium post tantam rerum experientiam sceleris mandata scripto Pisoni tradidisse; scilicet, quo olim coargueretur. Et tamen interdum vulpes quoque capiuntur. Certè Philippus II. Hispaniæ Rex codicillos ad Antonium Perezium scriptos non nisi multâ arte extorsit. Historiam quòd huic Pisoniano ministerio simillima

lima eſt. Ex Thuano & ipſius Perezii *Relationibus* adſcribam. Annæ Mendozæ Cerdæ Roderici Gomezii Sylvæ viduæ, fœminæ pulcherrimæ, impotenti Rex amore flagrabat, & conſcium ejus Perezium fecerat: qui heri ſui indulgentia non benè uſus, dum Regis nomine ultrò citroque commeat; & ipſe eam deperire cœpit. Nec illa novum amatorem abnuere dicebatur. Incidit illud in tempus, quo Ioannes Eſcovedus Joannis Auſtrii conſilia in Belgio moderabatur. Is Eſcovedus in Conſalvi, Antonii patris, Perezii domo olim educatus, dein Roderici Gomezii Sylvæ commendatione ad opimiorem fortunam evectus cùm in Hiſpaniam ſub id veniſſet, & Antonium Perezium Joannis Auſtrii conſiliis ſummè adverſari ſciret, ut ei omnem gratiæ locum præcideret, ab injuriâ benè meriti de ſe viri occaſionem ſumpſit & de ejus & Annæ amoribus non bello ſermones ubique ſpargi ad Regem de-

 tulit.

tulit. Quod maximè Philippi animum pupugit, qui cùm Perezium rivalem ferre non posset, & alioqui Escovedi suspectam fidem habens, quod Joannis austrii animum ad majora, quàm vellet, audenda inflammaret: alterum alterius ope de medio tollere apud se statuit. Itaque cùm de Escovedo in arcano consultaretur, facile sibi à Perezio, qui consilio intererat, persuaderi passus est, ut Escovedus potius immisso percussore interficeretur, quàm ad Austrium in Belgium remitteretur. Verùm ut rei invidiam à se amoliretur, cædem exequendam ipsi Perezio commisit. Qui, quod sibi mandatum erat, tàm prompto animo perfecit, ut potiùs Annæ, ultione ardentis ob detectos Regi suos amores, desiderio satisfecisse, quam, Regis voluntati obtemperasse videretur. Escovedo per sicarium sublato rivalis restabat; quem à vidua liberisque Escovedi, nec non Annam in jus vocari, & utrumque custodiæ injuriosè

riosè mandari eò libentius Rex tulit, quòd omnem illius cædis invidiam in Perezium, qui impotenti feminæ ea in re morem gessisset, derivari videret. Verùm cùm Philippum Perezius sæpe per literas moneret, ut auctoritatem suam interponeret, neque ejus ratione, quod ipsius jussu fecisset, se vexari pateretur: ille codicillis crebrò missis bono animo esse jussit, & negotium brevi ex animi ejus sententia confectum iri pollicitus est. Quos omnes codicillos Regis ipsius manu exaratos diligenter servavit Perezius, & lõgo post tẽpore publicavit. Cùm igitur cuperet Rex rem tegi, auctor ei fuit, ut cum vidua liberisq; Escovedi ageret, ut ab accusatione desisterent, quod interventu Didaci Chavis, qui Regi à sacris confessionibus erat, facile obtentum est. Post reconciliationem prima accusatio aliquandiu quievit: & Perezius Mantuæ Carpetanorum domi suæ manere jussus ablatis stipendiis & honorariis negotia

publica per amanuenſes ſuos, ut antea, toto ſexennio adminiſtravit, quo tempore elapſo omiſſâ priore accuſatione, cenſuræ dica Perezio intentatur: quòd ab Hetruriæ Magno Duce munus x cIↄ.aureorum accepiſſet; quòd cum Anna Mendoſa parùm honeſtè verſatus eſſet: quòd Joanni Auſtrio multa, quæ premi par erat ſcripſiſſet: quòd denique in epiſtolis, quæ ad Regem ignotis literis mittebantur, cùm eas interpretabatur, multa addere, multa detrahere ſolitus eſſet. Dum judicium peragitur, crebro ad eum Didacus Chaves ventitabat, & de ejus exitu ſecurum eſſe jubebat, tantum diligenter caveret, ne codicillos à Rege ſcriptos, quod facere poterat, ad exonerandum ſe proferret. Quod cùm ſedulo feciſſet Perezius, tandem ſententia in eum perſcribitur, qua tanquam criminum objectorum peracto reo lis æſtimabatur xxx cIↄ.aureorum: utque ab officio remotus biennium in carcere, eoque exacto,

acto, octennium procul aula ageret. Sed in arcano promissum est, si Regis codicillos redderet, sententiam in irritum casuram. Perezio autem recusante reddere codicillos, lictores ad eum mittuntur, ut sententiam executioni mandarent: à quibus ex templo, in quod confugerat, vi abstractus & in Turneganam arcem trusus est: ubi totos tres menses ferreis catenis vinctus admodum severè à Turriano Avila habitus est; donec literis sanguine suo scriptis uxori mandavit, ut arculas & scripta secreta Barajæ Comiti ad id misso traderet. Sed prius convenerat, ut codicilli, qui ad causam Perezii magis faciebant, seponerentur. Tamen quasi Regi illa restitutione satisfactum esset, Perezius carcere ad tempus liberatus est. Sed cum denuò Escovedi vidua & liberi accusationem omissam resumpsissent; rursus causa decimo, postquã cœperat, anno agitata est: cui & rursus Chaves intervenit, reoque suasit, ut cæ-

dem Escovedi fateretur; cæterùm cædis patrandæ causas non ediceret Perezius id regi invidiosum, cujus ratione cædis causas non aperiri cuncti procul dubio interpretarentur, sibi verò periculosum futurum respondit: ac potiùs videri, ut cum uxore ac heredibus defuncti pecuniâ data trãsigeretur. Quod & Regi placuit; sive quòd revera tunc ita expedire censeret, sive ut grandi pecuniâ exsolutâ tantundem homini sibi inviso incommodaret. nam xx.cIↃ.ducatorum in id depensa sunt. Tamen postea mutavit, & à Vasco Præside persuasus, ut judicium transactione finitum instauraretur, mandavit. Nam ad existimationem suam pertinere, famâ cædis Escovedi, quasi jussu suo patratæ jam ubique sparsâ, ut judicio publico invidiam ejus amoliretur. Sed cùm nihil fateretur Perezius, neque adduci posset, ut quicquam ad exonerandum se in Regem diceret, à Vasco quæstioni subjectus constantiam primò servavit,

vit, ſed cruciatibus ad extremũ victus, rem, ut erat, confeſſus eſt, codicillorum exempla protulit, quibus confeſſiones ſuas firmabat. Cùm igitur Perezius ſe ad exitium peti videret, contrà quàm illi initio à Rege miniſtriſque ejus promiſſum fuerat; de cuſtodibus fallendis cogitare cœpit: & ope uxoris ac Ægidii Meſæ Aragonii per diſpoſitos equos in Aragoniam transfugit: xxx. leucas, ut erat adhuc à tormentis debilis, uno die emenſus. Inde in Franciam, ubi non ante multos annos mortuus eſt, tranſiit. Hæc ita ex Thuani hiſtoria & ipſius Antonii Perezii Relationibus narravit. Sed, ut, quod ſentio, dicam; mihi in iſta narratione quædam parùm veriſimilia videntur; quæ nunc non excutio.

Et cùm accuſatores ac teſtes certatim perorarent, reſpondente nullo, miſeratio quàm invidia augebatur.] Ut felicitas & proſpera fortuna invidiam, ſic miſeria condolentiam generat. Et hinc

interdum plùs inimicorum persecutione, quam amicorum auxilio juvamur. *Nihil*, ait alicubi Tacitus, *æquè reo profuit quàm potentia accusatoris.* & hoc libro; *Quirinus post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat.* Livia Augusta, cum florentes privignos per occultum subvertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat. (*Tac. 4. annal.*)

Pudore absoluta Plancinæ placabilior.] nunquam faciliores homines sunt, placabilioresque, quàm post gravem aliquem errorem commissum; quem invidiæ molliendæ causâ aliis honestè factis, aut emendare aut tegere laborant.

Mihi quantò plura recentium seu veterum revolvo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur.] Mihi quoque sæpè animum subit mirari casus humanos & prudentię nostræ incertitudinem, cum rerum gestarum monumenta volventi, & quotidiana rerum mortalium ludibria consideranti

ranti haut rarò occurrunt consilia, quæ cùm imminenti malo averruncando facere deberent, noxia maximè, & accelerandæ ruinæ fuerunt; non secus ac in humano corpore medicamentum uni parti adhibitum perniciosiores sæpe majorisque periculi morbos in aliis partibus efficit. Ex diverso videmus, alios intempestiva temeritate vel inscitiâ subdente calcaria periculis se immisisse, ausos, aggressos, vicisse, triumphasse: & fortunam temeritatemque feliciùs judicasse, quàm inter momenta prudentiæ incertam laborantemque solertiam Alexandri Magni bellica facinora pleraque quid aliud fuerunt, quàm felix temeritas, & fortunæ indulgentia? In quo ego à magno Philosopho (*Plutarch. in lib de fort. Alex. & lib. de virt. & fort. Alex.*) dissentio. Jam in Romana Repub. terminorum pugna quid aliud fuit, quàm alea imperii quâ omnia dabant in unum jactum, & paucis viris potestatem faciebant perdendi omnia,

quæ majores sui pepererant? Sed fortuna pro Romanis pugnavit. Polybius hos tales homines, quibus inter perpetua fortunæ obsequia omnia succedũt: aliquid homine majus esse dicit; divinos, admirandos, & Deorum amicos. (*Polyb.* 10.) Quomodo Cerialis à Tacito (5. *hist.*) *subitus consilio, sed eventu clarus* dicitur; *cui adfuerit fortuna, etiam ubi artes defuissent.* Joannes quoque Bentivolus præcipuum immeritæ felicitatis exemplum est. Is quadraginta annos, quibus Bononiam tenuit, nunquam cujusquam ex suis obitum luxit: Semper cum ipse tùm filii militiæ honoratæ stipendiis & maximis honoribus ab omnibus Italiæ Principibus affecti: omnibus rebus, ex quibus sibi periculum imminere videbatur, felicissimè se expedivit. Et hanc tamen felicitatem in solidum fortunæ debebat; cũ communi omnium judicio nec ingenii, nec prudentiæ, nec fortitudinis aliqua laude insignis esse. (*Guicciard.* 7.) Ex

con-

contrario, exempla etiam sunt infaustæ prudentiæ, & quam sæpius superior aliqua vis infestissima pertinacia ursit, aut evertit. Sunt homines, qui tanquam *fugitivi Dei* & terram & aërem, & mare, omniaque elementa adversa sibi experiuntur. (*Niceph. Gregor. 7. hist. ubi omninò vide*) Hannibalem vide, illum, cui ego justius, quàm Ulyssi Homerus Palladem conciliatricem & individuam comitem addidero. Is post Cannensem pugnam dominabatur, in Italia nec quicquam ferè nisi Roma restabat. Percusserat fœdus cum Philippo Macedonum Rege. Asdrubal frater cũ valido exercitu jam superaverat Alpes, in Italia erat. Quis non actum esse diceret de Romanis toties victis? Sed infra Deum prudentia fuit, qui omnia cogitata, consulta, facta contra Carthaginem torsit. (*Liv. Flor. Polyb.*) Quin & interdum unum factum, idemque consilium huic salutem, honorem, opes, alii exitium peperit: planè,

ut qui magnorum hominum censores se faciunt, plerumq; ex solo eventu famam & infamiam, temeritatis & fortitudinis nomina dividant. Tiberius & Cajus Gracchi fratres, quod inconsultâ temeritate populi gratiam consectabantur, merito optimatum conjuratione sublati dicuntur. Cajus Cæsar quod popularitate & largitionibus vulgo acceptus ad summam potentiam pervenit, fortis sapientiæ vir prædicatur. Alexander Magnus in milites seditiosos sive consilio, sive iracundiâ ferox prosiliit, & qui loquenti pervicacissimè obstrepuerant, ad supplicium ipse rapuit; eadem majestate in plectendis tutus, quâ in mulcendis non fuerat. Ex consternatione militum minas ponentium hoc consilium in virtutis famam ivit. Galba autem Imperator, dum compescere milites studet, in medio foro confectus est: temerarius igitur audit, quòd se furentium multitudini immiserit.

Igitur quò intentiùs, quæ dixi, recolo;

lo; eò firmior ſe animo meo inſinuat ſententia: eſſe fatum,& numen,& ſanctam Immortalis Dei curam: quâ per cauſas medias, variè nexas, omnia temperantur; ſuaviter, ſapienter, utiliter. Vt non immunis ab impietatis crimine illorum mihi videatur opinio, qui exploſâ omni fatorum & fortunæ poteſtate, ingenio, prudentiæ, humaniſque artibus nihil non tribuunt. Quomodo Carolus Audax Burgundiæ Dux omnem ſuam felicitatem prudentiæ & virtuti ſuæ adſcribebat; quâ arrogantiâ illum Numinis iram concitaſſe, ſapientiſſimè judicat in Hiſtoriâ Cominæus. Et Ludovicus Sfortia tantum ſapientiæ ſuæ tribuebat, ut alios celebrari indigniſſimè ferret: ſuis artibus hominum mentes, quocunque vellet, impelli poſſe, ſibi perſvadens. Sed in carcere anguſto, & cogitationum ſuarum vaſtitatem, & ipſam denique vitam claudere coactus eſt. Impiè igitur N. M. fatum flumini receptis imbribus ſuperbè decurrenti

&ob-

&obvia quæque ſternenti comparat : cujus vis ut vallis aggeribuſque coerceri poteſt, ita hominum conſilia fortunæ fatoque, hoc eſt, ipſius Dei decretis obſiſtere poſſe Fluminum impetum apertis campis valere, & fata virtute cōſilioque deſtitutos tantùm populos urgere. Impia ſententia! Fatum eſt, quod de quoque noſtrûm fatus eſt Deus. Ergo, quod juſſit Deus, quod conſtituit, quod ratum eſſe voluit, noſtris conſiliis impediri poteſt? mutari poteſt? verti poteſt? Minimè quidem: aut ſi impediri, mutari, verti poteſt, non erat fatum, non decretum Dei, nec enim jubet Deus aut decernit, ut fiat, quod non fit. Ergò conſilia, actioneſqve noſtræ divinâ inferiores ſapientiâ certis limitibus velut alveis includuntur, intra qvos fluant. Non fata noſtris conſiliis, ſed noſtra conſilia fato reguntur. Qvis enim qvæſo, ita hominum conſilia ludit? qvis in contrarium torquet? unde mirabiles rerum, & plerumqve con-

contra consulta eventus? Unde inopinata illa, qvæ actionibus hominum aut raró inexspectatissima interveniunt? quæ stupemus, quæ occulto qvodam & religioso horrore nos perfundunt. Unde deniqve è contrario felix multorum temeritas (si tamen temeritas est, ista cui superi ita favent fortunata audacia) & beata imprudentia & perpetuus fortunæ famulatus? Deus est il!e Optimus, ille Maximus, qvi non postqvam terras & sydera fecit, creatorum curam omisit; sed arbiter est ac rector omnium: qvæ gaudet & amat interdum præter opinionem (non enim præter rationem) accidentibus regere & vel sic ostendere vim illam omnia gubernantem ac moventem. Aurea Cambysis apud Xenophontem sententia est: *humana sapientia nihilo certius, quod optimum est, deligit, quam qui hoc agit, quod incerta sors obtulerit. Verùm Dii immortales omnia norunt, & præterita & præsentia, & quis singulorum*

rum ſit exitus. Et illa Nicephori Gregoræ, (qui mihi vel ob id ſolum cariſſimus & gratiſſimus auctor eſt, quòd pleroſque eventus ad primam illam cauſam refert. (4. *hiſt.*) *Abſtruſus quidam error eſt humanæ prudentiæ inſultans, ſurſum & deorſum trahens omne conſiliorum ſtudium, & veluti teſſeras evertens firmis decretis nixas deliberatione.* Neque verò iſta noſtra opinio Stoicam in Naturalibus hominis actionib. neceſſitatem adſtruit, aut liberum in profanis negotiis arbitrium infringit. Conſultat enim homo, agitque ex naturæ ſuæ viribus; ſed conſiliis & actionibus hominis supernè imminet inſpector Deus, qui per illas ſecundas cauſas (nec ſanè ſine illis; quippe non ignavis, ſed agentibus, omniaque tentantibus, annuente Deo, cuncta proſperè ſuccedunt (ipſe prima rerum omnium Cauſa omnia flectit, torquet, dirigit ad eventum ſibi placitum. *Cœptorum eventus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates.* (*Ammian.* 25.) *Divina Ne-*

Nemesis ex abdita quadam æternitate omnia despectat terrena. Hæc ut regina causarum & arbitra rerum, hæc disceptatrix urnam sortium temperat, accedentium vices alternans: voluntatumque nostrarum exorsa interdum alio, quàm quo contendebant, exitu terminans multiplices actus permutando convolvit. (*Ammian. 14.*) Et quòd ipse M. fatetur, consilia, nisi in occasiones & felicia tempora inciderint, exitu destitui, quid aliud est, quàm consilia à Deo & fortuna regi? Unde enim occasiones, unde tempora expediendis consiliis apta, nisi à fortuna. Fortunā autem non eam intelligo, quâ appellatur, quicquid incertum est; quam ideò cœcam deam, quâm levem fingunt; sed summam illam Mentem; quæ omnia suo arbitrio constituit, quæ naturam condidit, quæ rebus causas dedit, easque perpetuò abditissimâ ratione propagat, & eventibus donat statis certisque, etsi humanis mentibus incognitis. Neque enim si ignorant in me-

in media tempeſtate nautæ, qvis finis fluctibus, qvis exitus vẽto, ideò Deo certum non eſt, ſolvenda ratis ſit an ſervanda. Denique quòd bonis conſiliis & fortibus viris ſtare dicuntur & florere regna, negari quidem non poteſt; ſed hæc ipſa bona non aliis contingunt, quàm quos fortuna magnis rebus & fatalibus incrementis deſtinavit. Cæteris quorum vult vertere aut evertere ſtatũ, eadem ſubtrahit. *Manum injectantibus fatis ſolent hebetari ſenſus hominum & obtundi.* (*Amm. Marcell* 14.) Plura poſſẽ exempla proferre. Sed unum erit pro omnibus. Cum urgentibus fatis Roma à Gallis capienda eſſet, primam bello cauſam tres Fabii dederunt: qui cum de pace inter Cluſinos & Gallos acturi à Senatu miſſi eſſent, contra jus gentium pro Cluſinis contra Gallos prœlio decertarunt. Porrò, quò minus impedimenti Gallis objiceretur, jam ante Furium Camillum, tantum imperatorem populus Romanus fatali furore in exi-

lium

lium Ardeam depulerat. Adveniẽtibus Gallis civitas, qvæ ſæpius adverſus Fidenatem & Vejentem, minores hoſtes, Dictatorem creaverat, extremis urgentibus periculis id neglexit. Fabii, quorum temeritate bellum contractũ erat, ſummæ rerum præerant: qvi tumultuario exercitu raptim ductu ad undecimum lapidem hoſti occurrentes, non loco caſtris capto, non præmunito vallo, non Deorum ſaltem memores, auſpicato inſtruunt aciem: &, ut ſumatim dicam, nec milites nec imperatores faciebant, qvæ ex diſciplina Romana eſſent. Cùm pugnandum eſſet, penè prius fugerunt, qvam vidiſſent, hoſtem integri, intactiqve. Maxima pars ex fuga Vejos pervenere: unde ne nũciũ qvidẽ cladis Romam miſêre. Qvi Romam elapſi ſunt, ne quidem clauſis urbis portis in arcem refugerunt. Qvis non miretur nunc, populum Romanum optimis legibus, & acerrima militari diſciplina inſtitutũ tàm turpiter ſui ob-

oblitum? Ut si quis animo comprehendat, res ab ipso antè præclarè gestas; non ab eodem populo, sed alio hæc adversus Gallos facta credere possit. Repeto Animiani effatum: eoque consigno hunc locum; *manum injectantibus fatis solent hebetari sensus hominum & obtundi*. Nemo igitur suæ nimium fidat prudentiæ.

Famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat.] Simile modo quodam est, quod veluti miraculum in Philippi II. Hispaniarum Regis in Lusitaniæ regnum successione stupemus. Emanuel Rex tres uxores duxerat, & ex omnibus liberos sustulerat. Ex prima Michaëlem, qui si vixisset, certus hæres omnium istorum regnorum erat, quæ nunc Hispaniarum Rex tenet: sed is obiit puer. Ex secunda sex masculos, duas filias genuit. E tertiis nuptiis filium filiamque sustulit. An non fundata videbatur hæc

do-

domus in tot regni fulcris? Jam ad liberos iſtorum ſi venias, quanta ſeries? Viginti duo erant, qui Philippum antebant, & ſucceſſione legitimè arcebant. Sed omnes illi præmortui ſunt, ut facerent unum totius Hiſpaniæ caput. (*I. Lipſius in monit. & ex. pol.*)

Decumum quemque ignominioſæ cohortis ſorte ductos fuſte negat.) de illo decumandi more Tacitus quoque meminit, libro quarto & decimo annalium. Ratio ſeveri illius juris eſt, *quod habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos utilitate publica rependitur.* (*Tacit. lib. 4. annal.*) Sed iſtam politicam, credo non agnoſcet mitis magiſter ac dominus noſter JESUS CHRISTUS.

Quæſitumque per Chaldæos in domum Cæſaris.] v. notas ad lib. ſuperiorem, verb. *juvenem improvidum &c.*

Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio.] Alicubi notavimus: ut à Principum manu præmia, ſic à magiſtratibus

bus pœnas distribuendas esse. Non igitur malè fecerat Tiberius, qvi nolebat filium judicio, qvo certa videbatur rei condemnatio, primū sententiā dicere.

Eximit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ.] v. notas ad lib. I. verb. *quo loco censebis, Cæsar?*

Sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neq; reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset.] Ex qvo apparet, rarò Principes, etsi pœnam remittant, culpæ etiam oblivisci.

P*œna potest demi; culpa perennis erit.* Ov.

Qvod vel maximè in delictis qvæ in Principis majestatem peccant verum est. Qvippe nec pœnitentiâ culpa diluitur, nec pœna unqvam remittititur; & cùm semper difficilè sit, antiqvarum inimicitiarum fidam stabilire reconciliationem; (siqvidem eam impediri necesse est aut suspicione, aut vindictæ cupidine) ita stolidissimus est, & parum salutis suæ amans; qvi cùm in

Prin-

Principem suum nefaria est molitus, in gratiam post receptus sinceram credit reconciliationem, qvæ plerumqve simulata esse solet. Inde Leo X. Pontifex Hispaniæ Regis oratori pro Alfonso Petrucio Cardinali, qvi insidias vitæ Pontificis struxerat, sed pòst acceptâ securitatis fide Romam venerat, datam fidem imploranti respondit; nullam fidem qvantumvis amplissimam, & *munitam clausulis fortibus & specialibus* porrigi ad securitatem delicti contra vitam Pontificis maximi commissi. Igitur Alfonsus noctu in carcere strangulatus fuit. Hadriano & Francisco Soderino Cardinalibus consciis illius sceleris qvamvis ignoverat Pontifex tamen uterq; diffisus reconciliationi Româ abierunt. Et Soderinus qvidem Fũdis usq; ad Leonis excessum occultus delituit. Hadrianus clam urbe excedens post illũ diem neq; visus cuiqvã mortalium, neq; qvid illo factum fuerit, cognitum est. (*Guicc.* 13.) Nimirum cum

cum nihil turpius, sit, & magis detestandum, quàm patriæ solum teri scelestis vestigiis illius, qui scelus anhelans pestem ejus meditatus est; minore utiqve flagitio putant se Principes negligere promissorum fidem, quàm justitiam deposcentem invictimam tale devotum caput. Sed hæc ratio satisne firma sit, ob quam fidem suam & jurisjurandi religionem posthabeant Principes, alii viderint. Mihi certè potiùs juris quadam subtilitate, quàm bono & æquo niti videtur. Verùm, ut dixi, ea Principes opinio tenet, ut non putent teneri se ullo fidei vinculo. Et inde Trajanus Boccalinus. (*Cent.2.c.*11.) ait non inveniri Principem tàm insigni clementia, quæ rebellionum nefas oblivisci possit. Majestatis crimen esse peccatum, cujus pœnitentia recipiatur nulla, cujus pœna remittatur nunquam, cujus infamia durat æternum. Nec dedecus æstimari, vindicare rebellionem, cui semel ignoverint Reges, sed summum honorem, sed

ſed obligationem ſtrictiſſimam, quam dignitati ſuæ debent. Et alibi; quæ offenſarum oblivio inſignem reddit Principem perenni clementiæ & benignitatis laude, eam demum veram fidamque eſſe; fictam contrà, quæ Principi ignaviam & injuſtitiam quotidiè exprobrare videtur.

Relatum deinde de moderandâ Papiâ Poppæâ, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes incitandis cælibum pœnis & augendo ærario ſanxerat.] Papiæ legis capita Juſtus Lipſius in commentariis ad Tacitum, hoc loco, & Jacobus Cujacius in paratitlis Codicis Juſtinianei ad titulum, de caducis tollendis, referunt. Etiam Franciſcus Balduinus ad legem Papiam ſingularem tractationem edidit. Nobis quibus intra politices ſepta manendum, ſola legis ratio notanda eſt: quæ duplex, Prima, ut bellis civilibus amiſſo incredibili civium numero, qui ſupererãt, liberis procreandis & ampliando civibus imperio operam darent;

rent; lege Papiâ propositæ sunt pœnæ his qui cœlibes essent, ne hereditates aut legata caperent, nisi intra dies C. à morte testatoris nuptias facerent. Tanta enim erat civium penuria, ut Consules ipsi Pappius, & Poppæus cœlibes & orbi essent, non inventis maritis aut patribus idoneis, qui eis anteponerentur. (*Dio Cass.* 56.) Nam in honoribus adipiscendis, ut, Dio Cassius tradit (*lib.* 53.) patres orbos, mariti cœlibes excludebant. Altera legis ratio, propositarumque cœlibib. & orbis pœnarum est, ut ærarium, quod tot bellis exhaustum erat, repleretur. Lata igitur lex est, ut & imperium hominibus & ærarium pecunia abundaret. Valuit autem ad Severi Imperatoris ævum, qui non abrogavit quidem, sed imminuit: sicut ex Tertulliano demonstrat Lipsius. Constantinus deinde cœlibatus pœnas omnino sustulit: cujus tamen constitutio in Justiniani Codice non exstat. Sed ejus meminerunt Eusebius in
vita

vita Conſtantini Magni & Sozomenus lib. 1. & ex recentioribus Franciſcus Balduinus libro ſecundo commentariorum de legibus Conſtantini Magni.

Multitudo periclitantium gliſcebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus ſubverteretur] ſic paulò inferiùs: *ſed altiùs penetrabant*: (delatores) *urbemque & Italiam quod uſquam civium corripuerant multorumque exciſi ſtatus, & terror omnibus intentabatur.* Et Plinius in Panegyrico ad Trajanum: vidimus delatorum indiciũ quaſi graſſatorum, quaſi latronum. Non ſolitudinem illi, non iter, ſed templum, ſed forum inſederant: nulla jam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia &c. Quæ addenda ſunt illis, quibus graphicè, opinor, & vivis coloribus, delatorum improbitatem, & Principum ſive avaritiam ſive ſocordiam depinximus ſuprà ad librum primum.

Nulla adhuc mala libidine] ita Ovidius(1. *Metam.*)

Proque metu populum ſine vi pudor ipſe regebat.
Nullus erat juſtis reddere jura labor.

Provenere dominationes.] Quibus in ſcholis otium eſt, inquirunt, quæ prima omnium cauſa fuerit, quæ diſperſos vagoſque mortales in unum coëgerit. Ignem alius, alius neceſſitatem metumque aut ſapientum eloquentiam, vel denique naturam ſocietatis appetentem collegiſſe homines ajunt. Et qui imperiorum originem à vi & injuriis potentiorum deduxit, à pleriſque vapulat. Injuriâ quidem, ut ego opinor. Neque enim ille homines vi coactos in unum conveniſſe ait; ſed cùm illi ita collecti æquali jure agerent, ambitione potentiorum dominationem ſubiiſſe. Quæ ſententia Taciti quoque eſt hoc loco affirmantis: poſtquam exui æqualitas & pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat proveniſſe dominationes.

tiones. Et certè, ubi per ſpecies iverimus, regnorumque præcipuorum ortus & incrementa viderimus; fraudem & vim & multis latrocinia potentiæ initia fuiſſe apparebit. Primus in orbe dominantium Nembrotus, *fortis coram domino venator*, vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, ut minimè infacetè ipſum Politicorum patrem vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de ſervorum miniſteriis. Secuti Ninus & Semiramis armis imperium propagaverunt. Ab Aſſyriis ad Perſas Cyrus avo ereptum imperium haut ſanè juſto titulo tranſtulit. Et Alexander Magnus petiti bello orbis terrarum quam cauſam habuit, niſi immenſam dominandi libidinem? Quid de cæteris interim hinc inde, quorum aliquod in hiſtoria nomen eſt, regnis aut Rebuſpub. dicā? De Athenienſibus Thucydides ſcribit, (*lib.* 1.) libere profeſſos, non ſe alias factorum ſuorum defenſiones quærere,

quàm quòd sciant, semper moris fuisse, inferiorem à superiore premi: & neminem unquam tanti æquitatem fecisse, ut ejus causa occasionem extendendi imperii, è manib. dimiserit. Iterum affirmarunt, Deos se secundum leges colere: in cæteris vivere omnium mortalium ingenio; ut quibus prævalent, imperio premant: eam legẽ neque se primos tulisse, neque latâ primos usos esse: sed jam ante omnium populorum usu comprobatam accepisse. (*Thucyd.* 5.) Lysandrum dicere solitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem esse, sed utriusque tamen pretium usu definiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem jurejurando ludere. Et Agesilaus dixisse fertur, justum esse, quodcunque Spartæ prodesset, hinc illud Euripidis in Androm.

ἔνοικοι Σπάρτης δόλια βουλευτήρια
Habitatores Spartæ dolosus Senatus.

Menno Thessalus ad ea quæ vellet effi-

efficienda viam maximè compendiariam arbitrabatur, pejerare, mentiri, fallere. Simplicitatem & candorem pro ſtupore habebat. Perjuros, injuſtos, ſui ſimiles ut iiſdem artibus munitos verebatur: juſtos bonoſque contemnebat. (*Xenoph. 2. de exped. Cyr.*) Theſſalorum perfidia proverbio notata eſt; ut ex Suida obſervat libro ſecundo, de juramento. cap. 14. Thomas Dempſterus. Jam ſi de Romanis ferenda ſententia eſt, nihil apertius eſt, quàm, ſi juſtitiam illi curaſſent, etiam, ubi illa utilitate carebat, lupercal manſuram illam, quæ tantoperè celebrata eſt; æternam urbem. C. Cæſar apud Dionem Caſſium (*lib. 38. hiſt.*) teſtatur, Romanos in eam magnitudinem, qua illa tempeſtate erat, ædificaſſe urbem ſuam fortunas ſuas tanquam alienam periculis objectando, alienas tanquam ſuas uſurpando. Et M. Tullius (*3. de Rep.*) gloriatur, populum Romanum ſociis defendendis ad ſummum potentiæ cacumen

eniſum; quibus interdum commodi ſui cauſa, quàm fœderis, auxilia ferebant, eaque lentè & tardè, ut aut ſe ſuaque dederent (quod campani bello Samnitico coacti fecerunt) aut, ſi potẽtes eſſent, cladibus attererentur. Socios promptè recipiebant eos, quorum ſitus ad res novas, & motus opportunus erat; & quoſdam non tam ob ſupplicum preces, quàm quòd occaſio offerebatur laceſſendi & invadendi alios, in quos cauſæ belli quærebantur, quorumque nullæ aliàs in ſe injuriæ extarent. Poſtquam armis ſociorum ſuam auxere potentiam, tandem ipſos ſocios, qui tùm demum ſerò nimis ſervitutem, in quam lapſi erant, animadverterunt, non ut fœdere junctos, ſed ut dedititios tractare cœperunt. Quod autem Camillorum, Fabriciorum, Scipionum aliorumque nomina ob tantopere fidem celebrata legimus; dicendum eſt, ex ſuo, non urbis ingenio bella geſſiſſe, & Remp. adminiſtraſſe. Nec in ipſo-

rum,

rum, ſed totius populi manu rei Romanæ ſumma ſita erat; quod ex eo conſtat, qvod apud Livium libro tertio refertur. Aricini atqve Ardeates de ambiguo agro cum ſæpe bello certaſſent, multis invicem cladibus feſſi, judicem populum Romanum cepêre. Cum ad cauſam orandam veniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato, magnâ contentione actum. Jamqve editis teſtibus, cùm tribus vocari, & populum inire ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe, magno natu: & ſi licet, inquit, Conſules, de rep. dicere, errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cùm ut vanum eum negarent conſules audiendum eſſe, tribunos appellat; qvi dedêre cupidæ audiendi plebi, ut qvæ vellet Scaptius diceret. Ibi infit, annum ſe tertium & octogeſimum agere, & in eo agro, de qvo agitur, militaſſe, cum ad Coriolos ſit bellatum, agrum de qvo agitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſqve Coriolis

jure belli publicum populi Romani factum. Consules cùm Scaptium non silentio modò sed cum assensu etiam audiri animadvertissent; deos hominesq; testantes flagitium ingens fieri patres accersunt : cum his, circumire tribunos, ne pessimum facinus priore exemplo admitterent, judices in suam rem litem vertendo, sed plus cupiditas & author cupiditatis Scaptius valuit. Vocatæ tribus judicaverunt, agrum publicum populi Romani esse. Cyprum Ægypti Regibus P. Clodius Romanus juvenis ademit, non genere, quàm audaciâ & expulsi Ciceronis invidiâ nobilior. Is captus à piratis pretium ad se redimendum à Ptolomæo petiit, quod illiberaliter missũ prædones ipsi aspernati, Clodium gratuitò dimiserunt; iratum regi, à quo tàm parvo æstimatum se querebatur. Creatus Romæ tribunus plebis legem pertulit, quâ Cyprus Romani populi provincia esse jubebatur. Et continuo missus est in insulã M. Ca-

to, qui eam ordinaret, atque Romam aſportaret regios theſauros: qui tantæ opulentiæ fuiſſe dicuntur, ut eorum fama domini rerum populi cupiditatem ſolicitare potuerit. Rex accepto injuriæ nuncio, indignatus tantum uni in ſe civi licuiſſe, mortem ſibi conſcivit. (v. *Plut. in Cat. min.*) Placet Ammiani Marcellini de hac Cypri occupatione verba adſcribere: *nec pigebit avidè magis hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam juſtè. Ptolomæo enim rege fœderato nobis & ſocio, ob ærarii noſtri anguſtias juſſo ſine ulla culpa proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles ejus exuviæ claſſi impoſitæ, in urbem advectæ ſunt per Catonem*, (*Ammian.*) Ex quo apparet fruſtrà & falſò foris juſtum imperium, & domi æquitatem in ſuis Romanis laudare Saluſtium: inſcios deniqve eſſe veterum monimentorum, qui tanquam ſumma ubique antiquis fidei, juſtique & æqui religio fuerit,

rit, dolos omnes & fraudes & perfidiam hujus aut superioris seculi inventum imperitè arbitrantur. Tam enim non sunt nova, quæ impius N. M. dominandi arcana scelestasque artes notavit, quam non est, esse homines bonos & malos. Non dicam usurpata duntaxat veteribus, quæ nos inventa N. M. vocamus (id enim ex superioribus manifestum est) sed probata etiam, & à maximis viris defensa. C. Marius Capsam, validum Numidiæ oppidum deditione ceperat, cæterùm oppidum incensum, Numidæ puberes interfecti, alii omnes venum dati, præda militibus divisa. Id facinus contra jus belli admissum Salustius (*in Iugurth.*) fatetur, sed idem defendit; quia locus Iugurthæ opportunus, Romanis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, antè neque beneficio neque metu coërcendum fuerit. Quid autem hoc aliud est, quàm dicere, turpe factum, sed utile? Saxonum, quo tempore cum Romanis

manis bella gerebant, legati, pactis tandem cum Valentiniano & Valente Impp. induciis, domum abeuntes ex insidiis ad unum omnes cæsi sunt. Funestum scelus! sed quod tamen defensorem invenit egregium & sapientissimum scriptorem Ammianum Marcellum, cujus hæc libro octavo & vicesimo leguntur verba: *ac licet justus quidem arbiter factum incusabit perfidum ac deforme: pensatô tamen negotiô non feret indignè manum latronum exitialem tandem copiâ datâ comptam.* Et libro tricesimo malè fidum quidem sed utile commentum vocat hoc factum, idem libro ultimo, facimus illud, quo Gothi antea suscepti dispersique per varias civitates & castra, universi tanquam vexillo erecto, uno eodemque die expectatione promissi stipendii securi ad suburbana producti occisi sunt, prudens consilium & salutarem efficaciam appellat. Cornelii Taciti nostri annales & historias quis non æstimat? illum omnes ha-

habent pro doctore Principum, pro aulicorum pædagogo, historicorum antesignano, prudentiæ parte, oraculo civilis disciplinæ, coriphæo politicorum. Et tamen quâ aliâ re insignior est ejus historia, quàm simulationibus & dissimulationibus, fraudibus, veteratoriis artibus, quibus olim & nunc instrumentis regnandi Principes utuntur? quid freqventius in eadem historia, qvàm libertorum potentia atque impotentia, adulatorum flagitium, similiaqve portenta, qvibus atria principum aulæqve non secus ac ridicula Ægyptiorum sacra (v. *V. Cl. Laurent. Pignorium, in admiranda tabula Isiaca explicatione*) crocodilis, ibibus, & cercopithecis refertæ sunt? Conspirationes præterea, proditiones, universumqve flagitiorum ac scelerum genus ita tradit, ut vivis coloribus depinxisse videatur. Constat igitur hinc, vano labore defungi, qvi Græcorum Romanorumq; bella cæteraqve gesta ad æqvi
ju-

justiqve regulas exigere solent. Tantũ autem abest, ut nostrum seculum, nostrosqve mores excusare velim, ut, si licet, liberè profitear, callidos dolos, & reliqva perfidiosæ politicæ capita, qvantumvis publicè damnata sint, re tamen vera esse argumentum, & caput & caudam totius scenæ aulicæ. Qvalia enim, obsecro, sunt qvædam multis Principibus usurpata imperiorum sophismata? Tacito dominationis flagitia, nostris politicis status rationes dicta. Nefandi doctores, execrandi consultores, qvi hæc talia Principibus suggerunt! Qvasi Deus noster Sanctissimus, qvam Regibus imposuit mortalium regendorum provinciam sine subsidiariâ scelerum cohorte administrari posse noluerit. Infinita sunt à Theologis scripta volumina, qvæ de *conscientiæ casibus* notissimo vocabulo inscribuntur: in qvibus etiam minutissimæ actionum humanarum, contractuum, & delictorum rationes non qvales mortalium ju-

judicia ſubeunt, vel effugiunt, ſed qvales coram tremendo immortalis Judicis tribunali judicantur, tantâ tamqve exactâ diligentiâ examinantur, ut ſæpiùs vel teruncii causâ Numinis iram pœnasqve poſt hanc vitam animas manere juſtiſſima ſeveritate pronuncient. Res profectò ſanctiſſima! ſed quæ hoc habet imperfectionis, qvòd privatorum ferè conſcientiam attinet, Regum transmittit. Operæ pretium eſſet, docere magnos homines, divinas leges etiam ipſis latas, & inferorum ſedes non plebeja tantùm ſcelera, ſed Regum etiam ambitionem & avaritiam expectare. Diſqvirendum eſſet, an jure gladius regius hypothecam uſurpet in omnes illorum Principum ditiones, qvi potentiâ minùs valent? an ſalvâ pietate ſuam ſecuritatem Principes collocent in inopia & miſeria civium ſuorum, per mille tributorum & exactionum rapinas comparatâ? an juſtitiæ, ſine qvâ magna regna magna latrocinia
ſunt,

ſunt, conveniat inter immeritas gentes odiorum ſemina jacere? principum ſociorum amicos largitionibus ad proditi domini ſcelus ſolicitare? multare interdum in cautionem innoxios? vulgi negligere injurias, ſi bello utiles viri eas intulerint? an denique Deo uti benigno poſſint qui ambitione vel avaritia ducti, bellis & occiſarum gentium glorioſo delectantur ſcelere: qui vel ob læſam authoritatem & ut hodiè loquuntur *reputationem* ſuam, vel oppiduli alicujus commoditatem, imò qui nullam ob cauſam hominem rem ſacram & Dei imaginem viliſſimi purgamenti inſtar ad cædem exponunt, & homicidiis atque rapinis divina humanaque omnia miſcent. Nimirum pro ciconia pietatis, & hippopotamo juſtitiæ typo, quæ duo Ægyptiorum Regum ſceptra inſigniebant, vulpes & leo, fraus & vis ſceptra ferè regere ſolent. Ut non inſubtiliter quidam Satyricus leges olim ſanctiſſimè habitas, *honeſtè*

vi-

vivere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere, non minus qvàm legem Æliam Sentiam & Juniam Norbanam prorſus hominum moribus ſublatas eſſe dicat, mireturqve eas non inſertas eſſe legum abrogatarum libris. Nec minùs argutè alius, qvi ſapientum de honeſto & turpi, de virtutibus & vitiis ſententias ſimiles eſſe dicit, vetuſti operis numiſmatis, qvæ qvamvis magni æſtimentur, & tanqvam rarum aliqvid magnificentiam poſſeſſoris oſtendant, non tamen contractuum humanorum inſtrumento funguntur. Deniqve Ludovicus Gonzaga Nivernenſis apud Thuanum liberè profitetur, ſi rogentur Principes, qvo titulo tot provincias teneant, non aliud, qvod reſpondeant habituros, qvàm eas ita à majoribus accepiſſe: & ſi lex ſit, ut Princeps à majoribus poſſeſſa, qvorũ aliam poſſeſſionis cauſam ediſſere neqveunt, reſtituere teneantur, ad ſummas anguſtias pleroſqve qvi nunc latè regnant, adductum iri.

Nobis

Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat &c.) Pomponius I.C. (*in l.11.ff. de orig. jur.*) tradit, initio civitatis populum ſine lege certâ primûm egiſſe: omniaqve manu à Regibus gubernata. Ipſum tamen Romulum leges qvasdam curiatas ad populum tuliſſe: qvarum etiam Dionyſius Halicarnaſſæus & Plutarchus & Feſtus meminerunt. Collegit illas, & commentario illuſtravit diligentiſſimus pariter ac eruditiſſimus Franciſcus Balduinus: cujus ad illum commentarium præfatio ita ſcripta videtur, ut hunc Taciti de principiis juris locum explicare voluiſſe videatur.

Numa religionibus & divino jure populum devinxit] v. qvæ dixi ad lib. 1. verb. *ut ſunt mobiles &c.*

Queis etiam Reges obtemperarent.] Nunqvā mihi placuit philoſophia, qvæ paucis ſyllogiſmis omnium Regū ſceptra laceſſere & periculosâ curioſitate diſputare audet: an legibus ſolutus ſit Princeps? qvatenus præceptis ejus paren-

rendum? quæ conditiones tyrannum faciant? an malus Princeps è medio jure tolli possit? & quæ consimilis audaciæ quæstiones sunt.

Corruptissimâ Repub. plurimæ leges.] Iniquus& ingratus mihi Justus Lipsius videtur,qui neque Justiniano ob compositos juris, quo utimur, libros, nec Lothario Imperatori ob reductos eosdem in lucem usumqve hominum multam deberi gratiam arbitratur. Nec enim verum est quod ipse ait, ex multis legibus ortas esse tot litigia, tot patronorum fraudes, jurisque cavillationes. Hominum ea improbitas est: haut minor, imò major futura, si paucioribus uteremur legibus. Quippe leges pleræque ex occasione latæ sunt, ut darent formam finemque controversiis, quæ ex juris scripti defectu emergebant. Nunc quod introductum est ad finiendas lites, ad statuendum jus certum,ad præcidendas jurisperitorum disputationes, quomodo dici potest dispu-

disputationi litibusque causam dare? aut quomodo dici non debet, majores semper patronorum advocatorumque fore fraudes, si pauciores forent leges, quam quæ negotiis sufficerent? si omne jus in incerto esset, ideoque patronorum disputationem exigeret. Quæ enim certo jure nituntur, certamque semper habuerunt interpretationem, nullâ hominum fraude, nisi etiam judex corruptionibus pateat, eludi possunt. Fraus, & cavillatio in incertis valent. Porrò, quod ajunt, ut multi medici pestilentis aëris, sic multas leges ægræ civitatis esse argumentum: verum id quidem est. Sed non ægra civitas aut corrupta est, quia multas habet leges: sed multæ sunt leges, quia ægra Civitas est. Felix vitæ facilitas, quâ *vetustissimi mortalium nullâ adhuc malâ libidine, sine probro scelere, eoque sine pœna aut coercitationibus, agebant.* Sed morbis tamen grassantibus remedia prudenter esse quæsita, & ex malis moribus bonas esse natas

leges

leges aliqvod eſt in malis ſolatium: & habenda Romanis boniſqve Imperatoribus gratia, qvi ad hujus vitæ turbas componendas tantum nobis reliqverunt & conſilii, & judicii & æqviſſimæ rationis. JESUS CHRISTUS Dominus ac Legislator ſummus, ipſa Patris Sapientia duas nobis ex cœlo leges attulit: *diligito proximum ut te ipſum.* &: *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*: qvibus univerſa Chriſtiana jurisprudentia cõtinetur. Verùm cum in tanta hominum improbitate, humanæqve naturæ imbecillitate rari ſint qvi ita affectibus expurgatum habeant animum, ut eâdem caritate alios ac ſe proſeqvi velint; oportuit, ubi mali radix extirpari non potuit, ſaltem caveri, ut quàm minimè ſerperet, noceretqve. Itaqve leges latæ ſunt, non qvæ bonos perfectosqve homines efficiant, ſed qvæ ne mali eſſent, providerent. Nec pertinet huc qvod Tacitus corruptiſſimâ Rep. plurimas leges fuiſſe aſſerit. Non enim is ho-

rum

rum verborum sensus est, qvasi multæ leges corruptam Remp. faciant sed in corruptâ Rep. Romana plures latas esse leges non tuendæ libertati & firmandæ concordiæ. *sed dissensione ordinum, & adipiscendi inlicitos honores aut pellendi claros viros, aliaq; ob prava* Nam in repub. factionibus scissâ leges non ad publicam utilitatem, sed pro ambitione illorum qvi plus possunt ferri usitatum est. Ergo, ut verum est, corruptissimâ Repub. plurimas leges fuisse: ita non licet conversione propositionis dicere, plurimas legos facere corruptissimam Remp.

Gravior remediis, quàm delicta erant] qvomodo etiam de Sulla Lucanus ait. (*lib.2.*)

---dumque nimis jam putrida membra recidit;
Excessit medicina modum; nimiumque secuta est.
Quà morbi duxere, manus perire nocentes
Sed cùm jam soli possent superesse nocentes.

Sua-

Suarumque legum auctor idem ac eversor.] ab omnibus annotatum est, quod Cleon apud Thucydidem ait; (*lib.* 3.) satius esse malas sed immotas habere leges, quàm bonas, & instabiles. Nam & sua legibus reverentia perit: *& super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim provisum: & quæ convertuntur in deterius mutantur.* (*Tacit.* 14. *annal.*) Vide tamen quæ scripsi ad lib. 6. verb. *reputante Tiberio &c.*

Et in continua per viginti annos discordia, non mos, non jus, deterrima quæque impunè, ac multa honesta exitio fuere.] Hi corrupti status popularis fructus sunt, in quo sæpe ad imperitos aut ignavos populi levitas defert fasces: ubi factionibus, invidiâ, impetu, rapiuntur vulgi studia: ubi ad seditiones, ad furorem, ad captandi populi atque fallendi consilia aptare se solent improbæ ac factiosæ mentes: adulatione, obsequio, suavitate orandi: ubi plerumque ingens virtutis specimen est, ab imperita multitu-

titudine malè mulctari; ubi denique *deterrima quæque impunè ac multa honesta exitio sunt.*

Atque ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu Mæcenatem æmulatus sine dignitate Senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteiit.] Procerum in aulis duplex conditio est, alii Crateres, alii Hephæstiones sunt. Quidam, qui nullis magistratuum, dignitatumve appellationibus insignes, summâ tamen & intimâ Principum animis inhærent; alii, per quos Princeps præcipua reipublicæ momenta procurat, quibus externas res atque civiles credens, in arcanis consiliis potissimum fidem habet. Hi verò quamvis sic ad se trahant ac propemodum suas faciant altas illas & salutis omnium curas, ut non tàm Rep. egeant, quàm suis officiis deinde Respublica; tamen primi illi, apud eos maximè Principes, qui à negotiis abhorrent, ferè plus possunt. Interdum voluptatem consectari, jocis

ludiſque incumbere illis ſolis licet. Etiam ſupercilio in dominos uti, & penè regnare (modica tamen nec longa contumacia) Princeps haud rarò accendit; quàm amare volentes, tam amari. In tam altum producti, & tam amati à Principe, quod non obtineant? quas non opes cumulent? ut ſi à tanto deinde apice excidant, ſaltem felix priſtinæ potentiæ monimentum ad reliquæ vitæ ſecuritatem duret. (v.10. *Barcl.in Icon.anim*)

Copiaque & affluentia luxu propior. Superat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eò acrior, quo ſomnum & inertiam magis oſtentabat.] Et hi habentur homines ad regiæ mores facti, qui verſatilem animum omnibus negotiis, ſeriis juxta ac ludieris applicare valent. *Die in alle Sattel gerecht ſein.* Contra ineptos æſtimant, qui in lupanari caſtitatem, & inter temulentos bacchantium cœtus ſobrietatem profiteri volunt. Et ſanè Hetruſcus Politicus

(quam-

(quamquam impiè) necessarium esse scripsit, posse, si occasio tulerit, esse crudelem, infidum. Quomodo Sejanum Tacitus descripsit. (*4. Annal.*) *Corpus illi*, inquit, *laborem tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator: juxta adulatio & superbia, palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido: ejusque causâ modò largitio & luxus, sæpiùs industria ac vigilantia &c.* Et de Sapore Rege Persarum Ammianus Marcellinus: (*lib. 28.*) *cùm sibi conduceret humilis aut elatus.* Tacitus de Licinio Muciano: *luxuriâ, industriâ, comitate, arrogantiâ, malis bonisque artibus mixtus, nimiæ voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes, palam laudares, secreta malè audiebant, sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas variis illecebris potens &c. lib. 1. histor.*) Idem de T. Vinio: *pravus aut industrius eâdem vi, prout animum intendisset.* (*1. hist.*) Et de Vespasiano, Titoque ejus filio: *tribuni centuri-*

onesque & vulgus militum industriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsumebantur. (*1. histor,*) Ego; ut industriam, solertiam, vilgilantem semper & intentum rebus animum probo, ita, istam virtutum & vitiorum callidam mixturam tanquam Christianæ pietati & honestati civili adversam non laudem, sed vituperium, imò pœnam mereri arbitror. Certè Deus, cui *simplices & sinceri corde* placent, non impunitam sinet.

Somnum & inertiam magis ostentabat.] Quod sub tyranni, cui omnis magna virtus formidabilis est, imperio omninò necessarium est. Tunc enim *inertia pro sapientia* habetur. L. Brutus affectæ mentis vitium simulavit (*Liv.*) Domitianus simplicitatis ac modestiæ imagine studium literarum & amorem carminum simulavit, quò Titi fratris æmulationi subtraheretur. (*Tac.* 4 *hist.*) Mahumetes Tertius Turcarum Imperator, cùm privatus adhuc degeret ob arro-

arrogantiam & ferocitatem, patris animum tanta ſuſpicione pupugit, ut is filium è medio quavis ratione tollere conſtitueret. Cujus rei cùm à matre Mahumetes certior factus eſſet, adeò vitæ inſtitutum ſeu mutavit, ſeu mutaſſe ſimulavit, ut venereis immerſus voluptatibus nullius magnæ cogitationis capax amplius videretur. Ita à patre ſuſpicionem, à ſe periculum abegit. (*Laz. Superant. in Othom.*)

Fato potentiæ rarò ſempiternæ: an ſatias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos cùm jam nihil reliquum eſt, quod capiant.] Ut rutilans fulguris nictus, quamuis cum fragore tonitruum uno eodemque momento nubes perrumpat, priùs tamen oculos ferit, quàm tonitru audiatur: & ut antè ſanguis quàm hiatus vulneris cernitur: ita apud Reges delati plerumque ante ruunt, quàm ſe ruere ſentiant. *Ignis amoris regii plurimos in cineres redegit.* Cauſas & remedia adeò præcipitis mali indagare operæ

pretium eſt. Prima eſt inſtabilis Fortunæ genus, nunquam conſtanti beneficio quenquam dignatus : *fato potentia rarò ſempiterna.* II. Altera eſt levis Principum, & vel nullo vel levi fundamento nixa , atque temerè plerumque in hos aut illos propendens inclinatio : quæ cùm fervet maximè , neſcio quo fato nunquam tepida plerumque in frigidiſſima priſtinæ gratiæ oblivione deſinit. Nam Reges ſi verum loqui licet, apud quos ſemper aliqui nimiū poſſunt, ferè mutabili amandi dulcedine feruntur in diverſa. Caſu amicitias auſpicantur, tædio deponunt: & novâ familiaritate reficiunt animum in veteris conſuetudinis nauſeâ faſtidientem. Quidā ex iis, ut in morbis ex calore in contrarium frigus rapti finem amoris odium faciunt, intēpeſtivis affectibus ſēper captivi aut crudeles. Modeſtiores ſūt, qui contenti ſuperducere neglectis ſed nō violatis prioribus, novos amores; tamē indignatione, ambitu , rixis regiam ſuam

am implent. Diutiùs quidem ſed non tutiùs aut fidelius amant, qui ad negotia & ſublimitatem curarum caligare ſe conſcii, admovent oneri quem potiſſimum putant, nec res magis quàm ſeipſos ei tradunt; triſtiſſimo ſæpè fato: quia vix ſapientiùs eligere, qui ſe regat, quàm ſeipſos regere norunt. Cæterùm non amare modò hunc ſolent, ſed vereri, ſuſpicere, timere objurgātem: donec iſte oblitus ſe precariò regnare tyrannidem nimis intēderit; aut ipſe Rex eodem errore ingenii neſcientis libertatem, alium mirari inceperit (10. *Barcl.* 1. *Arg.*) Inde ſi Princeps ita facilis ſit, & quocunque ſe applicet, ut brevi ita cœcâ & vehementi amicitiâ incumbat, qui ab eo amantur, memores inundari ſe altiſſimo æſtu, ſed in ſuum Oceanum ſtatim redituro, quàm avidiſſimis pectoribus de illa felicitate bibere ſolent. Neq;enim laſſare hunc amorē flagitatis muneribus timēt qui etiā niſi tēpeſtiva celeritate excipitur, ut vina ætatē nō fe-

rentia, inutili veterno consenescit (10. *Barcl. in Icon. anim.*) Sanè opulentissimæ venationis genus est explorare intimos Regum motus, eosque vel vera vel ficta imitatione exprimere. Ita enim naturâ comparatum est, ut quibus quisque studiis capitur, ea in illis amet. Infinita dulcedine ligata est ab omni parte gratia inde nata. Sed non durabilior illa est, primi veris floribus, qui quanquam varia & discolori amœnitate intuentium oculos & animos rapiant, tamen mox decidunt, & hominum cæterorumque animantium pedibus calcantur. Nam ut haut facile duos invenias homines, qui per omnia eadem velint, sentiantque: ita studia, moresque hominum tempore, consuetudine, fortuna mutantur, atque adeo sæpè in contrarium transeunt. Porrò ubi ex eo aliquis amatur, quòd aulicis flagitiis & inclinationibus Principis ministrum se præbet; accidit plerumque, ut levi post admissum scelus gratia, dein gravio-

viore odio ſit. *Nam graviorum facinorum miniſtri quaſi exprobrantes adſpici ſolent.* (*Tacit. 14. Annal.*) Ipſi qvoqve Principes, quamvis id ſemper velint, qvò eos licentia, qvò cupiditas vocat, poſtremò tamen ad honeſtum vel invitì reſpectant, & publicâ civium famâ pudefacti ſuum peccatum ſua flagitia in eo puniunt, qui turpibus miniſteriis mollivit viam, quam ad vitia ducentem obſitamqve infamiâ pudor prohibebat experiri. Qvanqvam autem Principum inclinationes, tanqvam nullis cohibitæ pœnis, variè ſint, præcipuæ tamen & communiores ſunt, Amor, Crudelitas, Avaritia. Amor, ut affectuum vehementiſſimus, ita leviſſimus eſt & qvàm maximè inconſtans. Ut inde qui ſe ſocios, teſteſqve & miniſtros iſtis obſcœnitatibus præbent de gratiæ diuturnitate malè ſecuri eſſe poſſint. Crudelitatis miniſtri ut exprobrantes à Principibus adſpiciuntur, adeoq; haud rarò omnis ſævitiæ infamia in hos exonera-

tur; quod Remiri Orci, Antonii Perezii, Cn. Pisonis exemplo alibi demonstravimus. Avaritia, quamvis cum annis crescat; tamen magistros istos excoriandi populos non tam amare, quàm quod sibi utiles sciunt, illis utuntur Principes; quos oblatis in eam operam recentibus, affligere postmodum solent. Quemadmodum Vespasianus Procuratorũ rapacissimũ quemq; ad ampliora officia ex industria solitus est promovere; quò locupletiores mox condemnaret; quibus quidem vulgò pro spongiis dicebatur uti, quod quasi siccos madefaceret, & exprimeret humentes. (*Sueton. in Vesp.*) Et cum frequentissimæ sint populorum ob tributorum acerbitatem avaritiamque Principum rebelliones, non est accommodatior ratio sedandi illas, quàm si sævienti populo isti exactionum tributorumque novorum inventores objiciantur.

III. Præterea apud infensum virtuti & gloriæ suorum Principem certissima exitii

exitii cauſa eſt ipſa virtus. Nihil enim ille magis metuit quam quâ deſtituitur, virtutem. Hęc illi vultus Gorgonei torvitas eſt. Hinc illa Neronis, apud Senec (*in Octavo*) vox; quicquid excelſum eſt, cadat. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine ſunt (*Vac.* 1. *hiſt.*) ſiniſtra erga eminentes interpretatio; nec minus periculum ex magna fama quàm ex mala: (*Tac. in agr.*) & ex nulla re major ſecuritas, quàm inertia. (*Tac. in Agr.*) Apud unum Tacitum innumera ſunt illorum exempla, quibus non crimen ullũ, aut querela læſi cujuſquã, ſed virtus, gloria, familiæ claritudo, & multa militaris fama exitio fuerunt. Julianum quoque Cæſarem inviſum Conſtantio reddiderunt quaſi per benevolentiam ab invidis ac malevolis jactatæ voces; JULIANUS ALEMANNIAM DOMUIT; JULIANUS URBES GALLIÆ INCITAVIT, &c. (*Mamer. in Paneg.*) Et aliud ſimile exemplum de Alexio Protoſtratore

extat apud Nicetam Choniatem qvarto annalium. Assyriorum Rex ille, cum qvo Cyrus major bellum gessit, & qvem apud Danielem Vatem Baldassarem vocari opinor, Gobriæ Satrapæ filium hasta transfixit, non aliam ob causam, qvàm qvòd in venatione ursum & leonem certo ictu percusserat, cum regis jaculum aberrasset, (*Xenophon.* 4. *Cyrop.*) Idem alterius cujusdam purpurati filio testiculos eximi jussit: qvòd regia pellex illum inter egregia pulchritudinis exempla censuerat, felicemqve fore dixerat, qvam ille conjugem habiturus esset. (*Xenophon.* 5. *Cyrop.*) Et sanè hoc omnibus Principibus ingenium, hæc natura, ut se potiorem haut æqvo animo ferant. Hadrianus Imperator, qvamvis esset oratione & versu promptissimus omniumqve artium peritissimus: tamen illarum professores semper ut doctior risit; contemsit, obtrivit. (*Spartian. in Hadrian.*) Valentinianus eruditos omnes odio perseqve-

ſeqvebatur, & divites & nobiles, & fortibus detrahebat: ut ſolus videretur egregiis artibus eminere. (*Ammian. Marcell.* 30.) Ludovicus de Sylva vir erat prudentiſſimus, & Emanueli Luſitaniæ Regi in paucis charus. Illum Rex, cùm à Pontifice veniſſent, literæ latinè qvàm elegantiſſimè ſcriptæ, reſponſum componere juſſit; ſe qvoqve (affectabat gloriam benè ſcribendi) idem tentaturum. Ludovicus, qvanqvam invitiſſimus cum Rege ſuo de ſcientiæ principatu contenderet; neceſſitati tamen paruit, & ſcriptum à ſe reſponſum poſtero mane Regi, qvi & ipſe idem conatus erat, tradidit. Rex ut vidit illud legitqve, convictus ſuo elegantius eſſe, reſponſi loco ad Pontificem mitti mandavit, ſuppreſſo nec oſtenſo cuiqvam ſui ingenii conatu. Ludovici tamen vehementiſſimis precibus dedit, ut inſpicere liceret; qvi exiens aula, nunqvam eò reverſurus, domum feſtinus perrexit: &, qvanqvam meridies eſ-

ſet,

ſet pro ſe, duobuſque filiis tres equos inſtrui juſſit: deductoſque ne quidem priùs ſumpto prandio filios in apertam quandam planiciem his verbis allocutus eſt: cariſſima pignora, alibi nobis noſtra fortuna conſectanda eſt. Hic enim, uti Rex me illo plura ſcire cognovit, non eſt, ut benè nobis fore ſperemus. *Anton. Perez. in Epiſt. quadam Hiſpanica ſcripta ad Lermæ Ducem*) Rodericus Gomezius Sylva, qui in Philippi aulâ omnia poterat, à prudentiſſimo quodam ſene accepiſſe ſe dixit ex ſacris literis acceptum præceptum: *coram rege noli videri ſapiens.* Et Albæ Dux ajebat, Sylvam illum, non quòd aliis conſilio & gerendæ reipublicæ ſcientiâ præſtaret, tantum apud Philippum valuiſſe, ſed quòd illo præcepto ſapientiſſimè utebatur. In conſiliis, quibus Regem ſuum inſtruebat, in colloquiis, quę cum illo habebat, caviſſe, ne ſciret ſuū Regis prudentiam ſuperare videretur. Primum & principale inſtrumentum, quo

quo Principis animus ad audiẽdi patiẽtiam disponitur & præparatur, esse adulationis, quæ sapidissimus ingenii humani pastus est, particulam; quâ Principes solos se sapientes haberi, solos rerum & consilii potentes persuadeantur. Indeque Sylvam, quanquam procuraret, ut boni eventus consiliorum suorum fructus haberentur: talem nihilominùs negotiis speciem circumdedisse, ut illa cœptorum felicitas non tàm à sua prudentia, quàm fortunæ indulgentia quadam, comitante sedulitatem fideq; suam provenisse videretur. Hac arte Regis erga se amorem in majus provexisse; non aliter ac in ludo, qui fortunæ victoriam debet, sive indignatione victi lucrum reportat; qui suis artibus vicit, inimicitias plerumque sortitur. (*Anton. Perez. d. ep.*)

Sed nec semper injuria Principum gratiam mutat. Sæpè etiam illi ipsi gratiosi sua culpa sibi fortunæ fugã admovent,

vent; seriùs, si saperent, recessuram. IV. Quidam ex iis non æstimato domini ingenio, causam, qua amantur, negligunt colere. Alii adhuc cruda & recentia domini studia, tanqvam nondum præparati ventriculi robur importuno usu obruunt. Quosdam ignoratio satietatis decepit: qui quanquam circumfluentes omnis fortunæ muneribus tamen dominum in novæ alicujus amicitiæ illecebras declinantem, tanquam injectis manibus retinent, proclamantque ad promissi amoris vindicias. Ita qui de gratiæ statione recedere ad magnificum otium poterant, rapi malunt, quàm abire. Quid vesaniam dicam, cùm in levia ingenia hæc felicitas cadit; quæ adversus minores humanitatem, adversus majores reverentiam exuere solent. Novimus, quàm benè Solis curru Phaëthon usus sit, aut Icarus pennis. Quidam nullo tot munerum, totque beneficiorum, quibus ornati sunt, respectu in ipsum Principem scelera-

ſcerata conſilia inire auſi ſunt. Cujus rei exemplum, ut infinita alia præteream, eſt in Sejano; de quo libro ſequenti plura notabimus. Sunt, qui dum ab externis Principibus penè ut pares ambiuntur, non intelligentes ſollicitari ſe ad proditi domini ſcelus, conſilia, quæ tegi oportebat, aliis enunciant. Alii ſuperbia, faſtu, avaritia odium Optimatum, aut populi in ſe concitant. Omnis enim error. Omne in adminiſtranda repub. delictum, omnis vectigalium, tributorum, aliorumque onerum impoſitio gratioſis in aula viris, &, ut Amm. loquitur. (*lib.* 38.) *formatoribus imperii* adſcribitur. Quibuſdam capitale fuit, objeciſſe & exprobraſſe merita. Nam eò uſque læta ſunt merita, dum videntur exſolvi poſſe, neque exprobrantur; ubi multum antevenêre & ambitiosè jactantur, pro gratia odium redditur. Nihil citius ſeneſcit gratia, & memoriâ beneficiorum; quæ quò majora ſunt, eò ſæpiùs ingratitudine penſan-

ſeantur. Quippe qui ea remunerando perſolvere aut non vult aut non poteſt; vel oblivione vel animo ſuo imperando, ut credat non tanta fuiſſe, qualia æſtimantur, illorum memoriam abjicit. Poſtremò, quos eò reductos ut alieno beneficio indigerent, pudet, accepiſſe ſe illud indignantur; adeò, ut plus apud illos poſſit odium ob eam, in quam inciderant neceſſitatis memoriam, quam beneficii accepti recordatio. Non igitur benè rebus ſuis conſulunt, qui meritorum diuturnique ſervitii ſuperbiâ fidentes verbis etiam & querelarum acerbitate Principum ſuorum ingratitudinem arguere audent. Horum enim ea natura eſt, ut cogi nolint. Etiam quæ debent, cùm ſolvunt, liberalitati adſcribi volunt; & qui repoſcit inciviliter quod expectare debebat, pro gratia odium & exitium invenit. C. Silius, cùm immodicè jactaſſet, ſuum militem in obſeqvio duraſſe, cùm alii ad ſeditiones prolaberentur, nec manſurum Tiberio
impe-

imperium, si suis quoque legionibus cupido novandi fuisset, ad mortem adactus est. Destrui enim per hæc fortunam suam Cæsar, seque imparem tanto merito rebatur. (*Tac. 4. an.*) Quo accedit & illa ratio, quòd benè gesta etiã à suis ducibus sibi adscribi Principes volunt. Apud Romanos bellorum duces trophæis non suum sed Principis nomẽ inscribebant. (*Tacit. 2 an. ubi de Germanico,*) Et in operibus publicis, qui nomen suum sine Principis mentione scripsissent, majestatis tenebatur obnoxius (L. x. C. *de oper. publ.* Et Germanis sua fortia facta gloriæ Principis tribuere præcipuum sacramentum erat. (*Tacit. in German.*) Apud Mauritium Imperatorem Georgius quidam ad Persarum Regem pro pace legatus magnum adiit periculum, quòd imprudenter gloriatus esset, Regem Persarum non Imperatori, sed suæ prudentiæ pacem indulsisse. (*Theophilact. Simocatt. 8. hist.*) In Belgio cùm Ferdinandus Albæ Dux statuã sibi

cum

cum superba inscriptione posuisset, dejici illam Philippus Rex jussit (*Conestag. 4. hist. de bell. Belg.*) Et Consalvus Magnus cum liberalitatis terminus incautè transgressus Neapolitani à se subjugati regni proceres donis, beneficiis, denique comitate à genio Hispanorum tantoperè aliena, sibi devinxisset, & quę Regem decebant, ipse gessisset, abductus ex regno in Hispania inglorius obiit (*5. Boççal. Cent. 38.*) Ut non sine ratione Cyaxares Medus apud Xenophontem (*5. Cyrop.*) dicat, injurias populo suo illatas tolerare se posse, magna beneficia non posse. Quemadmodum enim, inquit ille si quis canes tuos tales pascendo curandoque reddat, ut illum magis quàm te norint, aut si quis ministros tuos beneficiis tales efficiat, ut ipsius esse malint, quàm tui, aut si quis uxorem tuam obsequiis sic demereatur, ut tandem efficiat eam sui magis, quàm tui amantem, ingrata tibi futura est & invisa beneficentia: ita injuriam Prin-

cipes

cipes existimant illa, quibus populorum studia in alium derivantur, beneficia. Apud Augustum duo erant ferventissima gratia, M. Agrippa, & Cornelius Gallus. Et hic quidem insolenter elatus, statuas sibi per universam Ægyptum ponere, sua acta pyramidibus inscribere, denique eo vecordiæ labi, ut in ipsum Augustum vanissimis verbis detonaret. Igitur exulare jussus damnationem morte voluntariâ prævenit. At M. Agrippa, etsi Cæsari gloriosarum actionum auctor & præcipuus adjutor esset, nihil tamen ejus gloriæ sibi arrogabat: honoresque in se collatos non in suum commodum, sed in Augusti & reipublicæ gloriam convertebat: operibusque publicis à se extructis non suos, sed Augusti titulos inscribebat. (*Dio Cass.* 53.) Commissa pugna navali cum Sexto Pompejo, satis habuit fugasse hostes, nec eos ultra insecutus est. Dicebat enim, hunc esse plerisque Principibus morem, ut nolint

lint qvenqvam ſeipſis præſtantiorem haberi: ideoqve eos pleraſqve res, ubi haud magno labore ſit ſtatura victoria, ſuo ductu atqve auſpicio gerere, contrà difficilia & impedita aliis committere: ex qvibus ſi ſe illi feliciter expediverint, titulum rei benè geſtæ tamen ſibi ſolis adſciſcere. Proinde duo hæc eũ, qvi incolumitatis ſuæ curã gerit, obſervare debere: ut negotio difficili præfectus id, ſi fieri poteſt, à ſe amoliatur: qvod ſi neqveat, benè geſtæ rei nomen Principi conſervet. (*Dio.49.*) Agrippæ mores Cn. Agricola expreſſiſſe videtur, qvi nunqvam in ſuam famam geſtis exultavit; ad authorem & ducem, ut miniſter fortunam retulit. Ita virtute in obſeqvendo, verecundiâ in prædicando extra invidiam, nec extra gloriam erat. (*Tacit. in Agric.*) Ex Britannia maximis rebus geſtis reverſus Romam, ne notabilis celebritate & freqvẽtiâ occurrentium introitus eſſet, vitato amicorum officio noctu in urbem, no-

ctu

ctu in palatium venit: exceptusqve brevi osculo & nullo sermone turbæ servientium immixtus est. Et ut militare nomen, grave inter otiosos aliis virtutibus temperaret; tranqvillitatem atq; otium penitus auxit; cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorũ, comitatus: adeò, ut pleriq;, qvibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoqve Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur. (*Tac. in Agric.*) Est igitur omninò necessarium, gloriam egregii cujúsqve facinoris non nostræ prudentiæ aut virtuti, sed Principi adscribere; tantum abest, ut ei servitia nostra exprobrare liceat. Qvemadmodum enim, qvi catenis alligati sunt remigio, cùm, ut loqvitur Comicus, mortui boves incursant terga ipsorum, non reverberando, non minis, non qverelis, qvicqvam proficiunt: sed mœstâ oculorum humilitate, & miserabili, omnibusqve precibus efficaciori intutu, atqve interdum piscis

aut

aut cancrorum maritimorum à ſe captorum dono navarchum ad pietatem commovent; ita qui ad immitia aularum tranſtra condemnati ſunt, dominorum injurias, contemptum; oblivionem non murmure & apertâ indignatione excipere debent: ſed acceptis conſtantis fidelitatis remis everberare fluctuum adverſantium pertinaciam; iſtaque conſtantiâ Principis oculos ad officiorum ſuorum memoriam advertere; qui tam diù fuiſſe immemorem fidiſſimæ ſervitutis, erubeſcet tandem, & uſuras ob moram maximas præſtabit.

V. Inclinatum ad lapſum ſuâ vel alienâ culpa impellit omnino æmulatio & invidia, perpetuus excellentis virtutis comes, omnis magnitudinis tortor & carnifex. Accedunt populorum murmura & querelæ, quibus tanquam teſtibus utitur invidia: quæque animum Principis quantumvis vehementi amori obnoxium mutare, quæ judicium

ejus

ejus non minus, quàm furiosa ventorum rabies maris tranquillitatem commovere possunt. Nec effugium est hîc nisi per innocentiam & modestiam. Innocentiam volo, ut aulicus omnia domini negotia procuret cum fide, & ex commodo ipsius domini. Modestiam omninò requiro, quòd invidia ut superbiâ & arrogantiâ accenditur, ita minuitur aut extinguitur humanitate, affabilitate, comitate, familiâ domi ut non sordida, ita nec splendida nimis. Cardinalem Spinosam, cui nihil non tribuebat Philippus Hispaniarum Rex, æmuli everterunt, incitando Regios ministros, clientes, universos denique, ut solum colerent, solius ædes frequentarent, solius jussa spectarent, adeò ut nec Regi, nisi Cardinalis adnuisset, parerent. Igitur ab Rege aulâ dimissus est. Antonius Perezius à cœlesti nuncio, veri Regis ministro in hoc malum accepisse se remedium ait: quod extat in S. Ioannis Apocalypseos capite decimo

nono. Cùm Joannes Apoſtolus ad pedes Angeli cujuſdam illum adoraturus ſe abjicere vellet, Angelus interceſſit his verbis: *cave feceris, conſervus tuus ſum*. Inde aulicus quoque quod ſibi utile, ſumat, & quanto demiſſiori cultu adorari ſe à gentibus videt, tantò magis illos ſibi nocituros honores repellat; & non magis alios, quàm ſe Principis miniſtrum eſſe cogitet. Sic enim, (ita argumentatur Perezius) Optimus Maximus Deus, cujus infinita gloria eſt, qui unico nutu necavit omne animal orbe aquis ſubmerſo, & cùm tempus adveniet ignibus vaſtis torrebit incendetq; mortalia, cunctaque in antiquum chaos vertet; ſi, inquam, omnia potens Deus ſocium adorationis, quâ ſolus colendus eſt, non admittit: quantò minus Reges & Domini mortales, quorum eſt ita limitata poteſtas, ut in comparatione divinæ potentiæ nulla ſit, quenquam ſibi æqualem ferrent animo? Adſit ergo aulicus negotiis quieta

cum

cum industria:nec pedissequorum, cæteriq; domestici instrumenti superbiã affectet, aut clientũ longũ semper post se agmen trahat, imò, si sapiet, invidiæ minuendæ causâ, nõ admittet vana ista.

VI. Postremò, si tàm gratiosus virtute & fortuna meruerit, ut Principi, cujus favorem nullis intermixtum simultatibus semper habebat, superstes sit: accidit tamen plerumque, ut illa gratiæ hereditas in successorem non transeat. Nam & ea negotiorum interdum ratio est, ut hi tales imperiorum formatores, sive imprudentià, seu consultò, & haut raròPrincipis cui plerumq; suspectus est, quicunq; proximus regno destinatur, voluntate successorẽ offendãt: quarum offensarum acris deinde in vindictam memoria servatur. Et si maximè hoc nõ fuerit, qui novus Princeps est, suis, qui privatum coluerant, vicem reddere, sibique notiores & propiùs hærentes honoribus, dignitatibus, muneribus conciliare studebit. Opes de-

niqve cumulatæ, & invidiosa defuncti Principis liberalitas vel æmulos vel successorem ad repetendum, unde inopiæ causa est, accendere possunt. Et sanè à me nemo remedia huic malo discet. Nam qui adhuc privatum offendit, quibus officiis regnantem sibi reconciliare potest? cùm plerumque acceptæ olim injuriæ memoria adversus recentia beneficia prævaleat. Exigi aulâ, procul negotiis haberi ad magnificum, aut saltem non inops otium dimitti non pœna æstimari, sed præmium debet. Denique contra invidiam, quæ ex immensis opibus oritur, nisi illæ occultari aut elevari poterunt, *una defensio occurrit, quòd muneribus Principis obniti non debuimus.* (*Tacit.* 14. *Annal.*) Aut, qvanqvam id durum sit, traditis, qvorum fulgore præstringimur qvies redimi debet. Ea voluntariæ cessionis gratia erit, ut relictis necessariis vitæ instrumentis saltem non egenum ævum (nam & avaritiæ crudelitatisqve famam metuet Princeps) transigi necesse sit. Exem-

Exempla & historias illorum, qui sive suâ, sive aliena culpâ ex summo aulæ loco in imum præcipitati sunt, si referre omnia, aut pleraque vellem, justi voluminis opus foret. Notæ sunt Parmenionis, Clyti, Philotæ indignæ neces apud Q. Curtium. Sejani historiam Tacitus & Dio Cassius recensent. Memorantur Plutianus apud eundem Dionem, Vetronius Thurinus apud Lampridium; Apelles apud Polybium, Belisarius apud P. Crinitum (si tamen vera sunt, quæ ille de eo jam sene ostiatim stipem colligente scribit in libris de honesta disciplina) Stippiota Theodorus apud Nicetam Choniàten; apud recentiores Petrus de Vineis, Alvarus de Luna, Thomas Vuolsæus, David Rizius, Antonius Perezius, Paulus Scalichius, alii. Denique ludorum ejusmodi frequentia stuporem mitigavit. Pauci adhinc anni plura nobis, quàm lubrica aulæ via sit, documenta ob oculos posuerunt. Meminimus, in Gallia Bironi-

um & Concinum AncræMarchionem; in Hiſpania Lermæ Ducem; in Anglia Sommerſetum;in Belgio OldenBarneveltum; in GermaniaMelchioremCleſelium ; omnes de ſumma dignitatis arce deturbatos : & hic tamen nunc ſummo cum honore Viennam rediturus ſperatur : quod olim quoq; Ulrico Ciliæ Comiti accidit. Is cùm diu Ladislaum dominum ſuum rexiſſet, tandem jubente Rege, nitente Auſtriâ nobilitate,& præcipuè Eizingero; comitante illum, ne à plebe violaretur, Alberto Brandeburgenſi; probroſis dictis oneratus, aula exceſſit. Idem tamen Regi poſtea reconciliatus, qui paulò antè cũ ſumma ignominia in exilium abierat, triumphantis more Viennam ingreſſus eſt,etiam extra urbem ipſo Rege obviam eunte:contrà Eizingerus,qui Principem regiæ gratiæ locum conſecutus eum dejecerat,urbe egreſſus in voluntarium abiit exilium. Et fertur Comes cognito Eizingeri diſceſſu laudaſſe hominem,

minem, quòd in tẽpore iratis aulæ nubibus tergum ſubduxiſſet. (*Gerard. de Roo. 4. Ann. Auſt. Æn. Sylv. Hiſt. Boem. c.61. & 63.*) Alia exempla lubens omitto. Unum tamen, cùm quòd varios fortunæ ludos habeat; tum etiã quod Scipionis Amirati libellus de vita Joannæ in paucorum manibus verſetur, præterire non debui. Joaña II. Neapolis Regina Gvilielmo Auſtriæ Principi (Pandulfus Gollenucius in Hiſtoria Neapolitana *(lib. 5,)* Vocat Ducem de Sterliche) nupta marito defuncto, cùm Neapolin rediiſſet, aliquot poſt annos Ladislao fratri ſine prole defuncto, in illo regno ſucceſſit. Poterat eſſe feliciſſima, niſi inhoneſtus amor, quo erga Pandolfum (Pandufellum appellat Io. Bapt. Pigna) quendam ardebat, miſerã eſſe voluiſſet. Erat ille eximia pulchritudine, cui induſtriã cæterosq; laudabiles mores jũxerat: quibus adeò ſibi Reginam devinxit, ut ſui & curarũ regiarum oblita, omnia prædam fecerit amatoris. Sanè va-

lidus erat illorum temporum rumor, etiam vivente fratre & marito cum illo consuevisse. Tandem cùm Regina populi & procerum seditionibus agitata, motuum sedandorum, & invidiæ, quæ Pandolfo ex nimia potentia & suspecta cum Regina familiaritate oriebatur, extinguendæ causa Jacobo ex familia Ducum Borboniorum nupsisset: illi primum novi regni facinus fuit, invisum æmulum è medio tollere. Reginam quoque & lecto & mensa exclusam penè in custodia habuit. Verùm imprudentia atque ignavia Regis, & fides quorundam Optimatum eam hac molestia exemerunt. Etenim Julius Cæsar Capuanus præcipuus occidendi Pandolfi Regi auctor, nullam meritis suis haberi gatiam indignatus, Reginæ in occulto promisit sua se manu, suo gladio regis invisi hausturum latus. Sed plus poterat in femina pristinæ injuriæ recordatio, & carissimum sibi caput neci datum, quàm propriæ cura salutis. Pres-

Pressis igitur consiliis, & lacrymis faciem rigans prehendere Cæsaris manum, gratias agere, ad pulcherrimum liberatæ reginæ facinus hortari, denique rogare, ut elapso triduo redeat: velle se de ratione exequendæ rei cum illo conferre. Abit ille, & Regina ad maritum, eique Cæsaris consilia aperit facturam se, ut suis auribus ordinem cogitati sceleris ex ipso Cæsare percipiat. Motus periculo Rex præstituta die in Reginæ cubiculo post lecti stragula occultatus omnia ex Cæsare audit, ad quæ dolor, & ultio, & loci, ut putabat, solitudo incitabant. Itaque per satellites comprehendi jussus Cæsar mox securi percussus est. Quo facinore deterriti alii abjectis de liberanda Regina consiliis, tuta quàm gloriam cum periculo malebant. Nam quem tàm esse dementem, ut miserias suas amantem, & fidelissimos sibi infesto marito prodentem juvare velit? Sed duo erant, Ottinus Caracciolus, & Annichinus Mormiles, (Mormellus

Collenucio dicitur) homines in quibus antiquam nobilitatem ingentes virtutes æquabant, qui altiùs in reginæ consilia penetrantes, quare Cæsaris cogitata aperuisset, conjecêre. Initâ igitur in Regem conspiratione restituere Reginam priori libertati instituerunt. Cæterùm in tanto facinore feminæ conscientiam, deterriti recenti Cæsaris exemplo, & innatam cum omni sequiori sexui, tùm ipsi Reginæ, levitatem, verebantur. Commodum Magister equitum cum regni viribus admotus quosdam compescendos aberat, & quidam ex aulicis, in paucis Regi carus, adornabat nuptiarum festivitatem; cui ut Reginæ quoque interesse liceret, orarunt conjurati, nec id Rex abnuit. Ergò solemni pompa sero diei finita, reversuram in palatium Reginam Caracciolus & Mormiles in condita multitudine plebis stipati, circumdedere; monentes, nolle nobilitatem populũq; Neapolitanum, ut ipsa ad Regem, aut veri-

veriùs in carcerem molestissimum redeat. Iret, & viris se permitteret assertu-ris illam in pristinum decus, & pro reddendo regii capitis insigni nihil non ausuris. Improvisa hæc Reginæ erat, sed gratissima violentia. Versa igitur fortuna illa sui nunc juris Regem ea conditione habebat, qua ipse Reginã antè. Sed nõ poterat ad bonam mentem reverti; quæ semel pudicitiam voluptatibus immolaverat. Otium enim, & ex felicitate licentia fecêre, ut oculos primùm, mox animum adverteret ad Ioannem Caracciolum, avita nobilitate, corporis decore, denique militari laude insignem virum. Sed multa hominis virtus, & qualescunque expirantis pudoris reliquiæ ruentem libidinem cohibeant: quæ tamen postremò desiderii sui explicandi atque explendi hanc viam invenit. Noverat Regina, (quod idem de Ferdinando Gonzaga tradit Julianus Goselinus) Caracciolum naturali quodam horrore mures aversari.

Igitur quadam die cùm latrunculorum ludo in conclavi, regio cubiculo proximo se oblectaret, ex composito ancillarum una murem vestium plicis insinuavit: quem cum ille primo excutere, dein fugere tentaret; omnes sibi præter eam, quæ ad Reginæ cubiculum aditum faciebat, portas clausas vidit. Turbatus cubiculum regium irrumpit, & petita præda in casses incidit. Regina pavorem viri jocosè exagitans, & ne scilicet vexationi se subducere posset, in illum invadens arctissimis ligat amplexibus. Quid verbis opus est? Intelligebat Reginæ vota Gracciolus: placuit amantibus sequens nox amoris furto. Ea scena dum luditur, regina novis optimatum & populi seditionibus agitatur. Sforzias maximè, vetus militiæ, & Ottinus Caracciolus, liberatæ reginæ titulo superbus præreptum sibi principem gratiæ locum dolebant. Nã Regina Joannem Magnum regni Senescalcum, quæ proxima à Regibus digni-

dignitas est, fecerat. Sed & hos motus immerita Reginæ felicitas composuit. Interim fama de illius impudicitia apud Italiæ Principes, omnia, ut solet, in majus provexerat. Qvidam perditos feminæ mores miserabantur: aliis inde contemptus; Pontifici justa indignatio. Qvi pacis artes, qvàm vim & arma valitura arbitratus convenit cum Regina, ut maritum custodiâ eductum reciperet. Joannes per speciem honoris Romam vocatus. Sforzias contra Braccium Pontificis hostem Ecclesiæ Romanæ Vexillifer dictus est. Ita dissociatis æmulis, & adultero procul relegato honori reginæ & regni saluti consultum videbatur. Verùm Sforzias cùm animadverteret, reginam parum æqvo adversum se animo esse, ut qvem absentiæ Carraccioli causam putabat; omni ope adnisus est, ut is reduceretur; satius ratus aliquo esse apud Reginam loco, qvàm nullo, Qvod & facilè perfecit. Cæterùm qvam ex amatoris reditu hau-

hauriebat Regina voluptatem, eadem Regis mariti tædium& averſationem& poſtremò odium animo ipſius inſinuavit. Unde ille ignominiæ & ludibriorum, quibus ſæviebat quotidiè infenſa uxor, impatiens in Galliam abiit, ibique monaſticam vitam profeſſus eſt. Jamqve læta viduitas Joannæ contigiſſe videbatur: cùm ecce denuò Pontifex illi ſuccenſens, quòd Braccium Eccleſiæ hoſtem ad ſua ſtipendia accivisſet, Ludovicum Andegavenſem ad ſuſcipiendum regnum vocavit. Unde Regina conſiliorum egens in ultimum ſubſidium Alfonſum Aragoniæ & Siciliæ Regem filii loco adoptavit. Sed mox ſimultate inter illos ortâ, & irritâ factâ prætextu ingratitudinis adoptione, in locum ejus evocavit Ludovicum, quem diximus. Opinio eſt, non magis ut haberet quem Alfonſo opponeret, quàm ut Caraccioli nimios ſpiritus cõpeſceret, animum ad Ludovicum paulò antè hoſtem vertiſſe. Quippe is ex familiari-

tate

tate ſumpta arrogantia& mox contemptu reginæ parum ejus dignitatis reverens videbatur. Et aderant callidi in aula homines, qui adhuc dubitantẽ iraſci propellebant. Nondũ odio erat ille, ſed amari deſierat: cùm tandem ſupervenit, quod exitium maturavit. Vetus illi cupido erat, filium ſuum evehendi ad Salernitani principatus dignitatem; qua de re cùm appellaſſet Reginam; certus, ut opinabatur, haut refragaturam: illa, cujus animũ, ut diximus, Caraccioli ſuperbia, & invidorum ſermones mutaverant, repulit nimia petentem. At ille non aſperitate modò verborum, & intemperantia linguæ; verùm etiam, ut ferebatur, alapâ repulſam ultus eſt. Quare Regina ingentem animo iram coquens cum fidiſſimis conſilium iniit capiendi hominis. Committitur negotium quibuſdam ex præcipua nobilitate: qui, ne regina inſita levitate animum mutaret; & Seneſcalli, ſi priſtinum gratiæ locum reciperet; vin-

vindictam veriti, tutius esse statuerunt occidere. Præmittitur quidam Germanus Reginam ex Austria secutus: qui ædium foribus immaniter pultatis reginam ex catharro in vicinia mortis agere nunciat: Reseratâ portâ irrūpunt conjurati; & prostratum humi Caracciolum aliquot vulneribus conficiunt. Hic fuit exitus hominis, qui dum per flagitium partâ potentiâ superbè, & in illius, cujus eam beneficio habebat, contumeliam utitur, non magis alieno scelere, quàm suâ stultitiâ periit.

Domitius Corbulo Prætura functus de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, quòd sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset.] Otiosa quæstio est, virtus nobilitati, an hæc illi præstet? Nec enim vera nobilitas alia quàm virtutis notâ à plebe discriminari debet. Et antiquitus honor & cultus & nobilitas in virtute præcellentes delatus ab iis, qui ad tam sanctum splendorem obstupescebant. Hoc priscis temporibus

bus unum erat remedium emergendi è latebris vulgi, cùm omnes initio pares esse natura jussisset. Idem deinde honos nobilium filiis habitus; primùm à paternis clientibus, deinde ab omnibus, qui inesse in iis semina paternæ virtutis arbitrabantur. Ita virtus erat, quæ nobiles faciebat. Nunc qui propriâ destituti virtute nihil aliud ad sui commenmendationem habent quàm inanem majorum memoriam, quem honorem, quem cultum merentur? Venerabilis ista majorum virtus ex qua præter memoriam nihil in posteris superest, similis est magnificentissimis ædibus, ex quibus præter latrinam nihil ruina aut incendium reliquum fecit.

Illud etiam hîc notandum venit, ægrè seniores juvenibus cedere; adeoque imprudenter juvenes admoveri muneribus, & dignitatibus, quibus etiam senes subjecti sunt. Novimus quàm benè Sebastiano Venerio cum Joanne Austriaco convenerit: cùm ille hunc

pue-

puerum, hic illum importunum senem appellarent. Pro Venerio ætas, pro Austrio imposita dignitas erat. (v. *M. Ant. Gratian.* 4. *de bell. Cypr.*) Fit etiam interdum, ut senes parere indignentur; & juvenes jubere erubescant &c.

Haud perinde publicè usui habitum, quam exitiosum multis.] dixi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Ne quem magistratum sua uxor comitaretur &c.] de hoc consilio aliisq;, quibus corruptionibus sordibusque jus dicentium obviam iri possit, plenè dixi ad lib. 11. verb. *Inter quæ L. Piso ambitum fori &c.*

Bellum formidine morentur] Ridiculum est, quòd cum in exercitibus bellisque omnia in horrorem terrorisque imaginem composita sint; videanturq; & audiantur ubique arma, viri, equi, turbæ, tympana; ultima in vilia scorta desinant. In castris Romanis capitale erat esse feminam: sicut demonstrat in Antiquitatum libris Thomas Dempsterus:

ſterus: cujus viri nuperrimæ morti non poſſum, quin hîc ingemiſcam.

Sævum, ambitioſum, poteſtatis avidũ.] Egregia encomia mulierum, à viro profecta, cui concors conjugium, & ſex ex una liberi. Quid Socrati ſimilis de Xantippe aliqua diceret?

Caſtigatis obliquè patribus, quod cuncta curarum ad Principem rejicerent.] Erat hoc dominationis arcanum; Senatum privatarum cauſarum judicatu obtinere; quò Principes dominatu liberiùs fruerentur. Tac. infr. hoc libro. *Sed Tiberius vim Principatus ſibi firmans imaginem antiquitatis Senatui præbebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo.*

Avunculum eſſe Sejani Blæſum, atque eò prævalidum.] Digna Manio Lepido, quem Auguſtus capacem imperii (*Tacit.* I. *Annal.*) haud vanè dixerat, prudentia, *cedere majori*, & donare, quod bonis conditionibus vendi nequit. Stolidæ præſumptionis eſt, cõpetere cũ iis, qui potentiorũ favore nituntur. Ne-

Neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur.] Scimus tamen hodieque quibusdam in locis vetustatem asylorum magis tutam improbitatem præstare, quàm justis solatiis explicare humanitatem. Ita ipsa Dei templa scelerum custodiam agunt, ad audaciam novorum facinorum, & infamiam religionis. Statuebantur primitus asyla, & in illis securitas erat, qui non tàm scelere noxii, quàm humana imbecillitate lapsi veniam & miserationem, quàm pœnam merebantur. Nunc flagitia hominũ, ut Optimi Maximi Dei cæremoniæ proteguntur. (*Tacit. infr. hoc. lib.*) Modus igitur præscribendus; & hominum non item scelerum securitati providendum est.

Neque luxus in juvene adeò displicebat, huc potius intenderet diem ædificationibus, noctem conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus avocatus mæstam vigilantiam, & malas curas exerceret.]

ret.]Ita hominum judicia ſunt, in juvenibus lætam voluptatibus adoleſcentiam excuſare; contrà querulam ſemper ſenum naturam, & faſtidientem omnia cenſuram damnare. Ut enim arbores, quæ multo ſucco in inutiles ramos exuberant, tandem matureſcente illa luxuriè feliciſſimos proventus alere poſſunt; ita juvenes nimio æſtu exultantem liberumque animum nactos, tandem juſta & ad ſapientiam ſufficiente moderatione reſiſtere. Senes, dum prçterita tempora ſola beata prçdicant, dum juventutis exerrantem, ſed in orbitam olim redituram licentiam damnant, validioribus plerumq; vitiis obnoxios eſſe: tunc mala conſilia, *iram, & ſimulationem, & ſecretas libidines* (*Tac.* 1. *annal.*) agitare, tunc improbas cupiditates ordinare, &c.

Ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: & poſt: *per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant*: & poſt: *egregium reſumendæ libertati tempus &c.*]

Duæ

Duæ ſunt præcipuæ regnorum peſtes, Ambitio, & Deſperatio. Sed hæc illâ pejor, quippe ambitio occaſionibus intenta lentioribus procedit conſiliis, quibus oviam iri poteſt; deſperatio ultimis conſiliorum præcipitiis, quibus *aut petit aut perdit*, animum aperit. Sed abrupta illa conſilia vel ex imminentium metu procedunt; vel ex æris alieni magnitudine. Ex flagitiis ac pœnæ metu ſanè maxima peccandi neceſſitudo eſt. Tunc igitur *periculis per pericula quærere remedia* & manifeſtis flagitiis *ab audacia ſubſidium petere* optimum dicitur. Quibus *ambigua domi res*, (*Tacit. 1. hiſt.*) *& afflicta fides in pace eſt, turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimos ſe putant* (*Tacit. 1. hiſt.*) *domeſticis malis excidium patriæ opponere.* (*Tacit. 5. hiſt.*) *& privata vulnera, Reip. malis operire* ſolent (*Tacit. 1. hiſt.*) Publica quiſque ruinâ mavult occidere, quàm ſuâ proteri. Qui in Domitiani necem conſpiravit, interceptarum pecuniarum reus

reus fuit, (*Sueton. in Domit. c. 17.* In Gallia Sylvanus desperatione ad rebellionẽ compulsus. (*Ammian. Marcell.* 15.) Catilinam Salustius, & C. Cæsarem Plutarchus & Suetonius, ære alieno coactos tyrannidem affectasse testantur. Sed hujus farinæ hominibus ea consuetudo est, privatis necessitatibus aut ambitioni libertatem & tyrannidis depulsionem obtendere. Nec quisquam alienũ servitium & dominium sibi concupivit, ut non istud gratiosum in vulgus libertatis vocabulum usurparet. Ut imperium evertant, libertatem præferunt: si perverterint, libertatẽ ipsam aggredientur. Sed quacunq; specie scelus tueri & ornare moliuntur; diu est, quod eandem alii rebelles maculaverũt. Sandrocottus post mortem Alexandri Magni velut cervicibus jugo servitutis excusso, præfectos ejus occidit. Author libertatis fuerat: sed titulũ libertatis post victoriam in servitutem vertit, siquidem occupato regno populum, quẽ ab

ex-

externa dominatione vendicaverat, ipse servitio pressit. (*Iustin. lib.* 15.) Arminium pro libertate pugnantem favor habebat: sed idem pulso Moroboduo & adscedentibus Romanis regnum affectans libertatem popularium adversam habuit. (*Tac.* 11. *annal.*) Vice comites, patritii Mediolanenses immanibus illis partium studiis, quæ totam Italiam in Guelforum & Gibellinorum nomina dividebant, pulsis Guelfis, civitatis dominationem occupaverunt (*Guicciard* 1. *hist.*) Olim in Frisiis, quod animo quisque suo minus honestum conceperat, id penitus abditum honestissima specie studii defendendæ libertatis popularis obtegebat. Omnes bonum publicum jactabant; plerique sub hac larva suos affectus, suamque cupidinem in aciem producebant. (*Vbbo Emm.* 21. *&* 22 *hist. Fris.*) Gallici regni proceres nefandam contra Regem suum conspirationem *boni puclici bellum* appellabant. (*P. Æmil.* 10.) Solent hi tales gen-

gentium turbatores *per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerere.* Ad præcipua oppida non uno prætextu divertentes, magiſtratus in ſecreto, aut exhibito convivio hilariores monent, ne publicam libertatem prodant. Peſſimis conſiliis infeſtari patriam, meminiſſent ſe in regno, non ſub tyrannide eſſe. Nec in principem quicquam addunt, niſi ita perplexè, ut vel ipſi id poſſint excuſare. Cùm his verbis incitatos vident, quaſi familiarius agentes imperfectum aliquid inter ſuſpiria, vel publicè, vel præcipuis in aurem loquuntur; ut piâ ſolicitudine plura timere videantur, quàm quæ audeant evulgare. Inde plurimi in hos, ut patriæ columina aſpicere, curâque ſubtriſti Principem faſtidire occipiunt: cùm præſertim jactetur plerumque in populis, nunc contemptis popularibus ad publica negotia acciri peregrinos; qui nobilitatem & avitas opes jactantes domi æterna majorum vilitate, vel furnariis purgandis (*Rauch-*

 fang-

fangkehrer, Caminfeger) vel aliâ ministeriorum sorde sustentaverint jejunæ vitæ supplicium: nunc tributa & portoria augeri: cædes denique imminere ab infesto Principe. His artibus in civile bellum impulsi miseri non sentiunt ab initio, graviora se sub rebellibus pati, quàm antè sub regibus toleraverant. Tandem errore discusso, quid rebelles sint, & quid Rex fuerit, tristissima æstimatione pensant; cum non agnoscit utilitatem promissam patria multâ strage deformis. Pellitur pietas, jura negliguntur. Infidæ sunt euntibus viæ: domus vicique passim rapinis furore, incendio affliguntur, sola denique castra in squalentibus campis fulgentia. Ac ut membra, quæ violentia de naturali sede demovit, non nisi per violentiam in articulos suos redeunt: ita provinciæ quæ hoc modo ab obsequio diverterant, priùs errorem multis cladibus expiare necesse habent, quàm antiquæ & à se projectæ rectitudini reddantur.

De

De continuatione tributorum.] Hæc frequentiſſima omnium ab omni ævo rebellionum cauſa:de qua dicam ad lib.4.

Tulere auxilium,quò diſſimularent defectionem.] Ea civilium armorum conditio eſt,ut rebellium duces nõ omnes ſuos ad aperta facinora educant.Aliqui remanent circa Principem ; lævis animis & illinc quidem militant,iſthinc favent.Sic infeſta omnia Principibus,infidæ procerum ſententiæ ; conſilia ad hoſtem delata , neque domi quàm in campis minus periculum.

Aſpernatus eſt indicium aluitque dubitatione bellum.] nihil tutò in hoſte deſpicitur : quem ſpreveris, valentiorem negligentia efficiet. (*Q. Curt.6.*) Viri fortis eſt,ut nihil timere , ita nihil contemnere.(*Liv.6.*)

Nobiliſſimam Galliarum ſubolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam (occupaverat)*ut eo pignore parentes,propinquoſq; eorum adjungeret.*] Egregia firmandi

principatus, tenendique in officio populos ratio. Simile Alexandri consilium est, qui Indiam & inde Oceanum petiturus, ne quid à tergo, quod destinata impedire posset, moveretur, ex omnibus provinciis xxxcIↄ. juniorum legi jussit; osides simul habiturus & milites. (*Q.Curt.*8.) Hannibal parto Hispaniæ Regno, quò res suas Carthaginensiumque firmaret, ex interioribus civitatibus delectæ juventutis aliquot millia Carthaginem, non tàm præsidium, quanquam id prætendebat, quàm obsides fidei Hispanorum misit, (*Polyb.*3.) C. Cæsar occupatâ aliquâ urbe arma, equos, obsides exigebat; obsides legens omnes, qui aut manu prompti, aut boni consilio videbantur. In Britannos expeditionem movens robur Gallorum secum abduxit. Xenophon Seuthæ Thracum Regi svavit, à Thinis, populo nuper à se victo, obsidum loco acciperet, quibus ad lædendum plurimum esset virium (*Xenoph.*7. *de exped.*

ped. Cyr. min.) Augustus Cæsar à quiqusdam novum genus obsidum, fœminas exegit; quod negligi marium pignora sentiebat. (*Sueton. in Aug.* 21.) Commodo Imp. mos erat retinere apud se liberos illorum, qui in provincias abibant. Et Philippus I. Franciæ Rex Procerum Vasconum liberos per speciem honorum aulicæque gratiæ pro obsidibus abduxit. (*P. Æmil.* 3.) Et in Æthiopum Regis aula, regum stipendiariorum filii, prætextu militiæ & ministrorum palatinorum, re autem vera obsides educantur. Heraclius Imperator, quatuor millia delectæ juventutis ex Saracenorum nobilitate excitos militi suo junxit, per speciem militarium munerum; re ipsa habiturus obsidum loco. (*P. Æmil. in Dagob.* Carolus Magnus Frisiorum à se devictorum militare robur in expeditionem contra Saxones assumpsit. (*Vbbo Emm.* 4. *hist. Fris.*) Polybius (*lib.* 1.) Carthaginensium imprudentiam arguit, quòd mercena-
 rio-

riorum, quibus cum poſtea bellum ipſis fuit, uxores liberosque dimiſerant: quibus obſidum loco uti potuiſſent. Denique Guicciardinus (1.*hiſt.*) Piſanorum rebellionem, quæ cùm Carolus VIII. Galliæ Rex cum exercitu in Italiam venit cœpit, præcaveri potuiſſe à Florentinis ait, ſi illi, quod alias in leviſſimis moribus ſoliti erant, Piſanorum præcipuos Florentiam evocaſſent.

Non multum huic arti diſſimile eſt illud Sophiſma, quo Hiſpaniarum Rex Genuenſes tendet; quoque primum Carolus V. Imp. uſus eſt. Cùm enim ille Andreâ Auriâ intercedente arcem urbi imponere, hoc eſt jugum civibus nõ poſſet; (*Carol. Sigõ. 2. de vita Andr. Aur.*) Genuenſium pecuniam, quâ ferè illorum opes conſtant, mutuò ſumpſit, eamque gravi fœnore pavit: ſicque hominum quæſtus dulcedine illectorum opes ſenſim ad ſe contraxit; & urbem in ære ſuo, hoc eſt civium ſtudia in poteſtate habuit. (*Thuan.* 61.) Et hoc re-

respectu hodieque liberiùs Genuensibus quam Mediolano imperare Hispaniarum Regem asserit Thomas Campanella (14. *de Monarch. Hispan.*) cùm Genuæ nihil decernitur, nisi volente aut sciente Rege: verentibus civibus, ne, si secus faciant, possessionibus & reditibus quos in Hispania habent amplissimos, spolientur. Simili ratione Ragusiis hodieque Turcarum Imperatorem, & olim Florentinis Galliæ Regem imperasse idem Camp. testatur. Et eadem arte olim Leuconem usum, Polyænus (6. *stratag.*) Eumenem Plutarchus (*in Emm.*) scribunt. Verùm, quod de Hispanis, dixi; sanè ita erant superiori seculo decantati Hispaniarum thesauri, ut stuperent timerentque tantam opum vim ceteri etiam armati Principes. Sed multa sunt, quæ solâ famâ stare pristinas divitias evincunt. Quid enim? cur tanto suo cum dispendio à Genuensibus mutuas accipi pecunias Rex? Scilicet, ajunt, ut ita velut pignori nexã

habeat illius Reip. fidem. Sed quærere libet, cur, ut pignori teneat Rex Genuensium animos, pignori mancipet regnorum suorum reditus, tres aut quatuor annis antè, quam ipse eos perceperit? quæ politica, quæ œconomica ratio hoc præcipit? cur usuras stipulantibus Genuensibus promittit tam magnas, tam enormes? cur tot ab Hispanicis exercitibus ob non repræsentata stipendia audiuntur querelæ? tot seditiones? tot defectiones? Ego sanè aliorum relationibus didici, ex Indiis annuatim vix, ut nos numeramus, tres milliones ad Regem, reliqua ad privatos spectare: ipsam Hispaniam sterilem & desolatam: Ecclesiasticos decimis ac subsidiis nimis gravari: regni Proceres magnam partem decoxisse; denique Hispanos mercatores petenti Regi vix quingenta millia aureorum contribuere posse; ut ære alieno, quo Carolus V. & Philippus II. spontè obstricti Genuenses tenebant, hodiè Rex Hispaniæ Ge-

Genuensibus inevitabili necessitate teneatur.

Odio præsentium & cupidine mutationis suis quoque periculis lætabantur.] Extremum malorum, deploratæ reip. argumentum, ubi tædio odioque præsentium & mutationis cupidine suis quoque periculis lætantur afflictæ gentes, miseram pacem vel bello benè mutari arbitrantes.

Intolerantior servitus iterùm victis.] Quippe durioribus conditionibus jugum iteratò subeunt. Et inde Principes, qui restrictâ potestate certisque legibus imperant, callidâ arte rebellionum initia non statim reprimere, sed *alere dubitatione* solent: quò deinde victis & deprehensis in scelere, quasi jure belli adimi immunitates, & quibus superbiebant, privilegia auferri possint.

Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles.] Mercaturæ exercitium, cum solo lucro fines suos metiatur, abjectos facit animos, o-

dio habet bellorum diſpendia, & vitioſum pacis deſiderium ingenerat. Ex quo conſequitur, urbes populoſas artium manuarium & mercimoniorum exercitio facile in officio contineri. Harum enim maximè intereſt, eſſe pacem, cujus beneficio negotia florent, vigētque, nec ullis carminibus aut incantamentis feliciùs populorum benevolentia conciliari poteſt, quàm pace & ditescendi ſubminiſtratis occaſionibus. Itaque parùm illi Reip. ſuæ converſiones animadvertunt, modò mercaturæ ſuæ utilitate & lucri dulcedine non priventur. Alterum quod hic noto, eſt, bella, quæ cum Rebuſp. à Regibus geruntur, trahendo & cunctando plerumque felicia Principibus exire. Quantumcunque enim illa cupidè decernantur: tamen ſuſcepta ob ſumptus (quos naturaliter civitates horrent) moleſtias & commerciorū impedimēta mox gravia eſſe incipiunt. Indeq; vel ob ſtipēdia parcè præbita, vel commeatuum inopiam,

piam,vel parùm amicam de ducibus opinionem, quos plerumq; aut conspirare cum hoste,aut sui commodi causa trahere bellum suspicantur, quãtumvis magnos exercitus dissolvi necesse est. Tertium,quod hîc observo,est; longè aliam veteribus, Imperatorumq; cõstitutionibus causam fuisse,cur Nobilibus mercimoniis interdiceretur,quàm hodiernis Gallorum, Germanorum, Sarmatarum, Hispanorũ moribus, negotiationibusNobilitatem excludentibus.Majores nostri mercaturæ exercitium dignioribus ideò nõ concedebãt, quia *perniciosum urbibus*, & potentiam nobiliorum obstituram commerciorũ libertati censebant.(l.3.C.*de commerc.*) Nostris autẽ persvasũ est, vile, atq; nobili generositate indignũ istud esse exercitium.Quæ opinio, non tam quòd omninò vera sit, quã quod ea principũ arte primùm seminata, nunc etiam alatur,invaluit. Cùm enim illi magnitudinem suam atqve securitatem in armis

consistere sciant; nec ignorent, Nobilitatem semel degustatâ lucri ex mercimoniis provenientis dulcedine abjectis armis negotia mercatilia sectaturam: necessarium fuit, eam illis sententiam paradoxo proximam infundere, quâ acquirere sibi emendo vendendoque vile & abjectum, aliis latrocinari gloriosum esse crederent. (v. *Bocc. cent. 2. cap. 39.*)

Neque decorum Principibus si una alterave civitas turbet, omissa urbe &c.] v. not. ad librum 1. verb. *non omittere caput.*

Auctorem C. *Cæsari pravitatis & discordiarum arguebat*] v. quæ dixi ad lib. 2. verb. *in. ipsus Tiberio, quod eum Rhodi agentem &c.*

Sed cæteris haut læta memoria Quirinii erat.] Falluntur Principes, qui quâ indigni quidam apud illos gratia florent, eandem apud omnes esse arbitrantur.

Vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt.]

runt.]Ita ſ.lib.1 *facta arguebantur, dicta impunè erant* v.quæ dixi ad lib. 1. verb. *immotum adverſus eos ſermones &c.*

Neque carcer, neque laqueus &c.] Egregia ratio monendi potentiores; nõ intempeſtivis contradictionibus,& contumaci libertate illos irritare, ſed quo ab inſanis audiamur pacatiores, primum eoſdem ſimulare affectus.Nec enim ita ſub primum impetũ ullâ prudentia conſiliove tractabilis eſt. Hoc modo Otho Marium Celſum ad ſupplicium à militibus expoſtulatum, ſimulatione iræ vinciri juſſum& majores pœnas daturum affirmans præſenti exitio ſubtraxit.(*Tacit.1.hiſt.*)

Factum Senatuſconſultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, idque ſpacium vitæ damnatis prorogaretur.] Theodoſius Imperator triginta dies à die latæ ſententiæ conſtituit,intra quos ſententia capitalis executioni non mandaretur. (l. 20. C. *de pœn.*) Imperium nihil eſt, niſi cura ſalu-

tis

tis alienæ:bonique moderatoris est restringere potestatem, resistere cupiditati,& implacabili iracundiæ;nosseque, ut Cæsar Dictator ajebat,miserum esse instrumentum senectutis recordationem crudelitatis:ideoque de vita & spiritu hominis, qui divinitatis pars est laturum sententiam diu multumque cunctari debere , nec præcipiti studio, ubi irrevocabile factum est,agitari. Apud Proconsulem Asiæ Dolobellam Smyrnea materfam.filium proprium& maritum necasse confessa est, quòd filium suum ex priore matrimonio susceptum ab eis occisum comperisset : & compe-rendinata, cùm consilium, ad quod ex more delata est, anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat, hæsitaret, ad Areopagitas missa est. Hi causâ cogntâ centesimo pòst anno cùm accusatore mulierem adesse jusserunt: ne aut absolverent veneficam, aut filii ultricẽ punirent. Ita nunquam tardum existimarunt, quod est omnium ultimum

(*Am-*

(*Ammian.Marcell.29.Valer.Max.8.c.1. A.Gell.lib.12.c.7.*) Cunctator esse debet, qui judicat de salute hominis. Alia sententia potest corrigi; de vita transactum non patitur immutari. (*Cassiodor.7.var.1.*) Laudandus igitur Mauritius Imp. tardissimus ad irrogandã capitis pœnam; quod delicta pœnitentiâ quàm supplicio sanari melius putaret (*Theophilact.Simocatt.1.hist.*) In quam sententiam etiam apud Thucydidem (*lib.3.*) est elegantissia Diodati Atheniensis oratio, lectuque dignissima.

Adversum luxum, qui immensum proruperat, ad cuncta queis pecunia prodigitur.] Quod idem sanè de nostris tẽporibus verè dici potest. Galli, Germani, Itali, Hispani, Sarmatæ præcipuè luxus infamia laborant. Sed in his populis alibi procerum tantùm & nobilitatis id malum est, alibi etiã ad oppidanos homines pervenit. *Creverunt eluvies, & gurgites prærupti conviviorum, & epulares triumphi, usúsque abundantis serici;*

ci; & textiles aucta sunt artes, & culinarum solicitior cura; & ambitiosa ornatarum domorum sunt spatia. (*Ammian. Marcell.* 22) A serico perventum est ad aureas & argenteas vestes; ab his ad texta serica, quæ margaritæ & varii generis lapilli implent per suos colores distributi. Quid catenas dicam, & gemmea cingula, & adamantinas fibulas, & bina ternaque patrimonia mulierum auribus pendentia? & ferventia saltantibus equis stabula, & ministrantium exercitus? & quid non? Digna principibus imò necessaria cura foret, providere, ne dites familiæ, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabantur. Sed opinor, ex aliorum inopia securitatem sibi conciliari nunc persuasum est Principibus.

Omittere potius prævalida & adulta vitia quam hoc adsequi, ut palàm fieret, quibus flagitiis impares essemus.] Nocet sæpè antiquus rigor, & nimia severitas, cui jam pares non sumus. (*Tac.* 1. *hist.*)

Ele-

Eleganter de dictatore Sulla Lucanus: (*lib*, 2.)

-- dumque nimis jam putrida membra recidit.
Excessit medicina modum: nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, perire nocentes,
Sed cùm jam soli possent superesse nocentes.

In omni vitæ genere sunt, quæ à pristina sanctitate & majorum innocentia ita degenerarunt, ut coërcitio fortassis plus damni in Remp. latura sit; prævalidis ita & adultis vitiis, ut qui ulcus hoc tangat, non aliud effecturus sit, quam ut palàm fiat, quibus vitiis impares simus. Non possum hoc efficaciùs dicere, quam expressit hac sua ad Senatum oratione Tiberius: quæ tamen de solo luxu est, & sumptuariæ legis contemptu. Sed alterum quoque exemplum est in militia nostra, quæ in tantam degeneravit licentiam, ut nullis modis ad vete-

veterem diſciplinam revocari poſſe videatur. Quippe connivendo intenduntur flagitia, & ſeveritatem non fert inveterata licentia. Marchio Marignanus, præſtantiſſimus ducum, qui ſuperiori ſeculo floruerunt, quòd duos ex tribunis, meritos ſanè, in quibus exempla faceret ſupplicio capitali affeciſſet, adeò cæteros offendit, ut multi duriciem ejus, & perpetuos labores cauſati miſſionem flagitaverint. (*Io. Bapt. Cin. v. de vita Coſmi.*) Pius V. Pontifex maximus, cùm mulieres, quæ corpore quæſtum Romæ faciunt, certæ urbis regioni incluſas degere juſſiſſet; ex eo ſæpiùs monitus eſt, adulteria, inceſtus, & cætera quæque infanda frequentiùs patrari.

Divites ſatias in meliùs mutet.] Quanquam ea inveterati hujus mali vis eſt, ut mediocribus remediis ſiſti non poſſit: attamen Principis exemplum fortaſſis validius eſſet, quàm pœnæ ex legibus & metus. En morbum Tiberii judicio

præ-

validum & omni medicina fortiorem Vespasianus sustulit; non pœnis, non legibus, sed suo exemplo: antiquo ipse cultu, victuque Obsequium inde in Principem & æmulandi amor. Alterum consilium est, pœnas luxui statuere, & omnibus rebus quibus ille instruitur, vectigalia tributaque imponere: utique multò majora, quàm frumento, cæterisque rebus, quibus necessariò etiam pauperes utuntur. Quidam odio habebunt insaniam tanti emendam: aut si nec tunc resipuerint, saltem ex prodigalitate sua jactantium etiam ad Principem pars perveniet.

Magnitudo famæ exitio erat] v. quæ dixi ad lib. 2. verb. *cæterum Tiberio haut &c.*& ad hunc lib. s. verb. *fato potentiæ &c.*

Obsequium inde in principem & æmulandi amor &c.] De principis exemplo ejusque vi in animis civium nemo est, qui non aliquid adnotaverit. Ego igitur, in quibus ab aliis præventus sum, non tango.

Ne-

Ne Regis aut dictatoris nomen assumeret] v. quæ dixi ad lib. I. verb. *eadem magistratuum vocabula.*

Ne successor in incerto foret] v. quæ notavi ad lib. I. verb. *subsidia dominationi.*

Nec omnia apud priores meliora.] quod eleganter, ut omnia, demonstrat in principio libri secundi Balthasar Comes Castilionæus, & singulari opere Secundus Lancellotus Perusinus. (*in libro quem Hoggidi inscripsit.*)

Ad disquisitionem patrum mittendo] v. s. lib. I. verb. *Eadem magistratuum vocabula.*

Impunitas asyla statuendi] dixi s. hoc eodem lib.

Non ex rumore statuendum.] Cùm Delphidius orator, documentorum inopiâ apud Julianum exclamasset: Ecquis Cæsar, nocens esse poterit usquã, si negare suffecerit? Julianus respondit: Ecquis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet? (*Amm. Maarc. adde l. ult. C. de accusat.*

Ex-

Excitari quosdam ad meliora &c.] dicam ad lib. 6.

Et Pontificis maximi arbitrio plus quã binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quàm bis eundem in annum.] Tanta cura sacrorum fuit, etiam qui nulla sacra habebant. Nunc *beneficiati* interdum Ecclesiis suis penè tàm rari ignotique sunt, quàm Hispaniarum Rex populis, quos in Indiis imperio suo tenet. Paulus IV. Pontifex vitam religiosam professis in cœnobia, unde qualibet ex causa exierant, præstitutâ die nulla mora aut excusatione adhibita, redire præcepit: ni id facerent, à sacrorum communione excluderentur; quæ sacerdotia obtinerent, Apostolicæ sedi cederent; obtemperare detrectantibus, ut ab aliis internoscerentur, pileo aut galero lineum album filum imponere jussit. Adeò que severè in eo edicto exequendo enitebatur, ut complures in Pontificis ditione satellitum manu în vincula truderentur; alii

in

in triremes conjicerentur. Sed tanta ex ea lege hominum turbatio ac tumultus Venetiis maximè, quam urbem, qui edicto parere nolebant aut non poterant, ad triginta millia, ut tutissimum perfugium elegerāt, exortus est, ut plerique desperatione adacti in Turcarū oras proficisci, vel in Germaniam migrare statuerent; quidam in ædibus delitescentes rei exitum, ac Pontificis propinquum lethum expectarent. (*Andr. Maurocen. 8. Hist Venet.*

Pompeji theatrum igne fortuito haustum (Cæsar extructurum pollicitus est.) Augustus invenisse Romam lateritiam, & relinquere marmoream gloriatus est. (*Suet. in Aug.*) Et sanè ædificandi studium non solùm ingenuam quandam habet voluptatem, sed & magnificentiam principum auget, cives ad architecturam, sculpturam, picturam aliasque egregias artes excolendas invitat, pauperes denique inde quotidiano labore victum sibi procurant. Vias publi-

publicas lapidibus ſternere, flumina pontibus jungere, muros civitatum reficere, adque eam redigere ſecuritatem, quam diabolicæ oppugnandi artes atque inſtrumenta hodiè requirunt; munimenta locis opportunis, templa item & Noſodochia, Gerontocomia, orphanotrophia conſtituere, porticus & Bibliothecas aperire: denique ſiſtere ruinas, ſolitudinem pellere ingentia opera eodem, quo extructa ſunt, animo, ab interitu vendicare &c. Hæ ſunt ſtructuræ principis curas exercere dignæ. Inſania Neronis fuit, domum ædificare, in qua haut perinde gemmæ, & aurum miraculo eſſent ſolita pridem & luxu vulgata: quàm arva, & ſtagna, & in modum ſolitudinum hinc ſylvæ, inde aperta ſpacia & proſpectus.

Cæteros quidem ad ſpem alliceret, arma ſine noxa ponendi, ipſius Ducis quoquo modo potiretur.] Optima ratio ſimilia extinguendi incendia. Princeps

ceps furoris præteriti omnibus gratiam faciat, si qui defectionis pœnitentes ad ipsum transiverint. Quicquid hactenus est delictum, nullum forum, nullam legem vendicaturam. Hanc veniam suâ fide publicè sanciat. Excutiet plerisque ista benignitas & in contrarium, si perstiterint, metus, insaniam. Multi per circuitus dilabentur. Hi commilitones sequentur, illi trahent. Ducis ita destituti potiendi facilis erit aliqua ratio.

Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur.] dixi ad Principium hujus libri.

Præfulgebant Cassius atque Brutus eo ipso quòd effigies eorum non visebantur.] Frustra laborat invidia conspicuas & laude dignas actiones sua malignitate obscurare: & egregiis facinoribus *negatus honor gloriam intendit.* (*Tacit. 4. annal.*) Labeoni quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria, Capitoni, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. (*Tac. hic*)

Ælio

Ælio Lamiæ non permiſſa provincia dignationem addidit. (*Tacit. 4. Annal.*)

Finis Notarum politicarum in librum tertium Annalium.

C. Cornelii Taciti.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ.

Ad Librum IV. Annalium C. CORNELII TACITI.

C*Vm repentè turbare fortuna cœpit.*] Neſcio quo fato fit, ut nunquam fortuna eandem uni faciem uſque ad extremum vitę oſtendat. Nihil de Crœſo dicam aut Polycrate: quorum uterq; cùm felicitatem ſuam ipſi mirarentur, alter ſuſpendio periit, alter à vivicom-

burio parum abſuit. Carolus Magnus à Saracenis magna clade in deſcenſu montis Pyrenæi affectus: diſcere potuit, deficere ſuam fortunam. Nec Quinti Caroli ad extremum fida conſtansque fuit felicitas. Nam & per duces ſuos detrimenta accepit, & à Germanis fugatus, & Mediomatricum urbem fruſtrà tentavit. Suleimano denique ut valida in Rempub. Turcicam fortuna, ita domi improſpera fuit, ob æmulationes aut ambitionem filiorum, quos morte quoque punire neceſſe habuit. Sed nec in Perſas expeditio priori gloriæ reſpondit. Ita quæ in vegeta ætate viget floretque, in ſenibus marceſcit, felicitas.

Sævire ipſe, aut ſævientibus vires præbere.] Dicam ad librum ſextum, quî fiat, quod ſenes, in quibus langueſcere cholera debebat, ad crudelitatem inclinatiores ſunt.

Mox Tiberium variis artibus devinxit adeò, ut obſcurum adverſum alios ſibi uni

ni

ni incautum intectumque efficeret.] Meritò miratur Tacitus, Tiberium tantâ experientiâ adeò à Sejano falli potuisse; hujusque rei causam non Sejani solertiæ, sed Deûm iræ in rem Romanam adscribit. Et sanè indigna res est, Principes, qui sæpenumerò non extraneorum modò, sed filiorum quoque & proximorum ambitionem suspectam habent, nec dominationis socium ullo modo ferre queunt; vel sua stupiditate, vel aliena fraude eò adduci, ut se infamia faciant servorũ mancipia. Res miraculo proxima, illos, qui ante susceptum principatum spriritus, ambitione inflatos, animum extremè dominationis sitientem prætulerant, post, abdicato quasi à se omni imperio, pudendâ metamorphosi, omnem potentiam aliis transcribere. Miraculũ, cujus non magis, quàm quòd magnes ferrum trahit, causam reddi posse Boccalinus ait. Et tamen exemplorum frequentia, cùm demere stuporẽ deberet,

auget. Ecce Galba trium nequissimorum arbitrio regebatur. (*Suet. in Galb.* 14.) Claudius ab uxore & liberis, ut à parvo Æthiopo Elephas circumagebatur.) *Sueton. in Claud.* 28.) Joanna I. Neapolitana regina ad Philippæ Catanensis (fuerat hæc olim fullonis uxor, cujus historiam singulari libello scripsit Petrus Matthæus Galliæ Regis Historiographus) & Joanna II. ad illorum nutum imperabat, quibus corporis sui inhonestam permittebat usuram (. *Guicciard.* 1. *hist. Scip. Amirat. in lib. de vita Ioannæ. II*) Constantius Imperator apud Eusebium cubiculi sui præfectum plurimum valebat. (*Ammian. Marcell.* 18.) Franciscus II. Franciæ Rex Guisiis omnia tribuebat (*Thuan.* 24. 25) Apud Carolum V. Gonzaga, Meudoza, & Episcopus Atrebatensis (cujus pater ferrario fabro apud Vesontionem in Sequanis natus erat. (*M. Anton. Gratian. lib.* 1. *de bell. Cypr.*) omnia poterant. (*Thuan. lib.* 8.) Carolus VIII. Franciæ

Rex

Rex ad Guilielmi Brissoneti & Stephani de Vers arbitrium vivebat. (*Guicciard.* 1.*hist.*) Suleimanus à Rustane Bassa pendebat. (*Thuan.*) Clemens VII. Pontifex à Nicolao Scombergio Germano, & Ioanne Matthæo Gyberto, quò vellent, ducebatur. (*Guicciard.* 16.) Philippus II. Hispaniarum Rex Antonio Perezio. (*Thuan.* T. *C.* 9. *de Monarch. Hispan.*) & Episcopo Atrebatensi, (*Connestagg.* 1. *de Belg.*) nimium credebat. Philippus III. Lermæ Duci à serviitiis erat. (*Euphorm. in Satyr.*) &c.

Sed quàm lubrico loco stent hi tales, quàmque sint faciles cadere, ad superiorem librum dixi. Nunc videamus, quid ex hac effusè amandi caligine redundet, in ipsos Principes. Primum non opus est dicere, hos tales, de quibus nobis sermo est, ferè majores spiritus sumere, quàm quos deinde facilè coerceant ipsi rerum domini. De hoc enim satis abundè dictum est ad librum secundum. Tùm æmulos, aut prioris

oris aulæ veteres miniſtros variis cauſis,& alios per ſpeciem honoris removere laborant:ſuiſq; clientibus regiam implent. Qvomodo Sejanus inrepebat paulatim militares animos, adeundo, appellando:ſimul centuriones ac tribunos ipſe deligebat:neq; ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut provinciis ornãdo. Ipſum qvoqve Principem ab intimâ publicarũ rerum cognitione, qvàm maximè poſſũt, excludunt. Nam tunc omnia tutiſſimè poſſunt, cum domini rerum ignoratione&credulitate in ipſos laborant. Sum̃â induſtriâ adnituntur, ne qvis Principẽ propiùs adire, & erroris ipſum admonere poſſit. Præterea paulatim negotia, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpare, extollere laudibus qvietem & ſolitudinem artis eſt. Ita enim Principes plerumq;ad vitam amœnis locis degendam, ad hortorum villarumq; delicias ad venationis intemperantiam impelluntur. Tùm hi tales lite-

rarum

rarum ab exteris, à legatis missorum arbitri sunt: hi peregrinorum Principũ oratores primi audiunt: hi deniq; nihil, quàm quòd placet, ad Principem referunt. In hac verò libertate, quas cũ exteris amicitias, si velint, nõ obruant aut injurias atq; fraudes præcorrupti non mulceant? Quippe tantę potentiæ viros clàm vicini Principes solent vel muneribus aggredi, vel; quòd valentissimũ ambiendi genus est, penè tanquã æquales sic colere, ut vix intelligant se sollicitari ad turpissimã servitutem. Favores, præmia, & honores, quibus aliorum Principum amicos quidã afficere solent, tentamenta sunt fidei, quâ penè plusquàm conjugali Principi suo tenentur ministri. Nam horũ animi, horum studia ita cum Principis dignitate conjuncta esse debent, ut, quod pudicarũ mulierũ est, non modò non amare aliũ, sed ne oculis quidẽ lascivis intueri debeãt. Qui igitur muneribus, qui honoribus coli se patiuntur, tã pretioso concussi fulgure

atque excæcati nihil præter tam munificum largitorem vident, eique se vel cum domini sui proditione mutuas vices debere putant: aut, si levissimè scelerati sunt, nec omninò his machinis concesserint, saltem debilitatam fidem non opponent illius consilis, quem illicito fœdere sic amabunt. Porrò cum illi, qui in immensum regiâ manu subvecti sunt nimiæ potentiæ invidiâ laborent, sicque tegantur à Domino, ut peti nisi per illius latus non possint: licentius turbæ fiunt; Rex ipse vellicatur, & sub alieno nomine proterviùs vapulat: ac avaritiæ flagitiorumque alieno infamiam subit. Denique nihil ad cæcitatis humanæ contemplationem flebilius est, quàm cùm Reges immensis donis amari se putant: cùm potiùs, si quid in illis, quos sic extollunt, veræ amicitiæ antè fuit, plerumque imprudens liberalitas extinguat. Quamdiu enim Regum amici sensu fruuntur lætæ quidem fortunæ, sed modicæ, & velut

fragi-

ſragiliores hederæ arbore egent, in quam recumbant; tamdiu patronum incolumem volunt; vel quòd ab eo pendeant, vel ſaltem quòd ab ejus calamitate nihil utilitatis expectent. At poſtquam validiori trunco, ſuæ magnitudini nituntur, ſenſim ramos expediunt ab arboris nexu, quâ fulciente iverunt in altum; ut vel ea cadente ſtare ſublimes poſſint. Suas, inquam, res à Principis ſalute feſtinant ſejungere, quemque illi debent amorem, ſibi impendunt. Quippe Principem ſciunt ab amandi furore revocatum poſſe horrere ad ſuos errores, & quam condidit potentiam, ultrò metuere: deniq; propemodum eſſe fatale, ut poſtquam Rex ſummo illi faſtigio quemquam admovit, alteruter ruat. Jam tùm ergo ab ipſo cavere incipiunt, & futuræ æmulationis ſuſpicionem præſentibus dolis vendicant; eò commiſſa negotia flectentes, non quo Regis exiſtimatio vel utilitas inclinat, ſed unde ſibi ſecuritas in

ſortunam,&proditumRegem aſſulget. Unde Suleimanno Turcarum Imperatori dicere ſolemne fuit, Principem uno miniſtro non niſi ſemel uti debere. Fidem quippe miniſtri eò uſq; ſincerã eſſe,quo domini gratiam aſſecutus fuerit; poſt id non ultrà domini ſalutem, ſed ſuum commodum ſpectare. Et tamen fatendum eſt, hujus infidelitatis cauſam ſæpè in ipſis Principibus eſſe; quorum ingratitudo facit, ut miniſtri negotia flectant, unde ſibi utilitas redundat. Cùm enim Principes non niſi cùm pluit penulâ uti velint, & focum, quo ſe hyeme foverant,æſtate redeunte negligant;hoc eſt,cum non ultrà,quàm ipſorum operâ indigeant, ſuos miniſtros curent:illi quoque ita ſibi demandata negotia gerunt, quo ipſis nunquam carere dominus poſſit:aut, ſicut piſcator, ubi ſe ſatis opulentum videt, damnat ingratum laborem, retia rumpit,ſcapham comburit: ita qui in aulis rem fecerunt, malunt ad otium ſecedere,

dere, fruique partis, quam ſterilibus impoſterum officiis Principem demereri.

Corpus illi laborum tolerans &c.] v. s. verb. *copiaque & affluentia &c.*

Numeroque & robore & viſu inter ſe fiducia ipſis, in cæteros metus creſceret.] Nullum eſt contra militares ſeditiones efficacius remedium, quam ſpargere & dividere militem, nec unquam concedere, ut magnus exercitus ocioſus deſidens ſeipſum mirari poſſit. Ita Tac. 1. Hiſt. de Germanicis exercitibus: *ante bellum centurias tantùm ſuas turmaſque noverant: exercitus finibus provinciarum diſcernebantur: tùm adverſus Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, novaſque diſcordias, &c.* & 2. hiſt. *fremere miles, & vires ſuas circumſpicere, ſeptem legiones ſtatim &c.* & eodem libro: *militari aſtu, cohortes turbidas, ac ſi unà forent, prævalidas, diſpergendi, partem Batavorum ire in ſubſidium jubet.* Druſus

ſus quoque Pannonicarum legionum ſeditionem ſuſpiciones ſerendo, legionem à legione diſſociando compreſſit (*Tac.* I. *An.*) Et Vitellius prætorianas cohortes, è quibus ipſi metus erat, ſeparavit. Sed quoniam ad librum primum de ſeditionibus & conjurationibus dicere omiſimus: operæ precium erit nunc quædam adnotare. Primùm illud ſciendum eſt, cùm periculoſa conſilia, quò accuratius perpenduntur, eò ſegniùs conſtitui atque expediri ſoleant: fieri plerumque, ut omnes conjurationes, quibus conficiendis aliquid ſpacii intercedit, evulgentur. Quod eo magis fit, ſi inter plures inita ſit conjuratio. Cùm enim cuncta præmio & metui pervia ſint, difficillimè ſecretum inter tot homines reticeri poteſt; timidos maximè & imbelles: quippe & viros inter armorum ſtrepitum educatos, cædibuſque innutritos ſæpè in ejuſmodi conatibus animum perdidiſſe accepimus. Id etiam de conjurationibus notan-

tandum eſt, ſolere eas nundinarum, nuptiarum, feriarum aliarumque celebritatum tempore expediri. Ita Claudius Civilis ſpecie epularum ſacrum in nemus vocatos ad conſpirandum contra Romanos invitavit. (*Tac. 4. hiſt.*) & Belgæ Bruxellis in Montignii nuptiis in Hiſpaniarum regem conjurarunt. Et Hugonotæ ſpecie nuptiarum Navarræi Pariſios ad ſuum exitium allecti ſunt. (*Conneſtag. 1. & 5. de bell. Belg. Thuan. l. 2.*) Cæterum de inſtruendarum conjurationum ratione, earumque difficultate Florentinus in diſputationibus ad Livium latè diſſerit: quibus autem conſiliis cauti Principes illas repreſſerint, neque Florentinus ibi tractat, nec ab aliis, quod ego quidem ſciam, niſi leviter oſtenſum eſt. Quo diligentiùs nobis in hoc argumento elaborandum. Quanquam igitur vis interdum ſuccedat: tamen & ſæpiùs ea rerum conditio eſt, quæ violentum iſtud remedium non ferat. Quid enim ſi ma-

gna

gna ſit alicujus Catilinæ potentia? quid ſi ipſa plebs in pauciores concita inſaniat, & plurium vecordia conſtantiam eximat? Blæſus cùm quoſdam ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere juſiſſet, flagrantiorem inde vim fecit, pluresque ſeditioni duces dedit. (*Tacit.* I. *Annal.*) Dux Athenarum, Florentinorum tyrannus, cùm in ſe conjuratum reſciviſſet, unum ex ſuſpectis comprehendi juſſit. Unde cæteri armis arreptis illum urbe ejecerunt. Guilielmus Pazzus Florentinus, cùm Aretinos defectionem parare præſenſiſſet, non liberatis ſuis aut rebellium viribus, inermis Aretium profectus, cum ex conjuratis unum in carcerem conjici mandaſſet, à cæteris ipſe captus eſt. Neceſſe igitur eſt, menſurare vires ſuas, & ubi dubius eſſe poteſt exitus, aliis, quàm violentis inſiſtere conſiliis. Primum itaq; nihil omninò quantumvis leve videatur, ſpernendum eſt, unde Reip. benè vel malè eſſe poſſit. Parva ſcin-

ſcintilla contempta magnum ſæpè excitavit incendium, nhil tutò in hoſte deſpicitur: quem ſpreveris, valentiorem negligentia efficiet. Viri fortis eſt, ut nihil timere, ita nihil contemnere. E leviſſimis vaporibus nubes generantur; quæ deinde atrociſſimas effundunt tempeſtates. Quare prudenter M. Cicero Fulviæ, fœminæ licet indicium, in Catilinaria conjuratione, minimè rejecit. (*Salluſt. in Cat.*) & contrà infeliciter juxtà ac imprudenter Philotas detectam ſibi à vili ſcorto conjurationem contra Alexandrum celavit. (*Q. Curt. 6.*) Nihil eſt in diſtrictis negotiis tam leve, quod non interdum etiam contra ſperata magnarum rerum momenta afferat. In ſuo quemque periculo magnum animum habere decet: cum ſalute Principis aut Reip. timetur, credulum eſſe convenit; etiam vana deferentes admittere. Pòſt, ubi fraus nondũ quidẽ detecta, at ſuſpecta tamẽ eſt: omnibus modis operam dare oportet,

ut

ut in penitiorem cognitionem veniamus. Quod ubi factum, injicienda seditiosorum aut conjuratorum consiliis mora est; ut ita omnia detegantur, nobisque muniendi nostri tempus suppetat. Et pertinet huc, quòd quidam monet, objiciendam esse conjuratis falsam occasionẽ, quâ alio tempore commodius, atque nunc conjurationem explicare se posse autument: quo sophismate etiam Romani usi sunt. Nam cum duæ legiones, quæ Capuæ in hybernis erant, contra Campanos conjurassent; Romani sparserunt famam legiones etiam sequenti anno ibidem hybernaturas. Inde conjurati spatium nactos se rati maturius consultandi, distulere scelus, donec Rutilius Cos. mederi malo potuit. (*Liv.* 8.) Hanc artem aliæ excipiunt, quas per exempla docebimus. Romani ad motus extra urbem propellendos bellum aliquod simulabant, aut parabant. Hoc modo tribunitios furores represserunt: (*Plutarch. in Camill.*)

mill.) & Sylla ſpectante ad ſeditionem milite trepidum nuncium de hoſtis adventu finxit. (*Front. lib.* I. c. 9.) Et ſimilis de Theagene Athenienſi extat hiſtoria apud Polyenum. (7. *Stratag.*)

Conſtantius Cæſar auro per turbulentos ſeditionnm concitatores diſtributo rebellionem ſedavit. (*Amm. lib.* XIV.) Et Juſtinianus factiones ob colorum diverſitatem ortas compreſſit, ſeditionis auctoribus corruptis. (*Zonar.*) Piſander & Druſus ſuſpiciones ſerendo periculum ſeditionis diſcuſſerunt. Et ſanè non exigua prudentiæ pars eſt, etiam in juſto bello, proditionis ſuſpectum reddere illum, cui maximè publica hoſtium res innititur, vel aliunde illi conflare invidiam; eamq; notam ducum artem Tacitus (IV. *hiſt.*) appellat. Lacedæmonii, cùm ſcirent, Periclis ductu atque auſpicio Athenienſes bellum Peloponneſiacum geſturos, & viri virtutem metuerent, ſacrilegium hoſtibus exprobrarunt, ejuſque ſe, ni expiaretur,

vin-

vindices professi sunt. Quod non eum in fine dicebant, qvod Athenienses moveri posse sperarent, sed ut Periclē, cujus mater etiam sceleri, quod objectabatur, participaverat, invisum populo redderent. (*Thucyd. lib.* 1.) Eadem arte Hannibal, cùm in agros Romæ vicinos ignem immisisset, & ad Q. Fabii segetes ventum esset, cæteris omnibus clade atque incendio vastatis, iis tantùm abstinere jussit; ac etiam custodes adhibuit, qvi inde capere quicquam prohiberent. (*Liv.* XXII. *Plutarch. ut Fab.*) Cerialis quoque idem factum extat apud Tacitum in quinto Historiarum. Et cùm Pericles ob hospitii & familiaritatis jus, quod sibi cum Archidamo hostium Rege intercedebat, vereretur, ne is, cùm civium suorum agros ureret, suos intactos sineret, seque in proditionis suspicionem adduceret: initiò præmonuit populum, Archidami se olim hospitio usum: neque sibi fraudi esse debere, si ille fortassis & agris

agris ſuis parceret; malle ſe publicos illos fieri, inque civitatis cenſum redigi (*Thucyd.* II. *Iuſtin.* III.)

Alfenus Varus in exercitu Vitelliano caſtrorum præfectus ſeditionem compeſcuit, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti, & id ipſum, quòd, nemo regeret, pavẽtes, ſilentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lachrymis veniam quærebant. (*Tacit.* II. *hiſt.*) Et quòd occiſi per inſidias Alexandro Florentiæ Duce populus Florentinus pro recuperanda libertate arma capere non potuit, ea inter alias cauſa fuit; quod jam ante Clemens Põtifex Baſilicam, ad quam in ejuſmodi turbis plerumque concurſus fieri ſolebat, militum præſidio munierat, & vexilla atque ordines, in quos urbana plebs deſcribi ſolebat, adempti erant: ita ut nec caput turbandis rebus, nec locus, nec rei gerendæ ratio in expe-

pedito esset, (*Io. Bapt. Cin. lib.* 1. *de vita Cosm.*)

Sultani Ægyptii, infinitam hominum Cairum incolentium multitudinem suspectam habentes, præaltis urbem fossis distinxerunt; ademptturi hoc modo infido populo coëundi facultatem. Et inter eas causas, quibus Venetiarum per tot secula constantem pacem atque tranquillitatem nullæ unquam civium conjurationes sollicitarunt, eam vel præcipuam arbitratur Jo. Boterus, quòd interfluentibus passim aquis (canales vocant) in multas veluti partes divisa sit civitas.

Super hæc Romani plebem seditiosam in colonias deducebant; (L*iv*. x.) eique agros dividebant: quo ab seditiosis consiliis, quæ ex ocio proveniunt, ad agriculturam verteretur. (*Dio* 38.) Militē seditiosum per provincias sparsum externis bellis illigabant. (T*ac*. I I I. *histor.*) Et simile quiddam est, quòd hodiè quieti imperii Helvetiorum præter

ter democratiæ morem turbis & ſeditionibus minimè obnoxii, eã eſſe præcipuam cauſam qvidam putant, qvod illi ſtipendia apud exteros Principes facere ſoliti hoc modo egerere poſſint, qvicqvid in ſuis urbibus turbidum, qvam eandem ob cauſam Magnum Hetruriæ Ducem claſſem perpetuò alere Trajanus Boccalinus ſcribit, cui milites & remiges attribuat urbium ſuarum purgamenta. Paucos ante annos, Viennæ Auſtriæ nulla penè abibat ſeptimana, qvâ non unus aut plures furtis & latrociniis inſignes gladio percuterentur, longave fierent litera: Nec id mirum in urbe magna, populoſiſſima; omni mercimoniorum genere, & Cæſaris aulâ ſplendidiſſimâ; in qva non magis virtutum, qvàm vitiorum collegia, &, ne parum dixerim, cœlum cum tartaro mixtum. Nunc in eadem urbe ferias agunt cruces & patibula, & omnis ſuppliciorum ſeveritas in caſtra migravit. Cujus rei ego non aliam reddo

cau-

causam, quam quòd ex quo bellorum incendio correpta est universa Germania, non illius exstinguendi causa, sed ex incendio, ruinâ, naufragio patriæ raperent, agerent, ferrent pessimi fures, accurrerunt plerique omnes, quibus ob egestatem & flagitia maxima peccandi necessitudo erat.

Affines sunt populorum traductiones, & veluti transplantationes; quarum plurima sunt exempla. P. Æmilius, subtracturus Macedonibus omnem rebellionum materiem, primores gentis cum universa familia in Italiam transportavit. Constantius Imper. Sarmatis alias sedes dedit. (*Ammian.* XVII.) Philippus Macedonum Rex, ut pecora pastores nunc in hybernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt: sic ille populos & urbes ad libidinem suam transtulit; (*Iustin.*) Augustus Cæsar Suevos & Sicambros deduxit in Galliam, & in proximis Rheno agris collocavit. (*Suet. in Aug.* XXI.) Jo. Comnenus Triballos

à se

à se victos in Orientem traduxit. (*Nicet. Chon.*) Carolus Magnus Saxonum toties rebellantium nobilitatem partim in Italiam, (*Boter.* v *de rat. stat.* 6.) partim in Galliam Belgicam, (*Æmil.* 2. *de rebus gest. Franc.*) partim in Daciam traduxit: unde origo civitatibus Saxonicis in Transylvaniâ (*Paull. Manut. in descript. Transylvan.*) Anno cIɔ.Iɔ.cIx. Philippus III. Hispaniarum Rex Maurorum ad C.ac xxIɔ. ex Hispania triremibus Caroli Auriæ in Africam transportavit. Et quanquam non deerant, qui factum carperent, quòd tot hominum millia sacro Baptismate abluta quorum laboribus Hispania creverat, bonis exuti & seminudi in peregrinas oras ejicerentur: tamen ea tanti non esse Hispani asserebant, ut propterea Regis, Regnique salus periculo exponenda sit: (*Maurocen.* 18. *hist. Venet.*) Molucus Scirifius Mauritaniæ Rex ante prœlium cum Sebastiano Lusitaniæ Rege commissum, ducibus

ob

ob proditionem suspectis milites suos ademit, & totidem qvi sub alio duce antè meruerant, reddidit. (*Cònestag.* 2. *de conjunct. Portug. &c.*)

Græci suspectas urbes mœnibus nudare solebant, idqve Athenienses apud Chios, Thebani apud Thespienses fecerunt (*Thuçyd.* 4.) Idem Cyrum fecisse Xenophon tradit. (4. *Cyrop.*) Et Romanos idem secutos esse consilium, historiæ tradunt. Henricus II. Angliæ Rex omnium magnatum arces mœnibus nudavit: & superiori seculo Leo X. Pontifex præcipuarum urbium muros, qvos Urbini Dux munierat, solo æqvavit. (v. *quæ dixi ad lib.* 2.)

Eteonicus Lacedæmonius, cùm milites ipsius de occupandâ Chio, ubi hybernabant, conspirassent, & conjurationis signum, qvo se internoscere possent, calamum gestarent; assumptis qvindecim, qvorum adhuc intemerata fides, ac per oppidum obambulans, primum, qvi calamum gestabat, interfecit.

fecit. Oborto tumultu & quærentibus nonnullis, quæ cædis causa fuisset, nunciari Eteonicus jussit, eo factum, quòd calamum habuisset. Quo audito universi calamos abjecerunt; & compressa seditio est. (*Xenophon, 2. hist. Græc.*

Cùm Hanno Carthaginensis regnũ affectaret, & evertere Rempub. interficere Senatum in animum induxisset, & quo nefanda consilia faciliùs regerentur sceleri patrando solemnem nuptiarum filiæ diem legisset, quâ plebi epulum in publicis porticibus, Senatui in ædibus suis præberet, & poculis veneno illitis secretius Senatum ac sine arbitris interficeret, orbamque Rempubl. ita ad se traheret: Senatus re per ministros proditâ, quando ille armis & clientelis plus valebat, decreto nuptiarum solemnibus, & pompis modum statuit; quo ejus consilia evanuerunt. (*Iustin. 21.*) Cùm Cæsar ad edendum munus gladiatorium multiplici undique comparatâ familiâ inimicos exterruisset;

cautum est legibus de numero gladiatorum; quo ne majorem cuiquam Romæ habere liceret. (*Suet. in Iul.* 10.)

Henricus III. Galliæ Rex, cùm in se sub specie fœderis contra Protestantes conjurasse Guisium comperisset; fœderi prudens subscripsit; sed Principatum fœderis, imperiumque armorum, quod conjurati in Guisium transferre cupiebant, sibi sumpsit, (*Thuan.* 63.)

Dionysius Syracusanus, cùm de inita in caput suum conjuratione rescivisset, cauponem quendam ad se vocatum, & post secretum colloquium præmio quasi delati indicii, affectum dimisit. Prudenter! nam & cùm C. Cæsar in Senatum iturus, ea die, quæ illi suprema fuit, in Cn. Pompilium conjurationis complicem incidisset, diuque cum illo collocutus fuisset; veriti sunt cæteri cõjurati, ne is Cæsari seriem cogitati facinoris aperuerit. Et sanè quicunque talia cõsilia animo volvunt, eo sunt ingenio, quoscunque sociare sermonẽ vident, de se loqui putent.

Por-

Porrò ubi ad manifeſtam intemperiem res devoluta fuerit, populares viri, & qui plebẽ obnoxiam habent, multum ad exundantem plebis furorem inter modeſtiæ alveum reducendum valent æquis enim auribus audiuntur, qvi amici putantur.

Magno in populo, cùm ſæpè coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Iamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tùm pietate gravem, ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere; ſilent, arrectiſque auribus adſtant.
(*Virg* 1. *Æneid.*)

Nota ſunt exempla L. Valerii Poplicolæ, M. Horatii, & Menenii Agrippæ apud Livium. Julium Cæſarem Tacitus & Suetonius referunt exercitus ſeditionem uno verbo compeſcuiſſe, Qvirites vocando (aliàs commilitones ſolebat) qvi ſacramen-

tum ejus detrectabant. Arbetion, veteranus dux, cùm Valens Imp. nullo pacto ad officium seditiosos milites reducere posset, paucis verbis truces animos leniit. Cùm enim omnibus profectior natu, & dignitate sublimior ostendisset reverendam caniciem, & publicum grassatorem Procopium (seditionis authorem) appellasset, milites verò filios, & laborum pristinorum socios, orasset, ut se magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato nebuloni, destituendo jam & casuro morem gererent: exemplo mutatis animis ad pristina signa redierunt. (*Amm. Marcell.* 26.) Erat olim Florentina universa in duas factiones divisa, quarum una à monacho Monialis, altera à rabie, quâ ferebatur Rabiosa vocabatur. Ventum est ad arma, & victi Moniales; quos inter erat etiam P. Antonius Soderinus: ad cujus ædes diripiendas cùm concurrerent victores, fortè domi erat frater, Episcopus Vola-

laterranus. Is audito tumultu, indutus episcopali habitu, & Pontificiali mitrâ roverendus ad armatos prodiit, & cùm reverentiâ vultus, tùm gravitate atque eloquentia eos continuit, ne domum fratris diriperent. Res profectò admirabilis! posse efferatos animos, vi & armis invictos, aptâ oratione mulceri. Aptam cum dico, eam intelligo, quæ quamvis horrida & militaris, animis tamen temperandis apposita est. Illa enim umbratilis ex declamatorum & philosophorum schola deridiculo erit. Qui enim Deum non curant, qui spe, scelere, armis turbati sũt, ad istam ineptam philosophiam non componentur. Quod â Musonii Rufi Stoici exemplo discimus, qui apud milites Flavianos bona pacis & belli discrimina disserens, plerisque ludibrio, pluribus tædio fuit: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque ni admonitu modestissimi cujusque, & aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam (Ta-

(*Tacit. 3. hist.*) Et falsè Trajanus Boccalinus, cum introduxisset Menenium Agrippam Apollini promittentem alia longè lepidiore fabula quàm qua Romanorum animos conciliaverat olim, Belgas cum Hispanis in gratiam reducturum, derisum ab Apolline dicit. Nec enim eandem esse animorum humanorum, quæ olim felicitatem: non cruentissimis tragœdiis XL. annos in Belgii theatro exhibitis satiari potuisse diram sanguinis sitim, parum ergò fabularum levitatem profuturam.

Fortassis etiam interdum consultum erit, virum auctoritate præstantem, bonum, prudentem, multitudini turbidæ in speciem ducem se præbere, qui pro imperio cædes, rapinas & cætera seditionum mala prohibere, aut saltem mitigare possit. Tacitus libro primo Historiarum: *fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.* Anno Christi

CIↃ.

CIↃ.IↃ.xlviii. gravis tumultus per universam Aquitaniam fuit: cumque seditiosi in urbe Burdigala Georgium Chassanæum Curiæ Præsidem, virum gravem & qui gratia apud plebem plurimum valebat, sibi ducẽ per vim sumpsissent: ille arreptâ sensim auctoritate bonos cives, qvasi etiam in societatem adscitos, multitudini seditiosæ immiscuit: ut hoc modo rapinæ cædesqve cohiberentur, & perditorum hominum audacia refrænaretur. Qvanqvam autem non diu fallebat Chassanæus: tamen ille in qvamlibet frementes, Imperatoris jure usus, præcipuos ex seditiosis, captatis occasionibus, qvasi dicto minùs audientes per commilitones confodi jussit. Ita paulatim per qvatriduum desæviente furore, motus utcunqve sedatus est, donec Momorantius à Rege cum exercitu missus seditionem ulturus, venisset, atq; omnia, pro ea, qvam amplissimam obtinebat, potestate composuisset. (*Thua*. v.) Ubi

Senatum Nolanum metus accepit, si palam plebi, quæ ad Annibalem propendebat, contrà tēderent, resisti multitudini concitatæ non posse, clàm simulando dilationem mali invenerunt, placere sibi defectionem ad Annibalem simulantes. Ita distulerunt, donec Marcellus veniret. (*Liv.* XXIII.) Simile quiddam de Othone & Vitellio memoratur, qui sævitiam militum plerosque ad cædem deposcentium simulatione vinculorum frustrati, multos exitio subtraxerunt. (*Tacit.* I. *histor.*)

Verùm enim verò, si his remediis locus non sit, si omninò ad vim & arma decurrendum sit: acriter ibunt magistratus in rebelles, eorumque duces extremo afficient supplicio. Alexander Magnus frendens de tribunali desiliit, & in medium seditiosorum agmen se immisit: notatos quoque, qui ferocissimè oblocuti erant, singulos manu corripuit, nec ausos repugnare tredecim asservandos custodibus corporis tradidit,

didit, Quis crederet, sævam paulò ante concionem obtorpuisse subito metu? & cùm ad supplicium videret trahi, nihil ausos graviora quam cæteros; (*Q. Curt.* x.) In Germania legiones tumultuabantur, ob quendam à Hordeonio Flacco in carcerem conjectum. Conscendit tribunal Vocula legatus mirâ constantiâ, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium jussit: & dum mali pavent: optimus quisq; jussis paruêre. (*Tac.* IV. *hist.*) Imperante Constantio, cùm plebs Romana excita ab inquietis hominibus seditiosa ad Septizonium (locus is fuerat in urbe Nymphæ Marci Imp. celeber) convenisset: Leontius Præfectus Urbi, quamvis omnibus dehortantibus, ne se violentæ multitudini immitteret. adeoque pluribus illum, tanquam in abruptum festinantem periculum, deserentibus, magnâ animi præsentiâ in medium perditorum nebulonum cuneum se immisit, & insidens vehiculo cum speciosa

 fidu-

fiducia, acribus oculis & minacibus circumspexit, authoremq; tumultus inter alios eminentem vasto corpore, rutilis capillis arreptum, vinctis post tergum manibus suspendi jussit Vulgus omne paullò antè confertum per varia urbis membra dilapsum evanuit. (*Ammian. Marcell.* xv.) Et qvanqvam oratione Marci Imper. expressum sit, ut tametsi provocantis in causa capitis appellatio non fuerit recepta, pœna tamen sustineatur, qvoad Princeps rescripserit ad literas præsidis & libellum rei: tamen si fuerit seditio prærupta, factioq; cruenta, qvæ moram non admittat; non pœnæ festinatione, sed præveniendi periculi causa, tunc eum punire permittitur, deinde scribere. (*Vlpian.* I.C. *in* l. v. §. IX. D. *de injust. rupt. irrit. fact. test.*) Sed his violentis remediis non nisi desperatis cæteris, & in subsidium utendum est. Nec enim semper succedere ex iis qvæ suprà de vi diximus, cōstat. Multitudo tamen semper excusa-

ta

ta ſit, quæ non tam conſilio, quàm impetu & alieno ſcelere abripitur: quod ad librum primum quoque monui. Alibi quoque dixi, ſeditiones à potentum in aulâ avaritiâ aut ſævitiâ ortas deditione illorum, qui tam immaniter populi indignationem moverunt, ſedari: quod hîc non repeto. Illud addo, in locum ſceleratorum iſtorum alios incorruptis moribus, gratos populo ſubſtitui debere. Quomodo Agrippina. Senecā ab exilio in aulam trāſtulit; id *lætum in publicum rata.* (*Tacit.* XII. *Annal.*) Et Franciſcus Olivarius prudentiſſimus & integerrimus vir à Cardinali Lotharingio ad ſummam regni Galliæ Cancellariatus dignitatem in eum finē evectus eſt, ut moderati imperii ſub optimo legum moderatore ſpē populo faceret. (*Thuan.* XVI. *&* XVII.) Quanquam hoc ipſo plus Senecæ atque Olivario, quam aliis illuſum eſt. Uterque enim fœdiſſimam ſervitutem ſervire coactus, quod vitæ reliquum erat, inter ludibria &

pericula ſub impotenti dominatu trãſegit: ut appoſitè Senecam, in Octavia Tragœdia alter Seneca, vel quiſquis ille fuit, ita loquentem introducat.

Quid me potens fortuna fallaci mihi
Blandita vultu, ſorte contentum mea
Alte extuliſti? graviùs ut ruerem, edita,
Receptus arce totque proſpicerem metus?
Meliùs latebam procul ab invidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris:
Vbi liber, animus, & ſui juris mihi
Semper vacabat ſtudia recolenti mea.
&c.

Laſcivire militem diductum.] Sed & dicere debebat, in ſuperbiam, arrogantiam & rebellionem prolabi contractum militem. Hoc eſt illud conſiliorum genus, non quidem ſubtile aut callidum, ſed ſubitaneum, celere, captum ex tempore gratâ quadam argutiâ, velut merces quædam per ſe inanes ipſo arti-

artificii fuco imponens. Huic venustati, si accedat corporis gratia, quę, ut Heliodorus in Æthiopicis (*lib. 4.*) inquit, omnium ad se benevolentiam blandâ quadam violentiâ trahit, vel suadentis dignitas, & præter hæc non immodica, sed secura audacia: regnat plerumque ista consiliorum levitas, & veram exactamq; sapientiam in egregiis, sed tardis hominibus suo strepitu obruit. Verum ista extemporanei ingenii promptitudo plerumque veræ prudentiæ & & magnis negotiis suffecturæ expers est. Nam ubi sustuleris istis hominibus subitas fractasque sententias: tum sterilitatem egenarum mentium, nec sufficientem ad veram longamque sapientiam haut dubiè contemnes. Rapta ista & tumultuaria consilia illis tantum placent, quibus tædium est longâ sed tutâ ratiocinatione penetrare in intima & quasi viscera negotiorum. Quos equidem simillimos esse puto illis hominibus, qui externa ædificii spectantes, in-

tus

tus lacunaria auro gravia, maculoſam marmorum varietatem, & cætera artificis miracula propiùs inſpicere negligunt. Ideoq; ſuperficiaria iſta ſapientia plerumque dignum ſua temeritate negotiis exitum, & pœnitentiam quidem, ſed ſeram invenire ſolet. Tale conſiliũ fuit, quo de capite Magni Pompeji Ægyptius ille pronunciavit, *mortuum non mordere*. Et Alexander regiæ totius Orientis, unde tot gentes jura petebant patriæ tot Regum, unico quondã Græciæ terrori ebrius faces ſubdidit; impellente eum ad tantum dedecus vili ſcorto, Thaide, quæ expectare hanc ultionem Græcos, quorum urbes barbari deleviſſent, dicebat. Prima factionum apud Florentinos initia ab iſtiuſmodi temeritate cœperunt: cùm Moſca quidam Lambertus conſultantibus de vindicanda injuria à Bondelmontio illata, necandum eſſe diceret; addito Italorum proverbio (*coſa fatta capo hà*) quâ rem perpetratam caput habere ajunt.

junt.(*Leon. Aret. lib.* 1 *hist. Florent. Scip. Amirat lib.* 1. *hist. Florentinæ.*) Denique parùm abfuit, quin Neapoli regiæ urbi ignem injiceret Petrus Aragonius; inductus illorum ſermonibus, qui potiorem eſſe cineribus ſuis ſepultam quàm amiſſam urbem ſcurrili dicterio jactabant. (*Scip. Amir. in vita Ioannæ II. Reginæ Neap.*)

Et quia vi tot ſimul, corripere intutum, dolus intervalla ſcelerum paſcebat: & inferiùs: *ſed magnitudo facinoris metum, prolationes, diverſa interdum conſilia afferebat.*) Plerumque difficilem exitum habent conſilia, quorum executio in partes diviſa eſt, & quæ circumſtantiarum varietate intricata ſunt. Ab initio quidem videntur facilia: verùm tractatu difficultatis plena, exitu periculoſa eſſe ſolent. Nam ut radii horarum indices, quot rotis & ponderibus aguntur in deſtinatos curſus, tot aberrantibus inſtrumentis mendaci monſtratione fallunt: ita ſi ex infinitis rebus, quæ ſub-

ſubtilia componunt conſilia, una ſe conditio ſubtraxerit, fallere ea neceſſe eſt. Neque venena, neque adulteria, neque ulla potentia ſatis munire Sejanum potuit, quò minùs iiſdem artibus vinceretur, quibus alios petierat. Ex hoc conſequitur, populos cæteris ingenio præſtantes rerum novandarum perpetua cupiditate teneri, ideoque crebrioribus reipublicæ converſionibus obnoxios eſſe. Nimia enim diſſerendi ſubtilitate, & huic adjuncta ingenii oſtentatione, quam ſibi ſemel perſuaſerunt opinionem, mordicus tenent, & ab ea dimoveri probroſum arbitrantur. Quod univerſè aſſerit apud Thucydidem (*lib.* 3.) Cleon Athenienſis: & ſpeciatim de Megarenſibus, Syracuſanis, Athenienſibus, Florentinis, Genuenſibus affirmat Bodinus, (4. *de Rep.* 1.) Qui idem teſtatur, Athenienſes C. paulò minus annis quinquies, Florentinos ſepties Reip. Statum mutaſſe: id autem nec Venetis accidiſſe, nec Helveti-

vetiis, qui ingeniis minùs valent. Nec igitur ſubtilia ingenia novandis rebus quàm gerendis aptiora, dubiis & periculoſis expediendis negotiis adhibenda ſunt: nec committenda iis munia excuſationum, temporum extrahendorum, actionum cum illo, qui nobis etſi cauſa inferior, viribus tamen ſuperior eſt, & omnium illorum negotiorum, quæ affectus requirunt ſedatos, & neceſſariam ſimulationem. In primis autem ab imperiis malè affectis, vel nondum confirmatis procul habenda ſunt. Ut enim in ægris corporibus vel minimo motu noxii humores concutiuntur; ita quietis ingeniis infirma imperia turbantur. Sunt tamen utilia in conſiliariorum collegio, ut collegarum ingenia exerceant, & exterorum artes obſervent.

Hanc ut amore incenſus, adulterio pellexit.] v. quæ ſcripſi ad lib. 3. verb. *nam vulgatum erat, miſſum &c.*

Quanquam arduum ſit, eodem loci potenti-

tentiam & concordiam esse. Poëtis, historicis, nemini non dicta sententia. Matthæus Vicecomes, dictantibus fratribus in familiari colloquio regnum egregium quid esse; verum esse, respondit, sed sine sociis. Ex quo fratres sibi metuentes illum veneno sustulisse dicuntur. (*Io. Bapt.* Pig 4. *hist. Atest.*)

Plerumque inopes ac vagi sponte militiam sumant, percensuitque cursim numerum legionum, & quas provincias tutarentur.] Ex isto Taciti indice, quanta fuerit Romana potentia, quæ armorum vis, qui inexhaustus militiæ fons, intelligere licet. Non erit alienum, quædam disserere de *armorum studio*: quæque ex illo magnis imperiis bona malaque, utilia aut perniciosa accidant. Quâ ex disputatione de maximis rebus pendet judicium. Inde, quæ, causa fuerit, quòd Romani tot prœlis fusi; nunquã tamen universo bello superati sunt quæque res Romanam potentiam ad sum̃um fastigium provexerint, & quæ ex

ex contrario libertatem peſſum dederint, diſcemus. Intelligemus, quibus ex cauſis Veneta Reſp. optimis legibus inſtitutisque formata imperii ſui terminos non ita longè latèque, ut Roma, proferre potuit. Dicemus de Turcicæ potentiæ fundamento, deque ejus caſu interituqve conjiciemus. Alia quoque ſcitu rariſſima digniſſimaque tangemus. Igitur quanquam Romani imperii magnitudinẽ alius juſto imperio, alius civili ſapientiæ alius Reip. formæ boniſque legibus, alius ſociorum defenſioni, alius privatorum virtuti, alius alii rei tribuant: mihi tamen aliud videtur. Nam nec juſtitiam multùm fuiſſe cordi Romanis alibi docuimus, & prudentes virtutisque ſtudioſos aliæ quoque Reſp. habuerunt, & ſocios alii defenderunt, & bonis legibus, formaqve Reip. Veneti præſtant: nec tamen in eam potentiam, qvam in Rep. Romanâ ſtupemus, qviſqvam veterum, noſtrorumqve Regum aut Rerump.
con-

conſcendit. Statuo igitur, præcipuam & penè unicam magnitudinis Romanæ cauſam fuiſſe, armorum ſtudium, & omnia Reip. inſtituta non ad civilis vitæ tranquillitatem, ſed gloriam & imperii amplificationem introducta. Non dicam Romanos armorum & pugnæ genere, atque militari diſciplinâ aliis omnibus populis prævaluiſſe. Nam ut id negari nequit, ita pluries Romanos prœliis ſuperatos confiteri cogimur. Illud mirandum eſt, & ſine exemplo, eos ita extra fortunæ aleam fuiſſe, ut cæſi, fuſi, fugati, nunquam tamen vincerentur, ſed ſemper fortiores validioreſque reſurgerent, tandemque de hoſtibus ſibi paulò antè inſultantibus triumpharent. Nimirum ea erant civitatis inſtituta militaria, ut poſt maximos cæſos exercitus, ſemper majores in hoſtem educi potuerint. Quod quo pacto fieri quiverit, quàm breviſſimè potero, explicabo. Dico igitur, triplicem fuiſſe fontem, ex quo validiſſima Romana-

na-

narum copiarum flumina, quæ orbem terrarum inundarunt, proruperunt; Tribus, Colonias, Socios. Hodiè cùm tympanum ſtrepit, coëunt protervi, ocioſi, legum impatientes, parentibus immorigeri, maximi mulierum mœchi, aleatores, urbium ſuarum fex & purgamentum: quibus neque boni intellectus eſt, neque mali cura: qui neque in victoria decus, neque in fugâ flagitium putant. Romani verò ex tribubus, coloniis, ſociis militem habebant electum, belli & munerum militarium gnarum, acie invictum, & qui annos non plus ex faſtis quàm ſtipendiis ſuis numerabat. Ut Romani exercitus à noſtris differant, quod navis, quæ probatis trabibus eſt compacta, ab eâ quam intempeſtivè exciſæ arbores & omnia non penſatis vitiis ligna cõponunt. Ergò in xxxv. Tribus deſcriptus erat populus Romanus: quo nomine veniunt, non tantùm qui muris urbis includebantur, ſed multò magis, qui extra urbem

bem in Latio. Campania, Hetruria tribubus adſcripti erant. Qvippe urbanus populus non niſi in qvatuor tribus diviſus erat. Suburanam, Eſqvilinam, Collinam, Palatinam: cæteræ, ut demonſtrat Franciſcus Bocchius in libris de magnitudine Romanâ, una & triginta extra urbem erant; appellationem ſortitæ vel ex locis, ubi degebant, ut Cruſtumina, Vejentana, Ocriculana &c. vel à fluminibns, ut Arnienſis, Anienſis &c. vel præcipuis Romanis familiis, ut Cornelia Fabia, Sergia &c. Hic erat populus ille Romanus, qvi leges ferebat, qvi magiſtratus creabat, qvi bella aut pacem decernebat: ex hoc univerſo cenſebantur legebanturqve in militiam qvicunqve bello apti erant, nec licebat cuiqvam detrectare militiam. Hi ad comitia in urbem confluebant, jus ſuffragiorum habebant, magiſtratus & honores ſuſcipiebant. Hi veri & originarii cives Romani erant. Qvanqvam etiam fuerunt, qvi ex privile-

legio, cùm longiùs Româ abessent, in tribuum nomina adſciſcebantur: qvomodo Ateſtini in Romiliam, Veronenſes ac Tergeſtini in Publiliam, Patavini & Brixienſes in Fabiam, Mediolanenſes & Comenſes in Ufentinam, Bergomates in Vituriam conjecti ſunt. (*Io. Bapt. Pigna 1. hiſt. Ateſt.*) Qvantus autẽ ex his tribubus militum numerus confici potuerit, ex eo conſtat, qvòd interdũ cc. interdum ccc. millia, & qvòd excurrit, cenſa ſunt civium capita. Cenſebantur autem ii tãtum, qvi ferendis armis habiles erant, adeoqve ad militiam deſtinabantur. Ita enim Livius de primo cenſu, qvi actus eſt Servio. Tullio Rege: *millia 80. eo luſtro civium cenſa dicuntur, adjicit ſcriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor, eorum qui ferre arma poſſent, eum numerum fuiſſe.* Nam ſi univerſi coñumerentur, pueri, ſenes, cęteriq; nõ niſi capite cẽſi; ſupra qvindecies cẽties mille homines in tribubus fuiſſe Franciſcus Bocchus conjicit. Qvi tamen numerus,

merus, cùm civitatis Romanæ jus à Imperatorib. nimis vulgatum esset, eò excrevit, ut Claudio Cęsare (nisi codices vitiosi sunt: certè in Medicæo M.S. istos numeros aliter scriptos ipse Florentiæ vidi) censa sint civium LXVIII. centena & XLIV. millia. (*Tacit.* XI. *annal.*)

Jam in coloniis qvantum momenti fuerit ex eo, qvod T. Livius libro septimo & tricesimo refert, colligi potest. Belli Punici secundi tempore triginta populi Romani coloniæ erant. Ex iis duodecim, cùm omnium legationes Romæ essent, negarunt esse, sibi unde milites pecuniamque darent. Novâ re consules icti rem ad Senatum detulerunt: ubi tantus pavor animis hominum injectus est, ut magna pars actum de imperio diceret. Sed cùm cæteræ XXIII. coloniæ in fide perstitissent; resumpserunt animum patres. Et notabile est, qvod Livius pronunciat illarũ coloniarum subsidio tum imperiũ populi Romani stetisse. De-

Denique ſociorum auxilia quantum Romanis contulerint, ex eo conjici poteſt, quòd año Urbis cõditæ CCCCXV. Latini gloriabantur, Romanos sociali exercitu adjuncto duplicare vires ſuas; ideoque Conſulem alterum ex Latio, alterum Româ creari, & Senatus partem æquam ex utraque gente eſſe poſtulabant. (*Liv. lib.* VIII.) Sociale bellum quod populus Romanus cũ Marſis, Picentibus, Pelignis, aliisque Italiæ populis, ſuis ſociis geſſit, Plutarchus in Syllâ magnum vocat & varium, quodque multa vulnera populo Romano & graviſſima intulit diſcrimina.

Non igitur mirum videri debet, illum Romanæ militiæ triplicem fontem nunquam exaruiſſe, tàm valida potentiæ fundamenta nunquam convelli, tantas vires nunquam labefactari potuiſſe. Quod tot exemplis manifeſtum eſt. Cùm Pyrrho quamvis victi paciſci in alias conditiones noluerunt, quàm ut Italiâ excederet. Ab Hannibale to-

ties cæsi, cùm tandem submittere cervices deberent, quatuor simul exercitus conscripserunt. A Perseo profligati, tanquam vicissent, Perseo leges tulerunt, quibus se imperio Romano submittere jubebatur. Nimirum, quousque scaturiebat inexhaustus ille fons, quantumvis maxima damna novis delectibus sarcire poterant. Post Cannensem pugnam Hannibal victoriæ nuncium Carthaginem misit Magonem fratrem. Is cum ei Senatus datus esset, res in Italia à fratre gestas exposuit. Cum sex imperatoribus eum, cum sex consularibus exercitibus acie conflixisse: occidisse supra CC CIↃ. hostium supra L CIↃ. cepisse: Brutios Apulosque partem Samnitum ac Lucianorum defecisse ad Pœnos, Capuam Annibali se tradidisse. Secundum hæc dicta lętis omnibus, Hanno, qui ex factione Hannibali adversâ erat, quæsivit, ecquis Latini nominis populus defecerit ad Carthaginenses? ecquis homo ex V. & XXX. tribubus ad An-

Annibalem transfugerit? Cùm utrumque Mago negaſſet, hoſtium quidem ergo, inquit Hanno, adhuc multum ſupereſt. Sed multitudo ea quid animorum, quidve ſpei habeat ſcire velim. Cũ id neſcire ſe Mago diceret; nihil facilius eſt ſcitu, inquit. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquam deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe allatum ad vos eſt? Cùm id quoque negaſſet, bellum igitur, inquit tam integrum habemus, quàm habuimus, quâ die Annibal in Italiam eſt ingreſſus (*Liv. 33.*)

Patet igitur ex dictis, Romanam magnitudinem ſuper arma fundatam, armis provectam, armis ſtetiſſe. Quod quanquam armorum dignitatem ac utilitatem ſatis oſtendat, tamen aliorum quoque populorum, qui ſolis armis ſibi potentiam, aliis terrorem pepererunt, exempla producere, non inutile erit. Mamaluchi Ægyptum & Syriam trecentos annos tenuerunt, magnâ

ſcientiæ militaris famâ, & vicinorum populorum terrore. Quippe domeſticum militem legebant, à prima pueritia, ac penè infantia raptum ad arma, atque educatum multâ victus abſtinentiâ tolerantiaque laborum, & militarium operum exactione eò rigidiore, quia & ipſi duces ante toleraverant. In demortuorum locum ſuccedebant non filii, aut ſanguine propiores, ſed quos indoles & corporis animique robur bellicæ fortitudini idoneos fecerat. Hi, quorum numerus XVIIICIↃ. non excedebat, invicta bello manus, vicinas nationes domuerunt, Arabes fregerũt, in prœliis cum Turcis aut rarò aut nunquam ſuccubuerunt; donec anno Chriſti CIↃ IↃ.XVIII. à Selymo Turcarum Imperatore & militia & nomen Mamaluchorum extinctum eſt. (*P. Iovius in* Selym. *Guic.* XIII. *hiſt.*) Turcæ, publica Orbis lues, ſolis armis, & militari virtute in tot regnorum excidia evaluerunt. Centum ac qvadraginta eqvi-

tum,

tum, qvos Spahos vocant, millia perpetuò alunt; qvorum LXXX cIↃ. in Europæ finibus, LX cIↃ. in Asia continentur. Iis agri (Timaros dicunt) assignantur, ex qvorum proventu eqvos in bellum expeditos sustentare qveant, nec ob id qvisqvam regiis thesauris decedit. Reliqvis, qvi millia qvindecim censentur, ære publico stipendia persolvuntur, Pedestrium copiarum robur in prætorianis, qvi Janizari vocantur, situm est. Hoc instituto militari, hoc robore invictum hactenus Turcarum imperium stetit. Qvanqvam multum adhuc Turcis ad perfectam armorum scientiam, qvâ tantoperè Romani præcellebant, deest. Nam in aciem educunt illi copias ex immensis imperii sui spaciis contractas: Romanorum exercituum nervus ex Italia, atqve adeò ipsis tribubus, in qvas relati erant cives Romani, legebatur. Turcæ maximos exercitus uno in loco diu sustinere neqveunt: qvod potuere tamen Romani. Deniqve nec ar-

mis,nec pugnæ genere,nec fortaſſè diſciplinâ militari cum Romanis comparari poterunt. Suffecerunt tamen ad jugum tot populis, tot regibus imponendum. Et omnia ipſorum inſtituta imperii dilationem, gloriamque militarem ſpectare ex eo quoque clarum evadit, quòd impiæ legis lator Mahumetes ſine Dei reverentia, ſine honeſtatis cura, dominationis vinculum fecit religionem. Perſuaſum Turcis eſt. ſuum quemque divinum, ſed mortalibus oculis inviſibilem charactera, fatorum & mortis inevitabilem ordinem frontè præferre; qua fide factum eſt, ut vitæ mortisque contemptores cæca temeritate omnibus ſe periculis offerant; à fatali diſpoſitione ſalutem aut exitium ſibi impendere arbitrati.

Felices errore ſuo, quos ille timorum
Maximus haut urget lethi metus: inde ruendi

In

In ferrum mens prona viris, animaque capaces
Mortis; *Lucan.* I.)

Deinde Turcici Imperatores lege aut morte prohibentur restituere regnum, aut urbem, aliudve solum, in quo semel suæ religionis sacellum dedicaverint. Quæ constitutio mirè facit ad superandas difficultates, quibus implicati novi Principes tenentur; & ad obstinandam partorum defensionem: scientibus omnibus non pactis, non ullâ transactione, sed solâ vi, armisque perdi provincias armis acquisitas. Sanè ex Romana historia constat, ab urbis ortu ad Jovianum Imperat. non inveniri Consulem aut Imperatorem, qui semel Romani juris factas terras hosti concesserit. (*Ammian. Marcell.* xxv.) Porrò præceptum illlud quo Turcis vini usu interdicitur eò spectat ut priscæ frugalitati assuetus miles parabili & obvio cibo potuque in castris degere velit; II. III.

nec illâ impensâ gravetur, quæ in noſtris exercitibus enormis facit, ut nulla ſtipendia veſti, equis, armis emendis ac tuendis ſufficiant. Ex quo creberrimas oriri ſeditiones neceſſe eſt. Cui accedit, quòd cùm Turcis arva agrique, colles, & aperta camporum frumento producendo, & paſcendis armentis inſerviant: apud nos fertiliſſimum quodque ſolum ſit vitibus conſitum, & numeroſis exercitibus ſemper commeatus deficiant.

IV. Præterea, cùm noſtri Principes acerbiſſimis exactionibus, tributorum, ſed profectò malè ſano conſilio, ſæpe etiam peſſimo exitu infringere ſubjectorum animos tentent, in eoque ſecuritatem ſuam collocatam eſſe arbitrentur; Mahumetani Principes non vectigalibus, non tributis, ſed promiſcuâ conjugiorum licentiâ & uxorum multiplicato conſortio illectos, ita miſeros populos ſuos, quanquam non ſentientes, faciunt, ut omni nervo deſtituti ferociam omnem obliviſci

co-

cogantur. Cùm enim naturales liberi cum legitimis æquis partibus ſuccedant, plerique patresfamil. domum ſuam ex tot uxoribus aut pellicibus refertam liberis habeant; fieri non poteſt, ut in tam numeroſam ſobolem diviſa bona, velut in multos rivulos diductus fons, tandem non exareſcant: ſitque perpetua neceſſitas militandi in caſtris, & ſtipendio à Principe præbito vitam tolerare. Ut taceam, polygamiam iſtam ſanè beſtiis magis quàm hominibus convenientem indeſinentem eſſe fontem, ex quo innumerabiles copiæ in aciem, velut magni pecorum greges in macellum educi poſſunt. Quid? ille mos, quo nulli Othomanidarum vel ad nominis famam, vel corporis ſepulturam, templa aliave publica opera extruere licet, niſi imperii fines protulerit, quid aliud eſt, quam incitamentum, & vehementiſſimus ſtimulus, quo vel ignaviſſimi Principis animus ad ambitionem, ad gloriam, & famæ ardentiſſi- V.

imum desiderium excitetur. (*vide exemplum de Selymo apud Thuan.* XLVII. *Maurocen. histor. Venet. P. Parut.* I. *de bell.* Cypr. M. *Ant. Gratian.* I. *de bello Cypr.*) Illud etiam quòd fœminas
VI. à suorum templorum liminibus arcent, quid aliud vult, quàm cùm illas sua imbellia contemptas faciat, solos viros, quorum ferocia timeri meretur, fortissimo religionis vinculo ligare, mitigare, cicurare? Cui simile est, quòd olim mulieres sacro Herculano abstinebant. (*Gell.*XI.*c.*VI.) quare nec Herculis Gaditani templum mulieribus ingredi fas erat: ut ex Si-
VII. lio Italico observat Thom. Dempster. libr. I. de jurament. c. IV. Denique quod Turcæ credunt, illorum animos, qui cùm morerentur, infensum Imperatorem habuerunt, æternis apud inferos affligi cruciatibus, nec eorum delicta ullâ pœnitentiâ expurgari posse, omni lege & omni pœnâ efficacius retinaculum est, ne quis in Im-

Imperatorem quid admittere velit, audeatve. Hæc de Turcis.

Superiori ſeculo Ferdinandus Aragonius propriam habebat militiam; cùm cæteri mercenaria uterentur. Geſſitque res majores, ſi verè rationem inimus, quàm quiſquam ſuorum æqualium.

Etiam in cunctis Reip. Venetæ finibus, vicis, pagiſque deſcripta eſt agreſtis pubes, quæ militari opere exercetur, ac promptam Reip. operam navare parata eſt. (*Iuſtinian. in hiſtor. Ven.*) Quod idem de Allobrogum & Hetruriæ Principibus tradit Joh. Boterus. Et in pleriſque Germaniæ Principum ditionibus arma peritè tractare docentur ſubjecti; maximè ad uſum bombardæ, certus nitrati pulveris, & plumbi, ex quo ferales illi globuli funduntur, modus certis temporibus diſtribui ſolet. Belgis deniq; fœderatis hodieq; uſitatum eſt cives in oppidis & munitis locis unà cum mercenario mi-

lite excubiis admovere; quò proditiones impediantur, & omne periculum, quod à peregrino milite imminet, amoveatur. Sed hæc exempla à superioribus toto cœlo differunt. Nec enim aut Venetis, aut cæteris jam dictis Principibus commune cum Romanis aut Turcis institutum est, consectari gloriam, extendere imperii terminos, bellum ex bello serere, nunquam otium velle; sed ad defensionem, & qualecunque auxilium comparatum est istud subsidium: quod tamen plerumque vanum existit. Plebs enim, quantumcunque armorum usum didicerit, & multiplicatis cohortibus impleat campos, par illis nunquam erit, qui inter vera pericula versati timere desierunt. Et hoc ipsum ad terrorem erit, quòd timidâ pensatione aciei & veri Martis discrimina à fictis certaminibus, & umbratili militia longissimè differre animadvertent. Palatino Comiti subjecti populi totâ Germaniâ ab armorum tra-

ctan-

ctandorum peritiâ celebrabantur. Nulli minus ad restituendum animi habuerunt. Nempe, aliud est, bene ad metam collimare, aliud hostem ferire.

Verùm enim verò, qvamvis qvæ hactenus disputata sunt, satis armorum studium in Rep. egregium esse asserant: tamen & alia in diversum argumenta exemplaqve sunt, qvibus armorum tractationem civibus commissam parum tutam esse ostendi potest. Iis qvi prudenter condere aut stabilire regna student, hæc duo videntur præcipua: primum, ne populus in Principem facilè possit insurgere: deinde, ne, si obseqvii vincula emolietur, ad insaniam vires accedant, furorque militiæ vinculo firmetur. Utraqve cautio intervertitur hoc armandorum civium consilio. Nam & irati nihil prius videbunt, qvàm datura fiduciam arma; & ubi arma rapuerint, secura erit, aut non nisi magnis laboribus sedanda rebellio. Inde, qvod in Gallia armis & militaribus exercitiis

tiis in nobilitate tantum retentis; in plebe longo ocio emollitâ, opificiisque & quæstui dedita, antiqua gentis ferocia defecit, singulari Regum studio factum esse scribit Guicciardinus; (*2. hist.*) ne tàm crebris à furioso populo conspirationibus seditionibusq; peterētur. Cyrus omnes gentes, quas suo imperio subjecerat, sublatis armis ad fundarum usum coëgit; quòd hoc armorum genus maximè servile arbitraretur. (*Xen. 7. Cyrop.*) Theodoricus Ostrogothorum & Italiæ Rex tutissimum pacis stabiliendæ modum ratus est, Romanos cæterosque Italiæ populos armorum exercitio arcere (*Orlād. malavolt. 2. hist. Sen.*) Sanè civilium bellorum curandorum necessaria medicina est, civibus arma adimere. Quod Romanis quoq; in usu fuit, (*Dio. 42 & 44. Plin. lib. 34. cap. 14.*) Et Senenses cùm diverso consilio institissent, ruerent. Anno à nato nostro Servatore cIↃ CC XLV. cùm inter nobiles familias sæpius in ipsa Senarum urbe

urbe ad arma & cædes ventum esset: Novem-Virûm magistratus infelici æquè ac imprudenti consilio ex singulis urbis regionibus (quarum tres erant) quadringentos selegit, quibus zonam, arma, & insignia publica dederunt; addito præcepto, ut ad præconis vocem aut nolarum sonum omnes sub signis confluerent, accepturi magistratus imperia. Sed consilium, quod ad sedandas turbas, & arma nobilibus excutienda comparatum erat, in exitium Reip. vertit. Hoc enim instituto mucrones, qui in hostium ora intentari debebant, in Nobilitatem, alteram civitatis partem versi civilem sanguinem sæpè hauserunt: & tamdiu armatæ plebi cum nobilibus, pòst & inter se dissensiones, certamina atque cædes exercitæ; donec Mædicæi cuncta discordiis civilibus fessa sub imperium acceperunt. (*Orland. Malavolt. 8. hist. Sen.*) Nimirum nō ad omne mo-
men-

mentum plebs armanda eſt. Auctoritas enim & poteſtas qvæcunqve in multitudinem collata, nunqvam benè & feliciter uſurpata fuit Turbas parturire facilè, iis autem excitatis occurrere ſummi laboris eſt. Sed quando ſuperiùs, potentiam Romanam armis omnia debere diximus, nunc qvoqve exitium illi Reip. ex armis proveniſſe dicemus. In ordinanda, & bonis legibus inſtituenda civitate duorum temporum haberi ratio debet, bellorum & pacis: ut & ab externa vi tuta eſſe, & civium inter ſe concordia conſtare poſſit. Verum Romanorum inſtituta propiùs inſpicienti manifeſtum eſt, unum illa finem atqve ſcopum habuiſſe, imperii amplitudinem. Inde bellum ex bello excitabant: &, ut in hoſtes militem haberent fortem, & periculorum contemptorem, exercitia armorum, & virtuti militari præmia inſtituebant. Sed ut aſſveſcerent cives juſtitiæ, temperantiæ, modeſtiæ aliisqve virtutibus ci-

vili-

vilibus, qvibus in pace concordes & tranqvilli viverent, nullis aut paucis provisum erat legibus. Ut inde Tacitus (3. *Annal.*) duodecim tabulas finem æqvi juris fuisse, & secutas leges adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaqve ob prava per vim latas esse verè dixerit. Numa qvidem Pompilius, cùm omnia Romuli instituta ad militarem virtutem spectare videret, religione & ceremoniis Deûm, aliisqve civilibus virtutibus feroces animos imbuere tentavit: sed prævalebat militare populi ingenium, & majores radices egerat armorum amor, qvã ut nudis legum in charta scriptarum verbis tolli posset. In qvo illud à Numa imprudenter omissum est, qvòd non, ut Lycurgus apud Spartanos, legibus latis earum assvetudinem & ad illarum præscriptum civium educationem conjunxit, chartis eas inscripsisse contentus. Qvid enim vanæ leges sine moribus proficiunt? Lycurgus parsimoniam

am jussit, existimans laborem militiæ assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Juvenibus non amplius unâ veste uti toto anno permisit, nec quenquam cultius quàm alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Fundos inter omnes æqualiter divisit; ut æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publicè jussit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto essent. Rempub. ita ordinavit, ut Senatus, Populus, Rex mutuo respectu se intra præscriptos sibi terminos continerent. Hæc & similia instituta civium mores ac educationem, & rempub. spectantia non chartæ inscripta, sed sine scripturâ rethris inclusa, ut necessarium carmen à pueris ediscebantur, & in animis potius exarata, quàm membranâ accuratissimè servabantur. Romæ autē, quis moralis virtutis, & civilis honestatis, artiumq; pacis curam fuisse diceret, ubi ad honores plerumque provehe-

ban-

bantur, non qui justitia, quique vitæ innocentiâ insignes; sed qui belli scientiâ præcellebant, & magnis negotiis pares erant? Quis Syllam aut Marium benè formatæ Reip. cives dicat? Nunquam quidem Roma etiam bonis civibus caruit. Habuit Camillos, Decios, Fabricios, alios. Sed id tantùm voluimus, non eam Reip. conditionem fuisse, ut illi meliores Rẽp. gererent. Quippe cùm in universæ plebis manu esset, facere imperatores, aliosq; creare magistratus, impetu, & consilii inopiâ plerumque peccabatur. ambitus quoque potentiorum cuncta turbabat. Porrò ex eo, quod alibi docuimus, immoderatum gloriæ desiderium in libera Rep. civibus timendum; manifestum est, quantùm à perfectione Reipub. Romanæ forma abfuit. Quippe ad imperii magnitudinẽ tendenti bellisq; perpetuò implicitæ magnos in civibus suis, & gloriæ cupidos animos nutrire necesse fuit. Quæ res à libertatis curâ planè

planè abhorret. Inde Venetiis vetere instituto invaluit, ut quemadmodum navalium armorum suprema authoritas penes patricios est, qui positâ togâ arma induti patriæ operam suam præstant; ita quæ ad terrestrem militiam spectant, exterorum ducum, quorum spectata in Remp. fides, atque eximia virtus præclaris facinoribus eminet, imperio fidei atque curæ committantur. Crediderim non tàm consilio quàm casu primitus invectum hunc morem. Quippe ante hæc tempora, qui in Italia vel amplitudine familiæ illustres, vel militari disciplina clari erant, affinitatibus, clientelis atque amicitiis fulti, quoscunque manu promptos, & ingenio ad militiæ munia obeunda idoneos existimarent ad se trahebant, ut in eorum manibus, quicquid vel peditum vel equitum roboris erat reponeretur. Hos Principes ac Resp. magna plerumque vi auri illectos annuisque stipendiis obstrictos militiæ suæ præficie-

ciebant: illorum ductu atque auspicio limites non tuebantur modò, sed & aliquando provehebant. Inde Picinini, Sfortiæ, Fortebracii, Carmaniolæ fluxêre; qui egregiè militiæ muneribus functi memoriam in omnem posteritatem propagarunt, & humili loco, abjectis parentibus orti, virtute sibi ad summos honores, atque imperia gradum fecerunt. In ea tempora cùm Resp. Veneta incidisset, ubi ad terrestre quoque imperium animum appulit, à Procerum Rerum publicarumque, quæ tunc in Italia florebant, exemplo non abhorrens externos duces ad sua stipendia accivit. Quod quia salutare Reip. esse animadverterunt Veneti, etiam hodiè servant; accedente ea quoque ratione quòd cùm illi pacem inter cives, concordiamque & æqualitatem semper summo studio aluerint, quieti publicæ perperam consultum existiment, civibus tantum auctoritatis impertiri, exercitus subjicere, summæ re-
rum

rum præficere; ne dominandi assuetudine capti, clientelis, atque amicitiis nixi, & populari aura inflati opibus ac imperio in publicam olim perniciem abuterentur. (*Io. Boter. lib.* 1. *de Rep. Ven.*) Illud etiam dignissimum observatione est, quod, cum Romani trophæis memoriã suam ad posteros celebrare permiserint, ipsiq; statuas ex ære aut marmore, quibus aliorum quoque virtutẽ tanquam gloriæ stimulis excitarent, benè meritis civibus erexerint, Venetis tamen diversum placuisse. Quanquam enim in ipsa urbe Coleono Bergomati, & Patavii Gatamelæ Narniensi equestres ex ære statuas, virtutis testimonium posuerint; tamen eundem aut similem honorem nulli suorum civiũ quantumvis egregiè de patria merito habuerunt. Porrò popularis imperii necessaria lex est, tẽporarios habere magistratus: ut quia ad naturalem, in qua creati sumus homines, paritatem quàm proximè accedit illa Reip. forma recedenti-

bus

bus aliis à Reip. gubernaculis, aliis locus detur. At Romæ contra hanc legem quàm ſępè potentum ambitio peccavit? quoties ante tempus legibus conceſſum honores & magiſtratus incapacibus collati? quoties, ut bellis feliciter cœptis iidē nec mutati præeſſent, prorogati ultra tempus magiſtratus? Nimirum contemptæ leges; & paucorum ambitio, qui plebeculæ gratiam aucupabantur, omnia poterat: adeoque inter externa populi Romani incrementa, inter egregias illas victorias & triumphos, quibus captivi Reges ducebātur, quibus in majorem quotidiè molem excreſcebat prodigioſa illa potentia; domi & in ipſis viſceribus tam vaſti corporis latens oriebatur malum, nimii civiū ſpiritus, vivida & majora quā quæ libertas ferret, ingenia; bellis ſuetę, & inde feroces atque turbidæ naturæ: cum quibus diu colluctata ſanior Reip. pars tandem impar morbo miſerè concidit. Conſtat igitur inde, Romanos bello-

bellorum quidem veteres, virosque fortes, sed ad pacis tempora neque legibus neque assvetudine institutos fuisse. Ut nemini mirum videri debeat, Remp. illam bellis tantum quæsivisse imperium, tantamque gloriam, contra, cùm pace gaudere deberet, velut ferrũ rubigine obsitum omnem amisisse splendorem: adeò ut, ubi primùm cesserunt minæ hostiles, cædes & bella inter ipsos cives existerent. Quocirca non injuriâ mihi Scipio Nasica excidium Carthaginis dissuasisse videtur: quòd conjicere potuit civitatem ad belli tantùm munia institutam & factam in pace otioque ruituram. Quod non eum sensum habet, quasi pax sua natura Rebuspub. interitum afferre soleat; sed noverat homo prudentissimus Romanæ Reip. labem & imperfectionem, quæ paci tolerandæ impar erat. Si verò non minùs civilibus quàm militiæ institutis floruisset Resp. si excisa Carthagine scivisset arma ponere: poterat

erat id esse via ad veram felicitatem, summumque bonum civile, non ad interitum. Et profectò, ex hactenus dictis manifestum est, non pacem, non ocium, sed bella & arma veram fuisse civilium dissensionum causam. Hæc civium quorundam ambitionem foverunt, hæc nimias opes atque potentiam privatis contulerunt, hæc civitatem in factiones diviserunt, deduxeruntque ad ruinam. Et quomodo verum esse potest, pace corruisse Romam, quam novit nunquam? cùm Jani templum paulò minùs septingentorum annorum spacio non nisi bis claudi potuerit; semel post primum bellum Punicum; iterùm ab Augusto post devictum navali prælio M. Antonium. Certè Sparta octingentos annos libera vixit, non armorum gloriâ, sed pacis institutis: quod in dissertationibus Politicis satis ostendit Paulus Paruta (1. *disc.* 1.) Et quòd Venetæ Reip. post mille ducentos annos non illapsa mala

ſunt, quibus perturbata atque everſa Roma eſt, quæ ferocibus nationibus gentibusque perdomitis, poſt æquatum orbi terrarum imperium, inteſtinis civium odiis concidit, optimæ & perfectiſſimæ Reip. conſtitutioni, quæ pacem, non arma, quietis conſervationem, non imperii amplificationem ſpectat, acceptum ferri debet. Quippe Optimatum imperium, quale Venetis placuit, ſanctis moribus, civilibus alitur virtutibus: & ex diverſo incrementis externis bonæ leges, ſinceri mores, præclara inſtituta labefactantur. Et qui in illa vaſtitate, quam Attila Italiæ fecit, oppidis ſuis exuti, primi intimos iſtos Hadriatici maris ſinus, paludeſque occuparunt, metu ac ſalutis defendendæ ergò non quò aliis dominarentur, iſtam mirabilem urbem fundarunt. Is quoque civitatis ſitus eſt, qui civium ſtudia ad mercaturam potiùs & navigationes, ac divitias cumulandas, quàm ad arma convertere debuit. Præ-
terea

terea in ea tempora incidit urbis initiũ quibus Roma multo indomitarum nationum impetu, tanquã Orbis sua spolia inde repeteret, de suæ magnitudinis ac opulentiæ fastigio dejecta est: quâ tàm gravi procella mirandum est, nihil calamitatis novæ civitati infusum esse, tãtũ abest, ut de imperio cogitare debuerit aut potuerit Porrò cessãte ista barbarorum armorũ tempestate, restabant Græcorum imperium, & mox Francorum Germanorumque, & denique Ottomanidarum potentia, magna Veneti imperii impedimenta, & crescentis potentiæ velut frænum. Quâ in re longè feliciùs Romanæ Reip. fatum fuit: quæ primis suis initiis Assyriorum, & post Persarum Macedonumq; arma procul habuit. Italia in plures populos, quorum quisque sui juris erat, divisa. Ut facile fuerit, quosdã armis, alios fœdere & societate continere, ne incipienti, & deinde adolescenti potentiæ intercederent. Quemadmodum igitur

quod una Urbs Orbi dominari potuit, quodque eadem libertatem ſuam, cùm ad ſummum potentiæ culmen conſcendiſſet, amiſit; intemperantiâ armorum, artiumque pacis ſeu ignoratione, ſeu neglectu accidit: ita quod Veneta Reſpub. in portentoſam, ſimilemque Romanæ magnitudinem ſurgere non potuit, quodque ex contrario non mirabilior imperio quàm libertate in hunc uſque diem per tot mala, & reliqui Orbis ſervitutem ſuperſtes eſt, utrumque non armis ſed pacis ſtudio & civili ſolertiâ contigit. Denique ex eo, quòd ſuprà Turcicum Imperium armorum ſtudio Romanæ Reip. ſimile dixi, conjicere poſſumus, eodem morbo, quo Romanum imperium, vaſtum illud Ottomanicæ potentiæ corpus interiturum; inteſtinis puta diſſidiis, & nimiâ militum licentiâ. Et ſanè dubium non eſt, quin corruptâ veteri diſciplinâ ad interitum vergat illud imperium: eſſent modò, qui propendens ad ruinam impelle-

pellerent, præcipitarentque, Prætorianorum (in quibus peditum robur) virtus elanguit, cùm enim ſua in manu rem Turcicam ſitam cognoſcant; ſuperbiâ inflati, obtemperare ultrà, ducibus recuſant. Cùmque olim non niſi lecta puerorum Chriſtianorum corpora à ſinu matrum rapta in Prætorianorum diſciplinam inſtituerentur, hodiè meliorum inopiâ quivis, etiam interdum Turcarum filii à miniſtris prece & precio corruptis admittunt. Equitatus quoque non eadem, quæ olim fortitudo eſt. Nam, quibus prædia, quæ Timaros appellari diximus, tributa ſunt, agros colere, peculiumque comparcere, quàm equos ſuos curare malunt: & dulcedine ocii capti non niſi invitiſſimi ab agellis ſuis militatum abeunt. Et in univerſum denique adeo luxu infractam eſſe priſtinam Turcarum virtutem ac ferociam ajunt, ut præter famam ex illa nihil ultrà ſit reliquum. (v. *Lazar. Superant. in Ottom. part.* 1.) Ro-

mani ſaluberrimum ad continendam fidem militarem putabant, longis terrarum ſpaciis diſcerni exercitus, ne vitiis aut viribus miſceri poſſent; ſpargique per provincias militem, & externis bellis illigari. Unde Tacitus (1.*hiſt*) ſæviſſimis poſt Neronis exceſſum temporibus non alias legiones innocentius egiſſe teſtatur, quàm Britannicas, *quòd procul & Oceano ab aliis diviſa erant.* Mihi illuſtris Stheno Bielke Baro Suedus affirmavit, cùm Conſtantinopoli eſſet, in una illa urbe Prætorianorum ad octoginta millia (in eum numerum à XII. millibus excreverunt) omnibus inſolentiâ graves fuiſſe. Quæ autem imprudentia eſt, tot armatos in unam urbem cogere, ſcilicet, ut ſub uno aſpectu ſeipſos mirari, & furoris cogitatione deſævire queant. Ea animorum militarium natura eſt, ut dum hoſtis ſubmovet otium habentq; milites, quos laceſſant aut timeant, vix aut poſſint ſuas vires agnoſcere, aut in ſuperbiam, quàm illa

illa contemplatio insinuat, labi. Ast ubi suis viribus pacem fecerint, nemoque novo discrimine interpellat victoriæ memoriã: tunc ceu Principi exprobrent operam suam, secum expendunt, quantũ effecerint. Unos se suis civibus salutares, suã in manu sitam Rempublic. suis victoriis augeri patriam, in se translatũ rerum arbitrium, & publica fata. Quasi aliam à cæteris Remp. faciant, in se coguntur: otio deinde lasciviunt; quod quãtum fortitudini adimit, tantũ addit proterviæ. Mox si justis præmiis non putant se excoli, si continuò obsequiis non placantur; fervent animis, intumescunt, indignantur. Certè nos intra viginti, aut triginta annos plures rebelliones, seditiones, detectiones, in imperio Turcico audivimus. Anno Christi cIↃ. IↃ. XCIX. Cassainus Ciliciæ Satrapa excusso Ottomanorum jugo, ingenti exercitu stipatus, Ciliciâ excursionibus deformatâ, Iconium præcipuã urbẽ cepit. Huc intestinæ Principũ dissẽsiones,

corruptæque per luxum leges accedebant: unde libidine atque effrænatâ licentiâ prolapsâ militari disciplinâ in dies non in provinciis modò, sed in urbe regia ingentes turbæ excitabantur; ut propemodùm mole suâ oppressa immensi imperii vis collabi videretur. Tunc quoque maritimarum rerum curâ relictâ littoralia loca incursionibus patuerunt: & Ferdinandus Magnus Dux Hetruriæ post direptas Patras Chium occupavit. Anno CIↃ.IↃ. CIII. Amurathes Imp. ab efferata plebe & Prætorianis metuens furentium libidini amatissimos sibi duos homines objicere coactus est. Eodemque tempore idem Imperator Asiæ à se præpositum, cũ ab ipso defecisset pollicitationibus præmiisque delinitum honoribus ac præfecturis auctum in Pannoniam misit. Quæ res ab Ottomanidarum instituto, & dominico imperio sanè quàm vehementer abhorruit. Denique quantæ turbæ ab iisdem profectæ causis ante

te paucissimos annos aulam & imperium Turcicum agitaverint, cùm omnibus nota res sit, referre non attinet.

Dixi, quæ ab armis, & armipotente populo ad Principem & Rempub. mala, quæque ex diverso bona perveniant. Summa in eo consistit, quod Hetruscus Politicus (1. *disc*. 4.) ait, à solis armis magnam sed brevem potentiam; à pacis studio parvum, sed fidum & diuturnum imperium esse.

S*emelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent*.] Causam dixit Tacitus libro 1. his verbis: *Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur. Alii tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse: quidam invidia, ne plures fruerentur, sunt qui existiment, ut callidum ejus ingenium ita anxium judicium, neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. Ex o-*

ptimis periculũ sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat, &c.]

Prima dominandi spes in arduo] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *quantò summæ spei propior &c.*

Talia jaciebat] imprudenter! dixi ad lib. 2. verb. *in ea divisione &c.*

Vero quoque & honesto fidem dempsit.] Ita merentur, qui omnibus suis dictis factisque simulationum nubes obducunt, ut etiam cùm sincerè agunt, fidem non mereantur.

Lygdi quoque Spadonis animum stupro vinxisse.] de hoc flagitioso dominationis arcano dixi ad lib. 3. verb. *nam vulgatum erat &c.*

Quia Sejanus facinorum omnium repertor habebatur &c. quamvis fabulosa & immania credebãtur.] Ita meritis, qui per flagitia vivunt, ut non suorum modò scelerum, sed & alienorum infamiam luant. In Alcibiade vigor ingenii, & vitiorum amor, & morum luxuria omnia credibilia faciebant. (*Iustin.* v.)

Atro-

Atrociore ſemper fama erga dominantium exitus.] Ita de Auguſti exceſſu dixit libro primo: *quidam ſcelus uxoris ſuſpectabant.* Eſt vulgata hiſtoricorũ vox; hunc aut illum Principem obiiſſe, *non ſine ſuſpicione veneni.*

Igitur contumaciam ejus inſectari.] Nota delatorias artes; inſectari, criminari apud potentiores, ea maximè dicta factaque, quæ maximè apud illos valere poſſunt: ſubmittere callidos criminatores, validoſque in animo dominantium: proximos illorum, quibus inſidiæ tales ſtruuntur, inlicere, ut pravis ſermonibus incautos ad peccandum perſtimulent. Cætera dixi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens &c.] Quomodo hoc ipſo libro paulò ſuperiùs Tiberius dixit: ſe fortiora ſolatia è complexu Reip. petiviſſe. Nimirum Principes in eum dignitatis gradum ſubvehuntur à Deo, ut omnium quietem illorum vigi-

lia, omnium otium illorum labor, omnium delicias illorum induſtria & omnium vacationes illorum occupatio defendat. Talem Brutus apud Lucanum (2.) Catonem.

Invenit inſomni volventem publica curâ
Fata virum caſuſque urbis, cunctiſque timentem.
Securumque ſui.

Sacratiſſimus Imperator noſter Ferdinandus Carolum Caraffam Epiſcopum Averſæ Pontificis apud ſe Oratorem interrogaſſe dicitur, ecquid ipſi de cantoribus Muſiciſque ſuis videretur? Cui cum Caraffa, ſummam omnium eſſe excellentiam, reſpondiſſet; ſed, ſi ſui arbitrii foret, juſſurum, ne nimia prolixitate in templo tædium auditoribus facerent: Cæſar ſubridens, tribus inſatiabiliter ſe intereſſe, dixit; ſacrorum celebrationi, conſultationibus diſputationibuſque de Republica, & venationum ſudoribus.

Cla-

Claritudine infasti generis &c.] v. quæ notavi ad lib. I. verb. *Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.*

De immodestia histrionum & *pulsi tum histriones Italia.*] Optandum esset, toto orbe pellerentur. Fuit semper estque hodie quoque scena omnium vitiorum schola. Ibi quicquid obscœnitatis hactenus occultum, paucioribusque notum fuit velut stipendio proposito, docetur: ibi turpi voluptate, velut lenocinio innoxii hactenus purique animi adulteriis, stupris & cæteris cum supercilio ac verecundia nominandis conciliantur: ibi furta, fraudesque ac perjuria discuntur: ibi traducuntur Principes; & audientes reverentiâ erga magistratus dediscunt: inde parentum contemptus, prodigendi jactandique sua amor, pudoris quoque & castitatis jactura domum reportatur: ibi denique paulatim patrii mores funditus evertuntur, per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere

queat,

queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis juventus, gymnasia, & ocia, & turpes amores exercendo. (*Tac.* XIV. *annal.*) Cothurno tamen non eadem, quæ soccis, levitas: & non, ut comœdia, ita tragœdia quoque felicia scelera, & dolus præmia habet. Sua flagitiis nemesis, & ultor Deus; sua quoque virtutibus merces est.

Aequari adolescentes senectæ suæ impatienter indoluit.] Ita S. lib. I. *anxius invidiâ, & muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens &c. moderandos feminarum honores dictitans &c.* Et plerumque Principibus suspecti sunt, qui proximi imperio destinantur, ne habere, quàm expectare imperium, ne acerbas Julio mense, quàm Octobri maturas dulcesque uvas edere malint. Inde omnis nimia adulatio illis facta, omnis honor exhibitus in deterius trahitur. Inde idem noster Tiberius Macroni Prætorio Præfecto, Orientem Solem ab illo adorari exprobravit: ad Caligulam

lam illius ſtudia reſpicere innuens. (*Tac.* IV.*annal.*)

Incuſabatque diductam cvivitatem &c. ac ni reſiſtatur fore plures &c.] Hoc illud ſophiſma politicum, quod Itali elegantur injicere alteri Zelotypian dicunt: cujus artifex peritiſſimus fuit Coſinus Mediceus, Hetruriæ Dux; eoque præcipuè Senarum urbes ſuæ ditioni adjecit. Primùm, apud Philippum Hiſpaniæ Regem, qui Urbem illam tenebat, egerat, ut ſibi pecunia in rem Caroli Cæſaris commodata reſtitueretur, aut loco ejus Plombienſis ditio traderetur. Reputatis deinde ſumptibus, quos in bellum Senenſe impenderat, ſpem de univerſa Senenſi ditione occupanda concepit. Quam tum cogitationem ille, ne fidem ſuam ſuſpectam Hiſpanis redderet, prudenter diſſimulavit, petitionibus ſuis crebrò renovatis, & de Plõbino tantũ facta mentione; tẽpus ſcilicet idoneũ opperiens, quo declarãdę voluntatis occaſio ſe offerret, quæ ſe pau-

paulò pòst in manus dedit. Etenim cùm ex literis oratoris sui quem Romæ habebat, & Albano Duce rescisset, Philippum cui tunc cum Pontifice bellum erat, ab armis omnino discedere, eique Senensem ditionem tradere velle, primùm cum Albano, cui id negocium à Philippo commissum erat, egit, ut rem minimè præcipitaret. Misit deinde ad regem Ludovicum Toletanum; qui post repetitam meritorum Cosmi seriem, modestè iis nullam rependi gratiam questus est. Tum quantum & ipsius Regis, & Cosmi rebus allatura sit detrimentum, Senarum in Carafarum manus consignatio, disseruit. Carafas non tàm recentis beneficii, quàm veteris injuriæ memores nova potentia auctos universam Italiam maximo cum Regis incommodo turbaturos; Cosmo verò, etsi universa pecunia debita exsolvatur, minimè cautum esse, si cogatur eos habere vicinos, quos, ut Regis rebus inserviret, tanquam hostes ha-
ctenus

ctenus persecutus sit. Proinde cum non posse tutò restituere, quæ in Senensi ditione possideat, ut Carafis tradantur: quæ eadem tamen semper restituere paratus sit, modò ea in Philippi potestate permaneant. Quòd si verò certum sit Regi, rem Senensem à se abdicare, non posse sine maximâ injuriâ in alium, quàm Cosmum transferri. Petere igitur eum, ut quando res suæ non ampliùs ferant, ut diutiùs in incerto dubii eventus salo fluctuet, quid suæ voluntatis sit, Philippus definiat. Eodem tempore, quò Cosmus Toletanum ad Regem miserat, Romæ famam spargi curat, quasi perpetuis Hispanorum delusionibus irritatus Galliæ Regis amicitiam expeteret. Philippus igitur, qui rem seriò agi crederet, rebus suis in Italiâ, quibus seu evertendis seu fulciendis magnum momentum Cosmus afferebat, timere cœpit. Nutabant enim tùm temporis res Hispanorum in Italia, hinc Brissaco duce Galliæ

Regis

Regis in ſubalpinâ regione progreſſus indies faciente, hinc Guiſio in regnum motibus obnoxium irrumpente. Aſſenſit igitur, ut Coſmus ſuo beneficio Senenſem ditionem poſſideret. (*Ioh. Bapt. Cin. 6. de vita Coſmi.*) Iiſdem artibus pòſt Franciſcus Coſmi F. Joannam Auſtriam uxorem adeptus eſt. Cùm enim eandem præter Franciſcum etiam Joannes Sigismundus Tranſylvaniæ Princeps, & Fridericus Daniæ Rex ambirent: Franciſcus primò beneficiis Cęſarem Joannæ patrem demerendum ratus, pecuniam & auxilia in bellum Turcicum promiſit, tum rumorem ſparſit, quaſi Galliæ Rex de ſorore ſibi in uxorem dandâ ſpem feciſſet. Cæſar ergo, qui ejus ope in bello uti conſtituiſſet, poſthabitis aliis Joannam ei matrimonio junxt. (*Thuan. 35.*)

Nec aliud gliſcentis diſcordiæ remedium quam ſi unus alterve maximè prompti ſubverterentur.] v. quæ notavi ad lib. 1. verb. *ne ipſis quidem, qui fecere laudatas.*

& ad

& ad hunc lib. verb. *numeroque & robore &c.*

Immodice jactantis &c. Latè hæc explicavi ad lib. 3. verb. *fato potentia raro sempiterna.*

Beneficia eò usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse; ubi multùm antevenere, pro gratia odium redditur.] Senecæ eadem sententia extat, epistola decimâ nonâ: quidam, quò plus debent, magis oderunt. leve æs alienum debitorem facit; grave inimicum. Et Epist. 82. eò perductus est furor, ut perniciosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult esse cui reddat, nullum est odium perniciosius, quàm beneficii violati pudere. Et lib. 2. de benef. 24. Totius est, quosdam offendere, quàm demeruisse, argumentum nihil debentium odio quæritur. Dixi ego plura ad lib. 3. verb. *fato potentiæ, &c.*

Dubitare cogor, fato & sorte nascendi, *ut*

ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos; an sit aliquid in nostris: liceatque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.] Alibi Tacitus sine dubitatione ait, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse: obsequiumque ac modestiam, si industria & vigor adsint, eò laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum Reip. usum ambitiosâ morte inclaruerunt (*Tacit. in Agric.*) Alius fortunæ tribuit ad gratiam Principis quosdam provehere; plerumque autem prudentiæ esse in ea felicitate positos posse servare nam ut fortuna suâ sponte non paucos Principibus conciliat: ita multos artificio & calliditate destitutos de tanto fastigio excidere. Ergo arbitror, aulicum non tantum suis consiliis, suæque prudentiæ tribuere debere, ut nihil sibi invium putet; nec vicissim ita negligentem esse, ut omnia sorti credat. Cogitet aulam navigationem esse, in

qua

quà etsi industria & ars nautica plurimùm valet, tamen interdum tam insana tempestas maria exercet, ut omne nautarum consilium pervertat, artemque iis, omnem eripiat. Sæpè tranquillo mari.

--- cùm pluvium detergit cautibus Austrum
Cymothoe, & pectit virides in rupe capillos

habilis & in tempestates comparata navis, quæque sæpe maris sævitiam pertulerat, quodam infortunio mergitur; sæpè etiam laceratum navigium.

Nec sævi patiens borea, cùm turbidus ille
Stridet, & alternis medium sese obruit undis

vel media hyeme evasit in tutum.

In animo revolvente iras, etiamsi impetus offensionis languerat, memoria valebat] dixi ad lib. 3. verb. *sibi tamen adversus eum &c.*

Iussa principis magis, quàm incerta belli me-

li metuens.] Ministrum Principis; negotia, non ut ipse melius putat, sed ut jussit Princeps, expedire æquum est. Una actionum suarum cynosura esse debet, domini voluntas. Vix igitur ex fidelis ministri officio egit Vastius, ad quem cùm Vincentius Fidelis à Senatus Veneti secretis accessisset, ut an quæ de apparatu Hispanorum in Turcicum bellum spargebantur, vera essent expiscaretur; ille se, deposita ministri Cæsarei persona, Venetis suadere dixit, ut rebus suis prospiciant, nihil enim, quod in tãti belli usus necessariũ esset, provisum. (*Andr. Maurocen. 4 histor.*) Interdum tamen, ubi Principum jussa parùm honesta erunt, potius erit honestum, quã voluntatem Principis respicere. Quemadmodum Papinianus fratricidium Caracallæ excusare noluit. Antonius Cardinalis Pratensis fœderi à Francisco I. Galliarum Rege cum Turcis inito, & Murcurinus Cattinara transactioni cum Francisco Rege, juben-

te

te Caralo Cæsare, subscribere recusarunt.

Negatus honor gloriam intendit] notavi ad finem lib. 3.

Exprobraverat, suum tantum studium &c.] v. quæ dixi ad lib. 3. verb. *fato potentiæ &c.*

Delatores, genus hominum &c.] quæ latè scripsi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Princeps proferendi imperii incuriosus erat.] Non ignaviâ credo, sed consilio, & quia Augustus Imper. breviario, quod sua manu scriptum Tiberio reliquerat, consilium addiderat, *coercendi intra terminos imperii.* (*Tac. 1. annal. v. Thō. Dempst. lib. 2 apparat ad hist. Scotic.*) Ego ad lib. 1. exposui causam, quæ Augustum ad hoc consiliũ movere potuit. Et generaliter verũ est, magnorum imperiorum non semper optandam esse conditionem. Sunt, quæ mediocris potentiæ regna magis cõmendent. Primũ I.
enim superba illa imperii moles plerũque

que vanam ſui confidentiam affert, & inde ſecuritatem hoſtiumque contemptum; certiſſimè futuræ ruinæ ſigna, imò cauſas. Qui non magis ſperandi, quàm timendi cauſas habent, acriter rebus ſuis invigilant; qui magnitudinis ſolâ opinione tutos ſe arbitrantur, per ocium & ignaviam hebeſcunt. Ecce! Darius tanti imperii Rex, Alexandrum puerum vocabat; & ferulâ illum caſtigari volebat, ipſe deinde, ab hoc puero
II. regno exutus. Deinde magnam potentiam odium & invidia vicinorum comitatur. Etiam disjuncti inter ſe coeunt, capeſſuntque conſilia, quibus ſuis rebus formidabilem fortunam evertant. Carolus V. poſt tot victorias, poſt, ut ipſe rebatur, victam & exutam omni potentia Germaniam, plures ſibi hoſtes concitavit. Hiſpaniæ Regum hodie adeò ſuſpecta omnibus magnitudo eſt, ut, ubi primùm ab illis ſcribi miles cœperit, omnes ſibi ſtrui inſidias arbitrentur. Nam potentia Regis, & genti innata
ta

ta ambitio, & affectati orbis terrarum imperii opinio etiam inania credibilia faciunt. Inde fœdera, inde mutuæ pro tuenda communi salute conventiones; & plura in arcano, quàm publicè pacta. Quæ res omnia Hispanis difficilia facit. Adeòque prudentium judicio summum nunc est ubi consistit Hispana potentia, & monarchiæ illius velut solstitium. Sed nunc hæc transmitto; plura dicturus ad librum 6. Redeo ad magna imperia; quæ plerumque mole quoque sua laborant, ingentibus spaciis terrarum, & populorum varietate diffusa. Cùm enim ad civium salutem imperium attendere debeat: quomodo unius ingenium tot gentium incolumitatem tueri poterit? Nimirum, dicet aliquis, amici Principum sunt, in quos partem curarum transferant domini, qui longiùs remotorum populorum saluti invigilent. Benè id quidem, si illi tales non suas potius cupiditates, suam auri argentique sitim extinguere vellent;

III.

lent; quàm aut Principis famam, aut gentium bonum curare. Vos mihi teſtes, Neapolis & Mediolanum. Proreges, Præſideſque veſtri non ſibi apud vos regnum minus in ampliori Hiſpanico conſtituunt? non tradimini illis in certiſſimam ſervitutem? non tributis & vectigalibus exhaurimini quam ſæviſſimè? Mitto vetera. Anno cIↃ IↃc VII. Comes Fontanus Mediolanenſibus militem immiſit: in quem alendum ſola urbs ſingulis diebus ſeptem millia Philippicorum ſolvebat. Cumque ea de re cives ad Regem conqueſtum miſiſſent, obtinuiſſentque ad Fontanum de dimittendo milite mandatum; ille nihil motus, abſentes non intelligere præſentium rerum ſtatum, reſpondit. Hæc audent iſti homines penè in oculis ſuis Regis: quid non faciant Præfecti apud Indos, novique Orbis incolas; qui Regem ſuum, cùm videre nunquam poſſint, credere tantùm coguntur,

tur. In orbe terrarum penè alio, in potestate tàm libera, in gente servituti assveta quale ipsorum imperium esse putamus? maximè quia certissimâ cum impunitate peccant; non secuturis è provinciâ, qui eos repetundarum arguant. Hadrianus igitur ut malis occurreret, qvæ ex Imperatoris absentia in provinciis nascantur, omne vitæ & imperii sui tempus in perpetuis peregrinationibus consumpsit: restrinxitqve imperium in Oriente, Euphratem pro limite constituens, & in libertatem ulteriores omnes populos remittens. Sed nullus Principum est, qvi relicta regia sua, cum Hadriano perpetui itineris laborem, & Scythicas pati pruinas velit. Alius magni imperii defectus est, qvod cum de majoribus negotiis ad Principem referri necesse sit; non nisi post longũ tempus nuncii cum responsis redire possint, & ita *ex distantibus terrarum spaciis consilia post res afferantur.* (*Tacit. 3. hist.* Optandum igitur esset, IV.

Camelos imitarentur Principes: quos ajunt onera recepturos ſponte in genua ſubſidere, nec exſurgere priuſquam injectum illis fuerit, quantum ferre poſſunt: graviora viribus non recipere, ſed antè, quam illa ſibi imponantur, in pedes ſurgere, & nec juſſos
V. abire. Porro fieri quoque ſolet ut mediocres principatus maximis imperiis, viris, opibus, potentia haut rarò nihil concedant. Xenophon. (*lib. I. de exped. Cyri min.*) Perſarum regnum, quamvis provinciarum amplitudine, & hominum numero maximum, tamen ob itinerum immania ſpacia, & quod copiæ militares hinc inde divulſæ ſint, infirmum atque imbecillum pronunciat. Et noſtri ſapientes Galliæ Regem expeditis viribus Hiſpano potiorem affirmant. Nam & ſterilitate homines, & inde ſolitudine præcipua regna damnata ſunt. Membra quoque tam vaſti corporis nimium diſtracta: quæ quamvis Genuenſium patronatu, & affinitato

te cum Allobrogum Principe inita jungere Reges Hiſpaniæ tentaverint; tamen quòd nos iiſdem finibus utantur Allobrox & Genuenſes, quibus Hiſpani, fruſtrà hactenus illa conſilia fuerunt.

Deníque cùm in rebus humanis nihil perpetuum ſit; fit ut cùm illæ eò progreſſæ ſunt, unde ultrà non poſſunt; neceſſariò iterum labantur, atque decreſcant. Virtus quietem parat, quies otium; otium porrò luxum generat, luxus interitum. Et ſi nulla alia cauſa ſit, naturâ ita comparatum eſt, ut quod cœpit finiat. Ut cætera ita reſp. & regna naſcuntur, creſcunt, florent, decreſcũt, moriuntur: & ſicut ex ferro rubigo, ex ligno teredines gignuntur: ita rebuſpub. naturæ lex poſita eſt, ex ſe ipſis gignere, quæ eas aliquando convertent aut evertent. Ut verè in hypomneſibus Guicciardinus dicat, nõ eſſe infelicẽ eã civitatem, quæ cùm multa ſecula floruit, de dignitate ſua dejicitur, nec e- VI.

nim infelicitatem esse, subjici legi naturæ.

Nunc magnam potentiam mortalem esse etiam exemplis ostendemus. Alexandri Magni furiosa ambitio Macedoniæ Græciæque imperio non contenta, sceptra Persica legitimo Regi excussa sibi asseruit, Indos devicit. Afris jugi sui minas intentavit, imperium denique usqve qvò rerum natura diffunditur, proferre concupivit. At ille Alexander in ætatis flore, in medio rerum suarum cursu extinctus, regnum reliqvit incompositum, hoc est, matri, uxori, liberis peniciem; & amicis eorumq; stirpi perpetuam digladiandi, & inusitatis sceleribus in se invicem sæviendi materiam. Alexandro in omni historia similiorem non invenio, quàm Temirlancum Scytharum Regem, qui infinito cum exercitu, non tam jure regio, quàm prædonis more longinqvis itineribus percursando, qvæ obtineri neqvibant omne imperium cum vita amisit,

non

nõ dissimilis illis hominibus, qui nimium ingerentes ventriculo, vomitu remetiuntur, quod cõcoqvere neqveunt. *Roma modicis rebus virorum virtutumque feracissima fuit, Sed ubi subacto orbe, & æmulis urbibus regibusque excisis securas opes concupiscere vacuum fuit; prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modò turbulenti tribuni, modò Consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum mox è plebe infima C. Marius, & nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompejus occultior non melior? & nunquam posteà nisi de principatu quæsitũ.* (Tacit. II. *hist.*) In stuporem rapimur, si virorum præstantiam intuemur, quos primi Iↄ. urbis anni ediderunt; si virtutis excellentiam, si pietatem, si justitiam, continentiam, libertatis studium ingens & amorem consideremus. Nimirum cum illis gentibus adhuc luctabatur populus Romanus, quæ nihil ex transmarinis

 mori-

moribus in urbem invehere poterant. At poſtquam auratum eſſe Capitolium cœpit, & luxus in urbem tranſiit, atque piſcis pluris veniit, quàm bos: illicò evanuit virtus in theatris, emarcuit in Luculli villis & hortis, ſuffocata eſt Meſſalæ piſcinis, poſtremò extincta otio ac voluptatibus. Ut pronum fuerit atque expeditum Vandalis, Gothis, Herulis, aliiſque barbaris, Romanas ſibi vindicare provincias, atq; adeò Romam ipſam capere, diripere, incendere. Somniabant quidem Romani *æternam urbem*, & imperium; pro æternitate Urbis vota nuncupantes, ludos edentes, victimas cædentes: ſed fruſtrà fuerunt. Cùm enim tempus fatis deſtinatum advenifſet: ex obſcuro quodam angulo orbis terrarum, ubi vaſtitas feris tantùm habitata beſtiis putabatur, uno ferè momento inuſitatum antehac hominum genus ruens ut turbo montibus celſis (Ammiani Marcellini verba ſunt libro primo & triceſimo) prorupit

pit tanto numero, ut totum terrarum orbem implere poſſe videretur. Tum ſtatim à Gothis ablata Romanis omnis ferè Græcia, inſuper Italia atque Hiſpania, à Bulgaris Dacia atque Myſia, à Vandalis tota Africa, à Francis Germania & Gallia, à Saxonibus Britannia, à Slavis Sarmatia, Illyricum: nec multò poſt à Saracenis Ægyptus, Arabia, Syria, Chaldæa; à Tartaris Armenia, Hircania, Colchis, & quicquid ad mare Caſpium & Hircanum interjacet; à Turcis univerſa minor Aſia, cum Cappadocia, Ponto, Bithynia & reliquis ad Perſarum uſque terminos Aſiæ provinciis; à Perſis quicquid in Indiam uſque porrigitur. &c.

Cunctas nationes & urbes populus aut primores, aut ſinguli regunt.] Ab omnibus vulgare agitatur argumentum, ecquod inter homines optimum ſit imperii genus. Qua diſputatione aliud nihil hactenus profectum eſt, quàm quòd claruit inde, nullam omnibus

numeris absolutam potuisse fingi Rem-pub. & ubique esse, quæ omnium sub sole rerum imperfectionem arguant. Credo Numinis sapientiam esse, quæ *non esse nobis hic permanentem civitatem*, ostendere vult. Alia nobis patria est. Interim in terris peregrinantibus *id cuique genus imperii carissimum esse debet, sub quo est genitus.*

Si evenit, haut diuturna esse potest.] Nulla mixtio tàm perfecta esse potest, cujus aliqua pars non denique reliquas exsuperet, inque suam naturam trahat.

Vt olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatusque & optimatum ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum, & sapientes credebantur; sic converso statu, neque alia rerum, quam si unus imperitet, hæc conquiri, tradique in rem fuerit.] In Repub. viventibus exploranda vulgi aut Optimatum natura, quibusque studiis aut artibus capiantur. Tum aptandus a-

nimus

nimus ad ea, quibus probari civitati possumus. Leges, jura, immunitates ignorari nō debent. Tum quibus initiis fundata civitas sit; quibus artibus creverit, floreatq;: aut ex diverso, quâ in re ab antiquis institutis recesserit: quæ interitum afferre possint; qui Cæsares, qui Catones in ea sint; publicæ an privatæ divitiæ prævaleant; suis civibus armorum imperium committat, an externis ducibus utatur; denique quibus maximè artibus libertatem teneat. Qui verò Regibus nascendi conditione obnoxii sunt, quæ bonorum malorumque Principum artes sint, scire debent; quibus modis habeantur, qui unius familiæ veluti hereditas sunt, quibus item, qui sui muneris regna faciunt. Sciendum item est, quibus artibus teneantur gentes, velut nata mancipia domini arbitrium simplicius expectantes, quib⁹ ex diverso populi nec totam libertatem, nec totam servitutem patientes. Præterea quâ calliditate civium nec sentientium

immunitates, & antiquas prærogativas minuant Principes; quis Regum suo ingenio utentium genius; qvæqve illorum natura, qvi aliis se & regni administrationem tradiderunt; qvæ fœderum, affinitatum', & amicitiæ inter regnantes conditio. Postremò aulam penitus noscere, Procerum, cæterorumque hominum ibi opes, famam, honorem quærentium studia, delatorum scelus, veneficia, adulteria, & cætera dominationis flagitiosissima instrumenta, denique omnem bonarum malarumque artium disciplinam non in usum sed cautionem didicisse necessarium erit. Nunc velim considerent qui *disputando* Politicam discunt, ecquid ipsi harum rerum sciant. Sed scilicet exterorum hæc sunt artificia nihil ad Germanorum Rempubl. pertinentia. Nobis *Auream Bullam* Caroli IV. interterpretari, docere & discere satis est. Quasi verò non iidem, qvi hæc dicunt, imminui jura & privilegia, pessumdari

aureæ

aureæ bullæ sanctiones, Hispanos orbis imperium affectare, peregrinis artibus nobiscum agi, conquerantur. Eccur igitur, qvibus sophismatis subvertantur leges, auferanturque immunitates, quibus artibus Hispani ad Catholicum regnum grassentur, qvæ denique externæ technæ sint, qvibus petimur, discere nolunt? Diogenem in dolio diceres, qvi ibi inclusus, qvid reliqvus orbis ageret, non curabat.

Spreta exolescunt, &c.] v. notas ad lib. 1. verb. *immotum adversas &c.*

Libros per ædiles cremandos censuere patres, sed manserunt occultati & editi.] Multò minùs hodiè præsenti potentia extingui poterit seqventis ævi memoria. Nam & typographiæ beneficio in plures libri sparguntur; nec prohibitio ultra prohibentis territorium extenditur. Nulli sunt Romani, qvi Orbi dominentur. Ergò qvod in Italia scribi non poterit, in Germania poterit, & qvod ibi non licebit, Galli edent &c. Ex

qvo

quo tamen non ſequitur, impios, aut improbos notæve obſcœnitatis libros non prohibendos. Quamvis enim verum ſit, ejuſmodi ſcripta plerumque avidè conquiri lectitariq;, donec cum periculo parantur; *mox licentiam habendi oblivionem afferre*: (*Tacit*. 14. *Annal*.) tamen quidam ignoratione libri, alii metu, plurimi emendi difficultate iſta vetita negligent. Ita quidam librum neſcient, quidã legere nolent, quidam non poterunt.

Leves, ignobiles pœnis adficiebantur.] Minuta ſacrilegia puniuntur, & magna triumphis feruntur. (*Sen. Ep*, 87.) Muſcarum parvæ telis aranearum pendent; veſpæ perrumpunt.

Validus alioqui ſpernendis honoribus.] Non unum eſt in hac hiſtoria modeſtiæ Tiberii documentum. Atqui is mundi dominus erat. Hodie quorundam tanta dementia eſt, tantaq; vanitas, ut titulos patrimoniis emant; titulos ſplendidos illos quidem, & famoſos, ſed

omni

omni re vacuos; quique non ad aliud utiles ſunt quàm ut quod ex patrimonio reliquum eſt devorent. Ventum eſt, in Italia maximè & Hiſpania, eò ineptiarum, ut cùm ejuſmodi par negotiorum aut officii cauſa congreſſum parant, priùs nunciis hinc indè commeantibus de mutuis titulis & cęremoniis, quibus utantur invicem, conveniant.

O curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane!

Vaneſcet Auguſti honor, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur.] Præcipuum vulgatorum horum exemplum ſunt equeſtrium ordinum nomina: quæ olim virtutis præmium, nunc promiſcuè etiam indigniſſimo cuique conferuntur. Ut quidam inde S. Michaëlis in Gallia Ordinem non ampliùs virtutis ſignum, ſed omnium beſtiarum monile dixerit.

Satis ſuperque memoriæ meæ tribuent, &c.]Egregia verba, & auro ſignandâ! Summa eſt, unum inſatiabiliter parandum, proſperā ſui memoriā: quod duplici

plici consequimur viâ; virtutum famâ, & externis monimentis: qvales statuæ sunt, effigies & similia. Virtutum recordatio etiam sine pictura aut sculptura in hominum animis vivit. Qvæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Falluntur ergò, qvi virtute destituti marmoreis molibus & mendacibus inscriptionibus posteritatem falli putant.

Moris tum erat etiam præsentem scripto adire.] Atque adeò hodie idem mos durat: sive majestati ita consultum Principes putant, sive hoc modo tempus tanqvam ad integrum consultationem sibi servant. An cùm à Principis facie neminem tristem discedere oporteat, repulsæ pudorem sublevant datæ per intermedias personas vel per epistolā, qvæ non erubescere dicitur. Sed qvaliscunqve illa sit ratio, qvæ in Principibus istum morem probet, in privatis non ferenda superbia erit. Qvis non rideat ine-

ineptiam illius, qui cum infantem ex ſacro baptiſmate ſuſcipere rogaretur, ſcripto id à ſe peti juſſit? Qvis ſine riſu, imò qvis ſine indignatione Pallantem Claudii libertum audiat, nihil unqvam domi, niſi nutu aut manu ſignificaſſe; vel ſi plura demonſtranda eſſent, ſcripto uſum, ne vocem conſociaret? (*Tac. 13. Annal.*) & tamen in univerſum veteres non voce, ſed poppyſmatis, ſibilis, & expreſſo digitis ſono famulos vocaſſe, raroqve contuliſſe cum illis ſermonem obſervat accuratiſſimus Laurentius Pignorius in doctiſſimo de miniſteriis ſervorum commentario.

Quibus præcipua rerum ad famam dirigenda] v. qvæ dixi latiſſimè ad lib. 1. paſſim. & lib. 3. verb. *provenere dominationes.* Non poſſum aptius exemplum afferre, quàm Hiſpaniarum Regis. Ex qvo ſecurâ Neapolitani regni & Mediolanenſis Ducatus poſſeſſione gaudet, nunqvam illius rebus conducere poteſt, turbari Italiæ qvietem. Et tamen ſu-

ſuperioribus annis, cum inter Paulum V. Pontificem & Remp. Venetam nota Orbi diſſidia vix benè quietam Italiam ad novos motus ſolicitare viderentur, Philippus III. Rex, quò ſe Eccleſiæ defenſorem oſtentaret, largiſſimè Pontifici ſuas opes obtulit. Nec huc uſque res ſtetit. Mandatum Comiti Fontano, militem ſcriberet; Pontifici requirenti præſtò eſſet. Scriptus miles, omnia ad bellum parata: adeoque in iſta pietatis oſtentamenta impenſa ſunt octingenta millia philippicûm, ex regiâ pecunia; præter id quod à civitatibus & oppidis Ducatus Mediolanenſis depenſum eſt. Quod quantum fuerit ex eo colligitur, quòd ſola Mediolanenſis civitas ſeptẽ Philippicum millia in ſingulos dies dedit. Et tamen Regis apud Venetos Orator ſanctè Senatui affirmavit, (& verum erat) Regem nolle bellum in Italia; omnia iſta fieri, quò Pontifici ampliſſimè de Regis pietate conſtaret &c.

Falleris enim Sejane, *ſi te manſurum in* co-

eodem ordine putas] v. quæ dixi ad lib. I. verb. *pridem invisus, tanquam ducta &c.*

Vt Tiberium ad vitam procul Roma &c.] notavi hoc artificium s. hoc lib. verb. *mox Tiberium &c.*

Litterarumque magna ex parte &c.] vide dicto loco.

Minui sibi invidiam adempta salutantium turba] & hoc est illud præceptum: *noli facere, conservus tuus sum.* de quo dixi ad librum tertium. Hoc modo Nicolaus Capponus, deposita Vexillifori (Gonfalonierum dicunt) dignitate, minuendæ invidiæ causa rusticatum in villam abiit. Et Bernardus Cabrera ardentissimo apud Petrum Aragoniũ favore, eundem in finem monasterio se inclusit: unde à Rege extractus, & majoribus admotus honoribus, non potuit æmulorum invidiam declinare. Horum enim suggestionibus incitatus Rex innocentissimo, nec cujusquam sceleris comperto caput demi jussit.

Ca-

Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus.] Tyranni ut faciendis sceleribus prompti, ita qvæ fecerunt audiendi impatientes sunt. Nolunt corrigi, reprehendi, moneri. Referunt Hispaniæ Regem circa annum Christi cIↄ. ccc. LVIII. tam furiosè puellam qvandam deperiisse ut non modò in illius gratiam plurima rege indigna faceret, sed & suâ manu qvosdam regii sangvinis illius causâ occideret; deniqve eidem ab omnibus regni ordinibus fidelitatem, & obseqvium jurari vellet. Abominati proceres rei indignitatem, duodecim ex primariâ nobilitate viros ad Regem ablegarunt; jussos reverenter deformem amorem, causasqve propter qvas pellici regiæ obseqvium jurare neqveant, exponere. Qvod cùm illi fecissent, Rex, barbâ suâ tactâ; per hanc juro, dixit, malè vos locutos. Nec alio dato responso eos dimisit. Paucis interjectis diebus, cùm Hispalim venisset, XII. illos

ora-

oratores noctu in ædibus suis interfici jussit.

Ne regibus quidem parere, nisi ex libidine soluti.] QVod plerumqve accidit in populis, qvi immunitatibus & qvadam libertatis imagine gloriantur. Indeqve Boccalinus privilegia *lapidem scandali, seminarium zizaniorum* appellat: ex qvâ causa omnia inter Principem & subjectos dissidia oriantur. Sanè Principatus, qvò propiùs dominatum accedit, & solutam legibus potestatem, eò firmior minusqve seditionibus obnoxius esse videtur: & ex contrario pronior est in rebelliones & civilia bella, omni tyrannide pejus malum, via, ubi Optimatibus, potentiæ & opum suarum consciis in Regem contumacibus esse licet. Nec in Regem modò, sed & in mutuam plerumqve perniciem arma sumunt, qvi in magno regno parvos se Reges sciunt. Tacitus de Britannis: *(in Agric.) olim Regibus parebant; nunc per Principes factionibus & studiis trahuntur,*

nec

nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quàm quòd in commune non consulunt. Rarus duab. tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus. Ita dum singuli pugnant, universi vincuntur. De iisdem Britanniæ populis, sed recentioribus, Guilielmus Neubrigensis, sat prudens scriptor, in Historia rerum Anglicarum sui temporis ita ait: *Castella per singulas provincias crebra surrexerant studio partium; erantque in Anglia quodammodò tot Reges, quot domini castellorum; habentes singuli percussuram proprii numismatis, & potestatem subditis regio more dicendi juris. Cùm itaq; singuli excellere quærerēt, ut quidam superiorem, quidam vel parem ferre non possent, feralibus inter se inimicitiis disceptantes, rapinis atque incendiis pulcherrimas regiones corruperunt.* Denique Christianorum Principum multitudinem exarmasse illorum potentiam atque auxisse rem Turcicam, & nostri homines agnosunt, (v. *Th. pol. cap.* 33. & 36.)

36.) & ipsi Turcæ sciunt. Cùm enim Mahumetes Imp. vereretur, ne Occidentis Principes Constantinopoli à se obsessæ auxilia submitterent; Sogam. Bassa ei his verbis metum dempsisse dicitur: Nosti, Domine, Italorum Principum polyarchiã facere, ut anarchi sint, nec concordes esse possint. Multa quidem illi ratiocinantur, consultant, decernunt; sed horũ nihil aut parum exequũtur; & quod hodiè volunt, ejus cras pœnitet. (*Georg. Phranzes Protovest. 3. hist. Constant.*) Et Ibraimus Bassa in Comitiis Imperii Francofortensibus dixisse fertur: Germanorũ consilia & actiones similes esse belluæ multorũ capitũ, & pluriũ caudarum, quæ sepem transire conaretur. & quia capitũ quodq; sibi diversum foramẽ quæreret; fieri, ut simul universum corpus maneat imotũ, impediaturq; quò minùs ulterius progrederetur. Contrà suum Imperatorẽ unicipiti animali comparabat, plures habẽti caudas: quod ubi semel capite trãsiisset,

ſet, ſtatim corpore toto atqve caudis omnibus ſine ullo impedimento penetraret. Barbari judicium minimè barbarum! Nam in comitiis, qvæ ſarciendæ paci publicæ & communi bono ſtabiliendo augendoqve ſacra eſſe debebant, qvæ conſiliorum ſunt ſciſſuræ & factiones: imo qvæ conſiliorum communium ſunt effugia? Cùm jam ad portas eſt Hannibal, dum monentur Principes & civitates, dum delecti vocantur, dum tributa emendicantur, aliqvot menſium labor eſt: & religioſum tamen hunc ordinem non expectant negotia; effluitqve inter moras rei gerendæ occaſio, aut ingruit malum, qvod præſentibus poterat repelli ſtipendiis. Bella non auro minùs, qvàm ferro geri ſolent. Qvia autem citiùs hoſtis adeſt, qvàm Imperii Proceres conveniant, deſunt plerumqve publicæ opes, qvibus alatur domeſticus miles, & ex vicinis gentibus auxilia contrahantur.

Datis

Datis mitibus responsis, dum &c.] Qui alios repentino bello adoriri, aut aliorum in se impetum remorari volũt, *pacem & concordiam speciosis & irritis nominib. jactant.* (*Tacit.* I.) & missis legatis, aut ad se missis detentis, adversarium ludificant. Nonnunquam etiam dimittuntur hostium oratores non alio cum responso, quàm secuturos mox relaturos responsionem: ii autem deinde aut planè non mittuntur, aut non nisi compositis necessariis rebus tarde nimis expediuntur. Romanorum legati à Perseo è Macedonibus redeuntes, nullâ re magis gloriabantur, quàm decepto per induciam & spem pacis Rege. adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ut omnia opportuna loca præoccupari ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam transmitteretur. Spatio autem induciarum sumpto venturum illum nihilo paratiorem: Romanos omnibus rebus instructiores cœpturos bellum. (*Liv.* XLII.)

C. Cæſar Helvetios tranſitum petentes diſtulit, ad præſtitutam diem redire juſſos: interim aditus omnes validis præſidiis firmavit: reverſis deinde tranſitum negavit. (*Caſ.* I. *de bell. Gall.*) Et Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium veniret, Thraces eluſit. (*Tac. hic.* Simile exemplum de Ptolomæo Philopatore Ægypti Rege eſt apud Polyb. (*lib.* v.) aliud de Emanuele Imperatore Conſtantinopolitano apud P. Juſtinianum (II. *hiſt. Venet.*) aliud apud Hieronymum Coneſtaggium (*lib.* IV. *de conjunct. Portug. cum reg. Caſtil.*) de Philippo Rege Hiſpaniæ, Cardinalem Riarium à Pontifice ad ſe miſſum, in itinere per præfectos ſuos magnifice excipiente, ludiſque & ſpectaculorum varietate tàm diu detinente, donec Albæ Dux Luſitaniæ regnum (de cujus controverſa ſucceſſione Pontifex ſibi cogni-

cognitionem arrogabat) ſubegiſſet. Aliud de Coſmo Medicæo apud Jo. Baptiſtam Cinum (*lib. 1. de vit. Coſm.*) Salviatum & Ridolfum Cardinales, ne noviter jacta imperii fundamenta convellerent, extra urbem per amicos detinẽte. Denique noſtra memoria in famoſiſſima Oſtendæ obſidione Albertus Archidux hoc modo à præſidiariis deluſus eſt. Cùm enim inducias pepigiſſent, quaſi de deditione acturi, dum ſimulant colloqvium, furtim V. cohortes auxiliares cum ingenti vi commeatus intromiſſæ ſunt. Sed non debuit præteriri inſignis ejuſmodi Themiſtoclis aſtus, quo Lacedæmonios decepit. Poſt Xerxis è Græcia fugam Athenienſes urbis ſuæ muros, quos ipſi ante diruerant, reſtaurare parabant. Quod cùm Lacedæmonii, quibus omnia illorum conſilia ſuſpecta erant, legatis miſſis impedire vellent adeoq; verbis vim addituri viderentur: Athenienſes Themiſtoclis uſi cõſilio, Lacedæmonios demittũt cũ re-

 ſpon-

ſponſo: è veſtigio ſecuturos ſuos oratores, qui cauſam ſuam ſociis probaturi ſint. Illis abeuntibus, ipſe Themiſtocles Spartam ablegari ſe jubet, alioſque ſibi adjungit ſocios; qui tamen non ſecum abirent, ſed tam diu manerent, donec murum in eam altitudinem extruxiſſent, quæ hoſtium impetum repellere poſſet. Urgerent modò opus, nec ulli labori, ſumptuive parcerent. Peracto itinere, cum Spartam veniſſet, non illicò ad magiſtratus perrexit: ſed initio cauſas ipſe ſibi pro arbitrio fingens, tandem ſocios ſe expectare dicens, miratusque nondum adeſſe, rem in multum tempus extraxit. Tandem cùm illi quoque veniſſent, & Lacedæmonii interea certis nunciis comperiſſent, ſurgere Athenienſium muros, nec ullam nunciationis ſuæ curam haberi: Themiſtocles illos hortatur, ne vanis rumoribus fidem habeant: mitterent potiùs fidos ex ſuis homines, qui comperta cum fide referrent. Annuunt

nuunt illi, mittunt Athenas (opinione ſua legatos, re autem vera pro Themiſtoclis ſalute obſides) & ſimul quosdam ſuorum Themiſtocles, cum arcanis mandatis, retinerent à Spartanis miſſos, nec antè dimitterent, quàm ille rediiſſet. His omnibus compoſitis, Themiſtocles ad Regem & Ephoros prodit: fatetur, urbem ſuam muro cinctam. Poſtremò ille Athenas, iſti Spartam redeunt. (*Thucyd.* 1. *Iuſtin* 11.) Hæc ſophiſmata juſtè an ſecus uſurpentur, quærere libet. Certè Alexander Magnus latrunculorum & furum ſolertiam eſſe dicebat, noctu & ex inſidiis hoſtem adoriri: (*Q. Curt. lib.* IV.) Quod legati, Perſeum Regem induciarum ſpe deceperant, ut dixi, magna quidem Senatorum pars probabat. Sed addit Livius, veteres moris antiqui memores novam iſtam ſapientiam improbaſſe, non aſtu magis, quàm vera virtute bella geſſiſſe majores. Et Tiberius Adgandeſtrio Principi Cattorum reſpon-

 dit,

dit, non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. (*Tacit.* 11. *annal.*) Ego arbitror rectiùs dici, facti quæstionem esse; & principalem causam trahere hanc veluti consequentem: ut si justa sit belli causa, justi sint etiam hi doli: sin injusta, etiam has technas improbas pronunciem. Quidni enim summam publicæ rei quibuscumque modis salvam præstemus? Nihil turpe est, quod inimico detrimentum afferat. (*Achil. Tac.* 7.)

-- Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Addo tamen necessariam limitationem, modò sanctum illud Fidei numen nullo scelere violetur. (*v. Thom. Dempster. lib.* 1. *de juram. c.* 2.) Favent pietati fideique dî. Quomodo autem istiusmodi artibus fides contaminetur, equidem non video. Sunt inter Principes usitatæ, jure gentium probatæ; ut qui per illas decipitur, non de dolo hostis,

ſtis,& ruptâ fide (quippe quæ nulla data eſt) ſed de ſuâ imprudentiâ & credulitate conqueri debeat. Omnibus ſcriptum eſt hoc monitum: *ναίφε καὶ μέμνασ' ἀπιςεῖν, ταῦτα νεῦρα τῶν φρενῶν.* i. vigila, & diffidere memento: ſunt hi nervi prudentiæ. Tractatus ad nihil obſtringit. (*Decian. lib. 2. conſ.* 56.) & multa tractantur, quæ non cluduntur. (*Decian. conſ.* 105. 133. Huc contenditur ſæpiſſimè, ut per ejuſmodi injectas ſpes & tractationes hoſtis ſecurus reddatur, & negligens. Sed aliud erit dicendum, ſi jam pactum aliquid ſit, & conventum. Tunc enim, qui contra molitur, contra datam fidem agit. Non ergò callidum Petri Aragonii factum probare poſſum, quod tale hiſtorici memorant. Cùm inter Carolum Andegavenſem & Petrum de Siciliæ regno armis decerneretur; & Carolus maritimis terreſtribusq; copiis ſuperior Inſulæ im̃ineret, Aragonius, qui Caroli ſuperbum atq; elatum ingenium noverat,

ad equeſtre paucorum certamen provocat, profligari poſſe bellum duello, longiori mole attriturum mutuas opes, regna, populos. Placuit conditio, & Burdigala, quæ tunc Britanniæ Regi parebat, duello lecta. Igitur cùm Carolus ad præſtitutum diem ſe ſtitiſſet, & ad occidentem uſque fruſtrà Petrum aſpectaſſet, ſero agnito errore abſceſſit. Vix eſt, ut non improba ſit hæc ſolertia. Data enim fides erat in rem certam ad duellum, ad certamen; nec præſtita. Quod autem Xenophon. (*Cyrop.*) ducem militum inſidiatorem eſſe debere ait, & ſuæ mentis occultatorem, & fraudulentum, & furem, & veteratorem, & raptorem; eo, quo diximus, ſano ſenſu accipiendum eſt, ne quid ſcil. in datam fidem peccetur. Ita enim ipſe Xenophon ſe explicat, cùm addit ſupradictis, operam dandam bono duci, ut cum ſuis paratis hoſtem non inſtructum deprehendat, cum armatis inermem, cum vigilantibus dormientem,

tem, conſpectum ab ſe, cum illum non videret, denique ut locorum difficultatibus impeditum ipſe conſtitutus in loco commodo adoriatur. Non igitur oportet hoſtes in conſilium adhibere; nec armorum magis eſt militia quàm temporum. Placet eam demum eſſe veram victoriam, quomodo nullum præter hominem animal vincere poteſt, id eſt, ingenii quadam ſolertiâ. Nam corporis robore, urſi, leones, apri, lupi dimicant: qui ut viribus ſuperiores nobis, ita ingenio & ratione infra nos ſunt. Indeque Lacedæmonii, ſi quando ſtratagemate hoſtem ſuperaſſent, Marti bovem immolabant; ſin aperto prœlio, Gallum.

Ideo lædi, quia non regnaret] Jaſonis apophthegma eſt, miſerum ſe vocantis quod non regnaret. (*Ariſtot*. 3. *polit*. 3.) dixi ad libr. 2. verb. *cæterum Tiberio haut &c.*

Non ignarus quantum ex Rep. peteretur.] v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *pridem inviſus &c.*

 Im-

Immissis qui per speciem amicitiæ monerent] has aliasque callidorum æmulorum artes exposui ad librũ primum.

C*ùm dominationem ipsam donum ejus accepisset.*] Grande donum, & quod non gratiam sed odium mereri potuit. Quippe ubi impares merito se putant Principes, destrui fortunam suam rati, & velut exprobrantes, oculis suis obversari tam invidiosos benefactores pro gratia odium reddunt. Agrippina Neronis mater cùm ad vestem & gemmas dono sibi à filio missas, non his instrui cultus suos, sed cæteris arceri proclamasset, & dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet; minareturque iturum se cum Britannico in castra, patefacturam nuptias, suum veneficium; prægravis Neroni, interfecta ejus jussu est. (*Tacit.* 13. & 14. *Annal.*) v. quæ dixi ad lib. 3. verbo, *fato potentiæ rarò &c.*

A libertis & clientibus adipiscendæ potentiæ properis exstimulatur.] Magni conatus, & præcipitia incœpta non sæpi-

ùs

ùs ab ipſis Principibus, quàm ipſorum amicis, opes aut potentiam inde aucupantibus procedunt. Fridericus Comes Palatinus mitiſſimi ingenii Princeps ſemper habitus, ſuorũ prava ſuggeſtione ad conſilia ſibi & Germaniæ univerſæ exitioſa impulſus eſſe dicitur. Quippe majores ſibi apud Regem honores ſpondebant. Jam opes, potentiam, præfecturas, regiæ denique fortunam omnes ſpe devoraverant &c.

Traxit in partes, ſpe objecta principis loci] Prima calliditatis ars eſt, ſuam cuiq; ſpem velut hamum objicere. Animus ſpe occupatus non vacat penſandis periculis, aut, quæ ſtruuntur, inſidiis.

Spes implet tumidum naufragiis mare;
Spes captis onerat retia piſcibus:
Hac Bellona ferox uſa ſatellite,
Mortalem quoties ſolo
Fudit prodiga ſanguinem;

Præferocem & inſidiis magis opportunum] dixi ad lib. 2. verb. *in ea diviſione.*

Magna poſt prœlia ſaucios largitione]

 no-

notavi ad lib.2.verb. *addit munificentiam Cæsar.*

Mos vulgò fortuita ad culpam trahentes.] Burgundiones ſolio deturbabant Regem, ſub quo fortuna belli titubaſſet: & Ægyptii omnes caſus adſignabant rectoribus ſuis. (*Ammian. Marcell.* 28) Moſſynœci, ſi fortuna cœptis non adſpiraſſet, reges ſuos totius die inediâ puniebant (*Pompon. Mela lib* I *cap.* 20.) Sed non eſt prudentis ex eventu æſtimare conſilia: cùm ſæpè res ſapienter & maturè deliberatæ ſiniſtros exitus peſſimè verò conſulta bonum finem ſortiantur. Sæpè ſtulta conſilia hoſtium imprudentia correxit, ſæpe ſapienter deliberata inevitabilis fatorum neceſſitas evertit. Qui prava conſilia ex felici eventu laudant, bona ob adverſam fortunam damnant, ad malè cenſendum homines invitare videntur; inque cauſa ſunt, ut animi conſulentibus imminuantur, ne in apertum ſententiam ſuam liberè promere auſint.

ſint. Inde ſapienter Carthaginenſes cùm ducum ſuorum acta recenſerent, non eventum atque caſus, ſed conſilium ſpectarunt: cùm multos etiam qui pravo conſilio feliciter rem geſſerant, tanquam homines ſtultos, Reip. pernicioſos cruci affigerent. Sed hic illud notandum venit, conſiliorum quoddam genus eſſe ſpecie temerarium, aut ſtultum, re autem vera ſapienter, & intuitu hoſtium ſocordiæ aut ignaviæ ſuſceptum. Cum enim non omnes homines ſapientes ſint, ſed plures impetu abripiantur, alii deſidiâ marceſcant, quos nota pariter & occulta fallunt: audere licebit interdum, quod, ſi in alium ſuſciperetur, imprudens & ſtultum foret. Cùm quidam Ferdinandi Ducis Albani factum quoddam ut temerarium, & inexperto juvene quam veterano duce dignius familiariter reprehendiſſet: reſpondit Albanus, non negare ſe, fuiſſe anceps & aleæ plenum factum: ſed fiduciam proſperi ſucceſſus ſibi feciſſe

hoſtes

hostes rei militaris planè imperitos. (*Conestagg.6.de conjunct. Lusit.cum Regn. Cast.*

Nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper præmio malè usus plura ad flagitia accingeretur.] Quod fieri necesse est, ubi delatores, genus hominum publico exitio repertum & pœnis quidem nunquam satis coërcitum per præmia illiciuntur. Delatores qui non castigat, irritat. (*Domitiani dictum apud* Suet. *in Domit.c.x.*)

Quibus additus miles &c. relatus est hic locus ad lib.1.verb. *Granium Marcellum &c.*

Compositum inter ipsos] iste tragœdiæ ordo explicatus ad lib.1.verb. *Granium &c.*

Veteres & prægraves adstitit.] retuli ad lib.1.verb. *neque imperasse se*, & lib.3. verb. *fato potentia raro sempiterna.* & verb. *audire me memini &c.*

Misericordiam erga afflictos] notavi ad libr. 3. verb. *& cùm accusatores &c.*

Pa-

Pacem exuere; nostra magis avaritia, quàm obsequii impatientes.] Gravissimè Deum offendi, acerbissimis tributorũ exactionibus, adeò clarum est, ut nulla egeat demonstratione. De Eduardo Angliæ Rege Polydorus Virgilius in Historia Anglica refert, cùm ingentem auri vim ex tributis redactam ad se afferri jussisset, vidisse malum dæmonem fœdissimâ specie pecuniis insidentem: eoque spectaculo territum pium Regem præcepisse, suum cuique reddi. Sed & contra naturæ rationem inhumanitate ista, ne quid sævius dicam, peccatur. Principatus conditos scimus, ut vi sublata, quæ omnia ad potentiores trahebat, ex naturæ & rationis imperio agerentur res humanæ. Quid autem ad naturam magis accedit, quàm ut quisq; partis industriâ suâ aut amicorum liberalitate opibus fruatur? Qvid rationi civili cōmodius, quā ut intelligamus, quid nostrum, quidve apud nos fisci sit. Atqui Princeps, qui legitimè collatas pecuni-

cunias, aut ipſe per luxum profundit, aut avaris hominibus committit, & inde novas ſuſtinendi militem rationes excogitare neceſſe habet, facit, ne ſciant cives, quantum ex domeſticis opibus Regi, quantum ſibi jura attribuant. Qui enim id ſciant, cùm non hoc ſuum ac legis quidem arbitrium ſit, ſed Principis duntaxat unius; cumque tributo ſemel exacto adhuc ipſi ſimpliciter ſuis bonis non gaudeant, quæ aliis ſcilicet Regis edictis poſſunt rurſus delibari? Porrò quæ adverſus Deum & naturam peccat rapacitas, etiam inter homines non uſquequaque felix eſſe ſolet: quod hiſtoriis, quas deinde afferemus, clarum fiet. Quod enim quidam egeſtatem civium dominantis ſecuritatem eſſe exiſtimant; falluntur illi profectò. Paupertas quippe & egeſtatis faſtidium non abjectos homines facit & injuriarum patientes; ſed quia afflicta ipſorum fides eſt in pace, & unica ſpes in turbatis rebus, novarum rerum ex-

tremè

tremè cupidos: ut nihil ſit tam difficile, tamque anceps, quod illi non audeant. Semper compertum eſt egentiſſimum quemque eſſe audaciſſimum; & non rarò in deſperationem abire paupertatem: eam maximè, quæ neque terræ hiatu, neque aquarum inundatione, neque naufragii damno, neque hominum inſidiis, aut denique negotiationum caſibus, ſed crudeli illorum Principum avaritiâ contingit, qui non tondendo gregem ſuum, ſed excoriando & deglubendo opulentos ſe evaſuros paſtores ſtolide credunt. Qui hodiè nocere non poterunt, fortaſſe cras poterunt. Tempus & mille nunquam cogitati caſus occaſiones afferunt, quibus non potens modò inimicus, ſed debilis & contemptus, & qui nunquam fortaſſe juvare potuit, poſſit in perniciem ultimam nocere. *Non tam omnibus fortunis nudari quis poteſt, ut non ad vindictam ei cultellus remaneat. Prius necis paternæ, quam ablati patrimonii obliviſcuntur homines.*

mines. Metus & terror infirma vincula caritatis sunt; qvæ ubi removeris, *qui timere desierunt, odisse incipient.* (*Tacit. in Agric.*) Non igitur immane latrocinium & atrocissimum hoc furti genus probare nobis possunt, qui politicum præceptum tradunt; premendos ferocientes, & regnantibus periculosos civium spiritus; adimenda ea, ad qvę, si respexerint, superbia & opum conscientia obseqvium excutere possint. &, ut Italorum proverbium est, *bona subjectis populis sensim, & quasi guttatim instillanda mala simul & semel ingerēda.* In magnates ea cautio valeat; illis honores, opesqve, ne majora qvàm par est, concupiscant parce distribuant. Plebes eo nos metu liberat; qvæ vilis humi serpit, & animo prædita est nunqvam assurgente sublimibus consiliis, & cogitationum magnitudine.

--*Satis est populis fluviusque Ceresque.*
(*Lucan.* IV.)

Vul-

Vulgo una ex Rep. annonæ cura. (Tac. IV. *hist.*) Lucan. 3. de Cæſare.

Gnarus & irarum cauſas, & ſumma favoris
Annonâ momenta trahi &c.

Nihil à principe requirit vulgus, qvàm panem & frumentum in foro. Cererem & Bacchum & Ocii dulcedinem innocenti ſtupiditate colit; & rarò in alios, qvam qvi ad hæc numina ſua avaras manus porrexerant, exarſiſſe legitur; eaq; bona ſua pertinacius defendit, aut it recuperatũ, qvia ſola æſtimat, & horum intuitu omniũ aliorũ obliviſcitur. Romana plebs ſub peſſimis & crudeliſſimis Imperatoribus, & Florentini trucidato per inſidias Alexãdro Duce nullam ſtatus mutationem expetebant. Qvippe annonam vilem fuiſſe ſatis erat ad amandos iſtos principes. Hebræus populus etſi in Ægypto graviſſimam ſerviret ſervitutem, à Pharaonis miniſtris continuis laboribus ita preſſus, ut vix reſpirãdi haberet facultatẽ, in victûs

tamen

tamen & rerum neceſſariarum abundantia facilè oblitùs eſt libertatis. Poſtquam verò ſtupendis omnipotentis Dei miraculis & Potentia ineffabili velut manumiſſi Palæſtinam verſus per loca omni ſolitudine vaſta iter facerent, & initio panis, mox aqua denique carnes deficerent; non ſemel duriſſimum ſervitutis jugum, & *ollas Ægyptias* optare ſuſtinuerunt. Romani, qvo Gallos recens domitos quietos tenerent, non efficacius ullum exiſtimabant remedium, qvàm omnes diteſcendi præbere eis occaſiones. Qvæ res tam feliciter illis ceſſit, ut de populis illis, qvi bellicoſiſſimi olim fuerant, Tacitus (*in Agric.*) veluti de re, in quâ præter famam nihil duraverit, *Gallos quoque olim in bellis floruiſſe* dicat. Ex quo apparet, ſegnitiem cum otio intraſſe, & opum atque divitiarum, qvas collegerant Galli, ingentem vim enervaſſe illum tam armipotentem olim populum: ut Taciti tempore penè fabulæ ſimile fue-

fuerit, Gallos aliqvando bellicoſos fuiſſe. Qvemadmodum urſi, leones, aliaqve morſu & ungvibus nocentia animalia deponunt inſitam feritatem erga paſcentem, parent imperanti, blandiuntur: ita nulla re manſveſcunt homines meliore fide, qvàm ſi opibus per induſtriam partis Principis beneficio frui poſſint. Inde ſævitiam annonæ incuſante plebe Romana Tiberius ſtatuit frumento pretium, qvod emptor penderet, binoſqve numos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios. (*Tac. 2. annal.*) Veſpaſiano & Aureliano Imperatoribus volupe fuiſſe dicitur, paſcere populum. Et hic qvidem, qvò vilior eſſet annona, libræ unciam addidit: ille architecto rationem monſtranti, qva prægrandes columnæ exiguis impenſis & paucorum hominum operis in Capitolium duci poſſent; placere qvidem ſibi inventum, reſpondit; ſed ſineret ſe populum paſcere. Qvò pertinet ſanctiſſimum cujuſ-
dam

dam & pientissimum consilium; fame populos urgente, Principem ditioribus tributum indicere debere ad pauperum sustentationem, eamque pecuniam, vel eâ coëmptum frumentum postmodum pauperibus suo nomine distribuere. Carolus Flandriæ Comes Tamardum è gratiosissimis aulicis alendis è fisco egentibus præfecit: ipse cum loculis in vulgus prodibat, circum templa obambulans, stipemque sua manu mendicis promens. Dardaniorum, eorumq;, qui annonam flagellabant, & clausis horreis frumentum supprimebant, nequitiam compressit, apertis conditoriis, triticoq; in egenos distributo. Qua popularitate adeò carus subjectis fuit, ut cæsi à sceleratis hominibus corpus pro se quisq; tanquam sanctas reliquias venerarentur, osculaque ferrent; denique aliquid capillorum, barbæque atque adeo ungvium & vestimentorũ, domestica religione asservarent, colerentq;. (P. *Æmil. v. de reb. gest. Franc.*)

Sa-

Satis igitur conſtare arbitror, falli Principes, qui à pecuniâ ditibus ſibi periculum, ab exhauſtis, & excarnificatis ſecuritatem promittunt. Quia tamen *pauci prudentiâ honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt; plures aliorum eventis docentur: Tacit. ſ. hoc lib.*) ego quoque exemplis, quod dictum hactenus, adſtruam. Carthaginenſes ſuperbè & avariter Africanis imperitabant; mediam fructuum partem auferentes, tributa duplicantes, & ſolùm probantes miniſtros & præfectos, non qui clementer benigneque populos tractaſſent, ſed qui grandem ærario pecuniam per fas nefasque corraſam intuliſſent. Quibus rebus factum eſt, ut pleræque civitates ſeditioſis militibus poſteà accederent. (*Polyb.* I.) Ob eandem cauſã ab illis Hiſpani quoq; defecerunt: (*Polyb.* II.) & ab Athenienſibus poſt cladẽ in Sicilia acceptam Socii. (*Thuc.* 8.) etiã Romæ ſuſpecto Senatus populiq; imperio ob certamina potentiũ & avaritiam

tiam magiſtratuum, feſſa Reſp. in unius poteſtatem conceſſit: (*Tac. I. annal.*) Et Gallis avaritia, aliis juncta cauſis, fatales fecit *Siculas Veſperas*: (*Leon. Aretin.* III. *hiſtor. Flor.*) & Ludovico Sforzæ Mediolani Principatum abſtulit. (*Guicciard.* I. *hiſtor.*) In Galliis Carolo VI. Rege, rerum venalium viceſima indicta erat. Id onus urbes detrectabant. Contrà regii miniſtri nitebantur. Cùm igitur Pariſiis in foro olitorio femina qvædam naſturtium venum expoſuiſſet, coactor Regius obulum poſtulat; muliercula ad aſtantium virorũ auxilium provocat. Concurſu facto exactor à turba oppreſſus, obtrituſque eſt. Inermis plebs ad ædes publicas impetu fertur. dejectis foribus arma telaqve corripiunt: exactores, redemptoreſqve, qvoscumqe urbem pervagati deprehendere poterant, plumbeis malleis confecerunt (*P. Æmil.* 9.) Piſani olim à Florentinis, qvod omne negotiandi genus ipſis interdiceretur & artes,

præ-

præter manuarias, omnes exercere prohiberentur, defecerunt: nec nisi post multos annos, & immensos Florentinorum sumptus subigi potuerunt. (*Guicciard.* 11.) Hispanis Mediolani occupationem facilem fecit populorum ingens erga Gallicum nomen odium: qui à militibus gravia & intoleranda perpessi, cùm neque Rex ob pecuniæ inopiam satis provideret, neque præfecti obsisterent, incredibilis, quo Regem prosequebantur, studii & benevolentiæ obliti omnia sursum deorsumque volvi miscerique cupiebant. (*Andr. Maurocen.* 1. *hist. Ven.*) Eadem tributorum acerbitas Gandavi in Flandria (*Maurocen.* 4. *hist. Ven.*) & absente Carolo Cæsare in Hispania *Guicciard.* 13.) periculosissimam seditionem concitavit: & Clementi VII. Pontifici tantum odium fecit, ut cùm Borbonius cum hostili exercitu ad urbem contenderet, & Pontifex cives ad conferendas pecunias hortaretur; cæteris abnu-

 enti-

entibus Dominicus Maximus Romanorum ditissimus centum aureos nummos mutuò se daturum promitteret. (*Guicc.*18.) Gotricus Daniæ Rex, (Gothofredum Germani & Itali vocant,) cùm Frisios oppressâ libertate, fortunis cunctis ablatis in turpem miseramque fortunam adegisset; tributum quoque annuum injunxit: quod maximè fecit, ut servitus illa diuturna non esset. Ædificium, cujus longitudo erat CCXL. pedum, duodecim paribus spaciis maceriâ diremptis distinctum struxit; ad cujus caput Quæstor, cùm tributum pendendum erat, considere jussus est. Ad finem verò clypeus concavus ex ære locatus, in quem singuli Frisiorum tributum soluturi numum conjiciebant: cujus cadentis sonum si Quæstor ex longo intervallo exaudiret, in solutum cedebat sin minus; regio quidem fisco ille accrescebat, sed qui jecerat, alium atque alium majoris ponderis eodem conjicere cogebatur, donec tinnitus

Quæ-

QVæstoris aures feriret. Addũt alii, auri & argenti usu omni in corporis cultu vetito ad vimineos torqves, similiaqve servitutis extremæ argumenta eos latâ lege redegisse; præfectum dedisse, qvi in servili obseqvio & operis miseros detineret; ostium in ædius ad Septentrionẽ unũ habere jussisse, humilius qvàm pro statura corporum: cùm, ut jugum qvotidiè turpiter subire, tum ut exituri inflexo toto corpore regem Danum serviliter venerari viderentur. Qvis ex novæ sapientiæ doctoribus non diceret, benè provisũ ne animos tollerent Frisii, omnia ad infringẽdos spiritus instituta erant. Sed iidem erectis talibus injuriis ad libertatẽ animis, cùm arma raptim undiqvaq; collegissent, Danorum præsidia passim oppresserũt, aut finibus suis ejecerunt. (*Vbbo Emm. v. hist. Fris.*) Qvod exemplũ eò notabilius est, qvia Tacitus hîc eosdẽ Frisios eandẽ ob causam ad irã & qvestus, & postqvã nõ subveniebatur, ad bellũ venisse refert. Nũc

alia addo. Imperãte Valẽtiniano (placet novis vetera interſerere) multiplicata per Pannonias vectigalium augmenta Optimates ultimorum metu exagitatos compulerunt mutare ſedes, & trans mare abire: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſſi, cùm non ſuppeteret, quod darent, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos, cùm vitæ jam tæderet & lucis, optata ſuſpendiorum remedia conſumpſerunt. Quibus populorum excoriationibus nudatum eſſe hoſtibus Pannoniæ latus ſcribit Ammian. Marcell. libro triceſimo. Guilielmus Auraici Princeps, quærentibus quâ ſpe contra potentiſſimum Hiſpaniarum Regem ipſe omnium rerum egens, patriâ extorris, bellum cieret? reſpondit: Hiſpanorum avaritiam & crudelitatem duas ſibi fore portas aditum daturas in Belgium. Denique cum ſuperiori ſeculo à Fontano Comite & Hiſpanis Cameracum obſidione cingeretur, & jam Fontanus

au-

autumnali intemperie attritô exercitu de receptu cogitaret, nihil illi ad urbis occupationem magis profuit quàm civium in Balagnium, qui se nuper Cameracensem Regulum appellari à Galliæ Rege impetraverat, odium. Exasperaverat illos, quod mercibus in foro venalibus numisma æreum Balagnii jussu percussum, accipere cogerentur: cum pro indictionibus tributisq; non nisi aureum & argenteum Balagnii exactores reciperent. Exempla præter solitum plura attuli: ut iis receptam hodie quorundam opinionem convellerem quâ subjectorum inopiâ principum securitas constare putatur. Nunc superest, ut, quibus artibus tributorum necessariorum invidia leniatur, doceam. Veteres limitanea regnorum loca non tàm gravibus vectigalibus, atque ea quæ in meditullio regni sunt, oneraverunt, metu defectionis. Inde noluit Darius esse tributarios Æthiopes & Colchos, quia limitares erant. Veneti hodieque I.

 dieque

dieque mitius tractare putantur Bergomates, Brixienses, Cremenses, Mediolanensium olim ditionis oppida. Et Neapolitani acerbius ab Hispanis habentur, quàm Mediolanenses; qui cum Allobroge, Gallis, Venetis consilia Hispanis perniciosissima inire pos-
II. sent. Illud quoque consilii pars est, non imos quæstores exigendis à populo tributis præficere, & nec ipsi privatorum limina circumeant, nec missis lictoribus pignora capiant, divexentque oppidanos. Ipsorum civium sit hoc munus; qui ex suo corpore eligant per quos ea pecunia cogatur humanius; inde singula oppida inferant ærario. Si quis enim privatus detrectet aut moretur: per assuetos magistratus, notosque lictores præstat ad solutionem adigi; quàm inhumano fastu quæstorum qui cum exactoribus suis brevem moram interdum crudeliter vendunt; meliusque prædati nunquam sunt, quàm cum in vexatis laribus,

ribus, & in quibus vix tantum eſt, quod tributo ſufficiat, ſibi quoque ſpolia illato terrore inveniunt. Eſt etiam cau- III.
tio, ea tributi nomine exigere, quæ quibuſque locis viliſſima habentur. Quomodo Romani à Friſiis coria boum, (*Tac. hic.*) à Siculis frumentum, à Corſis ceram (*Alb. Gent. 3. de jur. bell. 4.*) ſumebant. Præterea pi- IV.
um maximè eſt, tributis onerare ea magis, quæ divitum luxum inſtruunt, quàm quibus pauperes vitam exhibent: & ſumptuarias leges ferre, earumque contemptoribus multas irro- V.
gare. Curæ ærarii & vectigalium præponendi ſunt homines ſanctiſſimi, & qui puras innocenteſque manus habeant. Secus ſi fiat, nulla tributorum acerbitas ſufficiet; & Princeps ſemper vacuus, ut de Eriſichtonis fame pueris narramus, & erectis in futurum votis egebit. Et non inepta quorundam cautio fuit. ærarii & redituum curam ſacris hominibus mandaſſe. Cum

enim illis Pontificia constitutio matrimonia abstulerit, cur opes relinquere optarent liberis quos tollunt nullos? Præsumuntur itaque non divitiarum conquisitioni operam dare, aut cæteris mortalium curis occupari, sed pro domo, pro familia, pro posteris cœlum habere. Ita Mediolani olim in sacro ærarium erat pecuniæque plebis sequester sacerdos esse ex lege jubebatur (*Alciat.2.hist. Mediol.*) & CIↃ. IↃXXIV. Senis Camerlingi officium (is ærarii curam habebat) monachis concedebatur: (*Malavolt.lib.7 hist.Sen.*) & nuper sacratissimus Dominus Imperator noster, Cameræ, ut vocant, Austriæ

VI. Crensmunsteranum Antistitem Præsidem dedit. Multum quoque tributorum invidiam minuet, si Princeps fundos patrimoniales suos, & quicquid in domestica ejus hæreditate est, coli jubeat, & inde redactas opes publicis vectigalibus jungat. Quam curam hodiè hæc facilior popularis pecuniæ ratio

atque

atque fiducia penè evertit. Negligi enim patrimonia illa Regum tanquam angusta aut laboriosa aut denique ad privatorum sortem accedentia incipiunt; mox in gratiosos homines dividi, pignori dari, veraque aut simulatâ emptione excidere. Ita innocentissimum vivendi genus omittunt de suo vectigali, illudque tributorum instituunt prædæ proximum. Denique exactam pecuniam cum artificiosa quadam parsimoniæ ostentatione in publicam utilitatem erogare decet; ut videant gentes, non eam per luxum & ignaviam prodigi conviviis, ludis, venationibus & turpissimâ in sycophantas & adulatores liberalitate. Sed cùm fiat plerumque ut malè exorta flagitiosiùs consumantur; perpetua necessitate tenentur Principes novis indictionibus exsugere subjectos sibi populos, & ad ea devenire, quæ sine dedecore Principum; & infamia seculi dici scribive non possunt. Inde enim prodierunt modi no- VII.

ſtrâ aut avorum memoriâ reperti, quâ Principes carentes pecuniâ militem ſuum in hybernis vel præſidio retentum ex civium ſuorum expilatione,& vicini agri depopulatione alere ſolent. Nam quod Cyrus Babyloniis à ſe devictis præſidium impoſuiſſe, eiq; ab ipſis ſtipendium numerari juſſiſſe legitur (*Xenoph.7.Cyropæd.*)id fortaſſis in urbe recens captâ,& mobili,indeque ſuſpectâ, ſingulari ratione probari poterit. Inde quoq; magnâ cum militiæ noſtræ infamia, quâ amici ac hoſtes pari diſcrimine habentur, orta conſuetudo, ſingulis civium ædibus unum aut plures imponere,quos illi cibo,potu,lecto,nocturno lumine & pro jumentis fœno, ſtramine,interdum & avena ſine precio inſtruant. Quem morem in Italiam ex Gallia translatum Ludovici XII. tẽporibus Guicciardinus libro quarto & decimo tradit. Sed Joannes Baptiſta Pigna libro quarto Hiſtoriæ de Principibus Ateſtinis, Martinum Scaligerum multò

tò ante eqvitũ ad vcIↄ. pace aluiſſe ſcribit, utiq; leviore impendio, qvia in privata hoſpitia diſtribuebantur. Ut ut ſit, mos illæ poſt ea tempora ab Hiſpanis tanta crudelitate atq; acerbitate in urbe Mediolanenſi exercitus eſt, ut penè incredibile ſit, qvod illorum temporum ſcriptores memorant. Milites per civium domos diſtributi non modò patresfamilias ad victum ſibi qvotidiè lautum & delicatum ſuppeditandum, verùm etiam ad pecuniam, eaqve omnia, qvibus luxui ſervitur, cogebant. Qvæ cùm intoleranda eſſent; non niſi clandeſtinâ ex urbe fugâ (qvippe palam non licebat, cùm milites ſuſpectos domi cum conjugibus & liberis vincirent) vitari poterant. Qvam ob rem tabernæ atqve officinæ tota urbe clauſæ erant, & ubi ſe olim freqventia ſuffocabat, mœſta ſolitudo. Miſerabilis urbi facies, & hominum nimia clade ſtupentium attoniti vultus. Res certè ſumma miſeratione digna, & exemplum

inconſtantis fortunæ planè ſingulare. Viderant homines urbem paulò antè; civium opibus, ſplendididiſſimis ædificiis, ſuperba rerum omnium copia nobiliſſimam; multitudine hominum tanta, ut credi poſſet ſeminarium eſſe, ex quo mortales Jupiter in orbem emittit, vel quò fatis vocantibus coëunt homines. Tunc verſa rerum vice innumeris partim peſtilentia abſumptis, partim ultimorum metu fugâ dilapſis, vacua habitatoribus ac penè deſerta erat, uterque ſexus incultus, ſordidatus, rerum omnium egens, nullum earum artium veſtigium, quibus precium luxus fecit, quarumque induſtria tàm ingentibus urbem opibus ditaverat. Ex quò in eam deſperationem civium animi lapſi ſunt, ut mortem in tot malorum remedium optantes, quidam ferro, alii laqueo, nonnulli præcipitio exiiſſe miſerias illas memorentur. Nec hactenus malum ſtetit. Sævitum in abſentes quorum, ſi vocati non comparuiſſent, bona

publi-

publicabantur. Et erat tantus proſcriptorum numerus, ut minuendæ moleſtiæ cauſa, quæ in ſcribendo erat, proſcriptionum tabulas typis excudere neceſſe eſſet. Sacra quoque templorum ſpoliabantur pecuniâ, in militum ſtipendia. Denique Antonius Leva militum dux omnem civitatis annonam ad ſe contractam & in publicis locis conditam illis ipſis à quibus rapuerat, immoderatò pretio vendebat. His veſtigiis noſtri Principes inſiſtentes cum ſumma ſua infamia (ſaltem apud bonos) atque miſerabili populorum exitio bella gerunt. Nam quod temporum neceſſitate, & ſeculi ab antiquis longè diverſi conditione ſe excuſant, id verò vanum eſt. Non eſt, non profectò temporum vitium, quod eſt hominum iniquitas. Decidatur aliquid ex immenſo Regum luxu: reſtringatur effuſa illa in gratioſos & adulatores pecuniæ publicæ profuſio: coërceatur inſatiabilis quæſtorum miniſtrorumque avaritia,

frau-

fraudes, doliqve nunc consvetudine peccandi non excusati modò, sed pro justis, licitisq; habiti. Nunqvam deerũt pecuniæ non in militum modò stipendia, sed in magnificentiam qvoqve & reliqva majestatis ostentamenta. Nec adeò infelix est nostra aut superior ætas, ut nõ protulerit viros Principes, qvi qvòd frugalitatem, & largiendi modũ qvendam habebant, ad exercitus sustẽtandos, & viros in qvaq; arte præstantes præmiis afficiendos, & cæteram regiam libertatem, pecuniæ satis habuerunt. Cosmus Magnus Hetruriæ Dux tenuib⁹ novi imperii initiis, difficillimisq; temporibus, & exhausto à prædecessore suo ærario, cùm in suam Caroliq; Imperatoris rem perpetuos fecisset sumptus, tantum comparcere potuit, qvantum non solvendis modò integris stipendiis, sed & præmiandæ virtuti, sufficeret. (v. *Cin. 6. de vita Cosm.*) Joannes 22. Põtifex decem & octo annis qvibus sedit, 25. *milliones* conqvisivit: & nuper Sixtus

tus V. cùm obeliſcis erigendis, ædificiis ſtruendis, navibus armandis maximam pecuniæ vim inſumpſiſſet, ſexto Pōtificatus anno decedens paulò minus *quinque millionibus* reliqvit. (*Scip. Amirat. ad lib. I. Tacit. diſc. 3.*)

Faſtus janitorum perpetiebantur.] Intolerabile, nec ipſis patronis multū honorificū eſt, habere janitores, à qvibus ad dominum aditus plerumq; pretio emendus eſt. Et tamen id etiam veterum ſeculorum dedecus fuit; ut patet ex hoc loco, & pluribus Senecæ. Etiam Lucii Junii Moderati Columellæ verba huc adſcribere haut abſurdū̄m fuerit: (*lib. I. de re ruſt.*) *an putem fortunatius à catenato repulſum janitore ſæpè nocte ſera foribus ingratiis adjacere, miſerrimoq; famulatu per dedecus faſciū decus, & imperiū profuſo tamē patrimonio mercari? Nā & gratuita ſervituti, ſed donis repēditur honor. &c.*

Finis Notarum politicarum in librum qvartum Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ POLITICÆ.

Ad Librum V. Annalium. C. CORNELII TACITI.

CUPIDINE *formæ aufert marito*] quaſi concedenti, inquit Sextus Aurelius Victor in Epitome. Rarò enim alienarum uxorum attrectatio Principibus impunita fuit. Et libido pene tot Principes, quot crudelitas, perdidit. Hæc Sardanapalum imperio dejecit, Reges Roma ejecit, decemviros poteſtate ſua ſpoliavit, Trojam evertit, Mauros in Hiſpaniam introduxit, Gallos è Sicilia ejecit. Ne igitur privatum iſtud flagitium, & nihil mali in Remp. infundere putemus: Non poſſum facere, quin referam, quod agri Neapolitani in Auſtria homines ad quadrageſimum ab urbe Vienna lapidem

dem hodieque narrant. Ajunt olim Principem familiariùs cum uxore Baronis Pottendorfii (quæ familia extincta, cæterùm arx hoc nomine superest) consuevisse, quàm aut maritus vellet, aut tanti Principis famam deceret: & Pottendorfium, cum Principem sæpiùs monuisset, ut desisteret, frustra fuisse. Igitur dissimulato dolore, interjecto tempore, cùm Principem venantem comitaretur, fune ad id parato equo detractum jugulasse. Manent adhuc non procul Neapoli in agro, qui Viennâ illuc euntibus sinister est, duo fastigati lapides, pyramidum instar, aliquo intervallo ab se invicem distantes, signum spacii, per quod à Barone Princeps, ut ab Achille Hector, aut ab Alexandro Batis tractus est. Hæc ita ab illius agri accolis memorantur, sine temporis certa designatione. Postea ex Cuspiniano didici, Fridericum fuisse, cognomento bellicosum, Austriæ Ducem, in quo mascula primorum Au-

striæ

ſtriæ Ducum ſeries defecit. Sunt qvidem qvi in prælio cum Hungaris cecidiſſe affirmant; qvod etiam veteres annales rethris ſcripti velle videntur, illis verbis:

Das iſt Hertzog Fridereich
Von dez tode Oſterreich
Sol immer vvainen und klagen
Vnd traurens nit Verdagen:
VVann ſein leib und ſein Nam
Sind noch heut ein pluender Stam.
Durch Oſterfrid vvard es ir ſlagen
Vervvuſt vvard daz Lant zu den tagen.
Daz tet von Vngern Chunich VVela,
Sein Herrn geſigten an den Vngern ſa.
Daz man ihr klagen ſagt vveit
Zu dem heiligen Creutz er begraben leit.

Ego tamen illis accedo, qvi cæde jã memorata occidiſſe aſſerunt. Argumẽtum habeo id, qvod dixi de pyramidibus agri Neapolitani, Deinde, qvòd in cœnobio S. Crucis epitaphium Friderici illius viſitur laqveis aut loris ſe impli-

plicantibus notabile. Tertiò, qvod familia Pottendorffia, testante Cuspiniano, ab illo tempore penè ducentos annos tanqvam piaculo obstricta infamis fuit, & ab omnibus honoribus submota. Aliud huic simile exemplũ extat in Frisiorum Batavorumq; annalibus. Florentius V. Hollandiæ & Selandiæ Comes Gerardo Velsio, è prima nobilitate Batavica freqventer tùm in aula versanti concubinam suam in uxorem obtrudere volebat. Qvod ille abnuens, meretricem Principis ducere non convenire natalibus suis, nec honesto animo respondit. At Princeps stultum eum esse subjiciebat, qvi tàm probatæ pudicitiæ uxorẽ reperturũ se putaret, qvam non ipse ad stuprũ se pertracturũ consideret. Cumq; Velsius pòst uxorẽ duxisset, illa absente fortè marito à Principe priorũ memore est stuprata. Ea verò injuria vehementissime pupugit animũ Velsii. Ergò conjuratione inita cũ propinqvis uxoris suæ Florẽtiũ fortè Ultra-

jecto

jecto in Hollandiam redeuntem non procul urbe exceptum, cùm videret, vivum avehere, & eripere perseqventibus non posse, educto gladio transverberat medium, & celeri fuga se proripit (*Vbbo Emm.* XII *hist. Fris.*)

Dicax idem & Tiberium acerbis facetiis irridere solitus quarum apud præpotentes in longum memoria est.] Fœcunda salium & arguta libertas grata solet esse in colloqviis, jocis, cæterisqve animi remissionibus. Qvid enim elegantius, qvàm ad omne argumentum sententiolam dictaqve concisa, & veluti brevi fulgure micantia habere? qvid urbanius qvàm omnium dicta, factaqve excipere improvisis salibus: & brevi nitidoqve acumine semper intentum esse in aliorum ineptiam? sed innoxii debent esse isti joci, & qvi non minùs eum, in qvem dicuntur, qvàm cæteros qvi audiunt, delectent. Nam qvibus acerbitas inest qvæqve multum ex verò trahunt, acrem sui memoriam relinqvere solent.

lent. Etiam jocorum libertas, qvæ multum inter pares jucunditatis habet, in superiores usurpata scurrilitas esse videtur magis qvam urbanitas: ejusqve sæpè apud præpotentes in longum memoria est. Reverenter habenda est principum familiaritas. Sæpe ex intimâ sodalitate odium oritur. Nunqvam sine reverentia cum majori versari debemus. Ecce Fusius Geminus Tiberii offensionem incurrit, qvod eum acerbis facetiis irridere solitus esset. (*Tac. hic.*) Ex eadem intempestivorum jocorum ferocia Atticum Vestinum Neroni Cæsari aliàs carissimum ad mortem traxit. (*Tacit. 15. annal.*) Nec principes modò, & summa rerum capita, sed & cæteri honoris famæqve suæ retinentes ægrè petulantem istam jocorum licentiam sufferunt. M. Cicero petulantiori lingva plurimam sibi apud multos invidiam concitavit. (*Plutarch. in Cic.*) Petrus Philippi F. Strozius Florentinus Maranum Forojulii oppidum Au-
stria-

ſtriacis Principibus interceptum Venetæ Reip. qvinq; ac triginta aureorum millibus vendiderat. Qvod factum cùm Petrus Aretinus, homo impietate & Lucianiſmo non minùs qvàm libertate lingvæ celebratus, in Italico qvodam carmine (ut nulli parcebat) traduxiſſet: Strozius illi ſignificari juſſit, famam quàm carminibus qværebat, inventurum ſupplicio. Subornaturum ſe homines in ipſius necem, qvos nullâ curâ nulla providentiâ vitaturus eſſet. Unde miſer ille, qvi Strozium non plùs minis terribilem, qvàm factis promptum noverat, adducto domus ſuæ oſtio toto tempore qvo hoſtem ſuũ in Veneta ditione morari ſciebat, nec pedẽ extra limen efferebat, nemine qvoqve ad ſe intromiſſo. Credo enſibus & pugionibus pluere opinabatur. Deniq; & id obſervandũ eſt, inter remiſſiones tantũ animi jocis utendum. Nam in ſeriis & publicis negotiis aliorũ riſum ciere ſcurrile eſt. Cũ Senenſes ejecto Hiſpanico
præ-

præſidio ad Gallos defeciſſent, miſſus ab eis eſt Florentiam Alexander Sanſedonius, ut factum molliret civeſq; ſuos Cæſareis miniſtris excuſaret. Igitur cũ Cæſariani delicta Senenſium exaggerarent; Sanſedonius nunc negando, nunc minuendo, atq; variâ arte excuſando objecta, reſpondebat. Verùm cum Cæſariani nova ſubinde proferrent, & violenter urgerent his verbis: qvid ad hoc reſpondebitis? qvomodo excuſabitis illud? qva ratione iſtud defendetis? non vox adverſum ea Sanſedonio, nec ſilentium, ſed verba ſua præpediens, & confuſionis manifeſtus tandem in hunc ſermonem prorupit: qvid malum! non ſatis purgabit nos, qvod omnibus notũ eſt, Senenſes ſtultos eſſe? (*ò diavolo! non ci ſcuſer à il ſaperſi, che noi Saneſi ſiamo pazzi?*) Imo excuſabit, unus ex Cæſarianis reſpondit, ſed eâ conditione qvæ mente iṁinutis convenit, qvòs qvia ſui cõpotes nõ ſunt, catenis coërcemus ne vel ſibi vel aliis nocumento eſſe qveant.

Non

Non erat oratoris, negotium tanti momenti ſcurrili levitate tractare, & ſtultam appellare ſuam civitatem, ſeqve fatuum oſtendere.

Donec pauci &c.] Ipſi Principes facinorum ſuorum nolunt authores videri. Sapientes, ſenatoresqve juris & æqvi conſultos ſubornare, qvi cupiditatibus dominorum famulentur, minùs invidioſum eſt. Et inter illos ſemper erunt, qvib. nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur.

Brevibus momentis ſumma verti poſſe.] dixi ad lib. 1. verb. *cuncta mortalium incerta &c.* & ad lib. 4. verb. *princeps proferendi imperii incurioſus &c.*

Falſas literas &c.] Eum colorem omnes ſeditioſi initiò ſceleri ſuo obducunt. Prava conſilia, potentium in aula immodicam ſuperbiam, & nihil in Principe niſi nimiam bonitatem arguunt.

Druſum Germanici filium &c.] Freqven-

quentes in historia illorum dolus occurrit, qui inserunt se in alienam familiam,& velut adoptant ipsi,ludicro plerumque intio, sed maximo regnorum motu,& periculosis turbis, Memorantur in historia Pseudo-Alexander,unus &alter Pseudo-Philippi,Pseudo-Nero, Pseudo-Posthumus Agrippa, Pseudo-Drusus (*Tacit.hic*) falsi in Anglia Eduardus & Richardus Reges, inter Turcas Pseudo-Mustafæ, ante non multos annos Pseudo-Carolus in Hispania, & is deniqve qui se Caro!i IX. filium in Gallia dicebat.Unum tamen & alterum horum exemplorum merentur, ut explicatiùs recenseantur.Balduinus VIII. ex Flandriæ Comite Constantinopolitanus Imperator factus in prœlio contra Bulgaros constanti famâ cæsus dicitur.Verùm pòst annos xx.quidam redivivum se Balduinum finxit. Igitur in Flandriam cum hac famâ venit & rarâ quadam oris gravitae,commemoratione hominum rerumque priorum

ſtemmatis totius notitia, etiam ſagaces cautoſque inducit. Deſciſcunt & adhærent paſſim, faſtidio etiam & contemptu feminei imperii; quod Joanna id temporis, Balduini filia, rebus præerat. Examinatus inquiſitusq; planus ille à Joannæ Senatu, mirâ confidentiâ & ex ipſa fidem præſtruens, Domi inquit, inclementiores cives, quam foris hoſtes reperi. Tu me Flandria, mater & altrix rejicis, quem Græcia, Macedonia, Tracia advenã excepit, coluit: ipſa barbaria, majeſtatẽ verita ſervavit. At enim ubi delitui audite & caſuum humanorum miſereſcite, ſi quid tamen humani in pectoribus iſtis habetis. Captꝰ prœlio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iiſdẽ in cuſtodiâ habeor, ſatis lenta & remiſſa, uſq; eò, ut effugium etiam patuerit, & animo iſto ac Deo ducibus me liberarim. Cùm ad meos propero vagus & erro in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Aſiam trahor ac vendor. Heu miſeriã! pudet, ſed

vos

vos narrare cogitis. Syri me habẽt, & in ergaſtulum ruſticum damnãt. Ego Balduinus, Comes, Imperator qua manu ſceptra tenui raſtra tractavi, plures per años: donec à Germanis mercatoribus caſu tranſeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me domum remiſerunt. Vos expellitis; ingrati, im̃emores veterum beneficiorũ quibus avi veſtri, patres, etiam tu atque ille à me affecti eſtis. En ſenium & hanc canitiẽ, quò reſervati ſumus? poſt tot fluctus ſcopulũ reperi, ubi portum putabam: ipſa mea Joanna patrem non agnoſcit, ne Comitem cognoſcat. Hæc & plura diſſerens magnitudinem vel fallaciã tuebatur, vario animorum motu, pleriſque ad illum inclinatis. adeò, ut nobiliũ populariũq; bona pars ſtatim adhæreſceret, Comitẽ & Auguſtum ſalutaret, donec re jam præcipiti Joanna ad Ludovicum VIII. Franciæ Regem ſupplices legatos mitteret, ut Balduini memoriam ab impuri nebulonis contage tueretur. Suſcepit

 ne-

negotium Rex, diem homini dicit. Venit ille magno comitatu, ſolitaque fiducia, & faſtu. Veſtis erat purpurea, alba in manu virga: ſiſtitque ſe Regi Peronæ. Qui his ad eum verbis infit: ſi ille es, quem te jactas, breviter reſpondere & ſtatim potes. Quæro, tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, jura dederit? quo teſte, loco, tempore, ritu? baltheone te & inſigni militari donarit? Quæ mulier ex Francicâ nobilitate, quo conciliante, quo auſpice, loco, cœtu nupſerit? Quid hæres? hæc ignorare de ſe verus Balduinus non poteſt. Iſta Rex: tamen audacia illa, velut deprehenſa hærebat, & ſpacium cogitandi petebat. Inde pro impoſtore haberi, & contemptim dimitti. Nam ſub fide publica venerat. Nec diu pòſt in Burgundia captus Joannæ offertur: quæ convictum confeſſumque, ut dicunt, laqueo ſtrangulavit non tamen ſine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno ſuſpenſum tunc

& diu

& diu posteà differebat. (*I. Lipsius in monit. & ex pol.* An. Christi cIↄ.Iↄ.xcviii qui mihi natalis est, Venetiis quidam Sebastianum Lusitaniæ Regem se finxit. Ajebat post pugnam infeliciter, in Africa pugnatam, cum ipsum cuncti cęsum putarent, pudore confusum & conspectum hominum veritum obvia celoce conscensa Algarbium pervenisse, curatisque vulneribus orbem terræ obire, Abyssinorum Principes ditiones, aliasque remotiores provincias lustrare decrevisse. Hoc consilio in Persiam usque penetrasse, variisque prœliis ab eo tempore interfuisse, ac multa in iis vulnera acccepisse: posteà peregrinationum pertæsum apud Hiberos (*Georgiani* dicuntur) cum sancto quodam latuisse. denique an. cIↄ. Iↄ. xcvii. ab eo discessisse, & in Siciliam navi delatum: unde Romam euntem à famulis spoliatum Venetias divertisse. Commendabat sermonem, quòd apud vulgus fama vigebat, ab Africano prœlio

non amplius visum Sebastianũ: & quod oris totiusq; corporis læva parte brevioris similitudinẽ, in supercilio dextro cicatricẽ ex vulnere ab infantia notabilem, verrucã deniq; in imo pedis articulo haut multum digito minorem ostenderet iste, quisquis fuit, implacabile quoq; in Castulonense nomẽ Lusitanorum odiũ faciebat, ut pleriq; crederẽt aut credere fingerẽt. Sed precibus Dominici Mẽdozæ Hispanici Oratoris datũ, ut homo Venetis in carcerẽ conjiceretur, ex quo an. cIↃ.IↃ.CII. dimissus, facto per Hotruriã itinere, à Frãcisco Magno duce captus, & Hispanis traditus, Neapolim abductus & ad transtra ablegatus est. Tandẽ cum Neapoli in Hispaniã avectus esset, & eò acrius in Lusitania coitiones fierẽt, in arcẽ cõclusus, sive accelerata sive naturali morte tragœdias quotidiè ex ea causa exoriẽtes finivit. (*Thuã lib.* 126. *Andr. Mauroc lib.* 16.

Finis notarum politicarũ in librum quintum Annalium
C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII NOTÆ

POLITICÆ.

Ad Librum *VI. Annalium.*

C. CORNELII TACITI.

ABLATA *ærario, ut in fiſcum cogerentur, tanquam referreret.*] Volunt quidem Principes credi ſeparatas ſe rationes à Reip. ærario tenere: ſed opera diverſa ſunt. Cives cùm externo pavidi bello penſione, quam Princeps imperat, credunt ſe ſalutem redimere; Principis luxum inſtruunt, aut præpotentium in aula avaritiam paſcunt. Quota illorum pars, quæ ad militem alendum, ad urbes & oppida munienda, & cæteras publicas neceſſitates penduntur, in eos uſus, in quos deſtinata ſunt, erogantur? Tùm illud intolerandum eſt, quòd, quæ ſub diſcriminis articulo extraordinaria ratione ſolvũtur à civi-

bus, pòst perpetua fiunt:& *quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace manent plerumq;.* (*Tac.2.hist.*)

Neque præmia nisi ob Imperatore] dixi ad lib.1.verb.*quantò summæ spei &c.*

Ne verba pravè detorta &c.] v. quæ scripsi ad libr.1.verb.*immotum adversus eos sermones &c.*& verb.*Granium Marcellum.*

Dii me, deæque pejùs perdant, quàm perire quotidiè sentio.] O miserum, qui contemnit conscientiæ testem! Tiberius pudore scelerum & libidinum saxa & solitudinem maris Urbi Romæ prætulit. Sævitiam ac libidinem cùm factis promeret, locis occultabat. Nec tamen ipsum fortuna sua, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur. Cætera Gnomologi.

Qua Sejani amicitiam cæteri falsò exuerant.]Nemini fraude aut damno esse debet amicitia & familiaritatis cum eo habi-

habita; quem Princeps diu probatum, cultum, & ad ſummos honores evectum pòſt gratiâ ſuâ excluſit. Separari debet amicitiâ à crimine. Complices alii ſunt ſceleris, qui merito ſuo pœnas luunt: alii amant, colunt, venerantur, quos à Principe amari, & penè tanquam pares diligi ſciunt. Hi autem quid contrahunt ſceleris, ſi jure vel injuriâ Principis gratia mutet? Princeps qui omnia explorata habet, deceptus eſt. Quid mirum, ſi alius quoque in eundem errorem trahatur? Hæc defenſio M. Varroni, de quo hic Tacitus, truculentiſſimis Tiberii temporibus, quibus erat accuſandi frequens & penè publica rabies, accuſato incolumitatem dedit. Et gemina huic oratio Amyntæ, ob amicitiam Philotæ apud Alexandrum rei, extat apud Quinctum Curtium: (*lib.7.*) cujus partem huc adſcribere placuit. Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeò non eo inficias, ut expetiſſe quoque nos, magnoſque ex ea fru-

ctus percepisse confitear. (Idem initium M. Terentii exordio) An verò Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium omnes penè dignatione vincentem, cultum à nobis esse miraris? (Respondent orationis Terentianæ verba; Videram collegam patris &c.) Tu herclè, si verum audire vis, Rex, hujus nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? ab illo traditi ad hunc gradum amicitiæ tuæ ascēdimus. Is apud te fuit, cujus gratiam expetere, & iram timere possemus. (Confer verba M. Terentii, ut quisque Sejano intimus, ita ad Cæsaris &c.) An non propemodum in tua verba, tui omnes, te præeunte juravimus? eosdem nos inimicos amicosque habituros esse, quos tu haberes? hoc sacramento pietatis obstricti adversaremur scilicet, quem tum omnibus præferebat? (Similis Marci argumentatio in illis verbis; non enim Sejanum Vulsiniensem

ſem &c.)Igitur ſi hoc crimẽ eſt,tu paucos innocentes habes, imò herclè neminem(comparia illa in Marci oratione verba;cũ&tos,qui&c.) Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt:ſed totidem,quot volebant,eſſe non poterant. Ita ſi à conſciis amicos non dividis,nec ab amicis quidem ſeparabis illos qui idem eſſe voluerunt.(Idem in oratione Marci epilogus;imò juſtis terminis dividatur &c.)

Abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultiùs parat,exquirere,illicitum, anceps] dixi ad lib.1.verb. *quibus unus metus, ſi intelligere &c.*

Quod filii necem fleviſſet.] Sub tyrannis malorum omnium complementum eſt,non poſſe tutò flere mala; quòd nõ palàm triſtem eſſe licet, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes neceſſe eſt felicium affectus exprimere. Tacitus infr. hoc libro; *neque propinquis aut amicis adſiſtere, inlacrimare, ne viſere quidem diutiùs dabatur,ſed circumjecti*

custodes, & in mœrorem cujusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia aut ripis appulsa, non cremare quisquam, non contingere. interciderat sortis humanæ commercium vi metûs.

Cùm jam tabe fluunt, confusaque tempore multo.
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, & provido subducit cognita furto.
Meque ipsum memini cæsi deformia fratris
Ora rogo cupidũ vetitis imponere flammis,
Omnia Sullanæ lustrasse cadavera pacis;
Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
Conveniat, quæsisse caput.
(*Lucan.* II.)

Sapienter moderans] exemplum, posse etiam sub malis Principibus magnos viros

viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria & vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta sed in nullum Reip. usum ambitiosa morte inclaruerunt. (*Tacit. in agric.*) v. quæ dixi ad lib. 4. verb. *dubitare cogor &c.*)

Gello exprobrabat, quòd scientiæ ceremoniarumque vetus &c.] Non est tolerabilis ejus artis ignorantia, quam quis profitetur. Turpe est, inquit Qu. Mucius Scævolæ I. C. patricio & nobili, & causas oranti, jus, in quo versatur, ignorare. (lib. 11. D. *de orig. jur.*) Pudendum igitur fuit, quòd Renatus Biragus, Galliæ Cancellarius cùm in regni comitiis oratio ipsi habenda esset, ætatem & rerum Gallicarum ignorantiam causatus, initiò se excusavit. (*Thuan.* LXIII.)

Neque habere privatum liceret] v. notata ad lib. 4. verb. *libros per ædiles &c.*

Felicitate sæpiùs quàm industria commendabatur] dixi latè ad lib. 3. verb. *mihi quantò plura &c.*

Nam primò duodecim tabulis &c.]

qui-

quibus legibus obviam itum ſit Romæ uſurarum fraudibus, & quomodo illæ toties repreſſæ rurſum ortæ ſint, ſatis diligenter tractat in Commentario ad leges 12. tabularum Franciſcus Balduinus. Cæterum vetus id malum pœniſq; nunquam ſatis coërcitum, hodieque medullis civitatum regnorumque inhæret tam altè, ut ejus pellendi nulla ſpes ſit. Nam qui mercimonia negotiationeſq; exercent, ſuo jure fœnore urbes agroſque exhaurire ſe arbitrantur. Nobilitas & proceres, quibus omnis quæſtus indecorus eſſe debebat, inſtitorias fraudes egregiè prodidicerunt; quidam avaritiâ: alii quò habeant, quæ per luxum & vanitates aulicas prodigant. Principes ipſi Hebræos, tanquam neceſſarium regni inſtrumentum, interdum paulò meliori, quàm Chriſtianos, conditione, tenent. Iſta gens poſt immane occiſi Servatoris JESU CHRISTI piaculum, irâ Numinis omni exutâ dignitate, & quò cæteris mortalibus oſten-

ostentui esset, suis ejecta sedibus, vaga atque egens, quà lucri fraudiumque tutò exercendarum spes duxit, omnibus se terris dispersa effudit, perque omnes urbes prompta dolis, pecuniæq; vias omnes callens, fœneratur. Ita juxtà plebs primoresq; evertũtur fortunis, circumveniuntur, atque obruuntur fœnore. Principes illis ut spongiis utuntur, & postquam satis biberunt, exprimunt madidos, &c.

Acribus, ut fermè talia, initiis, incurioso fine.] Necessarium illius præceptum est, qui respublicas, leges, & instituta sæpè ad suorum initiorum vigorem reduci jussit. Senescunt omnia; & ipsæ leges, quibus stat Resp. dũ novę sunt, servantur, dein frustrà habentur; *acribus initiis, incurioso fine.* Nulla ergò melior ratio est, nulla prudentior, qua respublicæ serventur, nulla Medea hujus Æsonis seniũ feliciùs rejuvenescere fecerit, quàm si, qui vitio temporum & hominũ pravitate contracti sunt nævi, tempestivè

vè emendentur;& leges veteres, ne illarum contemptus aut oblivio obrepere possit, novis sanctionibus muniantur. Quemadmodum corpori hominis per singulos dies aliquid vitii accrescit, quod, nisi tollatur, tandem mortiferum parit morbum: ita Resp. sensim à primo robore, primâ que suâ constitutione abscedunt: ad quam nisi revocentur, senio expirare eas necesse est. Florentiæ olim mos fuit, singulis quinquenniis refingere, si quid à primâ legum sinceritate abiisset. Et Frisii (*Vbbo Emm. 23. hist. Fris.*) cum anno Christi cIↄ cccc xxxix. in comitiis Leoardiæ coactis multa de pace, de bello, deque cæteris Rempublicam concernentibus negotiis decrevissent, quo sanctiùs cũcta servarentur, in biennium solùm id decretum valere jusserunt. Veneta Resp. mortalitatem effugisse videtur non alius magis instituti beneficio, quàm hujus instaurandarum corrigendarumque legum; & reducendo revo-

can-

candoque cuncta, quæ labare videntur, ad priſcum morem. Anno Domini cIↄ IↄLXXXII. Collegii decemviralis auctoritas eò ſe provexerat, ut limites, intra quos olim ſe continuerat, transgreſſa, immodicâ nimiumque ſe efferente poteſtate terribilis eſſe liberæ civitati inciperet. Illo præſertim anno multa legibus adverſa facta dicebantur: publica pecunia ambitiosè in privatorum gratiam effuſa: patritii plerique majorum comitiorum lege ſoluti: alii, qui vel ob ætatem arcerentur, vel tempus, quo poſt exactos honores ad alios capeſſendos minimè idonei ſunt, nondum exegiſſent, ad magiſtratus admiſſi: denique cuncta ferè ad ſe nullo refragante, tracta. Sed re majoribus comitiis agitatâ, certis limitibus incluſa decemvirûm poteſtas eſt, ne noxia Reip. eſſet.

Quòd Theophanem Mitylenæum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuiſſet.] Magnum ſanè crimen! quale fuit,

fuit, quod Agathocles Ithacensibus, Ulyssem Ithacæ dominum, abactis ex Sicilia pecoribus pastorem exoculasse post tot secula objecit. (Plutarch. in apopht.

Magnitudinem pecuniæ malo vertisse] v. quæ dixi ad libr. *Granium Marcellum, &c.* Boni Principes, cùm injurias suas & læsæ majestatis crimen ulti sunt, ne magnitudinem pecuniæ, quam damnatus habebat, & avaritiam suam reo exitium attulisse dici posset, bona damnatorum liberis aut agnatis damnati transmiserunt. Quod Cosmus Magnus Hetruriæ Dux, qui pluribus, quàm quisquam alius suorum temporum, conjurationibus petitus fuit, sæpiùs fecisse dicitur.

Non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce.] Hi sunt isti in aulis struthiocameli, qui ferrum quoq;, hoc est, indignissimas quasque injurias deglutire, ac digerere possunt. dixi ad lib. 2. verb. *haut cunctatus, &c.*

Fato-

Fatone res mortalium] exposui meam de fato sententiam ad lib. 3. verb. *mihi quantò plura &c.*

Grave conscientiæ, grave famæ suæ &c. Talia quoque Neronis verba sunt ad Senecam opibus suis renunciantem: *quòd si maximè continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere.* (Tac. XI. *annal.*)

Pars mœroris fuit, quòd Iulia Drusi filia denupsit in domum Rubellii Blandi, cujus avum Tiburtem equitem Romanū plerique meminerant. Indigna sanè res, regii sanguinis virgines, aut viduas ignobilioribus in matrimonium dari. Quod tamen olim in Persis, & nunc apud Turcas, moribus excusatum est, quibus Regum filiæ Satrapis nubunt. Sed & conjugum imparitas necessitate interdum defenditur. Inde Fridericus Neapolis Rex à prudentibus reprehēsus est, quòd Alexandri Pontificis filio suam filiam

am uxorem dare noluisset. (*Guicc.4.*) Et Alfonsus tunc Ferrariæ Ducis primogenitus laudatur, quòd ducendo in uxorem Lucretiam Borgiam Pontificis filiam, Principatum suum, ob ambitionem Cæsaris Borgiæ aliàs in manifesto periculo sibi servare scivit. (*Guic.v.*) Cætera dixi ad lib. 1. verb. *nuptiis sororis illectum.*

Non permissa provincia dignationem addiderat] retuli ad finem lib. 3.

Hæc incerto & fabulosis aucta] quemadmodum pleraque, quæ majorum inexplorata authoritas pro veris tradidit famæ: quæ & visu nocere basiliscum, & canere cygnos credidit, & formidinis opinione leones oneravit, qui in gallos cantantes incidissent &c.

Mirumque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, modicus severitate. Principis munimentum tutissimũ est amor civium. Sed & Metus cohibet. amari igitur, an timeri præstet, quæritur? Sane optimum est ita temperare mores, ut

nec

nec facilitas auctoritatem, nec severitas amorem diminuat. Ita amor, odium, & metus contemptum excludent. Nec sufficit sola clementiæ & benignitatis fama, adeoqve civium amor, Nam cùm impossibile sit ita se gerere Principem, ut omnibus satisfaciat, neminemqve offendat; necesse est ad incolumitatem ejus, ut qvi amare nolint, timere debeant. Qvod si alterutro carendum sit, malim eqvidem pro severo atqve adeò sævo haberi, quam nimis facili, nec in injurias idonea severitate acri. Nam & contemptum parit nimia bonitas, &, ut dixi, saltem illos, qui non amabunt Principem, metu, continere opus est. Tum & ita plerumqve etiam optimum Principem cives amant, ut se tamen plus ament, & qvanqvam.

Pronior in regem est populus, pugnatq́3
minaci.

Cum terrore fides:

tamen

--- ut cum mare possidet Auster
Flatibus horrisonis: hunc equora tota sequuntur.

ita plerumque necessariis maximè difficilibusque temporibus *fides metu infringitur* (*Tac. 3. hist.*) & suis rebus neglecto Principe, consulere, prudentia habetur. Ita tamen rigorem, malo, ne is populi odium in Principem concitet. Furoris plena, & auctoribus suis exitiabilis illa vox fuit: oderint dum metuant. Severitatem volo justam, quam mali metuant, boni probent; quoque etiam expers odii esse potest. Ita namque M. Brutus, cùm nihil ad gratiam faceret omnia tamen grata videbantur; quæ faciebat. (*Ammian. Marcell.* XXVII. *ex Tullio*) Cæsar apud Lucanum, (III.)

-- gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, & se nec mallet amari.

Julianus Cæsar à militibus dilectus est arctissimè, dum timetur. (*Ammian. lib.*

lib.25.) Prætextatus urbi Romæ ſub Valentiniano Præfectus adeptus eſt id quod rarò contingit, ut, cùm timeretur, amorem non perderet civium. (*Ammian. Marcel* 27.) Concludo Ammiani Marcellini verbis; ſalutaris rigor vincit inanem ſpeciemclementię (*Ammian* 29.)

Sibi fidem integram, & ſi nullis inſidiis peteretur, manſuram.] Xenophontis ſẽtentia eſt (7.*Cyrop.*) viros honeſtos, cũ ſibi fidem non adhiberi ſentiunt, odio proſequi diffidentes. Periculoſum igitur eſt, & intutum Principi, de potentibus miniſtris ſuis peſſima quæque credere, & vindictam meditari. Sæpè enim innocentes invidia defert; & qui primum horruiſſent ſcelus, pœnæ metu & Principis irâ in furioſa conſilia propelluntur. Caſſino & Bonifacio ducibus Honorius Imp. cum Vandalis, Alanis, Suevis in Hiſpania bella gerebat. Virtute, prudentia, felic tate Bonifacius præſtabat. Inde cum gloria in invidiam ver-

vertiſſet, & Bonifacius à Caſſino non modò ſuperbo immodicoque imperio premeretur, ſed & in ſuſpicionem rebellionis apud Imperatorem adductus eſſet; coactus eſt, ut ſecutitati ſuæ conſuleret, & ſeceſſione facta in Africam ſe proripere, & Vandalos Alanoſque in auxilium vocare. (*P. Æmil. 1. de geſt. Franc.*) Eodem modo fidiſſimi ſuis Principibus Sylvanus (*Ammian. Marcell. 15. hiſtor.*) & Alexius Philantropenus (*Niceph. Gregor. 6. hiſtor.*) rebellare coacti ſunt. Inde Principes quidam tam ad diſſidendum tardi fuerunt, ut perire maluerint. Cum Dario Nabarzanis & Beſſi inſidiæ detectæ eſſent, & qvidam ei ſvaderent, Græcis militibus, quorum erat nota fides, corporis ſui cuſtodiam committeret, reſpondit ille, difficilius ſibi eſſe damnare quam decipi; quicquid ſors tuliſſet, inter ſuos perpeti malle, quàm transfugam fieri, ſerò ſe perire, ſi ſui milites nollent ſalvum (*Q. Curt. lib. v.*) Et Ludovicus Sforzia nun-

nunciatâ Sanſeverini copiarum ducis defectione, dixiſſe fertur; ſe non minorem exiſtimare imprudentiam, vanâ ſuſpicione fidiſſimorum operâ ſe privare, quàm incauta credulitate illorum ſe fidei committere, qui ſuſpecti eſſe debebant. (*Guicc. 4. hiſt.*) Ergò

Quoties neceſſe eſt fallere, aut falli à ſuis
Patiare potiùs ipſe, quàm facias ſcelus.
(Senec. in Theb.)

Reputante Tiberio, publicum ſibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quàm vi ſtare res ſuas.] Quorum Principum magnitudo non armis, non vera potentia nititur, ſed ſolâ famâ, ſolâ hominum opinione, ii nunquam vires ſuas ancipiti periculo committere debent: ne Elephantum more, qui ubi ſemel ceciderint, invalido ſunt ad reſurgendum niſu, amittant authoritatem, quam ipſis tribuebat publica gentium veneratio. Parùm enim tuta ſine viribus majeſtas eſt; nihilque contem-

ptius, neque infirmius, si sint qui contemnant. Indeque his talibus necesse est, pondere quod urget, flecti velle, ne si nolint, frangantur. Quanquam enim sum̃am Princeps authoritatis & dignitatis rationem habere debeat; nec quicquam majestati tàm infestum sit, atque contemptus; ut Princeps sine authoritate justè sine cauda pavo dici possit: ineptissimi tamen illi REPUTATIONIS etiam in minutulis quibusq; jactatores meritò habendi sunt, quibus dignitatẽ Principis sine regni salute salvam esse posse stolidè persuasum est. quique parùm cogitant, his talibus cõsiliis dominos plerumq; regnorũ jacturâ multari, nec everso principatu Principẽ esse posse. Quantò satiùs est, rei summam, cedendo, aliquid de jure suo remittendo, non omnia intempestivâ austeritate denegando, servare, quàm eandem pertinaci & inconsultâ superbiâ pessũdare, omnẽ secum dignitatis existimationem in casum ruinamq; tracturam.

Opti-

Optimi ducis eſt, nõ ſolũ vincendi, ſed & cedendi tẽpora poſſe perſpicere (*Polyb.* I.) nec minùs boni Imperatoris, ſapienter quàm fortiter agere. Non eſt flagitioſũ, urgente neceſſitate hoſti cedere; multò autẽ fœdius, ſtãdo pugnãdoq; temerè Remp. in periculum conjicere (*Thuc.* 8.) Vincere apud ſapientes cedere eſt. (*Euſtath. lib.* 5. *de Iſmeniæ & Iſmenes amoribus.*) Inde laudandus eſt meritò Philippus Alexãdri pater, quod circa regni primordia rerum infinitâ multitudine in diverſas trahẽte partes, finitimis undiq; in Macedoniam irrumpentibus, quia omnibus par eſſe nõ poterat, alia bella interpoſitâ pactione cõpoſuit, alia redemit, facillima aggreſſus. Et Polybio valdè probatur Hamilcar Carthaginenſis, quòd quamdiu aliqua Carthaginenſium rebus ſpes ſuperfuit, nullo unquam labori pepercerit, nullum periculum ſubterfugerit: ubi verò rebus patriæ nullam ſpem relictã vidit, prudenter tẽpori cedens, de fœdere cũ

L .Luctatio Cos. convenerit. Manuel quoq; Imperator Constantipolitanus sapientissimè Joannem filium ob intempestivè generosos spiritus reprehendit: in eas angustias esse redactam pristinam Urbis atque imperii majestatem dicens, ut ea non tam Imperatore quàm Oeconomo opus habeat. *Georg.*(*Phranzes Protovestiar.* 2.*histor.*)

Eandem in veteribus legibus institutisque tuendis observatio valere debet. Nam cùm in eas angustias pervenerimus, ut aut violatis legibus salva Resp. aut salvis legibus interitura sit Resp. posthabitis legibus necessitati parendum, &, *dormiant hodie leges*, dicendum. Majores nostri res suas, ad seculi, quale tunc erat, genium curavêre. Nobis pro diversitate temporum, in quæ incidimus, interdum pro salute est, à mente eorum, & consiliis abire. Ut & profanæ superbiæ putem, ubique negligere avitam prudentiam: & absurdum reverentiæ genus esse, quod nos per-

perpetuò illorum institutis velit addicere. Athenienses in sanctius ærarium mille talenta seposuerant, sancitâ capitis pœna, si quis de ea eroganda censuisset. (*Thucyd.2.*) At iidem acceptâ in Sicilia ingenti clade, ad extremas deducti necessitates, antiquatâ lege, contrahendis copiis, & instruendæ classi pecuniam illam omnem insumpserunt. (*Thucyd.8.*) Non igitur immeritò culpatur Cato Uticensis, quod cum patria in ultimo versaretur discrimine, nimis antiqui moris retinens, ita omnes suas actiones instituit, quasi fato delatus esset in Platonis Rempublicam, non autem versaretur in fæce Romuli. Nocuit etiam antiquus rigor & nimia severitas Galbæ, cui jam paria non erant urbis vitia. Constat potuisse conciliari animos militum quantulacunque parci senis liberalitate: sed cum intempestiva severitate legi à se militem, non emi, pronunciasset, vita & imperio excidit. (*Tac.1.hist.*)

Porrò non in legibus tantum obſervandis, veteriq; more tuẽdo, nec in hoſtes tantùm, ut diximus, & qui æquo cũ Principe noſtro jure, ſimiliq; dignatione cenſentur, hoc monitum valeat: ſed & in cives, qui ſive provocati, ſive inconſulto animi impetu, in Principem peccaſſe videbuntur. Quare, ſi nimis laxè ac licenter populus habitus eſt; reſtringatur. nimis duriter; indulgeatur, offenſus eſt hoc aut illud contra conſuetudinem & im̃unitates tollendo; in priſtinum reponatur, rapacibus & invîſis hominibus officia demandata ſunt; removeantur. Cùm Athenis de Mitylenæis, qui ad Lacedęmonios defecerant, exſcindendis conſultaretur; prudentiſſimè Diodorus monuit, non eſſe nunc diſceptãdum, ſitne juſtum, puniri ſeditioſos: ſed ſitne id utile Reip. Non, inquit, ſi peſſimè egiſſe Mitylenęos liqveat, niſi è rep. ſit, damnari eos jubebo; nec etſi maximè veniam mereantur, eã niſi reip. ſalutarem dari ſuadebo. (*Thucyd.*

cyd.lib.3.) Cùm Joannis Galeatii Viscō-tii milites, qui Pisis in præsidio collocati erant, civium contumeliis irritatorū factione urbe pulsi essent: Galeatius increpando militum proterviam, laudandoq; cives, quod necessitate adacti militum injurias ulti essent; Pisas retinuit, asperioribus modis habitas cōfestim ad hostes Florentinos transituras. (*Leon. Aret. in histor. Florent.*) Quò magis reprehēsione dignus est Philippi II. Hispaniarum Regis rigor apud Hieronymum Conestagium, (*4. de bell. Belg.*) Maximiliano Cæsari respondentis, propugnaturum se omni ratione ac modo authoritatē suā: facturumq; prius rerum suarum jacturam, quàm ut quicquā de reputatione sua decedere patiatur. Sed quanquam regi nocuerit hæc asperitas, eventus docuit. & constat inter omnes, qui ferale istud Belgicū bellum descripserūt, Alexandri Farnesii prudentiâ & moderatione atq; consiliis à priorū *Gubernatorū* ratione diversis, reliqvias Bel-

gii Regi ſervatas: quēadmodū ex diverſo auſteritati Albani Ducis, quæ populorū illorū nec totā libertatē, nec totā ſervitutē ferre aſſuetorū rabiē concitavit, tot malorum cauſas adſcribunt penè omnes (*Thuan. Conestag. Ioh. Bapt. Cin. &c.*) Atque ita ferè evenire videmus, ut poſtquam vehemens aliquis & imperioſus Appius rem imperio agendam cenſuit; laſcivire magis plebem quàm ſęvire, unoque arrepto aut altero quieturos cæteros arbitratus, ex amicis dubios, ex dubiis hoſtes fecerit; tandem ad Servilii aut Quinctii alicujus popularitatem confugiendum ſit; qui blandâ oratione & lenibus remediis animos concitatos mulcere, ſuſpiciones eximere, parteſque conciliare poſſit. Mirè huc facit ſaluberrimum illud conſilium, quod olim Maximilianus II. Imperator Henrico III. Galliarum Regi, Viennæ apud ſe divertenti dediſſe perhibetur: ſucceſſorem illius, qui cum civibus ſuis bella exercuit civilia,

vilia, necdum finita, primis regni auspiciis debere omnibus pacem dare, amnestian sancire, & clementiam, nova imperia inchoantibus semper utilem ostendere. Sic enim funestam præteritorum memoriam sepeliri, & eorum culpam ab universis in antecessorem rejici. (*Thuan.* 58) Mocenicus quoque Venetiarum Princeps eundem Henricum, cùm Venetiis esset, ad intestinas dissensiones tollendas, subjectos beneficiis demulcendos, pacandosque animos adhortatos esse dicitur. (*Andr. Mauroc.* 12 *hist. Ven.*) Qvod consilium cùm Henricus neglexisset, qui vivo fratre Carolo dignissimus imperio habitus & omnium votis expetitus fuerat, conversâ omnium voluntate statim ingens sui fastidium fecit. Et consimili eventu olim in Romano imperio Galbæ feralis in urbem ingressus, trucidatis in oculis civium tot millibus, studia omnium ab ipso in Othonem vertit. (*Tacit.* 1. *hist.*) Qui autem indulgenti-

am, clementiam, & temporibus servientem prudentiam tantoperè Principis majestatem oppugnare arbitrantur, vehementer profectò falluntur. Nihil enim est in summa fortuna majus, quàm posse, nihil melius, quàm velle longè lateq; propagare pomœria clementiæ atq; benignitatis. Nullâ dote, nullo genere virtutis mortalitas propiùs accedit ad naturæ divinæ similitudinem, quàm miserẽdo humanæ imbecillitatis, ignoscendo erroribus, & injurias obliviscẽdo. Quâ arte, quâ virtute majorem se diviniоremq; subjectis facere Princeps possit, quàm si videãt, sentiantq;, omnia illum saluti civium postponere? Crescit hîc majestas, dum remittitur; major fit, dum negligitur. Præter hæc, cùm duo sint imperiorum fundamenta, auctoritas & civium benevolentia quantum indulgentia majestati detrahere videtur, tantum ad amorem addit: qui conservandæ publicæ rei non minùs inservit, quàm illa. Et bona hîc cautio est, si

quod

quod faciendum est necessariò, spontè se facere Princeps præferat. &c.

--- *cupias, quodcunque necesse est.*
(*Lucan.* 4.)

Nomine tantum & auctore opus.] Hęc illorum plerumque consilia sunt, qui propriis destituti viribus, alios ad bellum movere nituntur. Exulum maximè nunquam fida possunt esse consilia. Nā cùm illorum spes desiderio potiùs, quàm ratione mensurentur, plerumq; infelicem sortiuntur exitum. Patriæ & avitarum possessionum recuperandarū cupidine parùm pensi habent, quid justum, quid facilè sit aut possibile expeditu. Id solùm cogitant, quo pacto alium moveant nunciis, literis, precibus urgent, mentiuntur, pejerant, omnia esse in expedito. veniat modò, tentet, audeat vincere nomine. tantum & authore opus. cunctos ab hoste defecturos, & citrà sanguinem plenam victoriā secuturā. Tali persuasione Philippus Macedonię Rex à Demetrio Phario Illyrio-

rum Rege, (*Polyb.* v.) Sebastianus Lusitanus à Mahumete Mauritano (*Thuan.* LXV. *Conestag.* I. *histor. de conjunct. Lusit.* *&c.*] & Athenienses ab Egestanis exulibus (*Thucyd. lib* 6.) inducti perierunt. Postremo Carolus VIII. Galliæ Rex ab exulibus regni Neapolitani, desperatum illius statum, amicosque & clientes suos jactantibus ad damnosam sibi posterisque expeditionem impulsus esse scribitur. (*Guicc.* I *histor.*)

Ut genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.] Semper alienis regnis turbandis, alliciendisque populorum animis validum instrumentum fuere regia soboles, aut per alienam injuriam suo principatu pulsi. Indeque sępissimè, qui novis Principatibus inhiarunt, quo peregrinæ dominationis invidiam lenirent, ex veteri Principum sanguine quendam ostendere soliti sunt. Quomodo Procopius tyrannus Constantii Imperatoris filiam parvulam cum matre Faustina & in agminibus, & cùm pro-

propinquæ acies ſtarent, lecticâ ſecum circumtulit: ut pro imperiali ſanguine, cui ſe quoque junctum credebat, pugnarent audentiùs milites. (*Ammian.* 26.) Eodem cõſilio Petrus Aragonius, occupatâ Siciliâ, Conſtantiam uxorem, Manfredi, qui Siculis imperitaverat, filiam, ad confirmandos illorum animos præmiſit. (*P. Æmil.* 7.) ita Marobodu-us Suevorum Rex duodeviginti annos Ravennæ à Tiberio habitus, ſi quando inſoleſcerent Suevi, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. (*Tacit.* II. *annal.*) Dum bella gliſcerent de ducatu Mediolanenſi inter Gallos & Hiſpanos; ut invidiam externi imperii mollirent victores, non aut ipſi, aut præfecti urbi & populo dominabantur; ſed primò Maximilianum, mox Franciſcum Sforziam, carum iſti genti nomen, ſed qui præter titulum ex principali faſtigio penè nihil tenerent. Duces impoſuerunt. *Guicciar.* P*arut. in hiſtor. Venet.*) Et cùm Franciſcus ſine prole defun-

functus esset. Italiq; Principes ac Respublicæ suæ nationis Ducem Mediolanensibus dari mallēt quod Carolo Cæsari non placebat; ut in speciem saltem eis satisfaceret, Ferdinandum Gonzagam Italum Principem Mediolano Præfectum dedit. (*Iulian. Goselin. in urta Ferd. Gonz.*)

Consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.] Istæ pacis artes, & externarum rerum sine ferro molitio à debilioribus necessariò, à majoribus consulto usurpantur. Nam multum ad suscipienda consilia valet, seipsum nosse, atq; imperii sui vires excutere; ut qui bello se imparem animadvertit, pacis artibus se tueri sciat. Et magnorum quoq; principum ea interdum conditio est, ut astu potius, quàm armis res hostium subvertere rebus eorum magis conducat.

I. Qvod qvibus modis utrobique fiat, videamus. Qvibusdam profuit, constanti pace arcere vim, qvam armis non po-

potuerunt. Intrantibus Romanis fines Tuſculanorum, non demigratum ex propinqvis itineri locis, non cultus agrorum intermiſſus: patentibus portis urbi togati obviam frequentes exercitui proceſſêre: commeatus exercitui comiter ex urbe in caſtra & ex agris devectus: in urbe patentes januæ, & tabernæ apertæ: intenti opifices ſuo qviſqve operi, & ludi literarum ſtrepere diſcentium vocibus: nihil uſquam non pavidis modò, ſed ne mirantibus qvidem ſimile. Victus igitur hoſtium patientiâ, Camillus, ad Senatum Tuſculanorum, ſoli, inqvit, adhuc Tuſculani vera arma, veraſqve vires, qvibus ab ira Romanorum, veſtra tutaremini, inveniſtis (*Liv.6.*) Simili modo Amalaſuntha Gothorum Regina Juſtiniani legatis reſpondit; nolle ſe armis contendere: nec fore decoram de non adverſante victoriam. (*Procop.* 1. *Goth.*)

Proxima huic debiliorum ſapientia eſt,

est, potentiorum patrocinium subire.

II. Pisani, Aretini, & Florentini olim, cùm ab externis hostibus metuerent, suarum urbium dominium in annos V. Roberto Regi Neapolitano transcripserunt: & alio tempore Florentini in decennium Carolo Calabriæ Duci se addixerunt. Senenses Joanni Bohemiæ Regi, & Genuenses triennio antè Carolo Franciæ Regi se dediderunt. (v. *Orland. Malavol. Hist. Sen. hinc indè.*) Lucenses, & Genuenses hodieque Hispaniarum Regis patrocinio tutiores se putant, qvam parato & semper in castris exercitu.

III. Florentini plerasque belli tempestates pecuniis à se depellere soliti sunt. Auro libertatem contra ferrum defendebant. A quo instituto cùm ultimis illis bellis, quibus Medicæi in urbem restituti sunt, per avaritiam recessissent, rempublicam perdiderunt. Constat potuisse quadraginta millibus aureorum numûm Cæsarem, & exiguâ summâ

mâ Neapolitanum Pro-regem ſuæ urbis patronos facere: ſed ſeu negligentia, ſeu perverſo P. Soderini conſilio factum eſt, ut aliud placeret. Unde Medicæi Hiſpanis viribus ſubnixi, conjuratione ſuæ factionis, in urbem redierunt. (*Guicciard.* XI.)

Pluribus placuit, quod ſuis viribus IV. non potuerunt, fœderatâ ſibi junctâq; alienâ potentiâ obtinere. Coëunt igitur plures adverſus unum, quem metuunt omnes. Belli Peloponeſiaci, quamvis alii erant prætextus, ea fuit cauſa, quo Athenienſium vires cæteris Græcis formidoloſæ erant. (*Thucyd.* I.) Sic Lacedæmonii Siciliæ Regem in commune contra Perſas bellum hortabantur: quòd victis reliquis Perſæ ad Siculos quoque arma translaturi ſint. (*Herod.* 7.) Sic Perſeus, ſic Mithridates adverſus Romanam potentiam movebant alios in communia fœdera. (*Saluſt. in Fragm.*) Nec tamen expreſſis V. ſemper fœderum contractibus in ſalutis

tis & libertatis ſuæ defenſionem ita coëunt principes & reſpublicæ: ſed & tacita interdum inter qvoſdam eſt conventio, ne qvem nimis magnum velint. Qvâ in re nobilitata eſt maximè Laurentii Medicæi prudentia; qvi cùm Reipubl. ſuæ periculoſum animadverteret, ſi unius ex Italiæ Principibus opes nimium augerentur; omni adhibito ſtudio, ut res Italię in eâ æqvitate conſiſterent, ne in hanc magis qvàm in illam partem propenderent, procurabat: qvod qvidem qvia ſine pacis conſervatione obtineri nullo modo poterat, ſummo ſtudio annitebatur, ne alicubi ſemina bellorum ad maturitatem pervenire poſſent, ſed in ipſa herba opprimerentur. (*Guicc. 1. hiſt.*) Hieron. Syracuſarum Rex populi Romani ſocius atque amicus, metu Romanæ potentiæ, Carthaginẽſibus omnia, qvibus in bellum opus habebant, liberaliter ſubminiſtravit. (*Polyb. 1.*) Lanojus Neapolitanus Prorex dixit, ſolemne eſſe Põtificibus,

bus, timere & odisse Imperatores: (*Guicciard.* 16.) Et Andreas Maurocenus (2. *Ven. hist.*) ait, Imperatorum potentiam semper Pontificibus adversam esse. Et Andreas Grittus, numqvam Imperatorem Romanum in Italia tam parvum habiturum nidum affirmabat, qvin ex eo universos Itali nominis sit oppugnaturus: & Pontifici non abs re tam timẽdum *in temporalibus* Cæsarem, qvàm *in spiritualibus* Turcam. (*Guicciard.* 7. *histor.*) Ergò qvanqvam nullę contra Cæsaris majestatem fœderum tabulæ publicè extent: tamen illò tendunt Italorũ Principum consilia, ne unqvam pristina Imperatorum potentia ibi reviviscat. Qvod idem de Germanicis Principibus atq; civitatibus scribit Gvicciardinus (7. & 13. *histor.*) nolle eas esse Imperatoris opes, qvibus ingratiis ad imperata facienda cogi possint. Plus est, qvod qvidã scribit, ideò nec in tempore nec justis viribus, in bello Turcico Germanos Cæsari adesse; qvòd verean-

reantur, ne is recuperatum Hungariæ regnum non imperio, ſed ſuæ familiæ vindicet, & hoc modo major virium Auſtriacarum jam antè formidandarum acceſſio fiat. Et M. Antonius Gratianus libro tertio de bello Cyprio, Germanos objectos Turcis fines tueri, quam proferre malle ait: & audacius fortiuſque Trajanus Boccalinus, ſatius eſſe Germanis atque optabilius, amittere Viennam, quàm recuperare Budam. Ergò ſuſpecta ſemper eſt non hoſtium modò, ſed & amicorum fœderatorumque potentia: & quiſque à tantæ potentiæ vicino non aliud beneficium expectat, quàm quod Ulyſſi Polyphemus apud Poëtam promittit, ſcilicet, poſtremûm & poſt omnes devoratum iri. Dudum nos Hetruſci politici & veterum exempla docuerunt, Principes qui alienis imperiis in vario dominos diſtractis inhiant, conjunctis ſibi minoris potentiæ Regulis majores oppreſſiſſe; quibus ſubactis nullâ priorum

rum fœderum , nullâ auxiliorum aut beneficiorum habitâ ratione, ambitiosas & avaras manus ad socios extenderunt. Romani, latini nominis populos, post subactos illorum auxilio cæteros populos regesque in servitutem redegerunt. Quos potentiæ suæ instrumentum habuerunt, pòst frustrà renitentes, idem, cujus aliis gentibus ipsi causa fuerant, jugum subire coëgerunt. Itaque non Italia modò, sed & Asia Africaque tanquam suâ opinione extra periculum , Romanæ potentiæ incrementa, sibi olim gravi pondere incubitura, cum in herba opprimere potuissent, fatali socordia nutriverunt. Lugubris adhuc recordatio est, cùm Pannones Imperii Græci ruinam, illos quoque sua mole afflicturam, riserunt: & Ludovicus XII. Galliæ Rex: non ægrè ferentibus Florentinis, Mantuæ, Ferrariæ, Faventiæ, Pisauri aliarum civitatum Regulis Italiam quanquam non diu retentam, penè universam occupavit. Ex

quo

qvo clarum eſt, in illis regnis qvæ multi principes inter ſe diviſerunt, unius cladem cæterorum eſſe ruinam, & inſtrumentũ ſervitutis omnium: honores uni factos, affinitates, fœdera, annuas penſiones eſſe fidei ſollicitamenta, hamos toxico illitos, & artificia, qvibus ſopiti paucis deinde numis, aut vana ſpe vendant libertatem montibus auri nõ compardaãm. Nimirum omnibus pereunt, qvæ ſinguli amittunt; *& ſinguli dum pugnant, univerſi vincuntur.* (*Tacit. in Agric.*) Una hîc omnium ſalus eſt, Syrenum cantus auribus excludere, & armorum communium, ut ita dicam, aquâ extingvere ignem, qvo proximus ardet Ucalegon. Hiſpana potentia tam omnibus ſuſpecta eſt, ut vix illi ſe moveant, qvin univerſus orbis, omneſqve gentes arma induant. Qvæ res omnia conſilia cœptaqve Hiſpanis difficiliora reddit. Tot anni ſunt, ex qvo Batavi jugum eorum excuſſerunt. Vereri debebant alii, ne peſſimæ rei exemplum alii

ſibi

ſibi jus facerent. Omnes eò laboraro debebant, ne orientem morem pellendi Reges inultum ſinerent.

Ne ſancta quiſquam ſceptra violaret dolo,
Regi tuenda maximè eſt Regum ſalus,
(in Oedip.)

Sed tantum abfuit, cæteros Principes Hiſpanis jus ſuum adſeruiſſe, ut Britanni, Franci, Germani Batavos milite, pecuniaqve juverint; & hodieqve multi ſalutem ſuam cum Batavis conjunctam arbitrantur. Ajunt bellis illis cum ſubjectis populis, tanqvam neceſſario cauterio, nimias opes potentiæqve Hiſpanicæ velut humores exhauriri.

Alia potentium principum ars fuit, odia aliis populis ſubjicere: qvomodo Romani Armeniam ſpecie largitionis turbandis animis præbuerunt. (*Tacit.* 12. *annal.*) Ita Manuel Comnenus diſſidia inter Pontificem & Fridericum Imperatorem aluit: nec ulla VI.

erat

erat in Italia cæteriſque Imperatoris ditionibus civitas, in qua non addictum ſibi hominem haberet Manuel. (*Nicet.7.*

VII. Simile huic artificium eſt, hoſtem excitare ei, cujus in nos impetum timemus. Hoc modo Michael Palæologus à Carolo Cæſare bellum metuens Siciliæ Regem & Venetos ad bellum illi faciendum exemplo (*inquit Nicephorus Gregorius lib.v.hiſt.*) Artaxerxis, qui Ageſilai impetum formidans Thebanos & Athenienſes ad bellum ei inferendum impulit.

VIII. Referendum huc eſt Alcibiadis conſilium, quo Perſarum Regem inſtruxit: eatenus bellum inter Græcos ſuſtinendum. ne inopiâ deſeratur. Domeſticis bellis Græciam obterendam: inferiores auxilio juvandos, non tam ut vincant, quàm ne ſuccumbant. (v. quæ dixi ad lib.1.verb. *nam ſpes, inceſſerat.*) Quo conſilio Hiſpanum quoque ſpecie tuendæ religionis contra Henricum

cum III.&post adversus Henricum IV. commovisse regni proceres ajunt, & proponendo nunc hunc, nunc illum pro Rege, mittendoqve auxilia prompta magis quàm magna, operam dedisse, ne aut victoriam daret, aut belli deponendi necessitatem imponeret. Ita dissentientibus seque mutuò consumentibus Gallis se arbitrum pacis ac belli fore, & quos suis non posset, ipsorum armis victurum arbitrabatur. Sed animadvertêre fraudem Galli, & Hispanorũ amicitiæ nunciũ miserunt.

Iterum aliud sophisma est, quod paulò s. proposui ad verb. *ut genus Arsacis*, &c. & item alud de quo dixi ad lib. 1. verb. *Pompejum imagine pacis &c.*

Barbaris cunctatio servilis: statim exequi regium videtur.] Et sanè interdum imperiosa vehementia plus potest, quàm lenta indulgentia. *Prima hostibus prodit tempora belli, qui quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat.* (*Tac. 3, hist.*) Ita Cyrus Armeniis & Romani

tertium bellum Punicum (*Appian. in pun.*) ſimul indixerunt ac intulerunt, nullo hoſti relicto ſpacio. Ageſilaus Spartanorũ Rex, cùm transmiſſo Helleſponto iter faceret per Thraciã, nulli barbarorum, ut daretur tranſitus, ſupplex fuit, ſed miſſis ad ſingulos nunciis, quærebat, utrum per hoſtium an amicorum regionem iret? cumq; Macedonum Rex, ſe cum amicis conſulturum reſpondiſſet: conſultet igitur, inquit Ageſilaus, nos interim iter faciemus, (*Eraſm. in apophi.*) Cùm Popilius ad Antiochum à Senatu Romano miſſus mandata ſua expoſuiſſet, & Rex deliberaturum ſe dixiſſet, Popilius virgâ quam in manu gerebat, circumſcripſit Regem: ac, priuſquam hoc circulo excedas, inquit; redde reſponſum Senatui. Obſtupefactus Rex tam violento imperio, faciam, inquit, quod jubet Senatus. (*Liv. 25. Iuſtin.*) 34.) Foxius Gallicæ militiæ dux, is qui ad Ravennam occubuit, cum caſtra Bononiâ Brixiam verſus moviſ-
ſet,

ſe, ex itinere Mantuano per internuncios mandavit, ut claves arcium, quæ tranſitus munirent, ſibi transmitteret. Miſit Mantuanus. nec enim aliud conſiliũ tẽpore excluſus capere poterat. Superiob. annis Bavariæ Dux (cIↄ.Iↄ.cxx) quinq; dierum ſpatio dato ſuperioris Auſtriæ proceribus intra quos, velint nec ne Cæſaris mandatis parere, deliberarent, interim nõ elapſis adhuc illis qvinqve diebus, exercitum ad provinciæ limites admovit: qva re perculſos ad omnia obedientes Auſtrios habuit. Qvæ qvanqvam Alberico Gentili videantur vafræ, & injuſtæ actiones; qvod etiam in privatorum litibus poſtulato in jure tempus concedatur expendendi ſecum, cedere magis an contendere conducat; mihi tamen utriusque rei ratio multum diverſa videtur. In privatis enim actionibus nullâ ex dilatione fraus, nullũ damnũ eſt actoris, qvô jus ejus imminuatur: at in iſta bellorũ concertatione, ante qvam ſe firmet hoſtis,

tertium bellum Punicum (*Appian. in pun.*) ſimul indixerunt ac intulerunt, nullo hoſti relicto ſpacio. Ageſilaus Spartanorũ Rex, cùm transmiſſo Helleſponto iter faceret per Thraciã, nulli barbarorum, ut daretur tranſitus, ſupplex fuit, ſed miſſis ad ſingulos nunciis, quærebat, utrum per hoſtium an amicorum regionem iret? cumq; Macedonum Rex, ſe cum amicis conſulturum reſpondiſſet: conſultet igitur, inquit Ageſilaus, nos interim iter faciemus, (*Eraſm. in apopht.*) Cùm Popilius ad Antiochum à Senatu Romano miſſus mandata ſua expoſuiſſet, & Rex deliberaturum ſe dixiſſet, Popilius virgâ quam in manu gerebat, circumſcripſit Regem: ac, priuſquam hoc circulo excedas, inquit; redde reſponſum Senatui. Obſtupefactus Rex tam violento imperio, faciam, inquit, quod jubet Senatus. (*Liv. 25. Iuſtin.*) 34.) Foxius Gallicæ militiæ dux, is qui ad Ravennam occubuit, cum caſtra Bononiâ Brixiam verſus moviſ-

ſet,

ses ex itinere Mantuano per internuncios mandavit, ut claves arcium, quæ transitus munirent, sibi transmitteret. Misit Mantuanus. nec enim aliud consiliũ tẽpore exclusus capere poterat. Superiob. annis Bavariæ Dux (cIↃ.IↃ.CXX) quinq; dierum spatio dato superioris Austriæ proceribus intra quos, velint nec ne Cæsaris mandatis parere, deliberarent, interim nõ elapsis adhuc illis qvinqve diebus, exercitum ad provinciæ limites admovit: qva re perculsos ad omnia obedientes Austrios habuit. Qvæ qvanqvam Alberico Gentili videantur vafræ, & injustæ actiones; qvod etiam in privatorum litibus postulato in jure tempus concedatur expendendi secum, cedere magis an contendere conducat; mihi tamen utriusque rei ratio multum diversa videtur. In privatis enim actionibus nullâ ex dilatione fraus, nullũ damnũ est actoris, qvô jus ejus imminuatur: at in ista bellorũ concertatione, ante qvam se firmet hostis,

aut vires paret, obviam eundum; cum omnis mora hîc sit cum irrecuperabili damno conjuncta. In bello bis peccare non licet. Oportet, inquit Niceph. (*lib.* 5.) occurrere imminentibus malis, & prævenire. Sed in his tamen ego eum tantum finem probo, quò celeritate istâ hostis terreatur, & promptiùs ad pacis petendæ necessitatem adigatur. In illum, enim, qui jussa, quanquam præsenti armorum vi coactus, facturus est, arma stringere, bellicæ justitiæ non convenit.

Ministros Arsacis multo auri &c.] Vetus est, non nostri tantùm seculi ars non auro minùs quam ferro bella gerere.

Horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina &c.] In scholis inter alias politicas quæstiones etiam hanc excutiunt: sit ne miles auro arrgẽtoq; ornandus? Credo parùm ad summam facere, utrumvis dicas.

Metu magis quàm benevolentia subjecti]

cti.]v.quæ dixi ſ.hoc lib. verb. *mirumque amorem &c.*

Quàm ſi qui externorum &c. miniſtri ſceleribus.]Et tamen his talibus, quales hîc Tacitus deſcribit, hodiè bella geruntur à Principibus noſtris propriâ deſtitutis militiâ.Sed quam ab illis expectes obedientiam, quam conſtantiam aut fortitudinem? quæ inter illos valeat diſciplina caſtrenſis? licentia, proterviâ,ſeditionibus tantùm ſe nobilitant.Carthaginenſibus periculoſiſſimum fuit bellum cum mercenariis ſuis.(*Polyb*.I.)An. Chriſti cIɔ.ccc.xxxix. equites Germani,cum à Ludovico Imperatore ſtipendiis ſuis fraudarentur, Lucam occuparunt,quam poſtea Gerardino Spinulæ Genuenſi xxx cIɔ. florenis vendiderunt.An.cIɔ.ccc.LVII. Germani milites bellis Neapolitanis exerciti,duce quodam Lando,totâ Italia vagantur, incendiis, cæde, præda cuncta miſcentes. Senenſes incolumitatem ſuam XIII cIɔ. Pontifex Inno-

centius Sextus L.cIↄ.aureorum redimere coacti ſunt. Ex horum ſucceſſu annis ſeqventibus licentiam aliæ qvoq; prædonum manus ſibi ſumſerunt. Alii Capelletos, alii, qvi Britanni erant, Albos, alii Stellatos, alii Sanctos ſe vocabant. Qvibus tandem Braccius, Sforzia, Piccininus, egregia bello, ſed venalia nomina, operam ſuam majora offerenti ſtipendia addicere ſueta, ſucceſſerunt. Hodiernæ militiæ ſcelera ut nimis nota dicere ſupervacuum eſt.

Quoquo modo dicta vulgari malebat &c.] Paulus III. Pontifex, qvo ſuæ per urbem famæ gnarus fieret, ſingulis diebus propoſitas apud Paſqvinum famoſas chartas ad ſe deferri juſſiſſe dicitur.

Deferri cenſus, pati tributa] dictum latè ad lib. 4.

Quotiens concordes agunt, ſpernitur Parthus: ubi diſſenſere, dum ſibi quiſque contra æmulos ſubſidium vocant, accitus in partem, adverſum omnes valeſcit.] Plerumqve externa auxilia vocanti exitio-

ſa

ſa fuiſſe ad librum primum dixi; qvod nunc exemplis monſtrandum eſt: Seleucienſes à Parthis, (*Tac. hic.*) Cari à Cyro, (*Xenophon 7. Cyrop.*) Rhegini & Meſſanenſes à Romanis, (*Polyb. 1.*) Carthaginenſes à Gallis, Hiſpanis, Liguribus, Balearibus, Græcis, (*Polyb. 1.*) Græci à Philippo Macedone, (*Iuſtin.*) Britanni ab Anglo Saxonibus (*Vbbo Emm. 3. hiſtor. Friſ.*) Hieroſolymitani à Saladino (*Guil. Neubrig. 3. hiſtor. Angl.*) Hiberni ab Anglis (*Guil. Neubr. 11. hiſt. Angl.*) Apuli à Normanis, (*Io. Bapt. Pigna. 8. hiſt. Ateſt.*) Itali à Gallis & Hiſpanis (*Fr. Guicciard. 1. hiſt.* Demetrius Palæologus Peloponneſi Princeps. (*Pigna* 8.) & Conſtantinopolitani à Turcis, (*Georg. Phrantzes 4. hiſt.*) Friſii occidentales à Saxonibus (*Vbbo Emm. 34.*) aut oppreſſi aut inſidiis appetiti ſunt, M. Tullius (*in fragm. 3. de Repub.*) gloriatur, populum Romanũ ſociis defendendis in id faſtigium, in quo tunc erat, conſcendiſſe. Et Alcibiades

 apud

apologo, quo ajunt equum, ne cervum ejusdem pabuli consortem haberet, hominis imperio sese ultrò subjecisse: atque illum quidem prato abactum, hunc ex eo tempore vindici subjectum fuisse.

Plebem primoribus tradidit ex suo usu] Civitates, quæ populi imperio regebantur, cum à principibus subjugantur, nullo felicius modo continentur, quàm si summa rei à populo ad Senatum à Principe constitutum, vel in unum aliquem ipsi Principi id beneficium debentem, conferatur. *Nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est*: & facilius est multòque tutius, unius aut paucorum inniti fidei, quàm populo, omni momento variabili, se resque suas credere. Hoc modo Carolus V. Florentinam Remp. ad Medicæos, Augustam aliasque Germaniæ civitates à populo ad Senatum, quem ipse fecerat, transtulit. Singulare regiæ dominationis arcanum!

summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. (*Tacit. 12. ann.*) *Non opus est cunctatione, ubi perniciosior sit quies, quàm temeritas. Tacit. 1. hist.*) Indeq; traditur regula à politicis doctoribus: quando eò quis redactus est, ut sive quiescendo, sive agendo eadem illi superstent pericula; semper ea, quæ agunt, consilia apprehendenda esse. Quippe dum ociosa contemplatione rerum exitum opperimur, manent accidentia causæque periculi, quales fuerant: cùm è contrario, qui audacter contrait, aut invenit, quod depellere periculum potest, aut, si frustrà insudavit, monstrat tamen animum se habuisse obsistendi.

Morum quoque tempora illi diversa.] Rarò Principes imperii sui cursum æquabiliter ad metam decurrunt, inclinant ferè & deteriores fiũt. Nota sũt exempla Alexãdri Magni, Philippi Macedoniæ, Herodis Judeæ Regis, Neronis Romanorũ Imperatoris, de Tiberio signanter Tacitus hoc loco: *egregius*

vita famaque quoad privatas, vel in imperiis sub Augusto fuit; occultus ac subdolus fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem *inter bona malaque mixtus incolumi matre; intestabilis sævitiâ, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitque postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio utebatur.* Idem Tacitus de Galbâ: *major privato visus, dum privatus fuit; & omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.* (1 *hist.*) Et de Vespasiano; solum omnium ante se Principum in melius mutatum esse (*Tac.* 1 *hist.*) In recentiori historia illustre hujus rei documentum est Clemens VII. Pontifex. Leo qui primus Pontificatûs dignitatem in Medicæam familiam intulit, & sacræ purpuræ reverentiâ se suamque familiam, quæ ab excelso loco in imum deciderat sustinuit, ut secundam fortunam revertentem expectare potuerit, homo erat profusissimæ liberalitatis.

tis. Hic inter alia, in quibus maxima eſt uſus felicitate, non parùm propitiam habuit fortunam, quod Julium patruelem, quem ex Rhodio equite, quamvis illegitimis nuptiis ortum, in ſacrum collegium cooptavit, apud ſe tenuit. Cum enim is naturâ gravis, ac maximis quibuſque negotiis par, atque à voluptatum illecebris alienus haberetur, ideoque Pontifex ipſo in omnibus magni momenti rebus uteretur; multos errores, qui ex Leonis facilitate oriebantur, moderabatur aut emendabat. Quæ cauſa erat, ut multi Leonem ab Julio gubernari, ipſumque tanto oneri imparem crederent. Hinc quicquid ſevere actum, quicquid magno animo ſuſceptum erat, Julii impulſu fieri cenſebatur. Sed quàm vana fuerint de utriuſque ingenio hominum judicia, mox cognitum eſt. Nec enim Julius Leone & mox Hadriano defunctis, Pontificatum adeptus, expectationi hominum reſpondit. Non rerum no-

va-

varum cupiditatem, aut animi magnitudinem, & magnorum operum ſtudium demonſtrabat: & apud Leonem miniſter potius conſiliorum, quàm rector fuiſſe deprehendebatur. In conſiliis ſuſcipiendis ſumptuum vitandorum præpoſtero ſtudio & inſitâ quadã hęſitantiâ ſemper erat dubius atque ſuſpenſus. Unde cum ad conſiliorum executionem ventum erat, quodvis vel minimum momentum, quæcunque vel leviſſima difficultas ſufficiebat ad reducendum illum in eam confuſionem, in qua fuerat antequam cõſultaſſet. Et indè quoque ſæpius re jam conſtituta ad rejectum paulò antè conſilium relabebatur. Qua in implicata natura, & perturbata rerum adminiſtrandarum ratione potius à miniſtris regi duciq; quàm ipſe conſilium capere videbatur. (*Guicciard.* 16.) Cæterum hujus rei cauſa in Clementis ipſius natura ingenioque eodem ante & poſt ſuſceptum principatum fuit. Quamobrem autem quidam

Prin-

Principes vi dominationis convulsi & mutati sint, solerter Lipsius indagat in notis politicis. Prima est, quod initio principatus major pudor est & famæ studiũ: quod paulatim cedit protervia & contemptui ex omniũ obsequiis sũpto. Alia, infirmitas humani ingenii: eoque magis in Principe, quẽ nihil tenet, quã honestum, pudor & metus Numinis. quo respectu quidam dixit, (*Amm. Marcell.* 30.) potestatis amplitudinem nudare semper animorum interna. Est enim imperiũ sublime quiddam & excelsum, sibiq; insidentem altius effert, adversus rationem erociens. (*Theophylact. Simocatt.* I. *hist.*) Accedũt adulatores, insita aulæ pestis. Quid miremur, Principes violentâ adulationis procellâ inclinatos, quò spontè jã volunt, iis vocibus credere, quas solas accipiũt: præcipuè nemine ruinã sustinente, ad quã tanta vis impellit. Nam illi sapientes, quos negotiis adhibent, seu verentur frustrà monere, seu medicamentum, quam-

quamvis infundat ſalubritatem, ingra-
tum eſſe ſciunt, his vulneribus non ad-
hibent manum: aut certè vitia diſtin-
guunt, quibus ſe ipſum Rex maculat,
ab iis quibus perdit Rempublicam: &
contenti utcunque mederi publicis,
non reſtituunt Principi oculos, quibus
ipſe ſuam ſortem & blandientium fal-
laciam damnet. Quis familiarium Re-
ges admonet, ſi avaritia infames ſunt ſi
nimio venationum ſtudio omittunt
reip. curam, aut cùm libidinis exemplis
inficiunt ſeculum, vel inconſultis ami-
citiis publicam invidiam concitant?
Laborant omnes virtutum nomina his
cupiditatibus fœdare. Cura futuri, la-
borum aſſuetudo, comitas, liberalitas
appellantur. Niſi igitur majorem Regi-
bus genium, quam qui populum infor-
mat, natura dediſſet, quotuſquiſque ex
his plagis evaderet, quæ vel ipſa con-
ſuetudine placent, quia naſcentium cu-
nas circumdant, nec eas meminerunt
ſibi poni? Senectutis etiam vitium eſt,
ti-

timidum esse, & plus justo suspicacem, indeque crudelem. Putant enim senes, alios lætari suis infortuniis: & quia multos à se læsos recordantur; malè quoque de suorum fide sentiunt ideòque suibus similes ab Æliano dicuntur: quos si quis manibus tãgat, protinus gruñire occipiunt, malè sibi ominantes; quod nec vellera habeant, nec lac, nec aliud præter carnes. Etiam non rarò accidit, ut Princeps, qui sæpiùs conjurationibus & insidiis appetitur, ex bono malus fiat. Conjurationes enim timorem incutiunt. qui timet securitati suæ prospicere cogitur, quod sine multorũ exiliis & cædibus fieri nequit Cædes deinde & proscriptiones popularium odia cõcitant: ex odio Principis exitium sequitur. Et hæ quidem causæ in ipso Principe sunt. Est alia in nobis ipsis. Temerè enim initiò, & de malis aut ambiguis benè vana credulitate, & insita plerisque hominum levitate speramus. Nec igitur mirum est falli nos & decipi.

Sanè

Sanè historiæ Florentinæ scriptor sapienter monet, Principi non esse optabilem nimiam de se expectationem: cui si non ubique respondeat, in contemptum & mox odium degenerare inconsultum istum affectum. Denique ex perpetuâ gestorum infelicitate & fortunæ contumaci adversitate tædium sæpè omnium rerum & fastidium oritur. Tunc fortunæ & subjectis, quamvis immeritis, succenset Princeps, & dat vela ventis, privatim oblectamenta quærit in conviviis, ludis, mulierculis, morionibus: publicum decus omne aspernatur.

FINIS.

Gratias tibi, Domine IESV!

ORATIO,

Quâ Serenissimo Venetiarum

PRINCIPI,

IOANNI CORNELIO,

Nomine Nationis Germanicæ,

quæ Patavii ſtudiis operatur,

Novum honorem gratulatus eſt IV. Idus Iul. cIↄ Iↄ c xxv. *Venetiis in Excellentiſſimo Collegio.*

CHRISTOPHORUS FORSTNERVS AVSTRIVS.

Illustrissimo, Excellentissimo

DOMINO,

D. DOMINICO MOLINO, &c.

Christophorus Forstnerus Austrius

S. P. D.

ORationem, *quam apud* Serenissimum Venetiarum Principem *in Excellentissimo Collegio pro natione nostra habui, ad te mitto: non ut cedat in partem solutionis ejus debiti, quo tibi maximo obstrictus sum: sed ut sit grati animi velut chirographum, & infinitæ obligationis qualecunque pignus. Et cùm tot extent tua non in me modò, sed in quàmplurimos* Germanorum, *beneficia, tot merita; inde se omnes correos debendi tibi meritò, lubentesque mecum constituent. Sanè ego suavi conjecturâ mihi, meæque genti blanditus sæpè sum, te naturæ quadam similitudine, & sanguinis cognatione in nostri amorem, & favorem ferri. Docuit enim*

enim nos, (nec vana fides est) Laurentius Pignorius V.Cl. in Notitiis historicis ad Solymeida Torquati Tassi, nobilissimam MOLINORUM FAMILIAM à fortissima Normannorum gente, quæ origine Germanica Neustriæ, Britanniæ, Apuliæ, olim dominata est, descendere. Vt inde omnes te meritò, tanquam domesticum numen, & popularem Heroa veneremur. ego præcipuè: qui beneficentiam tuam plus aliis sensi. Certè meæ ad Cornelium Tacitum (ad cujus majestatem, ac severitatem non nisi animus illustres, ac eximias assurgere Heinsius tuus ait) Notæ politicæ te suum secundũ parentem profitentur: ut si quid inde ad Rempublicam, aut rem literariam boni perventùrum est; ejus gratiam non minùs tibi, quam mihi posteritas rependere debeat. Quantum enim aberat, quin fœtus ille in ipso partu periret? nisi tu difficultates subortas discussisses. Ignosces igitur, ILLUSTRISSIME, & EXCELLENTISSIME DOMINE, magne Patrone, quòd pro tam magno beneficio rem tam parvam tibi red-

reddo: quam tamen, ut dixi, non in solutum cedere, sed ingentis obligationis qualequale testimonium esse cupio. Vale, ILLUSTRISSIME DOMINE, & *Reipub. nobisque diu vive.*

Patavii Cal. Septembr. cIↄ. Iↄc. XXVI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII ORATIO GRATVLATORIA

Ad Serenissimum

JOHANNEM CORNELIUM VENETIARUM PRRINCIPEM.

SERENISSIME PRINCEPS, AVGVSTISSIMI PATRES.

MIRAMINI, haud dubium est, Nationem nostram in publico omnium gaudio, & reliquarum gentium applausu tacitam hucusque, & nullâ ob publicum bonum, quod orbi Christiano ex novo SERENISSIMI JOANNIS CORNELII honore contigerat, lætitiæ significatione egisse. Nam qui majoribus, quàm alii, beneficiis devincti vobis eramus; quibus solis ex duabus & viginti, qui Universitatem Patavinam componunt, Nationibus

onibus ſcjunctim coram vobis oran ſingulari veſtro favore conceſſum eſt: primi utique officio defungi, lætitiamque collegii noſtri conteſtari debebamus. Sed ignoſces, SERENISSIME PRINCEPS, quod ad tuarum virtutum ſplendorem caligantes animorum noſtrorum oculi, in illarum contemplatione defixi ſtupuerunt: nec ab illo ſtupore tam citò ſe colligere poterant. Præterea cum anni tempus itineribus faciendis commodum, & innata genti noſtræ peregrinandi, variosque populorum mores, ritus, artes cognoſcendi lubido quoſdam Romam, alios aliò abduxiſſent: noluimus tibi, SERENISSIME PRINCEPS, honorem habere pauci, qvem debebamus univerſi. Nunc autem, cum Italici cœli ardores, & ſua qvemqve peracta negotia Patavium (cujus civitatis aërem nobis ſalubriorem, ac vicinitate Germaniæ penè cognatum putamus) compuliſſent: nefas duximus, ultra gratulationis officio ſuperſedere. Non

Non expectabis, SERENISSIME PRINCEPS, à nobis virtutum tuarum, laudumque præconia. Nam quamvis eæ tales tantæqve ſint, quæ te mortali conditioni exemptum etiam in vivis agentem nová apotheoſi in Divos tranſcribere poſſint: tamen nec hujus loci, nec temporis, nec inſtituti nunc noſtri eſt, panegyricum dicere: & mea in dicendo mediocritas, ne dicam infantia humilioribus argumẽtis aſſuevit. Quãquam etiam, ſi liceret, reprehenſione quadam mihi dignus videreris: quod durum mortalitati impoſuiſti onus: quam poſſe ad tantam perfectionem pervenire, tuo exemplo docuiſti; ad ſuperos uſque virtutis conſortio evectus, ut nemo poſthac humanæ naturæ imbecillitate errores ſuos tueri poſſit. Sed impræſentiarum nec laudare digna oratione virtutes tuas potero: nec Turpillianum timebo, ſi ab earum accuſatione deſtitero. Unum ſi dixero, te auguſtiſſimi hujus SENATUS Principem

 eſſe

esse: omnia dixero. Hæc laudum tuarum summa est, hoc fastigium, hæc certissima virtutum tuarum fides. Mirantur alii urbem vestram felici miserorum fugâ in hanc, quam videmus magnitudinem crevisse: mirantur splẽdidissimas domos marmoraque & aurum, & tecta operosis minis pendentia: mirantur forum ingentibus spaciis apertum, ædesq; publicas, & armorum, naviumq; perpetuam fabricam: deniq; in stuporem rapiuntur, cum terras velut æquoris victrices ligneis fundamentis in hanc audaciam succrevisse vident, vixque oculis suis credunt. Quæ quanquam per se mirabilia sint: unum tamen est portento proximum, quòd vestra Resp. per tot mala, & cæteri orbis servitutem, sospes, atq; ingentibus inimicitiis superstes, in hunc usque diem non memorabilior est imperio, quàm libertate. Roma quingentos annos libera vixit. Sparta octingentorum annorum libertate gloriatur. Venetiarum urbs raro,

ro, imò nullo exemplo ſupra mille ducentos annos vitam cum libertate produxit. Quod igitur vobis non allapſa ſunt ea mala, quæ alias Reſpublicas perdiderunt; quod ab externis hoſtibus tutos nulla tyrannis delibavit; quod nec Syllas, nec Marios, aut Pompeji magnitudinem & ad veſtrum fatum gentem Juliam inveniſtis: id omne, poſt Deum immortalem, in ſolidum prudentiæ hujus auguſtiſſimi ordinis acceptum, ferédum eſt. Roma armorum inſano amore incenſa omnium actionum ſuarum finem gloriam belli habebat & imperii amplitudinem. Quo ſanè inſtituto factum eſt, ut non modò aliorum in ſe cohortos impetus ſuſtineret, ſed & ipſa alios laceſſeret; certiſſimo ſemper cum imperii incremento. Inde poſt perpetrata circummurana bella, poſt repreſſam igneam Pyrrhi regis vim, poſt ſuperatum deniqve Pœnum Hannibalem, alioſque Reges, ac populos; cum iṁortali gloria gentes multitudine innume-

rabiles,locis infinitas,imperio ſuo ſubjecit. Verum inter illam portentorum felicitatem, inter tot victorias & trophæa, quæ ubique, quo rerum natura diffunditur, figebant Romani cùm gentibus jugum imponeretur, cùm Reges triumpharentur, interim domi peribat Reipub.libertas. Nec enim ut juſti, temperantes, modeſti eſſent cives, ut cum armis ferociam ponerent, ut deniqve quietè in civitate agerent, multum curabatur. Quo fiebat,ut ex continuis bellis majora, quàm quæ libertas ferret, ingenia, præferoces ac turbarum cupidæ naturæ, nimiæ privatorum opes, & unius civitatis partes factioneſq; enaſcerentur: in curia in foro cædes, civilium bellorum tentamenta. mox arma à civibus ſumpta non pro libertate; ſed pro Sylla, pro Mario, pro Pompejo, pro Cæſare, nec unquam poſtea, niſi de dominatione certatum: quam poſtremò C. Cæſar everſa libertate invaſit.

Veſtra autem, SERENISSIME PRIN-

CEPS, Sapientiſſimi Patres, majeſtas non ſolum armis decorata, ſed etiam legibus eſt armata: nec major belli, quàm pacis cura. Bella quidem etiam geſſiſtis maxima; hoſtes viciſtis potentiſſimos: fines imperii terra mariq; extendiſtis quàm latiſſimè. Sed hoc vobis cum Romana potentia commune eſt, illud proprium, quod civitatem habetis ſaluberrimis legibus & prudentiſſimis inſtitutis ita munitam, ut non tutior ab externa vi, quàm privatorum ambitione exiſtat. Nulli vobis Periandri, nulli Cæſares timendi ſunt. Ingens in omnibus, & penè incredibilis patriæ amor; ferventiſſimum libertatis ſtudium; in Senatu tam numeroſo mirabile, & ſimillimum oblivioni ſilentium; rigidiſſima legum cuſtodia & ſubita eorum, quæ contra vetera inſtituta irrepunt, emendatio. Hac cura, hac induſtriâ, hoc indefeſſo, & ardenti ſtudio mortalitatem effugiſtis: & Remp. qualis cum optima fuit, talem hodieq; cum

immortali prudentiæ vestræ laude, & orbis stupore habetis.

Hujus igitur EXCELLENTISSIMI SENATUS, cujus sapientiâ Reipub. hujus stat salus, cujus prudentiâ Italiæ quies, & tranquillitas conservarur, te caput esse, SERENISSIME PRINCEPS, id verò egregium est, summumque, quod in tuam laudem dici possit. Nam ut ea summa in Rep. dignitas est: ita tam honorificum de te Sapientissimi Senatus judicium, tam magnifica opinio amplissimum sunt divinarum tuarum virtutum testimonium. Quas quidem, cæteraque, quæ in te egregia sunt, satiùs duco mirari adorareque, quàm jejunâ & impari laudatione libare. Nam FAMILIÆ TUÆ vetustissimam nobilitatem, majorumque tuorum pro Repub. domi forisque fortiter, benèque gesta, quomodo dicendo adæquem? Si vel minimam eorum partem percensere velim:

Ante diem clauso componat vesper o-
lym-

lympo. Id ſolum quantum eſt quòd CATHARINA CORNELIA JACOBO LUSINIANO CYPRI REGI nupta, florentisſimum olim regnum illud, quod ex mariti teſtamento habebat, Venetæ Reip. donavit. Sunt quibus nihil ſatis antiqvum ſatiſqve egregium eſt, niſi quod à proditoribus, & erronibus Trojanis per incertiſſimas conjecturas repetatur. Tua gẽs, SERENISSIME PRINCEPS, nulla ambitione, certa annalium fide nixa, à Nobiliſſima CORNELIORUM Romanorum ſtirpe deſcendiſſe ſe gloriatur. Porrò, ut ab eo, quod viro Principi primum, ac pręcipuũ eſſe debet, incipiam, quis tuam in Deum pietatem, religioniſq; ſtudium pro dignitate laudare valeat? Pleriq; rerum domini religionem nihil aliud putant, quàm regnandi inſtrumentum quod bellis, & cupiditatibus ſuis prætexant, quo gentes laudant, quo populorum diviſiones alant, foveantque. Alia tibi mens eſt, SERENISSIME PRINCEPS:

cui amorem timoremque Dei optimam, eandemque ſecuriſſimam (quicquid alii Mezentii judicent) regendi populos artem perſuaſum eſt. Inde tua in cultib. divinis aſſiduitas; inde in miſeros, & egenos pronus favor, & *liberalitas*, & penè profuſio. Jam verò juſtitiam tuam, temperantiam, & in ſumma fortuna eximiam moderationem, humanitatem, cæteraſque egregias tuas dotes, quantò in aliis Principibus rariores, tantò magis tibi decoras, qui ſatis prædicem? quibus verbis, qua orationis vi ſatis exprimam? Loquantur *pro* me tot honores (vera in veſtra Rep. meritorum argumenta.) tot dignitates certatim in te collatæ. Nam poſt primos honores obitos ſummos quoſque magiſtratus ordine geſſiſti: Patavio, Veronæ, Brixiæ, præcipuis imperii veſtri urbibus, inſigni cum integritatis & prudentiæ laude, ſummo cum imperio præfuiſti: cumque, quod ad nos quam maximè pertinet, quodque

nos

nos tibi æterna beneficii recordatione devinciat, Patavinæ Universitatis Reformator esses, singulari semper Nationem nostram favore prosecutus es. Postremò, cùm in hoc, quo nunc emines, solio collocatus esses: quàm faventes omnes habuisti? quis plausus erat? quanta omnium lætitia? quæ gaudentium, gratantiumque exultatio, & penè dixerim, intemperies. Nos quoque, quanto tumultuantem gaudio animum utcumque composuimus, nunc adsumus, nostro defuncturi officio, nostrumque contestaturi adfectum. Tibi igitur, SERENISSIME PRINCEPS, summum hunc honorem, Serenissimæ autem Reipub. talem ac tantum Principem ex animo gratulamur: Deumque veneramur; ut sancta hæc Resp. virtutis templum, schola prudentiæ, inoffensæ hactenus libertatis oculatissimus Argus, & contra peregrinam ambitionem validissimum propugnaculum, veræ denique dignitatis, & opulentiæ a-

lumna ſub JOANNE CORNELIO vigeat, floreatque quàm feliciſſimè quàm diutiſſimè. Gloriam ejus, fortitudinem ſuſpiciant timeantque Chriſtiani nominis hoſtes, ipſa eam Salus ferat: præveniatq; vota felicitas, ſi quid optaverit. Tbi denique; SERENISSIME PRINCEPS, ſeculi gemma, longævam vitam, ſeramque immortalitatem precamur. De qua ne dubites, obſecro. Virtutes tuas orbis nunc loquitur: famam olim præſtabit æternam hiſtoriæ genius.

Dixi.

FINIS.

CHRISTOPHORI
FORSTNERI
AUSTRII,
OMISSORUM IN NOTIS
AD TACITUM,
Liber singularis.

Illustrissimo Domino

D. PETRO HENRICO
à STRALENDORF L. B.
PRO-CANCELLARIO
IMPERII ROMANI,

Christophorus Forstner. Austrius S.

ILlustrissime Domine. Magnam rem ausus sum hoc libello. De Principum, quos hæc aut superior ætas tulit, consiliis & actionibus prudentiâ vel errore aliquo insignibus judicium mihi ipse sumpsi. Ea licentia excusare se tibi non potest nisi ingenuitate & modestiâ suâ. Nemini infensa est, vel obnoxia: nec aut petulanter exultat, aut rursum fœdâ adulatione se demittit. Innoxia libertas est, & fortasse, plus quàm in censurâ decet, verecunda. Hujus mei judicii, ego te, Domine, Iudicem facio, cui præter mortalitatis legem hactenus soli contigit NUNQUAM ERRASSE. Ratispon. Prid. Cal. Septemb. M. DC. XXX.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AUSTRII,

Omissorum liber.

Ad librum I. Annalium.

§. Q*Vantò quis servitio promptior: opibus & honoribus extollebantur.*] Intempestiva libertas plerumque esurit. Obsequium dominantibus magis probatnr. Pertinet huc Henrici III. Galliæ Regis consilium, qui cum se bello contra Protestantes nihil proficere cerneret, doleretque; pace, otio, Regni fœlicitate debellandos censuit. Nimirum in illo sereno omnia à Regis benignitate pendere: nullas ex turbis spes esse aut præmia: quantò quis Regi obtemperantior, opibus & honoribus extollendum. Igitur, non tam odio eos, quam contemptu prosequutus est, honorum aditu, & spe regiorum munerum omninò præclusa. Procerum filios in

in aulam miſſos ab interiori amicit gratiaque ſeponebat: ſubornato interim Eſpernonio, qui religionis cauſa id fieri per amicitiæ ſpeciem in arcano moneret. In urbibus, his, qui Magiſtratum gerebant, ſi Proteſtantes eſſent, negotium moleſtis litibus faceſſebatur; quarum cognitionem ipſe Rex ſibi ſumebat, ferebatque contra hos tales ſententiã. Interceſſit his conſiliis Henrici Guiſii ambitio: qui cum pace nullum ſui in regno uſum fore metueret, Regem invitum in bellum traxit.

§. *Eadem magiſtratuum vocabula.*] Quomodo hoc eod. libro Tacitus de Tiberio: *Cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Repub.* Iterum: *Interceſſit Valerius Agrippa: increpituſq; eſt Galli Aſinii oratione: ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis Senatui præbebat.* Et lib. 3. Annalium: *Tiberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatus præbebat, poſtulata provinciarum ad diſquiſitionem Patrum mittendo.* IV.

An-

Annal. *sua Consulib. sua Prætoribus species.* Eod. lib. *multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro Consul, aut illud* Resp. *esset, coguntur* Patres. XIII. Annal. *manebat nihilominus imago quædam Reipublicæ.* Cætera in Notis dixi.

§. *Trucem Agrippam, & ignominia accensum.*] Aspera plerumque & immitia illorum regnandi initia sunt, qui, dum privati essent, injuriis exacerbati, earum sensum in solium inferunt. Benè, & in spem boni principatus apposité Nero disseruit, *Iuventutem suam armis civilibus, aut discordiis domesticis minimè imbutam, nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre* (*Tacit.* XIII. *Annal.*)

Præterea hîc monendi sumus, eos exercituum duces, qui rebelles civium spiritus contuderunt, imprudenter domitis provinciis Præfectos imponi. Nam truces fore, & belli contumaciâ accēsos credere par est. Cujus rei lugubre

bre exemplum ſunt Belgium & Ferdinandus Albanus. Conſultius igitur, novos mittere Præſides, qui *ſine hoſtili ira, & ſuperbiâ victoris clementer deditis conſulant.* (*Tacitus XIV. Annal.*)

§. *Legiones, Provincias, claſſes, cuncta inter ſe connexa.*] Quamdiu libera urbs egit, atque à Senatu populoque Duces legebantur: fuëre ſemper in armis Italiæ populi, quibus terræ ſibi mariſque imperium pepererunt. Poſteà verò, quàm Cæſar Auguſtus bellis civilibus confectis rerum potitus eſt, omnia Italicis arma ademit: militumque multas legiones deſcripſit, easque certis auctoramentis habuit ſtipendiarias; quæ Romanum à barbaris nationibus tuerentur imperium. Tum fluviorum magnitudine atque foſſarum, montibuſq; aſperrimis, deſertiſque locis atque imperviis circumſeptos Imperii limites communivit. (*Herodianus lib.2.*) Legionum claſſiumque numerum recenſet, lib. IV. Annal. Tacitus. Auguſti conſi-

lio

lio inſtitit Theodoricus Oſtrogothorum & Italiæ Rex, qui exarmatis Italis, & Caſtello Verrucâ ad Atheſim munito, apud Auguſtam Prætoriam Herulos collocavit. (*Orlandus Malavol. in hiſtor.Senen. Hieronymus Rub. in Hiſtor. Ravenn.*) Sultani Ægyptii non aliam, quam Mamaluchorum militiam habebant.Ii autem omnes, ut Leo Africanus,& ex eo Petrus Bizarus ſcribunt, Chriſtiani pueri erant, Sultanis venditi: qui adjuratâ patria religione Saracenicis moribus, inſtitutis, armis erudiebantur. Turcæ denique Spahorum equitum, & Ianizarorum peditum fide & fortitudine, quam pepererunt, imperii molem conſervant. Cæteri,ut Renatus Luſinga tradit, non armis, non equis,ac ne cultris quidem,qui mucrones habeant, uti poſſunt. Ex quibus conſtat, libertati propius eſſe, & Reipub.magis proprium,omnes in univerſum cives, & ſine diſtinctione armatos atque bellicæ rei peritos habere: quales

Ro-

Romani fuerunt. Regiæ verò dominationi ſecurius eſt, præterquam illis, qui pace belloque perpetua ſtipendia faciunt, armorum uſum omnibus interdicere. Quod Auguſtum, Theodoricum Regem, Sultanos Ægyptios & Turcarum imperatores factitare ſolitos dixi. Sed quæ ab armorum immodico ſtudio (ſive penes univerſum populum illud fit, ſive principum arte inter paucos retineatur.) mala, quæ item inde bona timenda ſperandaque ſint, dixi ad lib. IV. Annal. (*plerumque inopes & vagi &c.*

§. *Inter ſe connexa.*] Maximorum Imperiorum incommodam molem eſſe, ad lib. IV. Annal. (*verb. Princeps proferendi imperii incurioſus*) pluribus aſſerui. Sed hoc maximè locum habet, ſi disjunctæ ſint inter ſe locis, moribus, ingeniis ſubjectæ provinciæ: ſi noſtris ditionibus interjecti hoſtes aut æmuli. Quâ ratione Perſicum regnum debile Xenophon, & noſtri Politici Galliæ

re-

regnum, ut benè compactum corpus Hispaniæ viribus & potentiâ minimè cedere dicunt. Romani ad vastissimi Imperii conservationem limitem legionibus, Castella præsidiis muniebant: Colonias, ad imbuendas legum officiis devictas gentes deducebant. Etiam *receptum erat, ut haberent instrumenta servitutis, & Reges* (*Tacitus in Agric. de hoc arcano dixi ad lib. 6. verba: ut genus Arsacis &c.*) quibus integra regna, florentissimasque gentes regendas dabant. Idem amicitiæ vinculum cum populis quibusdam ipsis intercedebat: quos fœderatos, ut Reges amicos appellant. Tales memorantur Masinissa, Juba, Attalus, Eumenes, Prusias, Cogidunus, *Antiochus inservientium Regum ditissimus* (*Tac. 11. Annal.*) Massilienses, Hedui, aliique Hispaniarum Rex patrocinio Genuensium, & affinitate cum Allobrogum Principe contractâ regnorum suorum diffusam magnitudinem connectere tentavit: quod an asse-

Romani fuerunt. Regiæ verò dominationi ſecurius eſt, præterquam illis, qui pace belloque perpetua ſtipendia faciunt, armorum uſum omnibus interdicere. Quod Auguſtum, Theodoricum Regem, Sultanos Ægyptios & Turcarum imperatores factitare ſolitos dixi. Sed quiæ ab armorum immodico ſtudio (ſive penes univerſum populum illud fit, ſive principum arte inter paucos retineatur.) mala, quæ item inde bona timenda ſperandaque ſint, dixi ad lib. IV. Annal. (*plerumque inopes & vagi &c.*

§. *Inter ſe connexa.*] Maximorum Imperiorum incommodam molem eſſe, ad lib. IV. Annal. (*verb. Princeps proferendi imperii incurioſus*) pluribus aſſerui. Sed hoc maximè locum habet, ſi disjunctæ ſint inter ſe locis, moribus, ingeniis ſubjectæ provinciæ: ſi noſtris ditionibus interjecti hoſtes aut æmuli. Quâ ratione Perſicum regnum debile Xenophon, & noſtri Politici Galliæ re-

regnum, ut benè compactum corpus Hiſpaniæ viribus & potentiâ minimè cedere dicunt. Romani ad vaſtiſſimi Imperii conſervationem limitem legionibus, Caſtella præſidiis muniebant: Colonias, ad imbuendas legum officiis devictas gentes deducebant. Etiam *receptum erat, ut haberent inſtrumenta ſervitutis, & Reges* (*Tacitus in Agric. de hoc arcano dixi ad lib. 6. verba: ut genus Arſacis &c.*) quibus integra regna, florentiſſimaſque gentes regendas dabant. Idem amicitiæ vinculum cum populis quibuſdam ipſis intercedebat: quos fœderatos, ut Reges amicos appellant. Tales memorantur Maſiniſſa, Juba, Attalus, Eumenes, Pruſias, Cogidunus, *Antiochus inſervientium Regum ditiſſimus* (*Tac. II. Annal.*) Maſſilienſes, Hedui, aliique Hiſpaniarum Rex patrocinio Genuenſium, & affinitate cum Allobrogum Principe contractâ regnorum ſuorum diffuſam magnitudinem connectere tentavit: quod an aſſe-

assecutus sit, aliorum judicio relinquo. Sanè non semel infida Allobrogis amicitia apparuit: & Genuenses aurum magis Hispanicum, quàm Hispanorum Imperium amare videntur. Quod autem Joh. Boterus Hispanum maris dominum validâ classe cũctis regnis provinciisque præstò esse posse, & ideò nec disjunctas eas asserit; id me non capere fateor. Quid enim? quomodo in utrasque Indias, aperto ultimi, & quod sine terris putabatur, maris secreto Batavi & Angli penetrare potuerunt? Cur tot ex Indiis redeuntes Hispanicæ naves ab iisdem interceptæ? Quomodo ante non ita multos annos Gades ipsæ vi expugnari, & trucidatis præsidiariis incendi potuerunt? Sanè aut insignem Senatus Hispanici væcordiam esse oportet, aut vires sibi deesse fateantur necesse est, qui hostem toto mari vagantem non coërcent.

§. *Proscriptionem civium, divisiones agrorum.* Quod hic scripsi, vi parta Im-

peria

peria non nisi per vim servari: & *periculum & misericordia*: illustratur Vellei Paterculi his verbis: *Laudandum experientia consilium est Pansæ atque Hirtii, qui semper prædixerant Cæsari, ut principatum armis quæsitum armis teneret. Ille dictitans, mori se quam timeri malle, dum clementiam, quam præstiterat, expectat, incautus ab ingratis occupatus est.* (*III. histor.*)

§. *Pompejum imagine pacis.*] Persto firmus in eo, quod hic scripsi, plus Hispaniæ Regem contra fœderatos Batavos duodecennalibus induciis, quam quadraginta annorum bellis profecisse. Nam inde discordiæ, negligentiæ, ac incuriæ aperta fenestra, & per eas majori vi, quàm per ruinas urbium & machinarum bellicarum violentiam labefactata est res Belgica. Præsagi malorum fuerunt jam olim Batavi, cum Anno à Christo nato cIↃ IↃ XCII. numos cuderent, cum inscriptione: *Tuta salus bello.* Et: *Pax patet insidiis.*

Eod.

Eod. loco dixi, Turcas veteranum semper militem, nostros novum inexpertumque in aciem educere. Huic incommodo ut mederetur Rodolphus Imperator, superioribus annis Ratisbonæ in comitiis in continuũ quinquennium militem ab Imperii ordinibus petiit: addito, Matthiam Corvinum Regem parvâ quidem, sed lectissimâ & sub signis assiduâ fortissimorum militum manu, quæ ab armorum colore Nigra vocabatur, sæpè ingentes Turcarum exercitus fudisse.

§. *Post Antonium* T*arentino Brudunsinoque fœdere.*] Clemens VIII. Pontifex Henrico IV. Galliæ Regi fœdus cum Elisabetha Angliæ Regina, alleganti respondit: Principes sibi omnia permittere, quæ sibi utilia putãt: & eò rem devenisse: ut ob fœdus neglectum nemo reprehendatur. Laudabat quoq; Francisci Mariæ Urbini Ducis dictum, privatum quidem ob non servatum jusjurandum meritò culpari. Principibus

autem

autem regni ſervandi cauſa licere contrahere, nec contractum implere, inire fœdera, eaque negligere, mentiri, prodere, & quæ his ſimilia ſunt. Quod Oſſatus Cardinalis in epiſtolis ſcriptũ reliquit. Henricus IV. Galliæ Rex, cum in eo eſſet, ut pacem cum Hiſpanis faceret, Anglis fidem repoſcentibus reſpondit: Reges non aliter inter ſe pacẽ & fœdera facere, quàm cum hac tacita cõditione, ut quod rebus ſuis utile eſt, ſemper amplectantur: quod pernicioſũ eſt, cautè devitent. Itaq; à ſe exigi non debere: ut bellum periculoſi eventus cum Hiſpanis, quàm cum iiſdem pacem rebus ſuis ſalutarem habere malit. Vide quæſo, ut omnibus in ore fides eſt: quam tamen rebus ſuis damnoſam nemo ſervare velit! Omnes Machiavellicam perfidiam ore deteſtantur; conſiliis & actionibus ſuis exprimunt.

§. *Cum proferri libellum, recitarique juſſit.*] Cæteris, quos recitavi, principibus qui breviariũ Imperii ſibi confece-

runt,

runt, adde Guilielmum primum e Normannis Angliæ regem, qui quicquid Gentium ſuo pareret imperio, cunctas ſimul urbes, oppida, vicos, pagos, Epiſcopatus, cœnobia, quantum quiſque terræ poſſideret, quantum quotannis vectigalium acciperet, milites quoque, qui ſtipendia facerent, ac ſingula juga boum paſſim omnibus locis recenſeri, inque tabulas referri juſſit. (*Polydor. Virg IX. hiſt. Angl.*) Quod dixi, ex præteritâ regnorum conditione de hodierno ſtatu judicari non debere, exemplis demonſtrandum eſt. Itali Pariſiorum urbem octingenties mille hominibus habitatam credunt. (*Franciſc. Bocch. de magn. Rom.*) & tamen an. poſt Chriſtũ natũ cIↃ Ic LXXX. peſte graſſante adeò deſolata erat, ut plebs per vicos aliàs frequentiſſimos trocho luderet. (*Thuan.*) Genuenſes aliquando ſexcentarum viginti ſeptem navium claſſem in mare deducebant. (*P. Bizar.*) Ex urbe Patavina olim in ho-

hostem educta centum viginti millia (*Iac. Cavac.*) Quæ utique presenti conditioni minimè respondent.

§. *Pollionisque Asinii patris ferociam retineret*] Non muto, quod integras familias rebellione infames in historia notavi. In Anglia tamen non tam ad infamiam; quam generis claritudinem pertinet, majores habuisse magnarum conjurationum duces aut conscios. Et eorum, qui majestatis crimine damnati ac supplicio affecti sunt, liberis ad honores aditus minimè præclusus est. Quàm prudenter, non dico.

§. *Tum primum è Campo ad Patres translata comitia.*] De hoc regiæ dominationis munimento dixi ad lib. VI. (*verb. plebem primoribus tradidit.*

§. *Intermiserat munia solita.*] Non in militia modo & castris salutaris cautio est, labore subigere militem: sed in universum inter singulares publicæ tranquillitatis tuendæ modos & hîc traditur, expeditionibus bellicis occupatos

tenere subjectos populos, ne in alia facinora ociosus ardor erumpat. Ita Romani quanquam Faliscorum obsidionem rem longi temporis & immensi laboris esse haud ignorabant: tamen ne domi resides tribunitiis concionibus ad res novas impellerentur, quibus nulla ex honesto spes, & omne in turbido consiliũ: implicari quamvis difficili bello populum satius duxerunt. Et hoc remedio plerumqve utebantur, ad motus turbulentos ex civitate ejiciẽdos ut Plutarchus scribit in Camillo. Dionysius Syracusarum Tyrannus, grave otiũ regno suo ratus, copias in Italiam trajecit (*Iust.* XX.) Et Demetrius occupato Syriæ regno novitati suæ otium periculosum ratus, ampliare fines regni & opes augere finitimorum bellis statuit. (*Iust.* XXXV.) Porrò Dionysius Halycarnassæus VIII. Antiq. pro regula tradit, prudentes Reip. gubernatores semper alere bellorum semina: quippe satius esse foris conflictari, quã domi. Qui in causas

ſas accuratiùs inquirunt, cur Hiſpania hodiè nullis bellorum civiliũ fluctibus agitetur: cum ex cõtrario Gallia ab iiſdem ferè nunquam interquieſcat, inter alias eam quoq; meo judicio mirè probam adducunt: quod Hiſpania perpetuò bellis externis inſudet: cum Gallia ferè ſolis civilibus armis robur ſuũ viresque impendat. Nec regnum Hiſpanienſe ab inteſtinis tantum diſcordiis trãquillum hæc cauſa præſtat, ſed & ab externâ vi tutum reddit. Nullibi non Hiſpana arma ſunt: omnibus bellis immixti Hiſpani ſunt: omnia tentant, omnia movent Hiſpani. In Italia, Gallia, Germania, ubiq; poſtremò Hiſpani ſummæ rei arbitrium ſibi ſumunt, nullibi quàm domi ſuæ imbecilliores. Ita dum omnes occupatos tenent, dum bello alios exercent, dum diſſidiorum ſemina aut ipſi ſerunt, aut callidè fovent: procul externa arma ab Hiſpania tenent, & ſecuri ex litore alienum naufragium contemplantur: Duos tamen hic ſco-

pulos offendo. Nam qui hoc pacto à subjectis sibi securitatem procurant, dum externos temerè lacessunt, ruinam sibi sæpè accersunt. Injuria enim vindictam provocat. Ita sæpè fit, ut qui alieno inhiant, sua perdant. Hæc enim bellorum spargendorum solertia non minutorum dominorum, sed potentium principum est, qui uno loco acceptam cladem è vestigio resarcire possunt. Cęteri aliis artibus insistunto. Denique meminerit, qui hæc leget, internæ pacis conservandæ hunc esse, non ampliandi regni modum. Sæpè enim accidere solet, ut qui pluribus manum injicit, nihil apprehendat. Alter scopulus, quem hic signo, est: semper nimium armorum studium perpetuitati regnorum & Rempub. adversum fuisse: quâ de re quam amplissimè dixi ad lib. IV.

§. *Ferrum parabant: ni miles Nonanus, preces & adversus aspernantes minas interjecisset.*] Non erit alienum hoc loco quærere, an Princeps civium suorum in

se

ſe mutuò ſævientium alteri parti, cujus æquior cauſa videbitur, ſe jungere, an ſpectator potiùs alieni furoris eſſe debeat? Sanè, ubi ſperari poteſt, Principem interventu ſuo alteram partem perterrefacere, & hoc modo ad officium cogere poſſe: quin conſilio & adverſum aſpernantes minis, deniqve vi civili bello finem imponere debeat, dubitandum non eſt. Quomodo Ferdinandum Gonzagam Germanorum & Hiſpanorum militum jamjam in mutuam cladem eruptura diſſidia, minitando, iis ſe cum Italis acceſſurum, qui pacem reſpuerent, compoſuiſſe Julianus Goſelinus tradit. Sed ubi dubius exitus eſſe poteſt, & longo bello materia: nemini uni adeò indulgere Princeps debet, ut ipſe in partes & factionum odia deſcendat. Nam *& indecorum eſt attrectare, quod forſitan non obtineatur* & utrique parti coli, nec ſuſpectum haberi, quàm alteram ſibi hoſtem facere præſtat. Quò pertinet, quòd Leonem
 X. Pon-

X.Pontificem imprudenter egisse nonnulli differunt, cùm damnata Lutheri causa, quæ initiò Pontificis majestatem in dubium non revocabat, Sylvestro Prierati & sociis accessit. Quin imò satiùs fuisse, libertatem calami, quem utique utrinque Pontificis censuræ subjiciebant, in Monachis ferre, sibiq; semper integrum servare judicium, quàm pręcipiti damnatione alterius exasperare ingenium. Et hęc distinctio servanda erit, quotiescunqve altera diffidentium partium Majestatem principis manifestè non oppugnat. Nam si id fiat, omninò alteri factioni Princeps nomine, auctoritate, vi suâ robur addere debet. Quâ in re Henricum III. Franciæ Regem graviter errasse censent, qui cum Guisianam factionem sibi & regno perniciem machinari non ignoraret neutri tamen favere, quàm Henrici Navarræi partibus accedere maluit. Sed quia hac de re dicere occepimus: porrò explicemus, an duobus inter se principibus

bus bella gerentibus, qvi uni horum vel utriq; vicinus eſt, medium ſe gerere, aut accedere alteri debeat? Sed profectò ad hanc qvæſtionẽ vix poteſt ſimpliciter, & ſine multâ cautione reſponderi. Illud certum eſt, magnum & ſuæ potentiæ vi nixum, principem utrumq; tutò facere: Nam ſi uni ſuas vires jungat; prona erit victoria, & certus victoriæ fructus. Ex diverſo, qui nimia virium imbecillitate alienæ injuriæ exponũtur, ſive alterius partis amicitiam, ſive neutrius profiteantur: vix unqvam impedient, qvin prȩda victoris & ludus eſſe cogantur. Nam priori caſu, ſi belli fortuna tibi & fœderato contrà dederit, uterqve tantum habebitis, qvantum victoris libidini placuerit: ſin viceritis; ad leoninæ ſocietatis legem victoriæ commodum ſocio, tibi labores, ſangvis impenſæ cedent. Poſteriori caſu utramq; partem. etſi non verbis, re tamen hoſtẽ ſenties. Tranſitum militibus & commeatum concedere, inſolentiam & avaritiã Du-

cum, licentiam militum perferre necesse habebis. Nec hujus patientiæ ullum est precium. Nam quæ uni imputas, eadem illius hosti concessa gratiam omnem corrumpunt. Postremò, qui vincet, ideò te pro hoste habebit, quia amicus non fueris.

§ *Tristissima quaque maximè occultantem.*] Dixi supra (*hoc lib. verb. Lætique interdum nuntii*) velocissimè plerumq; de principum morte famam diffundi: ideoque excessum eorum supprimendum: donec provisis, quæ in rem sunt, de certo successore transactum sit. Sed & cæterorum quoq; negotiorum publicorum, cladium, victoriarum casus fama portentosâ celeritate procul dissitis locis sæpè nuntiasse memoratur: quod non nisi Spirituum Geniorumque per aërios tramites incredibili pernicitate volantium, ministerio fieri potuit. *Plura* ex veteri historia exempla prudens prætereo. Ex recentiori, clarissima duo recensebo. Florentinis, grave bellum e-

rat

rat cum Gregorio XI. Papa: quod non nisi post triennium Pontificis ipsius morte finiri potuit. Anno post mundi Redemporẽ natũ M. CCC.LXXVIII. Serezanam Papa, Florentinorum Procuratores, aliorumque Iraliæ principum oratores, pacis conficiendæ caussa convenerant. Cumque Florentiæ summum in omnibus & impatiens desiderium pacis esset, & quicunque per portam, quâ Serezanâ venitur, ingrediebantur, anxiâ curâ de negotii successu per plures dies interrogarentur: tandem VI. Kal. April. circa secundam noctis horam immanibus pulsibus porta civitatis cohorruit. Accurrunt vigiles, & quis? unde? quare hoc temporis veniat? quærunt. Respondet ille quisquis erat oleæ ramum manu prætendens, Serezanâ se venire, prosperæ rei nuncium. Aperta igitur porta, nuncius quidem nullus, cæterum oliva ibi appensa videbatur: & illicò quasi certæ pacis rumor totã urbem pervagabatur. Subita

igitur hilaritas : & ubique concurrebant: manibuſque, ut quiſque advenerat, plauſis, novam tranquillitatem, ſibi gratulabantur. Inde feſtus clamor, choreæ, ignes, & cætera lætitiæ oſtentamentaConſtitit poſtea, ipſa horâ, quâ Florentia iſto ſpectro turbata eſt, Pontificem Serezanæ mortuum: & ſublato è rebus humanis hoſte, pax tantopere deſiderata populoFlorentino contigit. Hanc, aliaſque id generis hiſtorias narrat in diſput. politicis Apollinaris Calderinus Ravennas. Ego his geminam addo ex Thomæ Fazelli hiſtoriâ rerum Sicularum (*lib. XXVI.*) Syracuſæ à Saracenis graviſſimâ obſidione premebantur. Adrianus Braſinus patricius à Baſilio Imp. ad ſuccurrendum miſſus, ignavo mari & malacia in Peloponneſo apud Hieracis portũ detinebatur. Quæ cauſa fuit, vi captæ interim urbis : *Ejus* rei nunciumAdrianus eodem die inPeloponneſo habuit. Quippe paſtores paludem portui, ubi ſtationem Græci habe-

bebant, proximam accolẽtes pridie captas Syracusas constanter asseverabant, interrogati, unde id scirent? à dæmonibus in suâ palude habitantibus id se accepisse responderunt. Cùmq; Adrianus pastoribus fidem adhibere nollet, & ipse ad paludem accessisset. percontantibus pastoribus Spirituum voce ipse triste responsum suis auribus accepit. Nec multò post, qui ex clade evaserant; dæmonum indicium confirmârunt.

§. *Nullis certis mandatis.*] Satius esse, quædam ministrorum, in bello maximè, prudentiæ relinquere, quàm nimium strictis mandatis rerum gerendarũ occasiones corrumpere, recenti exemplo docemur. Immanis ille virium maritimarum apparatus, quem in Angliam effudit Philippus II. Hispaniarum Rex, non aliam magis ob causam successu caruit, quàm quòd Medinæ Sidoniæ Dux Classis Imperator, semper Regis cõtraria mãdata causatus, omnes rei benè gerendę occasiones omitteret. Nã ut

 ter-

terreſtri expeditione ducis poteſtas certis limitibus circumſcribi poſſit:Ita in maritimis tàm ſtrictè itineris & rei peragendæ ratio præſcribi non poteſt. Maximè fortuitorum capax mare eſt. Opportunitas venti, temporis, *cœli*, fluxus ac refluxus, tenebrarum, lucis, & locorum profunditatis diverſa conſilia expoſcunt.

§. *Vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes*] Ferdinandus Catholicus Hiſp. Rex omnes ſuas cupiditates colore religionis texit. Et tamen jurisjurandi religionem hic tantæ pietatis Princeps adeò neglexit, ut ipſe Conſalvus Magnus non ſemel in magnorum virorum coronâ de fluxa ejus fide conqueſtus feratur. Inde ejuſdem jocus in vulgus emanavit, dicentis: ejus ſe Numinis metu adſtricturum Principem ſuum, cujus majore reverentiâ tangeretur. Quo dicterio parum ſinceram in eo de religione Chriſtianâ opinionem, adeoque Judaiſmo infectam (quâ labe ho-

hodieque ex Lusitanis plurimi laborare dicuntur) notabat (P. *Bizar. XIII. hist. Genuen*) Idem Ferdinandus cum aliis principibus acturus, non ex optimatibus oratorem legebat, sed ab alicujus monasterii solitudine extractum: quod hodieque Hispaniæ Regibus usitatum est. Ita præter recisos Legationis sumptus fidem quoque ejusmodi feciales & reverentiam negotio, conciliant.

§. *Quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenti.*] Ostentatio multiloquentiæ, & verborum anxius delectus in Principe nescio quid scholasticum sapit. Indigna tanto rege oratoria erat, cum Jacobus Magnæ Britanniæ Rex orationem ob temporis brevitatem minus elegantem in Comitiis regni excusaret. Est aliquid in Principum sermone ipsa horriditate, libertateque, cui à dicentis dignitate gratia accedit, commendabile; aliquid denique, quod nisi in magnis viris (quos quia magna faciunt, parùm ver-

bis

bis valere, parùm intereſt) non laudes. Henricus IV. Galliæ Rex promptâ ac profluenti eloquentiâ erat, & quę deceret Principē. Melchior Cardinalis Cleſelius, ſive loquatur ſive ſcribat, vehemēti qvadā naturali ac omni fuco aliena eloquentia pollet. Nihil arti, omnia naturæ & negotiis exercito ingenio debet.

§. *Extractum cubili Cæſarem tradere vexillum, intento mortis metu ſubigunt.*] Non carebit utilitate adnotare hîc, quibuſdam Principibus, quibus ſuorum fides ſuſpecta eſt, uſitatam cautionem, *mutare cubilia*. Abas Perſarum Rex qui ſuperiori anno deceſſit, ſingulis diebus plures ſibi lectos in diverſis cubiculis parari juſſit: unde nemo, ubi Rex dormiret, ſcire poterat: maximè, cum una nocte pluries ſurgere, & ab uno loco in alium tranſire ſoleret. Quæ providentia Henricum quoqve III, Angliæ regem morti eripuit. Nam cum miles quidam incognitas ob cauſas Regi infenſus per feneſtram noctu cubiculum Regium ingreſ-

ingreſſus eſſet,& ferro pulvinar, Regẽ ſe fodere ratus iteratis ictibus percusſiſſet: commodùm accidit, quòd Rex ea nocte alibi dormiret: uti libro decimo ſexto hiſt. Anglicanæ tradit Polyd. Virgilius. Similis cautio fuit, qua uſus eſt Ladislaus Neapolis Rex, quẽ in caſtris rarò ſolum, ſed prout in militum cõtubernia incidiſſet, cum gregalibus, pane, caſeo, allio veſci ſolitum, refert Scipio Amiratus, (*in lib. de vita Ladislai.*) nõ tã, quod populare rebatur, miſceri militũ vulgo, quam quod à venenis, quæ aurea regũ pocula miſcere ſolent, hoc modo ſe tutum arbitrabatur. Deniqve ſcitum eſt, quod idem Amiratus in parallelis ſcribit: Heleonoram Toletanam Coſmi Magni Hetruriæ Ducis uxorem, primis imperii annis & invalidis adhuc novi principatus fundamentis longiſſima noctium ſpatia luſu & alea tranſegiſſe: non prava ludendi libidine, ſed contra crebras, quæ tum in maritum detegebantur, conjurationes.

§. *Quia*

§. *Quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.*] Abas Persarum Rex, de quo modò dixi, jucundissimá comitate exterorum regum gentiumque legatos apud se habebat. Tartari animalium cornibus pro poculis utebantur: Igitur in his Tartarorum legatis vinum miscebat. Moschovitas largis compotationibus ad hilaritatem provocabat. Hispani equis donabantur. Hiberis (quos Georgianos hodiè appellamus) suilla caro, quâ mirè delectantur, apponebatur, quanquam eâ vesci Mahumedis lege interdictum sit. Apud eosdem Iberos honoris & reverentiæ genus est, propinatos scyphos humili manu tradere: cùm ex contrario Persis in more positum sit, alterius ori quàm proximè admovere, ac penè infundere: sed & hac in re patrium morem omittere, & quæ grata exteris, usurpare Rex solebat.

§. *Et quidam bonorum cæsi.*] Nihil tam suâ naturâ bonum & sanctum est, quod non

non corrumpat hominum improbitas! Publicis nominibus privatos affectus tegimus. Majeſtatis judicium, aliorumque criminum perſecutio res eſt ſanctiſſima: & tamen, quoties illa medicina in toxicum evaluit? Inimicitiæ, aut judicantium avaritia, quot hominis vita & fortunis everterunt, hodieque evertunt? Domitius Corbulo, plurima per Italiam itinera fraude mancipum, & incuriâ magiſtratuum interrupta & impervia clamitando executionem ejus negotii ſuſceperat. Sed id haud perinde publicè uſui habitum, quàm exitioſum multis: quorum in pecuniam atque famam damnationibus & haſtâ ſæviebat (*Tacit. III. Annal.*) Inter initia Imperii Flaviani, cum nihil æquè fatigaret, quàm pecuniarum conquiſitio: non jus aut verum Mucianus in cognitionibus, ſed ſolum magnitudinem opum ſpectabat. paſſim delationes, & locupletiſſimus qviſqve in prædam correpti. *Tacit. II Hiſtor.*) In Franciâ, regnan-

gnante Henrico II. ſeveriſſimâ proſcriptione ibatur in illos, quos vulgus per mutatam religionem inviſos, Hugonotas appellat: non religionis curâ: ſed ad ſatiandam cupidinem Dianæ Valentiæ, amicæ Regiæ: cui Rex damnatorum ex cauſa Hæreſeos bona donaverat. Poſtremò tributa & vectigalia publica rerum gerendarum nervos eſſe, quis non lubēs admittat? ſed quis ex diverſo adeò noſtrorum imperitus morum eſt, ut neſciat, ex illâ meſſe uberrimos fructus non tam ad Principem, quàm exactores, quæſtores, canonicarios, opinatores pervenire? His commodum, Principi invidia cedit.

§. *Nam ſpes inceſſerat diffidere hoſtem.*] Quas factiones externum principem in alieni regni poſſeſſionem introducere hîc dixi, eædem plerumque inſtabilis hautque diuturni Imperii cauſa fuerunt. Cave enim credas, proditione alieni domini jugum quemquam emere velle. Inimicitiæ ſunt, æmulationes, me-

tus

tus ambitio, quæ peregrinam amicitiam commendant: quas ubi caufas removeris: qui tuâ opera non ultrà egebunt, odiffe te incipient, ex faturatis odiis, & fubverfis æmulis aut conciliatis: gravis eft amicitia, quam ut neceffariam ante ambiveramus. Ut taceam, quòd vel nimia cupiditatum fuarũ profeffione, vel fuperba beneficii confcientia, vel alia aliqua caufa fufpecti plerumque fiunt, aut invifi, quos ut tutelares Genios paulò antè colueramus. Carolus VIII. Galliæ Rex à Ludovico Sforza, ut fe contra Aragoniorum potentiam muniret, in Italiã accitus fuit. Ubi metus ceffit, & fufpecta Caroli fortuna erat: Ludovicus ipfe cum fœderatis ejiciendo ex Italia Carolo egregiam operam navavit. Nuper Philippus II. Hifp. Rex unicũ labantis religionis in Gallia fulcrũ vulgò audiebat. Guifius, Meduanius, Mercurius, Aumalius, Nemorofius in hunc, ut fidei columẽ refpiciebant: hũc velut Medufæ caput Henrico Navarræo oppo-

opponebant. Et tamen, cum ille ſui, Erneſti Aurii, & Claræ Iſabellæ Eugeniæ filiæ in novi Regis electione, rationem haberi vellet, & nimis properè animi ſui cupiditates renudaret; repudium Hiſpanicæ amicitiæ miſerunt, quotquot antè ei innexi erant. Angli olim penè univerſum Galliæ regnum habebant; à Philippo Burgundo, potenti Principe, qui patris necem ultum ibat, velut in poſſeſſionem miſſi. Rex emota mente Anglum filiæ maritum, & Genero regnum, Carolo filio poſthabito, in dotem dederat. Videbatur Deorum hominumque conſenſus eſſe & conſpiratio in Anglicanam fortunam: cum ecce ſubitò in pejus omnia labi, cunctaque retrò ferri Henricus, ille Regum flos, illud belli fulmen, & ſuorum delicium, in medio victoriæ curſu, fatis oſtenſus tantùm moritur; infanti regni bellique hærede relicto. Moritur & Carolus Galliæ Rex; (cogita, quàm facilè Deo ſit, partium vertere fortunam.) ob

ob læſam mentē eoꝝ rerum ſtatu, nō inutilis modò regno, ſed pernicioſus. Ita non tantum hoſtis morte, ſed & ſui Regis exceſſu res Gallica reſpirabat, pro fatuo Carolum ſapientem impoſterùm Regem habitura. Is cunctando publicam rem reſtituit, fortunæ minimum permiſſo. Avaricum Biturgium, quod tutiſſimum è præſentibus, arcem belli elegerat, conſiliis & aſtu, armis procul oſtenſis, res hoſtium moliens. Interea Puellæ Aurelianenſis ductu, ſive prudenti fraude, quod Juſtus Lipſius mavult, in ſcenam producta) Aurelianum obſidione liberatum; cūctis ad præſentiſſimum DEI auxilium animos recipientibus. Porrò & vivo Henrico Rege, & eo mortuo in Comitis Sarisberienſis & Io. Talbotti virtute, fortitudine, prudentia Anglicarum partium fortuna maximè conquieverat. Horum alter in Aureliani obſidio tormenti ictu occiſus: alter poſteà captus eſt. Igitur ſeneſcentibus Anglorum viribus, cum

præ-

præterea Burgundus à Carolo Rege, promissis, precibus, omni ambitu ad reconciliationem invitaretur: deniq; accedente indignatione, quod, cum Aurelianenses nō Anglis, sed Burgundo se debere vellent, intercessissent *Angli*: dissiliit fœdus & amicitia. Simul Angli Galliâ cedere coacti sunt.

§. *Spes incesserat, dissidere hostem.*] Unū adhuc suprà notatis addam; Turcicæ potentiæ ut initium causamque, ab armorum studio, ita occasionem ex Principum Christianorum multitudine, æmulatione, discordiisque fuisse. Ita non modò per nostra dissidia invaluerunt, sed & hodiè per eadem tuti sunt illi barbari. Dudum funus essent, & solum in historia nomen, si vires & consilia jungeremus. Græci Imperatores Occidentis Principum arma in Turcas pro recuperandâ Palęstinâ stricta, omni arte, molimine, fraude semper hebetare studuerunt. Cujus rei nō minima causa fuit religionum inter Græcos Latinosque dif-

fe-

ferentia: qva fiebat, ut alteri alterorum periculum vel læti, vel ſine curâ contẽplarẽtur. Expulſis igitur Palęſtinâ Chriſtianis, Turcæ arma in ipſos Conſtantinopolitanos verterunt, dignũ perfidiæ premiũ: acceſſêre odia inter ipſos Byzãtinos Principes accenſa, qvibus occæcati, Turcas ipſos, ut ex hiſtoria Joh. Cantacuzeni & Georgii Phranzæ conſtat, in mutuam perniciẽ acciverunt. Qvod itẽ non ſine perpetua nominis ſui infamiâ factitârunt ſuperiorum temporũ Principes: Alfonſus II. Neap. Rex, Ludovicus Sforza, Iſabella Hungariæ Regina, Franciſcus I. & Henr. II. Franciæ Reges. Porrò quę Chriſtianorũ diſcordia Turcis immanis potentiæ occaſio fuit; eadẽ facit, ut de illâ deſtruenda nemo cogitet, & qviſqve in lucro deputet, non laceſſi. Cauſæ diſſidiorũ ſunt vel ab odiis inteſtinis, vel à poſitu terrarum, qvibus hic aut ille imperat, vel deniq; à mutuis ſuſpicionibus. Satis loqvũtur odia, qvibus nos mutuò proſeqvimur, tot bella,
quæ

quæ potiorem Europæ partem in hunc usque diem infestant, affligunt, exhauriunt. Pleræque nationes, nullis privatis simultatibus, sed Principum inclinationem & utilitates secutæ, velut jussas inimicitias acerrimè exercent. *Hispani* Gallos, & hi illos, & utrosque Angli, & universi Italos, & Itali universos infensos aversosque habent. Et quod lugubrius est, unius nationis homines in bella plusquam civilia & profanis odiis decertata exarsisse aut meminimus, aut videmus. Nescio quæ insaniæ, qvæve furia nostras mentes lymphavit? *Belgæ* Hispanici imperii vel asserendi vel excutiendi causa in Belgas, Galli contra Gallos, & adversus Germanos Germani infausta arma aut strinxerunt olim, aut tenent hodieque. Sic occupatos quæ salutis publicæ & justissimi belli in Christiani nominis hostes cura subire posset? Nunquam de bono publico aut de communi periculo cogitare vocat iis, qui in suam tantum ultionem, in su-

am avaritiam, ambitionemque explendam vigilant. Richardus II. Angl. Rex in Syriam olim exercitum duxit, & ad eos metus Sultanum adegit, ut jam Hierosolyma tradere, & sic cum Christianis pacisci cogitaret: cùm ecce Philippus Augustus, Gallorum Rex, reversus & ipse è Syria, & Richardo infestus, cum exercitu in Normanniam, quæ tùm Anglici juris erat, movet: & Richardum tùm publici orbis rebus intentum ad rerum suarum tutelam in Europam revocavit. Vix seculum inde effluxerat, cùm Philippus Valesius omni regni sui mole ad hæc bella transmarinæ pietatis conversus est. Et aderant in auxilium Navarræ, Aragoniæ, & Bohemiæ reges, multique prætereà mortales, quos pietas tangebat. Jam in anchoris classis stabat, quæ quadraginta armatorum millia veheret: trium annorum commeatus additus. Exercitus terra iturus trecentorum millium erat. Tam gravem apparatum tantamque

 spem

ſpem mundi intervertit Eduardus *III.* Anglorum Rex,tunc primum Franciæ ſceptrum,tanquam matris Iſabellæ hæreditatem aggreſſus vindicare. Sic in noſtra viſcera acti ſumus;& à nobis ſuperati,triumphos Saracenis Turciſque congeſſimus.

Præter mutuas inimicitias,Chriſtianorum conſilia fœduſque in Turcas disjungit periculi à cōmuni hoſte impendentis major, aut tanquam ex longinquo minor& incertior vis ac metus. Quò fit, ut propiores tam voraci incēdio aut miſerè abſumantur , aut iniqvis pactionibus ſalutem redimant.Diu eſt, quod Pannones & Auſtriacæ ditiones (Italorum Gemanorumq; auxilia mediocria erant)tanti hoſtis impetum ſuſtinuerunt:cæterisPrincipibus Chriſtianis ſecuritati ſuæ indormientibus , Gallis , Anglis, Batavis fœdus qvoqve cum Turcis intercedit , non eâ opinor neceſſitate,quâ Veneta Reſp. coactam cum Turcis amicitiam colit. Nā populus

lus ille mediis undis velut innatans, neqvit arare terram, quæ urbi panem suggerat: & insulæ in mari sparsæ, vix in tertiam anni partẽ frumenta proferre dicuntur: quę minimo à Turcis petũt sũptu. Præterea mercaturis crevisse urbẽ illam scimus: qvas intercidere, & consequenter ruere urbẽ necesse, comercio cum Turcis, & navigationibus in Orientem sublatis. Deniq; præcipua hujus fœderis necessitas est, quòd Veneti ubiq; Turcis finitimi primi eorũ impetus excipere necesse habeãt quibus cũ soli resistere nequeant, & in reliquorũ Principum Christianorum ut res sunt, fœderibus parũ spei sit: satius ducunt, qualemcunq; cũ potentissimo Principe pacem habere, quam certissimo cum rerũ suarum damno bellum. Nunquã enim aut moverunt arma, aut deposuerunt sine imperii sui diminutione. Tertiã dissidiorum inter Christianos Principes velut nutricem esse dixi, mutuas suspiciones, ob quas nulla tã sancti fœderis

ſpes eſſe poſſit. Nam qui ex fœderatis vel portuum commoditate vel aliâ opportunitate bellum expeditiùs proſequi, aut bello capta faciliùs tueri poterit: reliquorum æmulatione nunquam carebit. Auſtriaci Principes commodo ditionũ, quibus imperãt, ſitu, armis, pecuniâ, milite penè ſoli Turcicæ potentiæ opponi poſſent. Sed plerique fortunas ipſorum augeri non æquis viſuri ſunt oculis: imò infringi illorum vires omnes præoptabunt. Adeoque auxilia Imperii Principum tuendis potiùs, quàm proferendis finibus mittuntur: ut Trajanus Boccalinus alicubi ſcribere non ſit veritus: Satius eſſe Germanis, amittere Viennam, quam recuperare Budam.

His igitur obicibus publicum bonum, & communis periculi depulſionem retardantibus neſcio ſanè, quid in noſtris armis, fœderibus, viribus ſpei ponendum: Legatos belli redemptores hucuſque in aulam Byzantinam miſimus:

ſimus: ſcilic: ne furiis noſtris intercederet hoſtium miſericordia, neve ferrum in noſtra viſcera ſæviens, ex manibus nobis eriperent inimici. Sancte Deus, Fortis, Magne, Terribilis! Peccatorum hæc à te noſtrorum pœna eſt. Tu quidem fędam gentem, cum tibi viſum fuerit, infortunio & excidio mactabis. Hoc gementes ſub tam feræ Tyrannidis mole exſpectant à te Chriſtiani, hoc templa tua, quæ veſani deleverunt: hoc denique Juſtitia tua, cujus eſt tot innocentium ſanguinem fuſum, barbarorum libidinem, & cætera nefanda belluarum iſtarum flagitia vindicare. Sed hoc non faciunt fœdera noſtra. Domine: Tu armabis manum ejus, quem elegeris, Tu facies, Domine Sabaoth.

§. *Achajam ac Macedoniam onera deprecantes levari in præſens pro conſulari imperio, tradique Cæſari placuit.*] Cum Auguſtus ex S. P. Q. R. voluntate imperium ſingulare, quod minùs legiti-

mum antè videbatur ſibi uni ſtabiliiſſet: quo regni occupandi omnem à ſe depelleret ſuſpicionem: nequaquã totius imperii curam ſibi uni depoſcit: ſed provincias omnes cum populo diviſit. Quæ pacatæ erant & imbelles, ac à finibus imperii longiùs aberant, militumq; præſidio nonindigebant, populo tradidit: eas verò, quæ militaribus copiis inſtructæ erãt, quo exercitus omnes, quibus ſua magnitudo innitebatur, in ſuâ poteſtate haberet, ſibi retinuit, tanquam eas quoque pacaturus, & deniq; populo rediturus. In eas, quæ populi erant, Proconſules: quæ Cæſaris, Legati Præſideſque, mittebantur. Cæterum, ut rectior ambitio eſſet, poteſtatẽ Reipub. conſtituendæ & provinciarum ordinandarum in decennium tantùm aſſumpſit Auguſtus. Decennio tranſacto, cum adhuc non ex ſententia compoſitæ res eſſent, in quinquennium, ac deinde etiam in tertium decennium, & petiit & impetravit, ita ut ſucceſſione

quin-

quinquenniorum, & decenniorum perpetuò imperium administraverit. (*v. Onuphr. Panv. III. Comment. de Repub. Rom.*)

Ad librum II. Annalium.

§. *Cæterum Tiberio haud ingratum accidit.*] Occidere, privare oculis, aut naso, in Monasterii solitudinem detrudere viros eminentes, & regnandi suspectos, Tyrannica cautio est. Cui adde, quod Normanici generis in Sicilia Reges super effossos oculos nervos super talum magnis viris incidere, eosq; perpetuo postea carceri mancipare solebant: quod ex Thomæ Fazelli historia constat. Cautionẽ à CHR. Besoldo V. C. Doctore meo, præscriptã: adigere magnos viros ad ducendas uxores & suscipiendos liberos: ancipitem esse, & tam nocere posse, quam prodesse dixi. Rationem dicti in notis habes. Certè Hẽricus Guisius Gaspari Schõbergio monenti, moderationem servaret, Regis

potentiæ ne nimium insultaret, plebejo favori ne fideret, ad uxorem liberosque respiceret, respondit: *Non se duxisse uxorem, nec liberos suscepisse, ut essent, qui ejus consilia interturbarent* (*Thuanus*: XCIII.) Carolus Emanuel, qui nunc Allobrogibus imperat, Saluciarum Principatus invadendi eam rationem habuit, quod Deum tam pulchrâ & numerosa sobole minimè se auxisse diceret, ut ditione, quàm à majorib. acceperat, exiguâ contentus esset (*Thuan. XCII.*.) Denique sunt, quibus de magnis hominibus audacter, & plerumque in deteriùs judicare mos est, qui Mauritio Nassovico, fœderatorum Belgarum summo Imperatori non constitutam integritatem fuisse putant, si ex unâ & legitimâ uxore liberos sustulisset. Eodem loco necessarium præceptum posui, magna imperia haut diuturna sinere. Quo pertinet, quod Philippus II. Hispan. Rex testamento filium jussit, Proreges Indiæ Occidentalis crebrò mutare:

tare: quique revocabuntur, consilio Indiarum adhibere, alterosque alteris per vices succedentes, quasi exploratores apponi. Ita futurum, ut nec diuturnâ absentiâ corrumpantur, & potiùs de gloria inter eos per æmulationem, quàm de privato compendio per factiones sit certamen.

§. *Suum militem haud perinde vulneribus, quàm spatiis itinerum, & damno armorum adfici: at si mare intretur, promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam: simul bellum maturius incipi.*] Vires maritimæ magnum pondus addunt expeditionibus bellicis. Nam sine his nec miles cogi in tempore, nec commeatus & instrumenta belli convehi tam commodè possunt: milites quoque & jumenta per inopiam & labores fatiscunt. Denique rerum bello necessariarum subvectio terra longè majores requirit sumptus, quàm mari. Unde fit ut cum Turcarum Imperatores cum Hungaris & Persis bellum habent, eundo &

redeũdo non modò major æſtatis pars, ſed etiam tot milites miſeriis & itinerũ incommodis abſumantur, ut ferè nunquam lucrum impenſæ reſpondeat. Nec tamen iis aſſentimur, qui maritimam potentiam terreſtribus viribus præferunt, quos ipſa ſatis experientia refellit. Neq; enim aut Cretenſes olim, aut Polycrates Sami Rex, qui mille naves armatas habuiſſe dicitur, aut Rhodii aut Phœnices, aut deniq; Veneti, Genuenſes, Piſani, Britanni, Batavi, quamvis mari potentiſſimi aut fuerint, aut adhuc ſint, in terra continenti unquam latè protulerunt imperium. Ex diverſo Romani, Carthaginenſes, Saraceni Græcos Imperatores, Auguſtus Sextum Pōpejum, maris dominio ſolâ terreſtri militiâ, quam in naves tranſtulerant, penè nullo negotio pepulerunt. Ut proinde falli illos manifeſtum ſit, qui majorem fore Venetorum potentiam putant, ſi poſthabito Longobardicarum urbium imperio, maritimis rebus, quo cœperant,

rant, ſtudio incumbere perrexiſſent. (*vide Boter. X. della ragion di ſtat. & lib. 1. dell. Rep. di Venet.*)

§. *Flumen Viſurgis.*] Ad hæc verba adnotavi, moris eſſe, ut cùm duo Principes conveniunt, is, qui dignitate antiſtat, prior ad conſtitutum locum veniat. Honoris enim ſpeciem eſſe, quod alter poſterior, & ad hunc accedere videtur. Conſimilis obſervationis eſt, quod Arnoldus Oſſatus Cardinalis in epiſtolis tradit, Principũ oratores, qui poſteriores advenerunt, à cæteris, quamvis majorum legatis primos honoris causâ adiri, ſalutarique.

§. *Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quàm ea ſpecies dolore & ira affecit.*] Templum Diuo Claudio apud Britannos conſtitutum, quaſi ara æternę dominationis aſpiciebat. (*Tacit. XIV. annal.*) Genuenſes Alfonſo Regi quot annis auream pelvim ex pacto mittebant. Hanc cum ille, convocatis omnibus proceribus & populo inſpectan-

te, non ſecus ac devictarum gentium manubias in ſublimi ſolio, triumphantis ſpecie recipere ſoleret; Genuenſes inde deficiendi ab ipſo cauſam ſumpſerunt. (*P. Bizar. XII. hiſt. Genu.*) Prudentiùs Sereniſſimus Sigismundus Poloniæ Rex, Sereniſſimum Maximilianum Auſtrium à Samoſcio captum Cracoviam adduci vetuit: ne tantæ dignitatis Princeps potiùs in triumpho duci, quàm cuſtodiri videretur: neque incenſis ſemel contumelia animis ad reconciliationem via præcluderetur. Ad id, quod odia ultra inimici mortem non extendenda dixi, ſpectat, quod Eliſabetha Angliæ Regina Mariæ Scotæ ipſius ſententia damnatæ, & poſteà capite truncatæ exequias c. florenorum cIɔ. ſumptu inſtruxit. (*Thuan.* LXX*XVIII.*)

§. *Nec minor Germanis animus, ſed genere pugnæ & armorum ſuperantur.*] Retuli hoc loco inter cauſas, propter quas diuturniora noſtrorum tẽporum bella ſunt, & cur noſtri Principes quanquam

po-

potentissimi, non ut veteres parvo temporis spatio extendere regnorum suorum terminos potuerunt, tormentorum bellicorum incom̃odam molem & pondus. Sed huic difficultati tollendæ facit Abæ, qui superiori adhuc anno Persarum regnum tenuit, consilium: Sermo erat inter Regis familiares de expeditione Ormuzanâ, quam tùm ipse animo agitabat: videbaturque impedita plerisque ac penè impossibilis; quòd naves regiæ portandis majoribus tormentis, quę ad arcem feriendam necessaria erant, ineptæ essent. Quibus Rex, Monachis aliquot Lusitanis coram, respondit: Si non potero trajicere integra tormenta; metallum in frustra concisum transportabo, fundamque tormenta in ipsa Insula. Consilium non aspernandum Ducibus, quibus superare montes, aut minoribus navigiis transire maria necesse est.

§. *Ita moderans, ne lenire neve asperare crimina videretur.*] Præmia ipse Princeps

ceps tribuere, pœnam non nisi per magistratus irrogare debet. Quod Philo Hebræus pulcrè docet in libro de Abramo, his verbis: *cum illi sapienti* (Abrahamo) *oblata esset trium virorum species: duos tantum ad excisam regionem eloquia divina dicunt venisse, ut delerent ejus incolas: cùm tertius indignos adventu suo duceret* Is *quantum equidem intelligo, erat ille, qui verè Est: æquum judicans, ut bona per se ipsum largiretur, contraria verò exequenda suis potentiis relinqueret: & sic solorum bonorum author præcipuus, mali verò nullius existimaretur. Id quod mihi videtur, & reges ad imitationem naturæ divinæ facere: dum per seipsos gratias porrigunt, pœnas per alios sanciunt.*

§. *Et quanquam multi è domo Principis sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur haut quæsitum.*] Retuli in notis ad librum primum Theodosii Augusti moderationem, qui cæso Valentiniano rebellium duce, de conjuratis quæstionem agitari noluerit. Hujus consilii ratio-

tionem reddit Ammianus Marcellinus: *ne formidine sparsâ per multos, reviviscerent provinciarum compositi turbines.* Interdum alii respectus à pœnarum immaturitate abstinendum suadent. Quidam crudelitatis famam horrent: alii ex paucorum cæde surgentia pluriũ odia verentur. Viennæ urbis magistratus liberiores de Ladislao Rege Pragæ veneno sublato in Eizingeri, qui eum in Boemiam deduxerat, invidia jactas voces cohibuêre: non tam Eizingeri amore, quàm ne Boëmi irritarẽtur: quos pacatos sibi vicinos, quàm infensos malebant. (*Æneas Sylv. hist. Boem. c. XXI.*) Jovius autor est, quanquã veneno peremptii Leonis X. Pontificis multa & magna suppeterent argumenta, tamen in autores inquiri vetitum: ne in nomen magni cujusdam Principis inexpiabili cum invidia quæreretur.

§. *Invisus Tiberio, quod eum Rhodi agẽtem nullo officio coluisset.*] Francisci Simonetæ exemplo commonstravi, Principes

cipes ferè reconciliari, & depositas iras in ministros primarios vertere, ac velut ex pacto alteros ab alteris invisos sibi ad pœnam deposcere. En tibi alia duo hujus rei documenta Hadrianus IV. Pontifex opere procerum *Apulorum* & Calabrorum, Guilielmo Regi, cùm eas provincias ademisset, non multò post, inconsultis omnibus, cum Rege pacem fecit: Proceribus, qui ab eo defecerant, necessitate, fugâ, sibi salutem quærendi, impositâ. Ex quibus Robertus Capuæ Princeps ad Lirim fluvium à suis proditus, oculis privatus, & in carcerem conjectus miserè periit. (*Fazell.XXVI.*) Friderici Siciliæ & Caroli Neapolis Regum bella composita sunt, additâ lege, ut Proceres, qui ad alterutrum Regem transierant, omni patrimonio, quod in violatis regnis possederant, in perpetuum privarentur. (*Fazell.lib.XXIX.*)

§. *Tiberius dimoverat Syria Creticum Silanum.*] Notavi hîc, Venetos in majori-

joribus suæ ditionis civitatibus Justitiæ curam, cæteramque civilem administrationem, & armorum præfecturam nunquam in unum aliquem conferre. Cui addendum est, quod Arnoldus Ossatus Cardinalis in Epistolis præcipit: Urbis præfecturam, & arcis in eâ sitæ custodiam nunquam uni alicui committendam. Idem Ossatus monet, nunquam provinciarum præsidibus concedi debere, ut ipsi civitatibus provinciæ suæ Rectores, aut præsidiis Præfectos imponant. Ipsius Principis id munus esse: eaque in re, ut in plerisque regnandi capitibus graviter errasse Henricum III. Gallorum regem, quod, cùm maximarum provinciarum administrationem gratiosis in aula hominibus tradidisset, iisdem, civitatibus, quos vellent, Juridicos, qvosqve vellent Tribunos centurionesqve arcibus imponere permiserit.

§. *Offensus urbi, propria quoque ira, quia Theophilum quendam Areo judicio falsi*

falſi damnatum precibus ſuis non concederent.]Refragari quanquam injuſtis deſideriis ſuis, injuriam potentes putant. Piſo Athenienſibus iratus erat, quod eum infra juſtitiam colebant. Rodericus Gomezius Sylva, ille in *Philippi* II. Hiſpan. Regis gratiâ adeò potens, Piſcaræ Marchioni, tunc Siciliæ Pro-Regi, duos, qui ſe proximo ſanguine contingebant, in opulentarum nuptiarum ſpem (ſplēdidiſſimę enim in illo regno dotes dicuntur) commendaverat. Cum autem, niſi vis adhiberetur, confici negotium nō poſſet; & Pro-Rex ab omni injuſtitia abhorreret: duo illi, læſos ſe, quod Pro-Rex poteſtate ſuâ uſus non eſſet, arbitrati, & jus malevolentiam interpretantes, ex Inſula ſe in Hiſpaniam proripuerunt, queſtibus aulam & Sylvam implentes. Nec à periculo longè aberat Pro-Rex: cùm ipſum opportuna mors rebus humanis exemit.

§. *Ambigua gens antiquitus, non modò ingeniis, ſed ſitu terrarum; quo noſtris provin-*

vinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur: maximisque imperiis interjecti, & sæpè discordes sunt; adversus Romanos odio, & in Parthum *invidia.*] Similis morum Armeniorum descriptio extat lib. XIII. Annalium in his verbis: *Armenii ambiguâ fide utraque arma invitabant; situ terrarum, similitudine morum* Parthis *propiores; connubiisque permixti, ac libertate ignota, illuc magis ad servitium inclinantes.* Hodiè non valde absimilis Armeniæ Hungaria est: inter duo maxima imperia, Romano-Germanicum & Turcicum posita. Cum neutris gentis illius mores conveniunt: Turcæ tamen veteres hostes, & religione diversi, quotidianis deniq; injuriis infesti, sine exceptione inimici habentur. Adde vel præcipuam causam (quâ ab Armeniis, quos ignotâ libertate ad servitiũ inclinare Tacitus ait) differũt Hũgari qvod nõ alia in isto regno ingẽtior nobilitati cura, quã ne qvid de iis prærogativis decedat, quas à tam mul-

multis ætatibus intemeratas habent. Turca autem in unam ſervitutem omnis claritudinis ſanguinisqve familias premit. Inde ex neceſſitate in Imperio & Auſtriaca Domo quæſitum contra inimicam potentiam ſubſidium; *& reges ex Germania ſumpti*: quos tamen inde petere, quàm habere, hucuſque maluiſſe videntur. Nam nec Ferdinando I. nec Rudolfo II. nec Sereniſſimo noſtro Ferdinando II. pacata ſemper illius regni poſſeſſio fuit. Suſpicax optimatibus ingenium, quod opum & potentiæ conſcientia, ac vicini *Turcæ* prompta auxilia acrius irritant. Stephanus Botſcajus non vi, non armis ſubigi potuit: pace obſtrictus eſt. Nuperrimè Buthianus cum Turcis incendio, cæde, rapina ad Viennæ uſqve ſuburbia impunè evagabatur. Rodolfus Imperator, ſublato è medio Andrea Bathorio Cardinali per Michaelem Valachiæ Principem: ipſum Poſtremò Michaëlem turbidorum conſiliorum inſimulatum immiſſo

missso milite occidit. Sigismundo Bathorio, ex amplissimo principatu in unum Moraviæ hypocaustum deportato otium fecit legendis, qvibus impensè delectabatur, Senecæ & Lipsii epistolis, atqve studendi puritati latini sermonis. Nec cum Mose Siculorum fortissimo Duce ad ultimum amicitia constitit. Qvi reverenter de actis tanti Principis judicabant, infelicitatē temporum accusabant; qvibus sine cædibus & injuria optimè meritorum Principum regnum servari non posse videbatur. Alii acriùs, familiare Austriis esse, dicebant, in novis regnis parandis sic indigenarum & primariorum virorum opibus & opera ad res firmandas uti, ut posteà pro beneficio maleficium reddant; & subeunte fastidio eos tanqvam suspectos, occasione qvæsita, de medio tollendos curent. Cæterùm, qvod Tacitus (*XII. Annal.*) *barbaros Roma petere Regem, quàm habere malle*, eorumqve *acres impetus cunctatione langue-*

gue-

gueſcere, aut in perfidiam mutari, dixit; præter id, qvod de Pennonum gente nunc retuli, aliud exemplum occurrit inMoſchorum populo. Stephanus Bathorius Poloniæ fortiſſimus Rex Livoniam illis & Pleſcoviã armis abſtulerat: & ad majora aſpirabat Theodoſius, qui Baſilio Patri in magno illo imperio, ſucceſſerat, nullo judicio juvenis, & nullâ rerum experientiâ erat. Itaqve ad externas illi opes reſpectabant. Nec longa conſultatione opus. Domus Auſtriaca propria potentia, fœderibus & haut occultis in Polonum ſimultatibus tantæ fortunæ capax videbatur. Theodoſium juventa incautum, ut regno inhabilem, vel è vivis tollere, vel monaſterio includere animus erat. Igitur ſecreti nuncii Pragam ad Rodolfum Cæſarem mittũtur, reſq; tam magna in aula Imperatoris ſummo cum ſilentio agitabatur. Et jam parum ab exitu res abeſſe videbatur: cum maximè alieno tempore Stephani Regis mors intervenit; magno

qui-

quidem imperitorum gaudio, qui domus Auſtriacę ęmulum, ac penè profeſſum hoſtem mortuum publicè lætabãtur. Verùm prudentiores, & quibus hujus ſecreti notitia, exceſſu Stephani Auſtriacos à tantâ ſpe excidiſſe, haud vanè augurabantur. Nam Moſchi metu, qui ipſos ad conſilium petendi ex Germania Principis adegerat, ſoluti, omiſſo negotio domum abierunt.

§. *Petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad diſcordias traheret.*] Ita de Rheſcuporide Thraciæ Rege hoc eodem libro Tacitus inquit: *Damnatum in Senatu, ut procul regno ſuo teneretur. Et Antiſtio Veteri è primoribus Macedoniæ, ut turbido, & Rheſcuporidis conſilio permixto aquâ & igni interdictum eſt: additumque, ut inſulâ teneretur, neque Macedoniæ, neque Thraciæ opportunâ* (*Tacitus* III. *Annal.*) Hoc argumento Plautum & Syllam Neroni inviſos reddidit Tigellinus: nobilitatem eorum

rum *&* *propinquos,huic Orientis,illi Germaniæ exercitus* commemorans. (*Tacitus XIV, Annal.*) Et Valerius Asiaticus Claudio suspectus fuit, qvod *genitus Viēnæ, multisque & validis propinquitatibus subnixus turbare gentiles nationes promptum haberet.*(*Tac. XI. Annal.*) Cæsari Atestino inter alias transactionis cum Clemente VIII. Pontifice leges, ea qvoqve dicta fuit: ut intra præstitutum tempus omne patrimonium, fundosqve, qvos in Ferrariensi ditione habebat, divenderet. Henricus III. Galliæ Rex Britanniæ Armoricæ præfecturam Philippo Emanueli Lotharingo Mercurii Duce concessit contradicentibus prudentioribus, & præcipuè Philippo Huralto Cevernio : Qvod Mercurianus ab uxore Maria Luxemburga tanqvam Penteuriæ Domus hærede Jus in Britanniam sibi vendicaret. Et cùm posteà Henricus IV. Carolo Gvisio Provinciæ præfecturam detulisset: idem Cevernius regni Cancellarius

rius interceſſit:regni arcanum eſſe dicens, ne ulli procerum, qui jus in aliquâ provinciâ haberet, præfectura ejus attribueretur atqui notum eſſe, ab Jolanda, Renati Andini, Siciliæ Regis F. prognatos Lotharingos jus in Provinciæ Comitatu ſibi ſemper vindicaſſe. Denique quibus mortalium actiones profanis tantùm finibus metiri ſolens eſt, Sigismundum Bathorium Transylvaniæ Principem imprudenter feciſſe diſputant, quod cum Rodolfo Cæſare contra Turcas fœdus fecerit: & pro fœdere cum Turcis rupto uxorem ex Domo Auſtriacâ, atque in dotem bellum Turcicum acceperit! Ita enim ei belli cum potentiſſimo hoſte gerendi neceſſitatem impoſitam: nec in Cæſare ſatis virium & auxilii: Denique iis qui TransylvaniamRegibus Hungariæ ſubjectam olim fuiſſe dicebant, aditum eſſe factum. (*Adde quæ ſcripſi ad lib. VI. verb. Vt genus Arſacis &c.*

§. *Arctâ cum* Rege *amicitiâ, eoque ac-*

 commo-

commodatiorem ad fallendum.] Pari fallaciâ Archelaum Cappadociæ Regem Tiberius matris literis Romam elicuit (*Tacitus V. h. lib.*) & Otto III. Imperator Crescentium in Mole Hadriani obsessum fide per Tanaum hominem sibi familiarissimum præstitâ sese dedentẽ, suspendio necavit. Deniqve Henricus IV. Galliæ Rex Bironum per Petrum Fugæum Escurium, & præsidem Janinum, quibus ille multum tribuerat, alter etiam castrorum metatoris munere sub eo defunctus erat) in aulam ad supplicium pertraxit.

§. *Remmius Evocatus priori custodiæ Regis oppositus, quasi per iram eum gladio transigit. Vnde major fides, conscientiâ sceleris, & metu indicii mortem Vononi inlatam.*) Nota hæc facinorosorum ars est. Henricus VII. Angliæ Rex Johannem Lincolniensum, quem fabulam de Pseudo Eduardo cudisse suspicabatur, ut de sociis ex eo rescisceret, interfici vetuerat. Interfectus tamen est in

prælio

prælio à conſciis, metu indicii. (*Polyd. Virg XXVI. Angl.*) Comprehenſo Scarano quodam Turcâ, qui Cantacuzeno Imperatori inſidias ſtruxerat, cùm qui circumſiſtebant ad eum trucidandum proſilirent; edixit Imperator, pro hoſte habiturũ, qui ei manus intulerit: ſumpturumque in argumentum communicati cum eo conſilii, (*Ioh. Cantacuz. lib. III. Hiſt.*)

§. *Miſſi à Piſone incuſabantur, ut valetudinis adverſa rimantes*] Suſpectũ eſt omne nimium officium: & vix unquam ſuſpicione carent ab hoſte profecta amicitiæ oſtentamẽta, Cùm Domitianus Cn. Agricolam ægrotantem crebrius per nuncios viſeret, & libertorũ primi, & Medicorum intimi, quotidiè adeſſent, nõ tàm curam illud quàm inquiſitionem fuiſſe Tacitus ait, (*In Agric.*) Fredegundis Chilperici Galliæ Regis primò pellex, mox juſta uxor, Prætextatum Rhotomagenſem Antiſtitem in templo ſacra peragentem percuti-

 en-

adeſ-
inquiſi-
Agric.

endum curavit;lethali quidem vulnere sed cui aliquandiu ſupervixit. Mœſta eo ipſo venit viſere:ſive ut exploraret, ſive ut oculos in ejus angore paſceret. Atque ibi bellè,ut putabat,diſſimulans, queſtus & iram miſcuit, quòd in talem virum tantum patratum eſſet facinus, & author lateret. Sed prætextatus vicinâ morte liberior:minimè, inquit, latet;& teſtor me ejus ſcelere percuſſum, quæ Reges occidit. Ea Fredegundis erat.

§.*Obſiſtente* Sentio *civile bellum incipi.*]Eadem penè verba eundem in ſenſum tendentia ſunt lib.1. *Si auxilia & ſocii adverſum abſcedentes legiones armarentur:civile bellum ſuſcipi.* Seditiones & rebelliones,præterquam uno caſu(quẽ notavi ad hunc lib. II. *verb.* C*unctaque ejus facta cum prohibere &c.*) adhuc in herba, & antequam adoleſcant, vireſq; acquirant,armis,aut quovis modo opprimi debẽt:certo tùm ſucceſſu,& nullo regiæ majeſtatis periculo. Verùm du-

dubiis rebus & ubi ambiguus exitus esse potest; omnia prius tentanda sunt, quàm arma:nec nisi ex necessitate civile bellum suscipiendum. Videtur igitur minus prudenter fecisse Serenissimus Sigismundus Poloniæ Rex, qui, cùm Carolus Sudermanus Patruus adhuc omnia ad Regis obsequium, regnique commodum referret, ac, ut verbis fidem faceret, eodem tempore naves bellicas, quæ regem ex Poloniâ in Sueciam transportarent, Dantiscum misisset; non nisi instructo cum exercitu in regnum venire maluit. Inde suspicionibus & querelis patefactus locus, & denique regii obsequii ejuratio. Prudentius Grimoaldus Longobardorum Rex adversus Lupum Forojuliensem Ducem defectionem molientem, ne Longobardos civilibus armis imbueret, Cacanum Hunnorum Regem concitavit. (*Sigon. de Regn. Ital.*)

§. *Haut ignavo ad ministeria belli Iuvene Pisone, quanquam suscipiendum bel-*

lam abnuisset.] Meo tamen consilio & judicio consultiùs fecerit Princeps, abstinere ministrum ab executione cõsilii quod non probavit. Vix enim magnis cœptis debitam alacritatem adhibet, qui de exitu non benè sperat.

Ad librum III. Annalium.

§. *Nam vulgatum erat, missam à Cn. Sentio famosam veneficiis.*] Sæpè mihi mirari contigit improbitatis ingenium, cùm veneficii varias species in historia legi: Ecce, quam solerti scelere Britannicum sublatum Tacitus refert. Claudius veneno delectabili boletorum cibo infuso necatus. Otto III. Imperator chirothecis veneno illitis peremptus. Conradus Friderici II. F. infecto venenis clystere à Manfredo fratre extinctus. Ladislaus Neapolis Rex ex coitu cum puella ab ipso patre, pretio conducto, venenatâ periit. Et ô scelus! etiam sacrum panem, in omnium malorum, atq; adeò æternæ mortis antido-

ton ab ipso Deo nobis datum, maleficis succis tinxit, eoque Henrico VII. Imper. vitam ademit, unius monachi immanis audacia. Taceo, quæ quotidiè funera faciunt, facis venenatæ fumus; corrupta floris suavitas, fatalis cultelli illita acies, & quæ alia inhumana hominum excogitavit immanitas! Magis juvat cautiones hîc referre, quas vitando huic malo præscribit Excellentissimus Medicus, amicus noster Ludovicus Septalius. Initio ait, nihil aut parum præsidii esse in iis, qui prægustare Principum cibos & potus solent. Nam & illos, si fidi sunt, falli posse: nec veneni vires momento se exerere: denique perimere posse copiosum cibum potumque, qui gustu tantum exploratus sine noxa sit. Quod si ipsi hi tales scelesti esse malunt; mille modos esse, quibus fallant: posse præsumendo medicamenta se adversus noxiam vim munire: posse ventrem priùs multo cibo implere, dein vomitare virus: posse illam partem

libare, quam veneni immunem ſciunt. Cæterum præcepta Septalii hæc ſunt:

I. Princeps in miniſteriis ſecretioribus puerorum magis operâ, quàm adultorum, & horum, quàm ſenum, (niſi & illi exploratæ fidei ſint,) utitor.

II. Pauci ſunto, qui hæc intima miniſteria curent. Nam inter multos ſemper unus erit, ſceleri paratus.

III. Induſia, cæteraque linea ſupellex à fidiſſimis aſſervator: ſitque infecta fumo odorifero ex foliis lauri & roſarum.

IV. Reconditas & atrâ bile involutas mentes caveto.

V. Aleæ deditos fugito.

VI. Uno ciborum genere nimis impensè ſe delectari ne monſtrato. (*adde quæ dixi in his parolipomenis ad lib.* 1. *verb. Extractum cubili Cæſarem.*)

VII. Boletos, fungos, ranas ne edito: ne ſub prætextu, quod his cibîs ſuâ naturâ maligni aliquid inſit, tutius veneficia patrentur.

VIII.

VIII. Plerumque appoſitum ſibi panem, quæſito colore duriorem eſſe, aut non ſatis coctum, mutato.

IX. Si cibus aut potio peregrinum oluerit, aut ſapuerit, exſpuito.

Hæc Septalius: qui idem falli eos ait, qui ſe ovorum ſorbilium eſu tutos putant: Nam & his venenum facillimè infundi. Quod qui fiat, equidem non me intelligere fateor. Illud ſanè ſcio, DEI & Genii tutelam eſſe, quæ non à venenis modo, ſed cæteris quoque inſidiarum dolis ſecuros nos & inviolatos præſtat. Abſque his nulla cura, nulla diligentia, nulla deniqve cautio profecerit.

§. *Inter irritamenta domus foro imminens.*] Invidiæ irritamentum Piſonis domus foro impoſita hîc dicitur. Quæ eadem res ſæpè affectati principatus argumentum fuit, aut rebellionis cogitatæ ſuſpicionem præbuit. Valerius Poplicola ex eo, quod Romæ in ſumma Veliâ ædificarat, atroci invadendæ

Reip.crimine notatus est.(*Liv.II.*)Genuæ olim privatorum turres depressæ sunt, & ad altitudinem LXXX.pedum redactæ.(*Sigon.XV.de reg.Ital.* P. *Bizar.* I. *hist.Genuens.*Et ante illa tempora iidem Genuenses Pisanos hostes suos pertinaci obsidione coëgerunt, ædes suas usque ad unam contignationem demoliri (*sigon.XI.de reg.Ital.*)

§.*Atque utinam ego potiùs filio juveni, quàm ille patri seni cessisset.*] Cantacuzenus Imperator, in historia gloriæ suæ adscribit, filios habuisse, quorum haud rarò consilium exquirebat, & sequebatur. Scipio Amiratus in Parallelis tradit; Philippum Valerium jamjam cum Patre, Cosmi Medicæi jussu capite trūcandum, his verbis usum: alii quod patrum monita negligant, ego, quod nimis patris authoritati obsecutus sum, ad mortem adigor.

§.*Sibi tamen adversus eum integras.*] Principes nullo se pacto, nullo fœdere aut reconciliatione cum perduellionis

reo

reo teneri putant. Cùm apud Sixtum V. Pontif. de Henrici Guisii in urbem Parisiorum adventu referretur, exclamasse ajunt: ò temerarium hominem, qui omnis salutis suæ posthabitâ curâ irritatum Principem vitæ & mortis suæ arbitrum fecit: dein cum à Rege benignè acceptum intellexit. clariore voce inclamasse: ô fatuum & ignavum Principem, qui inimicum hominem exitio suo natum sibi è manibus elabi passus est. (*Thuan.* XC.) Cætera vide sis in Notis.

§. *Quàm solus & nullis voluptatibus avocatus mœstam vigilantiam &c.*] Nimium frequens Principale secretum, aut in arcanarum libidinum, aut sævæ cogitationis argumentum plerumque trahitur. In Tiberii secessu fœdæ libidines & crudelium consiliorum digestio erat: in Julio III. Pontif. nulla publici curâ marcidæ voluptates: in Henrico III. Franciæ rege, cùm solus esset, atrox & magni alicujus facino-

ris prævia meditatio: hyberno maximè tempore, quo Melancholiâ plerumque vexabatur. Tunc enim domestici tractabile ejus, reliqvo anni ingenium morosum & difficile experiebantur: tunc parci somni erat, & totam noctem vigilans, aut temporius surgens: IV. viros à secretis epistolis, & Cancellarium tractandis assiduè negotiis fatigabat. Deniqve parum illo tempore à furore aberat. Naturam ejus Cevernius, qui pueritiæ ejus admotus erat, optimè noverat: qvi & forè prædixit, ut, si Gvisius eum ultrà lacessere pergat, ab eo sine strepitu in cubiculo quodam die interficeretur. (*Thuan. XCV.*)

§. *Romana Civitas olim data.*] Id nisi virtuti olim Romæ precium erat. Veneti qvoqve summis Principibus volentibus, cupientibusqve, jus suæ civitatis tribuerunt. Ut ineptus sit Cantacuzenus Imperator, qvi lib. IV. suæ historiæ Crali Triballorum Principi exprobrat, qvod se in Senatum Venetum adlegi passus esset. §. *At*

§. *At hercule nemo refert, quod Italia externa opis indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidiè volvitur.*] Certè Claudianis temporibus qvindecim dierum alimẽta non ampliùs urbi superfuisse. Tacitus refert: (*XII. Annal.*) cùm magnâ Deûm benignitate, & modestiâ hyemis rebus extremis subventum est. At hercule olim ex Italiæ regionibus longinqvas in provincias commeatus portabant: nec tunc infæcunditate laborabatur. Sed Africam potiùs & Ægyptum Romani exercebant: navibusqve & casibus vita populi permittebatur. (*Tacitus XII. annal.*) Verùm hodiè, qvanqvam italia aliqvot locis, ut apud Benacum, in Gallia-Cisalpina & Campania, amœna & fertilis sit, supra cæterarum regionum felicitatem: tamen alibi tellus frequentiâ montium aspera est, aut nimio & maximè sterili æstuaret. Malis qvidem aureis, punicisqve, & diversa ficuum stirpe, olivis qvoqve abundat: sed fru-

frumento à Siciliâ & ex Oriente, denique à Belgicis Anglicisque navibus advecto (ipsi Gedano. Lubecâ, Hāburgo petunt) vivit. Ut inde dicendum videatur, quod hodiè navibus & casibus Italiæ vita permissa est, non tam hominum ignaviâ & agriculturæ neglectu quàm soli infœcunditate fieri. Quod nec Turcis ignotum est: qui superioribus annis Amurathi Imperat. suo, post res in Persia cōpositas, quò arma verteret, ambigenti, suadebant pluribus partibus eod. tempore, maturâ jam messe vim in Italiam faciendā esse. Ita populos in urbes compulsos, annonâ deficiente ad deditionē, & imperata facienda nullo negotio cogi posse. Nam vix in pace, cùm messis per otium colligitur, ad tot populos alendos eam sufficere, & è Sicilia ac Oriente, atq; longinquis ad Septentrionem positis regionibus frumētum difficillimis subvectionibus coëmere. His accedere, quod homines ferè in Italia opificio vivunt: quo per bella sub-

ſublato protinus ſeditiones & defectiones ſecuturas: & prægrandes illas civitates fame & egeſtate preſſas facilè eò adductum iri, ut tributum pactæ, legem ab Othomanidis accipiant. (*Lazarus Superant. in Othom.*)

Hiſpaniam autem non ſoli vitio ſterilem eſſe, ſed habitatorum & agricolarum infrequentiâ laborare verius puto. Erat enim olim fertiliſſima, & omne genus frugum feraciſſima. hominibus quoq; abundabat. Nec vanum eſt Roderici Archiepiſcopi Toletani elogiū, quod extat lib. III. rerū Hiſpan. Hiſpa- ,, nia quaſi paradiſus Domini verè prin- ,, cipalibus fluminibus navigatur, ſcilicet ,, Ibero, Doriâ, Tago, Anâ, & Bęti: mon- ,, tanis inter quælibet interjectis mediæ- ,, qve valles ſui latitudine deſerviunt u- ,, bertati, & humore fluminum fæcundā- ,, tur, & pro magna parte rivis & fontibus ,, irrigantur. Sed & puteorum ſuffragia ,, rarò deſunt. Fœcunda frugibus, amœ- ,, na fructibus, delicioſa piſcibus, ſapi- ,,

da

„ da lacticiniis, clamoſa venationibus,
„ guloſa armentis & gregibus, ſuperba
„ eqvis, commoda mulis, privilegiata ca-
„ ſtris, curioſa vino, deſes pane, dives me-
„ tallis, glorioſa ſericis, dulcis melle, co-
„ pioſa oleo, læta croco, præcellens inge-
„ nio, audax in prælio, agilis exercitio,
„ fidelis domino, facilis ſtudio, pollens
„ eloqvio, fertilis in omnibus &c. Et cultoribus ac habitatoribus olim freqventem fuiſſe, ut vetera omittam, argumento eſſe poteſt, qvod Joh. Boterus (qvamqvam non ignorem, Ælium Antonium Nebriſſenſem in decadibus multò minorem numerum edere) ſcribit, Regem Granatenſem contra Ferdinandum & Iſabellam in aciem eduxiſſe ccIↃ. eqvitum. Porrò idem Nebriſſenſis ex ſolâ urbe Granata xxı cIↃ. pedites per ſeptem portas effundi ſolitos teſtatur. Qvod autem hodiè ad tantam hominum paucitatem redacta ſit Hiſpania, tribus non immerito rationibus adſcribas. Prima eſt bellum inter Mauros

ros & Hiſpanos per aliqvot ſecula magnis odiis ; & ſi Roderico Toletano credi par eſt, non minoribus viribus geſtum. Boterus rationem ſubduxit, intra tres menſes utrinqve cæſa ſeptingenta hominum millia Ex qvo noſſe poſſumus, qvantum ſangvinis ab utraqve parte ſeptingentorum annorum bellum hauſerit. Pax ſecuta, & barbarorum fuga non reddidit vaginæ ſuæ enſes Hiſpanicos, Bella Africana, Neapolitana, Mediolanenſia, Indica, Batava immenſum abſumpſerunt numerum. Altera ſolitudinis Hiſpanicæ ratio eſt, qvòd Ferdinandi Catholici & Emanuelis Luſitaniæ Regis edictis plus quàm octingenties mille Hebræi ex regnis illis exacti & in Turcarum oras deportati ſunt. Tertiò qvod & naturâ ſua & arte Regum, quibus otium ſibi periculosũ amovere, & externa arma continuis bellis procul Hiſpaniâ tenere inter regni arcana eſt, aſſveti ſunt Hiſpani odiſſe ocium, tractare arma, & perpetuò

tuò militiam ſeqvi (*vide, quæ dixi in his paralip. ſ. ad lib.* 1. *verb. intermiſerat munia ſolita.*)

Anglia qvidem felicibus paſcuis, & pabuli bonitate excuſat ut ſpontaneā, ſic utiliſſimam & ad ovilia factam ſterilitatem: & jam Henrico VIII. Rege cœperant rari coloni eſſe, caſæ ruſticæ cōplanari, ac ſolitudines agriculturâ neglectâ armentis & gregibus freqventari. Sed exitioſum hoc fuiſſe regno conſilium tunc qvoqve patuit: cautumqve ideò fuit Principis conſtitutione, ut domus dirutæ reficerentur, coloni reducerentur, ſepta paſcuorum refringerentur. Verùm tam ſanctum præceptum precium, ut ferè ſemper, & Vuolſæus, apud qvem venalia cuncta erant, reſcidit. (*Polyd. Virg. XXVII. hiſt. Angl.*) Poſt illa tempora, cùm Eliſabetha per ſummam iniqvitatem à prędeceſſoribus ſuis conceſſas Hanſeaticis urbib. immunitates reſcidiſſet, & lanæ Anglicæ pannorumqve commercium in Germaniam

am propagasset: adeò lucri dulcedo agriculturæ studium in contemptũ neglectumq; adduxit, ut jam tunc Cæcilius Reginæ à secretioribus Cõsiliis regno exitium inde prædixerit. Nam valdè inde numerum hominum imminutum iri: pro mille agricolis, gregibus pascendis decem sufficere pastores: qvi in otio & sub umbrâ, lacte & semper ad os fistulá vivẽtes, bellicis laborib. prorsus sint inepti. Et sanè jam tum hominũ penuria in nobilium familiis, mercatorum tabernis, & artificum officinis, in militia deniq; laborabatur. Sed præsens commodum futuro damno potius habebatur.

§. *Dites olim familiæ studio magnificentiæ prolabebantur.*] Hæc causa plerasqve in Austria mea dites olim nobilium familias afflixit. Incredibile est, qvantum prodegerint in luxu mensæ, vestis, eqvorum, domestici instrumenti. Sola Bacchanalium insana pompa, in honorem Cæsaris (ita loqvebantur, institu-

ta,)

ta,)integra patrimonia abligurivit. Inde lapidum & ſerici causâ noſtra pecunia ad exteras gentes translata eſt:Inde nobilium patrimonia, Caſtella, prædia, mercatoribus & fœneratorum improbiſſimæ nationi ceſſerunt: Inde nova ruſticis impoſita onera, & nihil avaritię ac rapinis intactum: Inde virtutum neglectus: & tantum, qvi per prodigentiam in aulâ noſcebantur, in honore & oculis erant: Virtus obſcura deliteſcere cogebatur. Tantò prudentiùs Sanctiſſimus Imperator noſter Ferdinandus in ſuperioris añi Bacchanalibus edixit, ne quis ex aulæ Proceribus in paratum ludicri feſti ulta C. florenos inſumeret. Sereniſſimus quoque Maximilianus Bavariæ Dux Elector aulam ſuo exemplo antiquâ parſimoniâ compoſitam habet. Abas denique, qui paulò antè Perſarum Rex fuit, quanquam ſerico regnum abundet, non niſi lineam veſtem Proceribus & populo concedebat: ipſe quoque non alio cultu conſpicu-

ſpicuus erat. Sericum aliis gentibus vendebatur.

§. *Sincerâ adhuc inter matrem & filium concordiâ, ſive occultis odiis.*] Ex eo quoque quòd Principum filiorum, etiam contra matres ſuas odia vetera, nec heri tantùm cognita ſunt, apparet: *cunctis affectibus flagrantiorē dominandi libidinem eſſe.* Reginæ plerumque vel tutelæ poteſtate, vel ſaltem quod matri in filium omnia licere putent, tyrannidem nimis intendunt, nec tam filium Principem eſſe, quàm ſe matrem, cogitant. Muliebre quoque faſtigium pro diminutione principalis poteſtatis accipitur. Nero in matris uſque necem duravit. Tiberius cum Livia, Michael Porphirogenitus cum Theodora, Galeatius Mediolanenſis cum Blanca Maria, matribus ſuis manifeſtas ſimultates exercuerunt. Ea Reginæ Matris Mariæ Medicææ cum Ludovico Rege diſſidia, regnum Gallicum aliquando diſtractura, publico bono in tempore com-

composita sunt. Superest deniqve adhuc Princeps maximæ indolis, qvi ministris suis venatum ire recusantibus, matrisqve imperium obtendentibus: sibi rerum summam divino munere cõcessam, matris precarium imperium esse respondit.

§. *Pompeji theatrum igne fortuito haustum* Cæsar *extructurum pollicitus est.*] Adnotavi hîc, qvæ sint ædificia publica aut privata, qvæ Principis magnificentiam deceant: dixiq; insaniam Neronis, qvi domum ædificaverit, in qva haut perinde gemmæ & aurum miraculo essent, qvàm arva & stagna, & in modum solitudinum, hinc sylvæ, inde aperta spacia & prospectus. Pyramides qvoq; in Ægypto regnum pecuniæ otiosa & stulta ostentatio fuerunt. Tamen faciẽdi eas causa à C. Plinio hist. nat. libr. XXXVI traditur, qvæ mihi valdè probatur, *ne plebs esset otiosa.* Egregia tranqvillitatis publicæ conservandæ ratio: *occupatum tenere populum, pascereq; plebem.*

bem. Potentiores honorum ſatietate, oppidani negotiationib.& mercatura, tenuiores victus qværendi occaſione ſubminiſtra in officio continentur. Inde Piſiſtratus, qvos in foro otiosè oberrantes videbat, ad ſe vocatos his verbis interrogabat: Si tibi boves aratores mortui ſunt: de me alios cape: ſin ſemina non habes, de meo dentur tibi. (*Ælianus variarum hiſtor. l X. c. XXV.*)

Ad librum IV. Annalium.

§. *Mox Tiberium variis artibus &c.*] Illorum, qui Sejano ſimiles in animo Principis omnia poſſunt, primam artem dixi, dominũ ab intima rerum cognitione, qvam maximè poſſunt, excludere, atq; ad vitam molli ocio degenerẽ impellere, ſibiq; omnium adrogare arbitrium. Quò pertinet, quod Abas Perſarum Rex, cujus jam ſæpius mentionem fecimus, cum ab amico reprehenſus familiariter eſſet, quod nimia popu-

laritate,

laritate, aſſiduoque ſui conſpectu majeſtatem minueret, quam Turcarum Rex pauciſſima ſui oſtentatione egregiè tueri ſciret, reſpondiſſe fertur: Has voces à miniſtrorũ fraudibus & ambitione eſſe; quibus Principes in regiæ ſuæ ſolitudinem deportare inter artes ſit: quo ipſi tutius peccent. Veram regnantis magnitudinem eſſe, audire omnes, omnia ſcire, & jubere omnia.

Ejus, quod ſcripſi, vicinos Principes ſolere tantæ potentiæ viros, clàm vel muneribus aggredi, vel omni honore cultuque penè ut æquales colere, exemplum eſt, Thomas Vuolſæus Anglici regni Cancellarius: quem Franciſcus I. Galliæ Rex literis ſuis modò dominum, modò patrem vocando, ſimulandoque, ſe plurimùm ejus conſiliis deferre, adeò ſuum fecit, ut homo vaniſſimus Tornaci reddendi negotium paulò poſt regi confectum daret. Porrò mira res eſt, ſed vera tamen, quod in Hiſpania ex auro Indico cla-

claves fabricari narrant, quibus omnium Principum ſacraria recluduntur:& quod majus adhuc eſt, & fidem ſuperat, Tagum aliquando Pyrenæos tranſcendiſſe, ſeque in Ligerim & Sequanam exonerasſe, Gallia magno ſuo malo ſenſit. Dicam ſine ambagibus; aurū Hiſpanicum in plerorumq; Principum aulis immane quantum ſplendore ſuo plurium oculos perſtringere dicitur. Et Principes quidem ſuo jure, quibuscunq; modis aliena ſecreta expiſcari ſe putant: Illorum autem qui muneribus, fumoq; honorum fidem ſuam immolant nunquam excuſanda perfidia eſt.

Quod Reges immenſis donis non amari, ſed ſi quid in illis, quos ſic extollunt, veræ amicitiæ fuit, imprudenti liberalitate extingui dixi: duabus Taciti ſententiis comprobatur, quarum prima de Vitellio eſt; III. hiſtor. *amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit.* Altera ibidem: *Li-*

beralitas, ni adsit modus, in exitium vertitur.

Sejani artes, quibus ad tyrannidem, & ad eripiendum Tiberio imperium grassatus est, hinc inde Tacitus recensset, & ego velut in fasciculum collegi. Illustria magis erunt, quæ dixi, si, quas his apponam, binas historias cum Sejani actis contenderimus. Perennius quidam post Marci Antonini Philosophi mortẽ, à Commodo, qui patri successerat, Prætorio præfectus erat. Is Imperatorẽ juvenem & insidiis facilem nactus, statim ab initio seleratas spes concepit. Primum illud artificium fuit, voluptatũ illiciis adolescentem corrumpere, atq; ab omni publici cura avertere. Inde immensam auri cupidinẽ ut expleret, paternos Commodi amicos & nobilissimum quemq; ac ditissimum calumniis, & fictis criminibus ad mortem adegit, bonaq; damnatorum ipse invasit. Filii denique sui, ut Illyricis exercitibus proponerentur, impetravit. Iamque maturum

rum ſcelus videbatur. Imperator omnium ignarus, paterni ejus amici occiſi, prætorianæ cohortes, & Illyrici exercitus, quorum tùm maxima vis, per licita, per illicita corrupti, ingens pecuniæ vis, cætera denique parando regno ſubſidia & inſtrumenta: cum ſubitò patefacta conjuratio Perennio exitium attulit. (*Herodianus lib.* II.) Guilielmus, qui poſtea Mali cognomentum adeptus eſt, Siciliæ, Apuliæ, Calabriæ Rex, Majonem quendam, patre ortum, qui Bari oleum vendere ſolebat, primum ab epiſtolis habuit, inde per gradus magnũ Regni Nomothetam, & poſtremò Admiratum fecit. Animus Majoni erat ſui obtegens, in alios criminator: arrogantiâ, avaritia, & cum cõduceret, prodigentia, poſtremò libidine cuncta offendebat, ac polluebat: nec malis, boniſque artibus mixtus: pravitate tantùm & nocendi vi valebat. Hic igitur ſummâ adipiſcendi libidine agitatus, quo facilius voto potiretur, Hugonem Pa-

normitanum Archiepiſcopum apud regem, apud proceros, & plebem variis artibus potentem conſiliorum ſocium adſciſcere ſtatuit. Ne autem ſceleris atrocitate deterreretur Hugo, diſſimulatâ regni cupidine, ignavum regem, impuberes ejus filios, peſſimam regni cõditionem facundè miſerari Majo occepit. Amoto rege, pueros regno, & regnum pueris tutò ſervari poſſe. Ita ſalutis publicæ curam ambitio obtentui ſumpſit: & juramento firmata eſt ſceleſta actio. Sed quia florẽtes in aula proceres, & honeſtis conſiliis locus moram cupitis afferebãt: cunctos, quos adverſos ſibi fore putabat, vi, dolove corripere aggreditur. Regẽ palatio clausũ calumniis & ſuſpicionibus implet, ſævitiâ, im̃anitate imbuit: & præterquã ſibi & Hugoni omnibus aditum ad eũ præcluſit: ut inde rumores de morte illius divulgati Siciliam & Apuliam univerſam ſeditionibus & turbis cõpleverint. Præcipuus erat inter proceres virtute & fide

Got-

Gotfredus Montis Canosi Comes. Húc ut ab Rege abalienaret, Regi Neetum, naturâ & arte situqve munitissimam, simul & amœnissimam sedem, cujus præfecturam habebat Gotfredus, ei eripere persuadet. Quâ injuriâ irritatus Gotfredus, ipse quoque rebellibus accessit. Sed posteà captum, orbatumque oculis, perpetuo carceri Rex addixit. Simon Polycastrensis Comes variis criminationibus oppressus in carcere periit. Robertus Loricelti Comes, Robertus Surrentinus, Everardus Squillacensis, Guilielmus Elesinus, Boëmundus Tarsensis, Robertus Bovensis & plures alii variis petiti criminibus, & Everardus Squillacensis ob id tantùm, quod Majonis consilia, & eorum, qui secesserant, desideria ad regem detulisset, vincti, & ex iis, nonnulli vita, alii oculis & linguâ privati. Sublatis proceribus, Majo suæ factionis homines substituit. Simonem Sororium toti Apuliæ, & Neapolitanæ regioni, Stephanum fratrem

regiæ claſſi præfecit. Proximum conſilium fuit ſacerdotes beneficiis, milites Italos, Longobardos, Francos donis, populum largitione, & per ſpeciem clementiæ allicere: quoſdam pecuniâ, aut gratiâ juvare: inſerere ſæpius querelas, & ambiguos de Rege & nobilitate ſermones, duriora Regis edicta molliori interpretatione mitigare: quęque alia turbamenta vulgi: denique eò vecordiæ procedere, ut diadema, aliaque regni inſignia novo regno parata multis palàm oſtenderet. Unde nova quorundam Apuliæ Magnatum in Majonis necem conſpiratio exorta eſt. Calabri quoq; hactenus immoti in turbas abierunt. Miſſus deniq; Majonis gener, Matthæus Bonellus, ipſe quoq; in partes clàm tranſiit, ſed quò diſſimularet defectionem, in aulam rediit. Nec minus interea de Rege tollendo Majo ſollicitus erat. Verùm dum de amovendo Rege, de filiorum ejus cuſtodia, de theſauris ſervandis, de ſedandis popu-

li

Ii rumoribus, ipſe & Hugo Archiepiſcopus conſilium capiunt: tandem de theſaurorum puerorumque cuſtodia, quam uterque ſibi deberi ajebat, contentio oritur; quæ in infeſtiſſimũ utrinque odium deſiit, & Majoni tandẽ exitioſa fuit. Febri decumbebat Hugo: cui cum pro medicamento virus miſcuiſſet Majo, neq; dolus Hugonem lateret: iiſdem artibus graſſandum ratus hominem per benevolentiæ ſpeciem lectulo aſſidentem, ſaluberrimi medicaminis virtutem cõmendantem variis ſermonibus in multam noctem detinet: & interea Matthæum Bonellum tempus parandæ diu cogitatę rei adveniſſe per internuncium monet. Igitur cùm infectâ tandẽ re Majo diſceſſiſſet: per tenebras à Bonello & ſociis excipitur, & lethali vulnere cõfoſſus trucidatur. Nec tamẽ morte ejus quies regno rediit. Longus tragœdię ſubſeqvutę ordo eſt. Bonellus denuò à Majonis factione apud regẽ delatus, & ad arma cõpulſus, nova Procerũ
 fœ-

fœdera, Rex à conjuratis captus, & mox à plebe Panormitana liberatus direpta gaza regia, Rogerius Regis filius, dum per fenestram turris incauto prospectu caput exerit, sagitta percussus, Bonellus perpetuo mancipatus carceri, procerum mors aut fuga, urbium eversiones, quæque alia solita regibus, qui mobilitate civium pulsi, arma per dominationem resumunt. Quæ omnia Thomas Fazellus, & Hugo Falcandus Hist. Siculę scriptores latè exequuntur.

Quod dixi ministros Principum commissa sibi negotia ita plerumque gerere, ut sui magis commodi, quam domini ratione habeant, Domitii Corbulonis, & Andreæ Auriæ summorum Imperatorum exemplis comprobatur. Corbulo nulla evidenti necessitate coactus exercitum Romanum à Tigranocertis deduxit: deseruitqve per otium, quę bello defenderat: atq; distulit arma, ut Vologeses hostis cum alio, qvam cũ Corbulone certaret: Corbulo meritæ

per

per tot annos gloriæ periculum non faceret. (*Tac. XV. An.*) Andreas Auria, qvanqvã ad Nicopolim propè Actiacũ promontoriũ, an. à Christo nato M.D. XXXVIII. certa spes esset vincẽdi classẽ Turcicam, confligere tamen noluit. Amicitia illi cum Hariadeno Ahenobarba hostium Imperatore olim in Gallia contracta: multa hinc inde comeantibus nunciis inter illos acta. Duę rostratæ naves, pridie quàm hostis se in conspectum nostræ classis darot, vespere ex Ambracio sinu egressæ: quarum una in Siciliã delata Panormi in portu aliquãdiu substitit, altera cum propè ad Auriæ prætoriã accessisset, postea se in sinũ recepit. Augebat suspicionem quod Auria triremiũ Hispanicarum malos, & antennas atro colore infici mandaverat: scilicet ut à cæteris internoscerẽtur (*Maurocen. V. hist. Venet.*)

§. *Dubitare cogor, fato & sorte nascendi.*] Ut negari non potest, aliquos per virtutem sibi ad honores gratum fecisse:

se: ita quibusdã fortuna pro virtutibus fuit: & multis fata per casũ & fortuita favorẽ aulæ conciliarunt, Tiberius vescebatur in villa, cui nomen speluncæ, nativo in specu. Ejus ôs lapsis repentè saxis obruit quosdã ministros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conviviũ celebrabant. Sed Sejanus genu, vultuq; & manibus super Tiberiũ suspẽsus, opposuit se incidẽtibus atq; habitu tali repertus est à militibus, qui subsidio venerãt. Major ex eo, & quanquã exitiosa suaderet, ut nõ sui anxius cũ fide audiebatur. (*Tac. IV. Annal.*) Aliud exemplũ habet in Icone animorũ Joan. Barclajus; Princeps, inquit, cum equo in itinere prolapsus afflicto latere febricula tentabatur. Quidã ex aulâ tristi perculsoq;, ut videbatur, vultu, tota nocte institit insomnis. Sive ars sive pietas fuit, ita domini animum permulsit, ut nemo deinde gratiosior haberetur. David Rizius cantandi peritia primum in aula Scotica innotuit. Qui nuper in Britanniâ

niâ ſicarii manu cecidit, Buchingamiæ Dux ob ſaltandi ſcientiã à Jacobo Rege primùm in aulam, mox penè in ſceptri ſocietatem adſcitus eſt. Denique, tali caſu Concinus Mariæ Medicææ favorem, opes, dignitates, & cætera virtutis præmia obtinuit. Quærebat illa Regi ſponſo munus: equum tota Italia generoſiſſimum. Hunc in ipſa urbe Florentiâ Concinus habuit, obtulitque dono precium offerenti. Inde cum Lugduno cæteri ex Italis Proceribus domum remitterentur, ipſe in familia Reginæ retentus, perpetuam ejus gratiam, ſibi tamen poſtremò, non ſine aulæ Gallicæ magno motu, exitioſam habuit.

§. *Non Ignarus, quantum ex Rep. peteretur.*] Explicavi hunc locum ad lib. I. (*verb. pridē invisus &c.*) Illis adde qvod Gvilielmus I. Siciliæ Rex lege ſanxit, ne Virginibus nobilibus ſine ſua veniâ nubere liceat (*Thom. Fazell. lib.* XXVII. *hiſt. Sicul.*) Et Paulus IV. Pon. Joãnæ A-

 rago-

ragoniæ Aſcanii Columnæ qui Pontifici hoſtis fuerat, uxori filias ſuas ſine ſuo conſenſu elocare interdixit.

§. P*acem exuere: noſtra magis avaritia &c.*] Vehementer falli Principes, qui à ditibus civibus ſibi periculum, ab exhauſtis, excarnificatis ſecuritatem promittunt, clariſſimè in notis oſtenſum eſt. Illa ſcitiſſimè illuſtrantur ſcitis Paraſiti Plautini verbis in Menæchmis.

HOmines captivos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis ſervis induunt compedes,
Nimis ſtultè faciunt mea quidem ſententia.
Nam homini miſero ſi ad malum accidit malum.
Major libido eſt fugere & facere nequiter.
Nā ſe ex catenis eximunt aliquo modo:
Tum compediti januam lima preterūt,
Aut lapide percutiunt clavum: nugæ ſunt meræ:

Quem

Quem tu asservare rectè, ne aufugiat voles:
Esca atque potione vincire decet.
Apud mensam plenam homini rostrum deliges.
Tum tu illi, quod edat, & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu, & affatim quottidiè.
Nunquam ædipol fugiet, tametsi capital fecerit.
Facile asservabis, dum eo vinçlo vincies.
Ita isthæc nimis lēta vincla sunt escaria.
Quàm magis intendas, tanto adstringunt altius.

Præscripsi ad hunc locum æquissimā cautionem ea tributi nomine exigere quæ quibusque locis vilissima habentur. Hoc modo Romani à Frisiis (*Tac. hic.*) & Angliæ Reges ab Hibernis (*Polyd. Virg.* XIII. *hist. Angl.*) coria boum, & præterea Romani à Siculis frumentum, à Corsis ceram sumebant. Veneti à Justinopolitanis vinum, à Polanis oleum exigebant. (P. *Marcell. in gest. duc.*

Ve-

net.) Edgarus Angl. Rex Rudovallo Vallorum Principi vectigalis nomine in annos ſingulos tricenos lupos imperavit (*Polyd. Virgil. V I. hiſt. Angl.*)

Ad Exempla illorùm Principum, qui quod frugalitatem & largiendi modum quendam tenerent ad exercitus ſuſtentandos & viros præſtantes præmiis afficiendos, cæteramque regiam liberalitatem pecuniæ ſatis habuerunt, adde, quod Henricus IV. Gall. Rex, ille, qui initio regni paulò ante Arquenſem pugnam ſe Regem ſine regno, maritum ſine uxore, militum Imperatorem ſine pecunia dixerat, ærarium *XVII. millionibus* ditavit: & quod magis mirêre, tantundem Auguſtus Saxoniæ Dux & Elector comparſit.

Ad librum V. Annalium.

§. *Dicax idem, & Tiberium acerbis facetiis &c.*] Jocos, qui multum ex vero

ro trahunt, acrem ſui memoriam relinquere, quod dixi hîc: idem à Macrobio in ſeptimo Saturnalium aſſeritur his verbis: Sunt ſcommata, quæ in ſuperficie habent ſpeciem contumeliæ, ſed interdum non tangunt audientes, cum eadem, ſi obnoxio dicantur, exagitent: ut contra ſunt, quæ ſpeciem laudis habent, & perſonam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quinctus Prætor de provincia nuper reverterat, obſervatâ (quod mireris Domitiani temporibus) præturæ maximâ caſtitate. Is cum æger aſſidenti amico diceret, frigidas ſe habere manus, renidens ille ait: Atque eas de provincia calidas paulò antè revocaſti. Riſit Quintus delectatusque eſt; quippe alieniſſimus à ſuſpicione furtorum. Contra, ſi hoc dicerentur maleſibi conſcio, & ſua furta recolenti: exacerbaſſet auditum.

Et quæ ibi plura in eundem ſenſum ſequuntur.

Ad

Ad Librum VI. Annalium.

§. *Ablata ærario &c.*] Nihil magis commune eſt, quam ad militem alendum, ad urbes, & oppida munienda, ad vim fluminum coërcendam, & cæteras publicas neceſſitates exigere, quod denique per vanitatem & luxum, atq; prodigentiam conſumant principes. Pauci ſunt qui Athalaricum Gothorum Regem imitari velint: qui cũ pecunia pro mœnibus reparandis extorta provincialibus, in alios uſus adhibita diceretur, aut reſtitui illam, aut mœnia, ſi opus eſſet, refici ſcivit. Nimis enim inquit, abſurdum eſt, ſpondere munitiones, & dare civibus execrabiles vaſtitates. (*Hiero. Rubeus III. Hiſt. Raven.*)

§. *Vt genus Arſacis ripam apud Euphratis cerneretur.*] Maroboduus Suevorum Rex duo de viginti annos Ravennæ à Tiberio habitus, ſi quãdo inſoleſcerẽt Svevi, quaſi rediturus in regnum oſtentabatur. (*Tac. II. Annal.*) Et Cn. Agricola,

cola, qui in Britannia exercitibus Romanis præsidebat, expulsum seditione domestica, unũ ex Regulis Hybernicis recepit, ac specie amicitiæ in occasionẽ turbandarum illarum gentium retinuit. (*Tac. in Agr.*) *Cætera dixi ad hunc locum, & ad lib.* 1. *verbo, cuncta inter se connexa.*

§. *Consiliis & astu res externas moliri.*] De suspecta Proceribus Germaniæ Imperatorum potentiâ satis multa ad hunc locum dixi. Porrò quanquam Pontificis autoritas omnibus Italiæ Principibus sacrosancta, est: tamen ob familiarem, quam in Notis attigimus, Regibus æmulationem; nec illi angeri pontificiam ditionem æquis ferunt animis. Et Hisp. quidem Rex non potest non expavescere potentem Pontificem: non modò, quod inter vicinos & accolas odiorum bellorumqve causæ facilè exardescunt: sed &, quod injuriis lacessisse Papas conscius sibi sit, vindicemq; metuat: nec ignoret, exosã esse Italis Hispanien-

nienſem dominationem: eamq; à nullo ſubverti promptiùs poſſe, quam à Pontifice. Venetis quoque nulla potentia placet, quæ nimia eſt: arbitrium rerum Italicarum, quod nunc vel ſoli, vel cum Pontifice conjunctum habent in alium, quicunque tandem is ſit, transferri nollent. Denique agrum Rhodiginum tenent, partem olim ditionis Ferrarienſis, atque adeò Pontificiæ. Magnus Hetruriæ Dux undiq; ditione Pontificis circumcluditur; & Papas in quædam Hetruriæ loca, in quibus eſt Burgus S. Sepulcri: Jura quædam antiqua ſibi aſſerere, ignorare nõ poteſt. Reliqui, minorũ, ut ita dicam, gentiũ Principes, ac Reſpub. pręſentem rerum ſtatũ amant, & unius prævalidas vires, quibus utiqve in prædam conceſſuri eſſent, magnopere verentur. Ad eundem locum hunc dixi, pleroſq; Principes opinari, bello inter Hiſpanum, & Batavos ſuam ſalutem contineri: illoqve velut neceſſario cauterio nimias Hiſpaniæ Regis opes egeri.

egeri. Sanè Elisabetha Angl. Regina, toto regni tempore vel patrocinii, vel fœderis prætextu constantissimè Batavos tutata est.Ueciæ Rex qvanqvã nihil ab Aurasionensi sperare posset: tamẽ eodẽ Austriacæ potentiæ metu spretis ingentibus Philippi II. Regis promissis, ei magnorũ navigiorũ, quibus abundabat, usum denegavit. Ob eandem causã semel atq; iterum Austriaci Principes à Comitiis Poloniæ rejecti sunt: ne accedente ad Bohemiam & Ungariam, tam latè patente regno, ejus beneficio Gedani potentes, interdicto commercio, negatoqve frumento, ad officium Batavos cogerent.

§, *Quàm si qui internorum, &c. Ministri sceler. &c.* Notavi alibi in externum militem has cautiones, I. Numero inferior sit ex nostris civibus lecto milite: ut hujus metu disciplinam pati discat II. ductores accipiat ex nostris, quorumq; nobis explorata fides sit. III. Castris cõtineatur: & in acie virtutem ostendat:

dat:præſidia &loca munita civium fidei concredantur.IV.Aut ſi urbium cuſtodiam illis quoq; committere neceſſitas ſuadeat, vigilias nunquam ſoli,ſed civibus permixti obeant. V. Stipendia, eis juſto tempore & maximè poſito bello ſolvantur,ne magno cum ſubjectorum damno manendi prædandiq; occaſionem & prætextum inveniant.

Ac ſi ſtatim interiora, cæterasque nationes petiviſſet,oppreſſa &c.] Turbaſſet hoſtes Tyridates, junxiſſet ſe amicis, firmaſſet dubios, & qui ad inimicos inclinabant mutare conſilia coacti fuiſſet. Nunc aſſidendo caſtellum hoſti ſpacium dedit arma viroſq; cogendi:& amicos prodidit, & qui ad ipſum tranſiiſſent,ſi tuto licuiſſet,nũc metu ſubſiſtere,& nihil movere adacti ſunt. Barbarorũ impetus acres cũctatione langueſcunt,aut in perfidiam mutantur. (*Tac. XII.Annal.*)Et denique generaliter dicendum eſt,meliori plerumq; conditione eſſe,qui invadit hoſtem, quàm qui ſuſti-

ſuſtinet. Nam & pulſu ſonituq; ac nube ipſa operit, ac ſuperfūdit, & turbat, omnia, disjicitq;, qui aggreditur, & proventus regni nervumq; belli gerendi adimit hoſti: fruges, & agrorum reditus, aut in ſuū ipſe uſū vertit, aut quo magis incommodet, corrumpit: iis quos in regno infenſos habet hoſtis, occaſionem præbet jungendi ſocia arma: deniq; aut vincit, aut parvo cum damno rerum ſuarum vincitur: maximè ubi procul à domo bellum geritur.

§. *Conſilium, cui impar erat, fato permiſit.*] Sæpè deſperatis rebus tempus medetur, & quæ ineluctabilia videbantur, fatum, & fortuna confecta dederunt. Florentini non ſemel in perdendæ libertatis articulo erant: cum ſalus, unde minus ſperabatur, affulſit. Ut cum Caſtrutius Caſtracanus ſubita morte ſublatus: iterum, cum Henricus Luxenburgus Imp. Bonconventi, & alio tempore, cum Gregorius Pontifex Serezanæ extinctus eſt. In eadē felicitatis parte ponen-

nenda fuit Joh. Galeatii ducis Mediolanensis mors: & quod Albericus Cuneus, cum mox urbis potens futurus videretur, majore rerum necessitate in regnum Neapolitanum avocatus est. Alphonsus itidem Aragonius cum potiendæ Genuæ, quam obsidebat, haut dubiâ spe teneretur, morte suâ Genuensibus victoriam peperit. Superioribus annis quorundam Imperii Principum consiliis & molitionibus Henricus IV. Franciæ Rex, Cæsareo nomini & fastigio destinabatur. Consilii hanc fuisse seriem ajunt. Dignierius Allobrogum duci, Venetisque & Liguribus junctis, Mediolanensem ducatum, deinde qvicqvid restitisset, violentiâ disjecto, Hetruscis, Romanisqve supplementis adjunctis Neapolim & Siciliam invadere debebat. Ipse Rex copias, quibus Catalaunici Campi horrebant, in duos exercitus divisurus erat. Unum Mauritio Nassovio, alterum sibi reservabat: qvorum ille Alberto Archiduci

bel-

bellum illaturus, hic Britannicis auxiliis robuſtior Walliæ Principe ductore ad Imperium properabat. Anhaltinus Princeps, Marchio Brandeburgus, alii regem in Lotharingiæ finibus magno cum exercitu ſuſcipere debebant. Pulcherrimus hominum & fortunæ in Henricum conſenſus videbatur: cum ille improviſo, & ſanè nefario vulnere orbem fœderatorumqve ſpes deſtituit.

Qvæ addi debent iis qvæ alibi de humanæ prudentiæ incertitudine diſſerui.

NE

NE PAGELLÆ QUÆDAM vacarent, honorifica de Tacito testimonia quædam adjungere visum est.

Plin. Iun. lib. 2. Epist. 1.

LAudatus est Verginius à Consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

In eodem libro Epist. 11.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissimè, & quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς,

Idem lib. 7. Epist. 33. ad Tacitum.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras.

Flavius Vopiscus in Imp. Marc. Claudio Tacito cap. 10.

Cornelium Tacitum, scriptorem historiæ Augustæ quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit: & ne lectorum incu-

incuria deperiret, librum per annos singulos decies ſcribi publicitus in archivis juſſit, & in bibliothecis poni.

Sidonius Apollinaris in panegyrico ad Anathemium.

Qua Criſpus brevitate placet, quo pondere Varro.
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus.
Qua Pompa Tacitus nunquam ſine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Criſpe polles:
Et qui pro ingenii fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Andreaas Alciatus I.C. in epiſt. ad Galeacium Vicecomitem.

Ut cæterorum hiſtoricorum laudi detrahere nihil auſim: ita Cornelium Tacitum nulli cedere conſtanter affirmo. Certat ſermonis gravitas cum elegantiâ, mavultque aliqua animo lectoctoris cogitanda relinquere, quam lon-

gis eum narrationibus oneratum dimittere. Qua ratione fit ut tametſi delicatioris ſtomachi lectorem, ejus nunquam ſatietas capiat, cum hujuſmodi viris etiam lactea Livii ubertas plerumque faſtidio ſit:ut,ſicut illi non niſi ineptè aliquid addideris, ita huic non niſi temere quicquam detraxeris.

Iuſtus Lipſius in Dedicatione Taciti, ad Imp. Maximilianum II.

Acer ſcriptor,Dii boni & prudens; & quem ſi unquam in manibus hominum verſari utile fuit,his certè temporibus,& hac ſcena rerum expediat.Hic mihi quiſque Principum aulas, Principum interiorem vitam, conſilia, juſſa, facta conſideret; & obvia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine,ab iiſdem cauſis Pares exitus animo præcipiat.Invenies ſub tyrannide adulationes, delationes, non ignota huic ſeculo mala: nihil ſincerum, nihil ſimplex, & nec apud amicos tutam fidem: frequen-

quentatas accuſationes majeſtatis, unicum crimen eorum qui crimine vacabant: cumulatas illuſtrium virorum neces, & pacem quovis bello ſæviorem. Accedit genus ipſum ſermonis minimè ſordidum aut vulgare, diſtinctum crebris & neſcio unde ex abdito erutis ſententiis, quas vel veritate, vel brevitate, vicem oraculi poſſis accipere.

Idem in allocutione iterata.

Magnus ſcriptor eſt (Tacitus) & qui proprie facit magnis: id eſt, iis qui tractant Reipub. clavum, aut à Conſiliis monitiſque tractanti adſunt. Quæ pars prudentiæ eſt, militaris ſive civilis: quis affectus hominũ, etſi occùltus: qui caſus aut eventus rerum, quos iſte non palàm aperit, aut ſub velo oſtendit? Audeo & debeo aſſerere, hunc hominem videri in alta quadam ſpecula rerum humanarum fuiſſe & illinc gnarum ſcientemque proclamare. Hoc cave, hoc facito: Juvabit, aut lædet: Ille & ille effectus erit, &c. Non eſt

* * * * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * *

RERUM PRÆCIPUARUM INDEX.

A.

C. Ca-

C.

Dissi-

E.

Even-

F.

Fœ-

uni

Fri-

Gy-

Hi-

Im-

ad

M.

Mili-

N.ex

N.

O.

Pace

cum

Pro-

Rebel-

Re-

Ro-

Sci-

Se-

pers

Stru-

Sup-

T.

V.

Usu-

F I N I S.

